1

הנורה שהשתלשלה מן התקרה היתה עטופה נייר־קרפ אדום והגיהה עמומות את ראשי שניהם. פראנצל ישב על כיסא בטבורו של קיטון־הבלוק, כשהנער עומד בין ברכיו. אצבעותיו של פראנצל לפתו בחזקה את קיבורות־זרועותיו של הילד עד שנלחצו כתפיו הקטנות מעלה כלפי האוזניים. נוכח עיני־הילד הפעורות התנצנץ מבטו של פראנצל: "סוף־סוף מתנה הראויה לשמה ממפקד־המחנה!" נהמו שפתיו. "גם הצלצול של שמו יפה: מוֹ־ניש..."

רוסטק, טבחו האישי של פראנצל, אשר נקלע לכאן באפלת טרם־שחר זו לקחת מנות־מזון, ניצב על רקע הדלת הסגורה שעתה־זה נכנס בה. שרוכי־נעליו המדולדלים לא־קשורים, השינה עודה ניכרת בם. הוא עמד בלי־נוע. לא מן הכבוד הוא לגלות שוויון־נפש כאשר ראש־הבלוק מפאר לפניו בריגוש כזה את הפיפל שלו החדש. אשר לו, לא יכול עתה רוסטק לקרצף מקרבו אף שמץ של רגש כלשהו כלפי היצורון הדל והמצומק שבין ידיו של פראנצל.

הנער היה צנום, אך עיני־הקטיפה הנפחדות שלו גירו את פראנצל גירוי מסתורי, לא־נודע. מבטו הלוהט קדח בתוך עיני־הנער המאירות. מתאווה היה לחדור עד לקסם הצופה אליו מתוכן, לכבשו. ובלא שיגרע מבטו, ניגרו המלים מפיו אל רוסטק, העומד במרחק־מה:

"בן־אדם! הסתכל איזה עיניים! פה במחנה לא זכה שום ראש־בלוק לפיפל כזה! זאת חתיכת מתנה!"

אצל השולחן הסמוך לאשנב עמדו שני גבים של משרתי־בלוק. נוכחותם לא נשמעת. כמעט לא נעו. רק ידיהם עסקו אילמות בהכנת מנות־הלחם לאסירי־הבלוק: אחד תוחם את המנות במסמר על גבי הכיכרות השחומות המוארכות, ושני בוצע.

בחוץ עברה הקריאה: "כל ראשי־הבלוקים — אל בכיר־המחנה! להעביר

הלאה!!!" הצופים המוצבים למשמרת לפני כל בלוק העבירו את הפקודה מזה אל זה, וקריאתם הבזיקה על־פני הבלוק כרכבת מהירה שאינה נעצרת. על פראנצל להתייצב עכשיו לפני בכיר־המחנה. כפות־ידיו, שריפרפו אט־אט על חלקת גבו של הילד, נרתעו עצבנית, כמו לא רצו לחוש באכזבה. פראנצל ניתר מן הכיסא, חבש באחת את הכומתה לראשו. ליד הדלת נעצר אצל רוסטק, ובהרימו בידית המקל את סנטר ראש־המשולש שלו, הטיח סמוך לתוך פניו: "אתה תדאג שלפיפל שלי יהיה בשר על העצמות! לא מתחשק לי להכניס לכאן מוזלמן,* ברור, רוסטק? עליך ועל ראשך!"

ויצא.

מוני, הפיפל החדש, עמד מול הכיסא הריק שעתה־זה ישב עליו פראנצל. הקיטון היה צר, אך בשל דחיסות האור האדום נתרחקו ונתעממו פינותיו כדי טישטוש אפלולי. רוסטק ניגש אל שולחנם של פורסי־הלחם, התכופף מלוא כובד־גופו אל ערימת הפרוסות שעל האדמה ונטל כמה מן המנות אשר לשמן בא הלום. בנעצו במוני את סדקי־עיניו הצרות, הפסיע על פניו בעצלתיים עד לדלת, וכך, בלי־אומר, יצא מן הקיטון.

בחוץ שרר עדיין חרשך. אף־על־פי־כן גורשו האסירים זה־כבר מתוך הבלוקים אל דרך־המחנה האחורית. לגביהם, שעת־ניקוי עכשיו בבלוקים. אך, לאמיתו־של־דבר, פורסים עתה בפנים את הכיכרות למנות, ולפיכך מוטב שיהיה הבלוק ריק. שפן במקום ארבע מנות בוצעים שם עשר ואפילו שתים־עשרה מנות מכל כיכר, ולמה שתתפוס עינו של אסיר את הסליק של עדפי הלחם?

ליד המיטה ניצבו מגפיו השחורים של פראנצל, גבוהים ומבריקים. בארון הצר היה כל חפץ וחפץ ערוך במקומו בסדר מופתי. על האצטבה השניה, לבניו של ראש־הבלוק — מכובסים ומקופלים כלאחר־גיהוץ. בכל פינה ניכר פה חותם־ידו של הפיפל הקודם, כמו שמכירה אשה חדשה, בהיכנסה למשק־ביתו של בעלה, את טביעת־ידה של קודמתה. מוני לקח מברשת־נעליים ומשחה: "מחובתו של הפיפל לדאוג לכל צרכיו ונוחויותיו של ראש־הבלוק", לימדוהו. הוא שב וסגר את דלת־הארון. מעברה ההיצוני של הדלת היתה תלויה על קולב, רעננה מכביסה וגיהוץ, אפודת־הפסים של פראנצל; בחזיתה — משולש־הפושעים הירוק, תפור מול החזה כעיטור־כבוד. תחת המשולש הירוק — פיסת־בד לבנה מוארכת, שעליה רקום מספר־

---

* מוזלמן — כינוי במחנות למי שמשקל גופו כמשקל עצמותיו.

אושוויץ האישי שלו. סך־הכל שתי ספרות. מראשוני המספרים של אושוויץ. פיסגת היחש במחנה.

דלת־הקיטון נפתחה בסערה. זיגמונט, ראש־משרתי־הבלוק, פרץ בהול פנימה. בראותו את מוני נתחייכו פניו בחנופה. הוא ניגש אל השולחן, תחב ראשו בין שני הגבים להיווכח איך מתקדמת העבודה: "בני־זנונים!" צעק זיגמונט בהניפו עליהם את אלתו, "שהיום יישארו לי 25 לחמים, נקי, אחרי כל החשבונות! לא עסקי איך תחתכו את הלחם. בבורסה כבר דורשים שני כיכרות בעד קופסה אחת של סיגריות, ופראנצל נשאר בלי אף סיגריה!"

שני הצללים מחשים, אינם מעיזים להשמיע הגה. סוף־סוף על גבו של לחם צריך להיות מקום גם בשביל חריצת־מסמר! זרועותיהם אך מתנועעות עתה ביתר מהירות ועצבנות. זיגמונט נפנה מהם. מוני עומד כשבידו האחת מברשת־הנעליים והשנית תחובה בעומק־מגפו של פראנצל. שפת־הפיגתה מגעת כמעט עד צווארו. זיגמונט הרכין אליו ראשו. חטטי־פניו נראו כמו הטביעם אומן מקפיד זה אצל זה, בדייקנות מקצועית. האור האדום ישב בתוך החטטים כבתוך פנים מלאים. זיגמונט דיבר אליו בנעימה אבהית, מוכיחה ומנחמת כאחת:

"מה אתך, פיפל?" הצביע על המגף, "זאת עבודה בשביל פיפל? אתה יודע מי זה פראנצל בבלוק? הלוא הוא מלך, הוא. ואם הוא מלך, אז אתה מלכה! אתה צריך לצחצח מגפיים? בשביל כף אחת מרק, יצחצחו לך אלף אסירים לא רק את המגפיים, אלא ילקקו לך אותם בלשון כל היום. הפונקציה של פיפל, אתה מבין אותי, היא הכי חשובה בבלוק, ואם לפיפל יש גם ראש ולא רק תחתון", החווה באצבעו על אחוריו, "אז הוא יכול לעשות בראש־הבלוק שלו כל מה שהוא רק רוצה. אתה מבין אותי, פיפל? במיטה הם כולם כמו גדיים".

זיגמונט חזר אל פורסי־הלחם, וכמו להפגין כי גם הפונקציה של ראש־משרתי־הבלוק אינה סתם מין דבר, הניף מקלו והנחיתו בכוח על כתפו של אחד המשרתים. הצל האילם תפס את הכתף בידו, הפליט גניחה חנוקה, אך מיד חדל. לא נאה למשרת־בלוק אושוויצי להיאנק כאסיר פשוט. "בני־זנונים!" הרעים עליהם זיגמונט בקולו הקודם, "25 לחמים שיהיו לי היום!" וכשידית־הדלת בידו, נתחייכו פניו שוב בבת־צחוק מתרפסת אל מוני: "אתה בסדר, פיפל. עשית עלי רושם טוב. אני כבר רואה שאנחנו נהיה חברים טובים". הוא עיצם עינו האחת בקריצת־רעים תוך הנעת־ראש, והתנדף מן הקיטון.

משנסגרה הדלת, הסיט המשרת שאצל השולחן את האפודה מעל כתפו.

ראשי השניים הציצו על החבלה במקום שניחת המקל. פתאום פגשו עיני המוכה במבטו של מוני. הפרופיל של משרת־הבלוק עטה לרגע חיוך־בושה כאוב, כמו נתפס במעשה של גנאי. שני הגבים נפנו מיד למלאכתם.

מוני צנח אל המיטה. אצל רגליו התגולל מגפו של ראש־הבלוק. האור האדום השחיז את ברק הפינתה הארוכה. דחיסותו האדומה של אור־הקיטון דיכאה אותו. הוא לא ידע לאן יוכל פה ללכת ואל מי יוכל לפנות. כאב חד של מורא ובדידות חינק את גרונו. הוא עמד ממקומו. פה לא יכול לשבת עוד.

מחוצה לקיטון נתמשך נוכח עיניו חלל־הבלוק האפלולי והריק. מזה ומזה, עד למרישי־הגג, נתגבהו אצטבות משולשות־קומה, ריקות מאדם. הוא פסע לתוך מעמקי האופל המרוקן של הבלוק. מבינות למרישים שלחה נורת־חשמל אור קלוש שהאיר בדוחק את שטחן של אצטבות מספר. באפלה המרוקנת ביקש לו מחסה ומפלט מכל המקיף עליו. עדיין לא תפס אל־נכון איה הוא נמצא. עדיין היה מוסיף לחוש את ידו כשהיא חבוקה בכף אביו. עדיין היו עיניו רואות איך דלתות־הברזל החתומות של הקרונות זזות לצדדים. האנשים הדחוסים נופלים החוצה אל רציף־הקרונות של אושוויץ. מסדרים אותם בתור ארוך. בראש התור ניצב איש ס.ס. גרמני המחווה בידו: שמאלה! ימינה! שמאלה! ימינה! ידו של פאַ לוחצת את כפו בחזקה. הם עומדים יחד. התור זז קדימה במהירות. משמאל ממתינות משאיות־ענק. גברים במדי־פסים חוטפים את האנשים שהועמדו שמאלה, דוחקים אותם למעלה בהמוניהם לתוך המשאיות. מימין נותרה רק קבוצה זעומה של מובאים. פאַ מאמצו אל צדו. הכל מתחולל בלא־אומר. במהירות־אימים. שמאלה! ימינה! שמאלה! ימינה! איש אינו יודע באיזה צד טוב, ובאיזה רע. התור זז קדימה. הנה הם שניהם כבר ראשונים בתור. עיני הגרמני משתהות עליו רגע בחיוך, ופתאום מנתקים ממנו את פאַ. ידיהם ההדוקות נקרעות זו מזו. פאַ מחזיר אליו פניו. פאַ נסחב אל המשאיות, אך מבטו זרוק אליו מרחוק: "אחכה לך על־יד השער!" קורא אליו פאַ. למה התכוון במלים האחרונות האלו? בקרון, כשנסעו, הבטיח לו פאַ כי בקרוב תיגמר המלחמה. יהיה ודאי דוחק איום כשיפרצו החוצה מן המחנה אל החופש. כולם ידרסו וירמסו זה את זה, כמו בנקודות־הכינוס בגיטו. בקרונות החתומים, על הקרקע, שכבו אנשים, רמוסים ברגלי העומדים עליהם. לולא רכב על כתפי פאַ, לבטח היו רומסים גם אותו. פאַ הושלך לתוך אחת המשאיות בין המוני רגליים, זרועות, ראשים, ועדיין מבטו קשור בו ממרחקים. הוסיפו להשליך פנימה עוד ועוד אנשים, עד שמבטו של פאַ נבלע בתוכם ואיננו.

שער־החזית של הבלוק נפער באחת. אדמומית־האור מאשנב קיטונו של פראנצל הגיהה את הופעתו הבהולה של זיגמונט. מוני חמק לתוך המעבר הצר שבין שתי מאורות. זיגמונט טיפס ועלה לאצטבה עליונה. משרתי־הבלוק הגישו לו לחמים שלמים, והוא הטמינם שם. דלת־הקיטון הפתוחה הוליכה את פס־האור האדום עד לגבהי האצטבה העליונה. בזו האדמומית הלכו משרתי־הבלוק, הלוך וחזור, כשהם נושאים מן הקיטון את כיכרות־הלחם. ידיו המשולשלות של זיגמונט הושטו אליהם מגבוה.

מוני ביקש לצאת מבין המאורות, אך רגליו לא נשמעו לו. מתא המטבח נדף ריחו של נקניק מיטגן. הריח פתוך היה באימת־בדידותו ובמבטו של פראנצל, והבחילו. הוא יצא מבין שתי האצטבות, הלך לעבר שער־החזית של הבלוק. איש לא היה שם. הוא הדף את השער ויצא לכביש הראשי.

למול עיניו, על השורה העליונה של התיל, עדיין דלקו נורות־הלילה האדומות שהיתרו כי חומת־התיל טעונה מוות חשמלי. מעל שער־הבלוק שמאחריו האירה נורה קטנה את המספר 12, הבלוק שלו. ערפל־צינה כחלחל רבץ על־פני הכביש הראשי, ובעיניו נתלכדה שורת נורות־התיל האדומות לקו אדום ארוך, שחודו נעוץ בתוך ערפילי־האופק הכחלחלים — ככידון.

רק פרומיננטים הלכו עכשיו בכביש הראשי. הם עברו על פניו ולא שמו אליו לב: אחד משלהם הוא. כמוהם. רגליו נתונות בנעליים ועל ראשו כומתת־פסים. לאסיר פשוט אין נעליים על רגליו, ולאסיר פשוט אסור עכשיו להימצא בכביש הראשי.

תנועה ושקיקה של פרומיננטים ובעלי־משרות: משרתי־בלוק שעל בטנם, תחת המכנסיים, תבניתו המוארכת של לחם־המחנה — חטופי־מבטים, פזיזי־פסיעות, חופזים עצבנית אל המחראה, בורסת־המחנה. טבחים ששרוו־ליהם חפותים מעל זרועות בשרניות, פני־דשן סגלגלים, כומתות־אושוויץ קטנות על קרקפות צחות־תגלחת; מוצקי־נעליים, איתני־פסיעות. בכביש הראשי, בשעה זו, הולם הדופק של חיי־העילית באושוויץ.

יום חדש מפציע באושוויץ ומחשיף לנגד עיניו שורות־שורות של תיל: חומות־התיל של מחנהו וחומות־תיל של המחנות סביב מחנהו. היום החדש מלפף ומהדק אותם סביבו. על־פני האופק, ככתמים שחורים, זוחלים אנשי ס.ס. בסולמות של צריחי־המשמר, ירוד ועלה: המשמרת מתחלפת. עלייתם־ירידתם בסולמות, כמו חלום רוחף בין שמיים וארץ של גֶבֶר.

"פיפל! פיפל!" כהד ממרחקים הגיעה הקריאה מאחרי גבו של מוני. הוא הפך ראשו: כמעט מאדמתה של רחבת־המיפקד, מאחורי זווית־הבלוק,

השתרבבה אליו פדחתו של ראש־ילד מבוהל־עיניים הקורא לו: "פיפל! פיפל!"

מוני ניגש אליו. השיניים בפי הילד נקשו מקור. גופו רעד. "בוא נסתלק אל הדרך האחורית, שפראנצל לא יראה אותנו יחד", הקישו שיני הילד על המלים.

הם נכנסו לרחבת־המיפקד המפרידה בין בלוק לבלוק. יחד הלכו. הילד היה נמוך ממנו. במוני נכמר פתאום הרצון להניח זרועו על כתפיו הדלות של הילד, לחבקו. עדיין לא הספיק לראותו כיאות, גם לא ידע מה רוצה הילד להשמיעו. אף־על־פי־כן גאה בו כלפיו פרץ חם של רגשות־מסירות כאל אח אובד שנמצא לו בבדידותו. הנער לא פסק מלהפוך ראשו, בעיניים נפחדות בלש לצדדים אם אין מישהו עוקב אחריהם מן הכביש הראשי. זרועותיו היו שלובות על חזהו, קצות־אצבעותיו תחובות עמוק בבתי־שחיו להחם להן. הם הגיעו לדרך האחורית, מקום שגוש־אדם אפרורי עמד לחוץ ודחוס בהמוניו, רבבות גולגלות חשופות מכורבלות בין כתפיים: מגורשי־הבלוקים. הנער נכנס אל תוך נהר־הגולגלות של הדרך האחורית כאל מקום שהוא מקומו.

הם עמדו פנים־אל־פנים: "אני הייתי פיפל של פראנצל", אמר הילד למוני. "בעד פרוסת־לחם אלמד אותך כל מיני דברים שפראנצל אוהב. ותהיה בדיוק טוב בשבילו".

מוני עדיין לא הבין את המלים על כל משמעותן. סביבם התחככו גבים בגבים, להפיק שביב־חום. שיני הילד נקשו מקור. בלי־הרף הרים פעם קצה־כתף זו לאוזן אחת ופעם קצה־כתף זו לאזנו השניה, חיפך אזניו בכתפיו לחממן עם שהוא מעביר את משקל־גופו מרגל לרגל, כמבקש לעקור רגליו מן האדמה הקרה. "אני יודע מה שפראנצל אוהב. תהיה בדיוק בשבילו", אמר כשהוא מרעיד מקור.

מוני חש חמימות של דמעות בעיניו. הוא רעד. גוש־השלדים המטושטש שסביבו נתרכז ונצטמצם בפניו של הילד. פנים כפניו, שניהם מקיטונו של פראנצל. פתאום הרגיש כי כבד חטאו נגד הילד. בגללו פסק מהיות פיפל. "מדוע אתה כבר לא פיפל?" שאל.

"נמאסתי לפראנצל", ענה הילד. "היה לו כבר מספיק ממני. אני ידעתי שיביא לעצמו פיפל חדש מרציף־הקרונות. לא חיכיתי עד שפראנצל יגמור אותי בלילה. ברחתי קודם".

ביקש מוני לחבקו. "אני אביא לך לחם", אמר. "רק עכשיו הם גמרו לחתוך שם את המנות".

"לא, לא!" שיסעו הנער. "רק לא מן המנות החתוכות. הם ירגלו אחריך. אני בטוח. הם יתפסו אותי כשתתקרב אלי. יש לך לב טוב. שמי בֶּרֶלֶה". גופו של הנער נינהה אליו. מוני הרגיש כאילו ברלה מחבקו, אף כי ידיו תחובות לו בבתי־שחיו. "רק לא מן המנות החתוכות! יותר טוב מן הסליק של הגניבות באצטבה העליונה. שם לא ירגישו. שם אתה המפקד. אני אחכה לך במחראה. הכי טוב במחראה, מאחרי הקיר של משאבת־המים. ידעתי שאתה טוב".

מעיניו של בֶּרֶלֶה נשקף עתה אל מוני עתיד־גורלו שלו והוא חש פתאום אימה בפני זה הגורל. "איך ידעת שראש־הבלוק כבר לא רוצה אותך?" שאל מוני.

"ראיתי את זה בעיניים של פראנצל. כל פיפל מרגיש. הלב של פיפל מרגיש מיד. ראשי־הבלוקים מחכים רק עד שיביאו לעצמם פיפל חדש מרציף־הקרונות, ואז, בלילה, הם מכניסים את הפיפל הקודם לתוך הקיטון, משכיבים אותו על הארץ, שמים לו מקל על הצואר, נעמדים בשתי המגפיים על קצות־המקל, עושים נדנדה, וגומרים את הפיפל הישן. אני ראיתי מה שפראנצל עשה לפיפל שהיה אצלו לפני. לכן לא חיכיתי. ברחתי קודם".

מוני חש רצון להיחלץ ולברוח מפה. לנגד עיניו התנועעו שוב שפתיו של פראנצל, האומרות: "כאן במחנה לא היה עוד לאף אחד פיפל כזה"... מפיו פרצה השאלה:

"גם אותך הביא פראנצל מרציף־הקרונות?"

"בזמן המצעד מרציף־הקרונות למחנה ראה אותי פראנצל ומיד לקח אותי לעצמו", השיב ברלה. "ברציף־התחנה רציתי לרוץ אחרי אבא שלי למשאית, אבל איש הס.ס. העמיד אותי בקבוצה שהולכת למחנה. כשהזיזו את הדלתות של הקרונות, נפלה משם אמי אל הארץ כבר מתה. ואולי היתה חיה, כי העיניים הפתוחות שלה הביטו אלי —"

מולם נפתחו שערי־הבלוקים: האסירים רשאים כבר להיכנס. הכל מתפרצים פנימה יחד. כל אחד רוצה להקדים את משנהו בכניסה. ברלה לא מש ממקומו. סביב־סביב החשיך עתה היום לעיניו של מוני את מחנות־אושוויץ מסורגי־התיל, הרבים־מספור. באחד מהם ודאי נמצא פַּא.

"גם אביך נמצא בוודאי באחד מן המחנות האלה", אמר מוני פתאום.

"אז, כשהייתי ברציף־הקרונות של אושוויץ, עוד לא ידעתי כמה אני צריך לשמוח שאמי נפלה מתה מתוך הקרונות ושאת אבי הובילו מיד במשאיות", אמר ברלה, כשעיניו מביטות אין־ניע אל רבבות השלדים המתנגחים ונדחקים פנימה לתוך פתחי־הבלוקים, כאל שער מחנה משוחרר.

2

א

מוני הקיף את בטנו בכפות־ידיו. הוא הרגיש איך קצות־אצבעותיהן של שתי הידיים נפגשות כמעט ונוגעות זו בזו. "פּא, אני חזק", מירר בבכי, "פּא, אני אחזיק מעמד".

בתא־המטבח של הבלוק היה חושך. לבדו היה שם. הוא עמד ליד האשנב וציפה להיפתח שער־הבלוק. בכל רגע עומד פראנצל להגיע. ארוחת־הערב מוכנה בשבילו. הוא יצטרך לשמש את פראנצל בשעת הסעודה. אחר־כך לחלוץ לפראנצל את מגפיו. אחר־כך...

היום יותר מתמיד סגרה עליו בדידות־הפחדים שהחניקה אותו בימיו הראשונים באושוויץ. לאחרונה קהתה בו מעט אותה בדידות. הוא דימה שפגה ממנו כליל. הרי תמיד נתון הוא בעיסוקיו.

הוא לא ידע אם תחילת־לילה עתה, אם חצות. היום נערכה במחנה סלקציית־ענק, ועל פראנצל היה ללכת לקרמטוריון לעזור להבהיל את ההמונים לתוך תאי־הגאזים.

מנגד, בקיטונו של פראנצל, היה השולחן ערוך, אך הוא התיירא להיכנס שמה. לודוויג טין, בכיר־המחנה, יודע איזה מראשי־הבלוקים תורני־קרמטוריון היום. תכופות הוא סר לקיטוני התורנים הנעדרים לחטט ולמצוא לעצמו בקבוק־שנאפס גנוז. באותה הזדמנות, אם הוא מוצא שם גם את הפיפל, לא ייצא הפיפל חי מידיו. כולם יודעים שאהבה בידי טין משמעה מותו של הפיפל. תענוגו של טין אינו שלם, אם איננו מחניק את הפיפל תוך כדי טירוף־אהבה.

הוא עמד תחתיו כשעיניו נעוצות בשער־החזית. בבלוק דומיה. באצטבות משולשות־הקומה מכורבלים היו האסירים זה בזה, עטופים בתרדמת־אושוויץ שלהם. נשימתם לא נשמעת, כמו לא היו קיימים. רק שברון־תוגה עלה מהם כאֵד מלוא אורך ריקנותו של הבלוק, ורק היא, התוגה, בכתה בהמיית־קינה

חרישית כיודעת שבקרוב תיעקר גם היא מכאן לקרמטוריון.

בדד היה בתא־המטבח. אדמומית־האור הדחוסה שבקעה מאשנב־קיטונו של פראנצל מנגד האדימה את שער־החזית. אך בהיות עיניו מופנות לחשפת־המטבח צעדו שוב נכחו בסך — ממש כפי שראה אותם עם שקיעה — טורי־האינסוף של המוזלמנים הערומים מן הסלקציה: עצמות־כתפיים שחופות בערוותן. גבים. כפיסי־רגליים. צועדים נטולי־לשון אל השער הפתוח, קדימה לקרמטוריון.

עתה, בחשכת־המטבח, ראה אותם ביתר־צלילות מקודם. עתה ראה גם את חוטי־התיל המסרגים את רקע־האופק מאחרי גולגלותיהם הצועדות; גם את יגון דימדומו של יום אשר בין קווי־התיל נסתפח גם הוא על גרמי כתפיים, חווריניות בעירומן, לעבר הקרמטוריון.

בהתרחשם, לא היה פנוי לפרטי־פרטים אלה להבחין בם. עוצר־בלוקים הוטל על המחנה כשהוצעדו הללו לקרמטוריון. הנותרים אסור להם אותה שעה להימצא מחוץ לבלוקים. כולו רועד, פתח את השער כמלוא־הסדק. לא יכול היה להתאפק מעשות כן: מה אם גם ברלה בין הצועדים?

הוא לא ראה תחילה ולא ראה סוף. רק המוני־המונים במיצעד פרופילי־עירום של שלדי־אדם. הולכים. הולכים. אימתו מצטרפת לאימתן של עצמות־שכמיהם הערומות, צועדת יחד עמם, אף כי לפי־שעה עומד הוא פה, בתא־המטבח החשוך בבלוק. כמוהם יצעד גם הוא בעד השער הפתוח; כמוהם יגיע למקום שהם בו עכשיו, מקום בו נמצא עכשיו פראנצל. פראנצל ישוב אז בחזרה לבלוקו, כשם שיחזור הלילה, אך הוא עצמו לא יהיה פה עוד. פיפל אחר יהיה פה. פיפל שמן. פיפל שיספק את רצונו של פראנצל.

מאשנב־קיטונו של פראנצל נשקף אליו השולחן הערוך לקראת סעודת־הערב. הכל שם מצוחצח־להבריק, מסודר בקפידה במקומו הנכון. הוא שעשה זאת. אך כרגע, יותר מאי־פעם, מוחש היה בו בחרדת־ודאות כי לא שם מקומו. לא־שלו כל זה. אדמומית־הדממה הניבטת משם ביעתה בו אושוויצית בעיני קאפואים ועיני ראשי־בלוקים — מאיצי־שלדים קדימה לקרמטוריון.

הוא ידע שרק בחסדו של פראנצל עדיין הוא מתקיים פה. עם זאת ידע שפראנצל מואס בו: "אני לא סובל מוזלמן!" ראשי־הבלוקים התוחבים שלדי־מוזלמנים לקרמטוריון מתאווים לאחר־עבודה לפיפל מדושן־בשר. מה יקרהו כשפראנצל לא ירצה בו עוד?

עירי וגלמוד ניצב תחתיו בחשכת־המטבח וחילחל בו יגונם של שוכבי־האצטבות בבלוק. פתאום עמד עין בעין לנוכח עירירות־הבדד התהומית של אושוויץ. מפחד היה להזיע אבר. הבדידות היתה בכל: סביב־סביב לו,

כבנבכי־מרחקים שעדיהם מסוגלת רק המחשבה להגיע. הוא נצמד בגבו אל כותל־המטבח. בהה לתוך החשיכה וראה את המשאית המתרחקת שעליה הושלך פאַ. פאַ צועק אליו מרחוק: "ביום־השיחרור שתחכה לי ליד שער־המחנה. ניפגש שם!"

פאַ! — התייפח — אילו היית אתי יחד, הייתי יכול עכשיו לתת לך לחם. אני פיפל. בכל יום הייתי יכול להביא לך ריבה לאצטבה, ומה שנשאר בצלחת של פראנצל הייתי מחביא רק בשבילך. כאן הייתי יכול לשמור עליך. השגיח שם על עצמך, פאַ! אני מתחנן לפניך שתחזיק שם מעמד. שלא תתגעגע עלי כמו שאני מתגעגע אליך. אתה תהיה חלש מזה. כשמתגעגעים מוכרחים לבכות. אתה לא צריך לדאוג לי, אתה שומע אותי, פאַ? שלא תדאג לי. המלחמה לא תימשך. אני אחכה לך מאחורי הסורג של השער הפתוח. בטח יהיה שם דוחק איום. כולם יידחפו אל החופש בבת־אחת. אבל אני לא אזוז. עד שאתה תמצא אותי. אולי אני אטפס על חוד־הברזל הגבוה שבראש־השער, שתוכל לראות אותי בקלות ומיד. אתה יודע שאני אחת־שתיים למעלה —

השער נפרץ בסערה. פראנצל נכנס פנימה. "פיפל!" הרעימה צעקתו.

ב

בלוק־המחראה היה דחוס אסירים כדי התפקקות. אי־אפשר היה כלל לזהותו כמחראה. טורי־החורים הארוכים החוצים את טבור־הבלוק כוסו אסירים שלא נראו לעין בשל המונים העומדים עליהם ומחכים למחכים. "בשום־אופן לא יכולתי לבוא אליך", אמר מוני. "כבר יומיים שאני מנסה ומנסה. נכון שאתה מאמין לי, ברלה?"

שניהם עמדו בפינה, ליד מחיצת משאבת־המים. ברלה בלע בליעות חטופות מן הלחם שהביא לו מוני. הוא פירכו לחתיכות קטנות בכיסו, וכל קמצוץ־לחם שהעלה נח לו בכפו כבתוך קערית. שלדו רטט וכן רעדה גם ידו. הוא אכל בחפזון, לבל יפול חלילה שמץ־פירור ארצה. בדוחק־המונים כזה לא תצליח להשיב פירור נופל, אף לא תמצא אותו תחת רגליים כל־כך רבות; במין צפיפות כזאת עלולים גם לספוג הדיפה בחופן הפתוח בו מונח קמצוץ שלם של לחם. הוא אכל בקדחתנות והרגיש כי פושע הוא בלחם בחפזון־בליעתו, עם שהרגיש מה גדולה סכנת הבלישה של העיניים הצופיות סביב־סביב להם. המחראה שורצת סוחרים. המחנה מלא אותם. רק זה חסר לו,

שאחד ממשרתי־בלוק 12 ימצא אותו עם מנת־לחם. מניין לו לאסיר פשוט מנה לחם פתאום באמצע היום? לכן, לבלוע בכל המהירות.

הוא ליקק את כף־היד שהחזיקה את קמצוץ הלחם, כדרך שמלקקים קערית שהכילה מנת־מרק. עיניו נישאו אל מוני. "בפעם האחרונה שרצת אלי בבוקר לבלוק לראות אם לא לקחו אותי עם הסלקציה, דאגתי לך אחרי־כן. הזהרתי אותך שלא תבוא לבלוק שלי והלחם בכיסך. הלוא הם יודעים שאתה פיפל. אתה יקר לי, מוני".

"אחרי הלילה ההוא עם פראנצל לא יכולתי לא לרוץ אליך. פחדתי שאולי הלכת עם הסלקציה. אתה יקר לי יותר, ברלה".

מאחריהם פעם קצובות מנוע־המשאבה. עומדים היו קרוב־קרוב, ילד אל רעהו, ומוני גבו מופנה למחראה לבל תצודנו עין־סוחר. דוחק והמולה סביבם. מוזלמנים קינחו בידיהם את הצואה הרירית מתוך מכנסיהם המפושטות. "אני פוחד, ברלה. כבר שני לילות רצופים שפראנצל לא השתמש בי. אני נורא פוחד".

"ששש, אל תדבר בקול רם שלא ישמעו אותך", לחש ברלה. "אתה עשית הכל בדיוק כמו שלימדתי אותך?"

"הוא בעט בי וזרק אותי. הוא כועס שיש לי עצמות כמו למוזלמן. למה אני לא מצליח להיות שמן? עזור לי, ברלה, שפראנצל לא יתנדנד לי במקל על הצואר".

גופו של ברלה רעד כמטולטל־קור. בכיסו עדיין נחו שיור הלחם ואוצר הפירורים. אך אותו רגע לא היה לבו נתון להם. הרעב המוצץ אותו, בשנתו כבהקיץ, כמו נתאבן בו פתאום. הוא ידע מה צפוי לו אם מוני יפסיד את הפונקציה. ממש כמו שידע את נבואת־הרעות המחלחלת בלב הפיפל כשראש־הבלוק שלו זומם לעשות לו "נדנדה" על צוארו. הוא לחץ את כנף־אפודתו של מוני, כמגונן בלחיצה זו בתוך ידו על חיי מוני חברו. הוא אהב עתה את מוני באותה אהבה נדירה אשר רק באושוויץ יש והיא מתגלה. נוכח עיניו נתמזגו האסירים לגוש עויין אינסופי, המבלע אל קרביו גופי־אדם בלא־חשך. נכון היה עכשיו להסגיר לגוש זה את עצמו, ובלבד שמוני ישוייר לפליטה מחוץ ללועו. לסתותיו נקשו בדברו:

"רציתי למסור לך שלולק הזהוב מסתובב בזמן האחרון יותר מדי לפראנצל לפני העיניים. כל פעם שפראנצל יוצא מן הבלוק, תמיד מחכה לו כבר לולק הזהוב בחוץ. מה מנבא לך הלב שלך, מוני? תגיד, מה אומר לך הלב?"

הם הביטו זה אל זה. הם ידעו כי גורלם תלוי עתה במענה. כשלבו של

פיפל מרגיש שראש־הבלוק זומם להתנדנד במקל על צוארו, סימן שזה לו הרגע האחרון להימלט על נפשו. אפילו לילה אחד נוסף אסור לו להישאר באותו קיטון. רק אוזן דרושה לקליטת איתותי־הלב. "מה אומר לך הלב שלך?" כמו ברלה ברעדת־הגוף חיפה גם הוא עצמו רתת לתשובתו שלו.

"פראנצל אומר שהעיניים שלי מכשפות אותו. הוא אומר שאפילו יהיו לו מאה פיפלים, לא יוכל אף פעם לשכוח את העיניים שלי. אבל הוא רוצה שאני אהיה שמן. למה אני לא מסוגל בשום אופן להיות שמן?"

שניים מקומנדו־הפגרים — מקוששי־הגוויות מן המחנה לקרמטוריון — הגיעו בהולים לתא־המשאבה. הם נכנסו בו פנימה בלוויית שני סוחרים. אחד מאנשי־הקומנדו פשט מגופו סודר־צמר מהודר ש"אירגן" מאצל הקרמטוריון, והאחרים שקלו בינתיים סיגריות מיד אל יד כשטרות־כסף. ברלה נגח דומם במוני שיסתלק. נצמד אליו בחטף־חיבוק אחרון, בלחשו על אזנו בקדחתנות: "שישמור אותך המלאך הטוב!"

מוני הרחיק בתוך המון־האסירים. ברלה לא זז ממקומו. מרחוק החזיר אליו מוני ראשו. עיניו היפות, בברק־דמעתן, שלחו אליו חיוך נוגה שופע רוך. ברלה הרים ידו ובחשאי הנידה אליו אט־אט. שפתיו נעו שנית בלחש־הערש בו הרדימתו אמו ערב־ערב בגיטו: "שיגן עליך המלאך הטוב, מוני יקר שלי..."

ג

עיניו נקרעו כמחשבות לפקוע מחוריהן: "לא, לא כישוף!" נתחרחרה התשובה מגרונו של מוני.

לאט־לאט, כמו צריכה התשובה המפיסה שהות לחדור בעד האוזניים אל מוחו, נתרופפו סביב צוארו אצבעותיו המחנקות של פראנצל. פראנצל חזר ונסרח על הכסא, כשמחצית־גופו שעונה על השולחן, ורגל אחת ממוגפת שמוטה מעבר למסעד־הכסא. "זהו, נכון. לא כישוף!" רטן קולו שיכור־למחצה.

מוני התרומם מפריעתו על האדמה שהבריכוהו אליה אצבעות־החנק של פראנצל. שתי ידיו נשלחו לתפוס שוב במגף שעל הרגל התלויה, ושוב התחילו מורטות לשווא לחלצו. זו הפעם האלף מחנקו פראנצל באותה צריחה לתוך פניו: "מה יש שם בעיניים הארורות שלך שקושר אותי אליך? כישוף?

כישוף?!" ובפעם האלף אותה תשובה עצמה. תמיד אותה תשובה. פראנצל מחכה למענהו כמו ללחש־קסם שיבריח ממנו דיבוק. מוני עדיין אינו יודע מה פירוש "כישוף", אבל יודע הוא שרק התשובה האחת הזאת יש בכוחה למלט את צווארו מחינוק ידיו של פראנצל.

חלפה כיברת־לילה ארוכה, מכבר נשמע הגונג האחרון. הבלוק שקוע בתרדמת־אושוויץ. רק שומר־הלילה, מעוטף למעלה־ראש בשמיכה שחורה, יושב בקצהו של תנור־הלבנים, כבאשמורת־ליל אצל בר־מינן מולט־שחורים על הקרקע, כמנהג יהודים.

שבעתיים נורא הדבר כשפראנצל שב מתורנות־לילה בקרמטוריון. אפילו רוסטק הטבח וזיגמונט ראש־המשרתים משתדלים אז שלא להיראות לעיניו. חיש־מהר אצים הם להתחבא באצטבות־משכבם. רק הוא, הפיפל, אינו רשאי אז שלא להיות נוכח. הוא פיפל. מלכת־הבלוק.

ודווקא הוא, מוני, לגביו הסכנה גדולה אז אלף־מונים, והאימה מחרידה פי־אלף.

בידו האחת אחז בעקב־המגף ובשנית תפס בחרטומו, ובשום אופן לא הצליח לחלצו. הרגל נתלתה רפויה ממסעד־הכסא. פראנצל לא זע לעזרו. הוא הריק אל קרבו את טיפת־השנאפס האחרונה מן הבקבוק כשעיניו מבליחות במוני. "אתה חלש!" צרח.

פראנצל שמט בכוח רגלו מן המסעד. נטל את הילד לבין ידיו כשמבטו השיכור קודח לתוך עיניו של מוני, וכל אותה עת זבו ממנו המלים: "אני אוהב שאתה חלש. ילדה כזאת כמוך צריכה להיות חלשה. אני רוצה שתהיה ככה. לאף ראש־בלוק פה אין פיפל עם כאלה עיניים".

לשבר־רגע הבזיקה לעיני מוני התמונה: כל המשפחה מסבה אל שולחן־האוכל בחדר־האורחים הגדול. סעודת־ערב חגיגית. האַרי וסאַניה באו להיפרד לפני נסיעתם לארץ־ישראל. הארי מצלם את המסיבה. "צדיק'ל מתוק, קפוץ לתוך זרועותי!" קורא לו פאַ. "רק למוני", אומרת סאניה, "יש בדיוק המבט של מאַ".

"לכל ראשי־הבלוקים מתחשק הפיפל שלי. לאף פיפל בכל אושוויץ אין כאלה עיניים!" מקיצה את מוני נהמת הפה השיכור נוכח עיניו.

פתאום חש את זרועות פאַ כשהוא נושאו בחשכת־ערב למיטת־הילדים שלו בחדרו. רוצה היה להיאחז בראש פאַ ברגע שהוא מורידו לתוך המיטה, להיצמד אליו ולא לתת לו להינתק ממנו לעולם. פניו נתעוותו בבכי חנוק. פאַ,

אני אחכה לך על־יד השער וכולם כבר יסתלקו מן המחנה ואתה אף פעם לא תבוא אלי עוד —

גצים התפוצצו בעיניו. פראנצל הנחית סנוקרתו מהממת בפניו. "החוצה מפה!" צרח עליו בזעם.

מהוץ לקיטון גזדקף ראשו של שומר־הלילה בעיניים רדומות: מה הפיפל רץ ככה להיחבא באמצע הלילה לקומה שלישית של אצטבה?

3

א

רוסטק ישב על־גבי ארגז נמוך מהופך. הוא קילף תפוחי־אדמה לארוחת־הצהריים בשביל ראש־הבלוק. ישב כפוף, שיכרותו רבה מפיכחונו, שני מרפקיו שעונים על ברכיו וכרסו גולשת עד למרפקים. תפוח־האדמה נסוב בעצלתיים בין אצבעותיו התפוחות. והקליפה — עסיסית־צחה מזה ויבשה־כהה מזה — נסתלסלה לכל אֹרכה מתחת לסכין. הוא השתדל שלא תיקטע באמצע. לא הרים עיניו מן הקילוף, והמלים ממושכות־ההברה שיצאו מפיו היו כמופנות לא אל מוני אלא אל תפוח־האדמה שבין אצבעותיו: "יקחום השדים והרוחות... העיקר שחטפתי כוסית!" רטן באינפוף־שיכורים.

מוני עמד ליד קצהו של האשנב בתא־המטבח. שבועות רבים כבר עברו עליו פה. שבועות־של־אושוויץ. במגבת לבנה ניגב את כלי־האוכל של ראש־הבלוק, כשהוא נזהר שלא לבוא בטווח־הראיה של אשנב־הקיטון אשר ממול, אשנבו של פראנצל.

שם, בקיטון של פראנצל, נערך עכשיו "ריפוי־השיניים". תמיד, עם הגיע טרנספורט חדש, מתחיל בבלוק מצוד על שיני־זהב בפיותיהם של החדשים.

וילון־האשנב מוסט שם הצדה להרבות האור בקיטון. האסיר מוברך על האדמה, פיו פעור כלפי אור האשנב. פיוטר, "אבא'לה הקדוש", עוקר שיניים.

אין איש באושוויץ יודע באיזו זכות השאיל מלאך־המוות את ידיו לפיוטר. ראשי־בלוקים לומדים תורה מפיו. ברצותם להמציא מיתה משונה במיוחד לקרבן חשוב במיוחד, הריהם מוסרים אותו בידיו של פיוטר; שכן הכל יודעים כי אבא'לה הקדוש יודע להאריך את גסיסת קרבנו עד אין קץ, או למחוט חיי־אדם כהיבהוב נר דל בין שני קצות־אצבעות לחים. הכל לפי ההזמנה. אומרים על פיוטר כי הוא גרמני יוצא שלזיה התחתית; אך לאושוויץ הביאוהו מאוקראינה, ואף מלה אחת גרמנית איננו דובר. גם לא ברור הפשע שבעטיו הושיבוהו במחנה־ריכוז. קומתו כגמד, ראשו הפחוס שרוע כבבואת־

ראי הממותה לרוחב. לא מצח, לא סנטר, פה מצוץ־פנימה מהיעדר שיניים כשסע־סכין, ובמרכז־פניו טבוע חותם כבולבוס צפוד מיושן. ובעיקר — שתי הידיים הארוכות־ארוכות, התלויות ויורדות לו משני צדי גופו. ידי פיוטר המהוללות, בהן הוא עושה מלאכתו בקרבנו בשתיקה, במצפון ובכובד־ראש, עם שעיניו מרוכזות באדיקות דתית. מאלה בא לו כינויו: "אבא'לה הקדוש".

חלחלת־פלצות עוברת בבלוק כשראש־הבלוק צועק למשרת: "תזמין אלי לביקור את אבא'לה הקדוש!.." זה־לא־כבר הגיע אל אזני זיגמונט כי אחד האסירים הצליח להבריח יהלום לתוך המחנה. אך עד שהספיק זיגמונט לגשת אליו, הזדרז הלה ובלעו. זיגמונט אחז מיד דרכו אל פראנצל. פראנצל יצא מקיטונו, נעמד אצל האסיר, בחנו רגע קט בעיון רב, כשעיניו מתברקות בחיוך־פתע ירוק: "היי!" קרא פראנצל למשרת־בלוק שניצב במרחק־מה, "מהר תזמין לי את אבא'לה!" פיוטר הופיע מיד ואך היטה אוזן לשמוע במה הענין. לאחר־מכן, בלי־אומר, הושיט ידו לאסיר אֶרך־הקומה כהושט ילד ידו למבוגר שיוליכנו. פיוטר הלך איתו למשאבת־המים שבמחראה, נכנס עמו פנימה, ולא עבר זמן רב ופיוטר הופיע משם כשהיהלום מתנוצץ לו בין שתי אצבעות לחות, רחוצות מדם. יהלום גדול. משרתי־בלוק נשאו אחרי־כן את האסיר השחוט, שסוע־בטן, לערימת המתים מאחרי הבלוק. בעודו חם קברוהו בין השלדים הקרים והיבשים.

אלף אסירים מוצבים בתור לכל אורך התנור החוצה את הבלוק מקצה עד קצה. איש בל יימצא עתה במאורתו. זיגמונט המחוטט וצוות־משרתיו סובבים על־גבי התנור, אלותיהם בידיהם. גולגלות האסירים פוערות פיותיהן. זיגמונט גוחן מעל התנור, מציץ לתוך כל פה ופה, בודק אם יש או אין בו שן־זהב. אם אין, וניחתה מהלומת־אלה על הגולגולת, לאות כי מותר לו לאסיר לרוץ למאורתו ולהיעלם בה. אך אם נתגלתה בתוך הפה צהבהבות נוצצת כלשהי, והעניק לו זיגמונט לטיפה אבהית על פדחתו, אות כי עליו להישאר בתור לקיטון. משרתי־הבלוק פוסעים אנה ואנה על־גבי תנור־הלבנים הארוך, משגיחים בשבע עיניים לבל תעלה חלילה בדעת מי מחשבת־פיגולים להיעלם בין המאורות.

בתוך הקיטון הורחק השולחן מן האשנב פנימה. זאלקה, ראש־הארגננים * במחנה וקונה־הסחורה, רושם בגליון את סוגן וכמותן של השיניים הנעקרות ונזרקות אליו: כמה פלטינה, זהב, כתרים, חצאי־כתרים, גשרי־זהב. פראנצל

---

* "ארגנן" — בלשון־המחנה כינוי ל"סוחב", "מפלח" ו"מסדר".

שרוע בכסאו מאחרי גבו של האסיר, רגליו הממוגפות פשוטות לפניו על השולחן. מבטו של מוני נח עליהן מבעד האשנב שממול: לא־פעם בעטו בו הרגליים האלו וזרקוהו מן המיטה. "אני לא רוצה מוזלמן במיטה שלי!" אך כעבור רגעים מספר החזיר אותו פראנצל שוב למיטתו, הביט לו עמוק לתוך עיניו: "העיניים שלך, פיפל"...

ברלה מחכה לו עכשיו במחראה, הירהר מוני. זה כמה ימים לא הביא לו כלום. כל היום מסתובבים סביבו משרתי־הבלוק. בלי הפיפל אין נעשה דבר בבלוק. פיפל הוא איש־אמוניו של ראש־הבלוק. תמיד מחפשים אותו, תמיד קוראים לו מכל צד: "פיפל, הסוחר של העישוניות מחכה"... "פיפל, לחמים בשביל סוחר־המרגרינה"... "פיפל, לחמים בשביל ואצק ממקלפת־התפוחים"... סכנה להסתובב עם מנת־לחם בכיס. קל להבחין בבליטת־לחם החבויה בכיס. וכי בשביל מי, סוף־סוף, נושא הפיפל לחם בכיסו? הכל יודעים שהפיפל אינו זקוק ללחם לעצמו. הלוואי ויכול היה רק לגמור מה שמגישים לו לשולחן! בשום־אופן אין מוני מסוגל להבין את החולי הרע שדבק בו כאן: מדוע מסוגלים משרתי־הבלוק לזלול ולא לשבוע כל היום, ורק הוא, מרגע ששבע, שוב אינו מסוגל לבלוע אף בליעה? הפיפלים האחרים אוכלים גם את מרק־החלוקה מן החביות הניתן לאסירים, ובלבד שישמינו, ואילו הוא אפילו ריח טיגונו של הנקניק מביאו לידי בחילה. לחם־המחנה חמוץ לחיפו. אך בלע פרוסה אחת, מיד בית־בליעתו מסתתם. חמיצות־צרבת בוערת בקיבתו. הוא יודע שבתור פיפל חייב הוא להיות שמן. זה לא ייגמר בטוב. לא פעם הוא צועק על עצמו: "הצל את חייך! אכול! אתה מחוייב להיות שמן". כולם יודעים שפיפל חייב קודם־כל ולפני הכל להיות שמן. אמש שוב בעט בו פראנצל וזרק אותו ממיטתו. הוא ראה אש זרה בעיניו של פראנצל ונמלט מן הקיטון כל עוד נפשו בו להסתתר באחת המאורות. האם אפשר שעיניו כבר לא מגרות את פראנצל? האם אפשר שהוא נמאס עליו? הוא צריך להיוודע על־כך מפי ברלה. בהקדם האפשרי. הוא יבקש את ברלה שיתבונן ויאמר לו אם נשתנו עיניו חלילה במשהו. ברלה יעוץ לו מה עליו לעשות.

עכשיו היה אולי הרגע המתאים ביותר לחמוק מכאן ולרוץ למחראה. ברלה מצפה לו שם בכליון־עיניים. הבוקר החביא מנת־לחם תחת ארונו של פראנצל. איך יכול היה לדעת שדווקא היום יתקיים ריפוי־השיניים? אבל עכשיו הרי סכנת־מוות להיכנס לקיטון. פראנצל יראה שהוא מוציא משהו מתחת לארון. מוטב לחכות עד שתסתיים עקירת־השיניים. חלילה לו לבוא אל ברלה בידיים ריקות.

האסיר בקיטון כורע על ברכיו, כדי שתהיינה ידיו של אבא'לה הקדוש
חופפות מעליו. פיו פעור כלפי מעלה. גולגלתו מופשלת אחורנית עד לערפו,
מפעור־הפה של האסיר משוועים עתה, אילמים, חיי־אדם. האסיר מתאמץ
לפעור פיו עד קצה הגבול, הנה כך, כך: א־א־א־א־ה... קחו את הזהב!
רק את חיי הותירו לי. הן אפילו את שער־גופו קירצפו ממנו. הכל, הכל
לקחו ממנו. הוא באמת לא זכר כי עדיין נותר בו דבר־מה: א־א־א־א־ה...
כדרך שמסתכלים לתוך עינה של מצלמה המוסמכת אל בטן, כך משפיל
פיוטר את מבטו לתוך חלל־פיה של הגולגולת המופשלת מתחת. הוא קובע
אצבע ובוהן כצבת, מכניסן לתוך הלוע, כשמבטו מתרומם תוך־כך לתקרה,
ומניה־וביה שולפות אצבעותיו מתוך הפה בדל־צוהב עכור. הוא מגביהו
ומשהה אותו רגע באוויר למען יחזו כולם בלהטוט המופלא של זוג־
אצבעותיו: אין אף אחד במחנה שיכול להראות דבר שכזה! אך כשזאלקה
משרבב לעומתו שני חפניים פתוחים מאיצים, מיד נפשקים באוויר שני
קצות־אצבעותיו של פיוטר והגושיש הצהוב נושר מביניהן לתוך כפותיו
של זאלקה קצר־הרוח. הו, זאלקה מתמצא כהוגן בכל הלהטוטים הנאלחים
האלה. הוא יודע שאבא'לה הקדוש הזה הוא שקרן שפל, מאחז־עיניים. הוא
יודע שבשרוולו הארוך מגניב פיוטר צבת קטנה שבה הוא תולש את השיניים.
לפני כל תלישה לוחץ פיוטר בזריזות את ראש־האסיר ארצה כדי שלא יראו
הסובבים איך הצבת נופלת בחזרה לתוך שרוולו. שיאמינו השוטים, אבל
זאלקה הרי יודע את השקרים והנבזויות של גמד־הדמים הזה, הקצב הנאלח,
המתרברב תמיד כי להצגותיו אין מתחרה בכל אושוויץ. זאלקה יודע את
האמת, אבל מה איכפת לו? שיאמינו כל האחרים שפיוטר באמת מלקט
שיניים מתוך פיותיהם של אסירים כמו פטריות ביער. אצל זאלקה העיקר
הוא המסחר. הביזנס.

זנב־התור שלפני פתח־הקיטון מתקצר במהירות. רואים כבר את קצהו. זה
לא יימשך עוד זמן רב. תרמילו של זאלקה צבה ותופח מרגע לרגע. הוא
תלוי לו מתחת לאפודתו מלוכסן על חבל. נפח־התרמיל כבר מתפיח את
חוצן האפודה. איך יעבירו זאלקה בכביש הראשי? לוודוויג טין, בכיר־
המחנה, להוט אחר זהב לא־פחות מאשר אחרי פיפלים.

בידי מוני צלחת־החרסינה הלבנה. צלחת כלפנים, בבית. מניין השיגו להם
ראשי־הבלוקים צלחות כאלו באושוויץ? בלי־הרף ניגבה והבריקה במפית
לבנה, ליצור את הרושם שהוא עסוק. צחות החרסינה השיבה נגוהות לעומתו
בתקוות־בטחון שבפונקציה ובפרומיננטיות. אבל ברק מגפיו של פראנצל
על השולחן מנגד היה משחיר נכחו בייאוש אושוויצי כגלי שלדים מתים

ליד השער האחורי. המועקה סגרה על לבו בצבתות של פחד: מי יוכל כאן להצילו? בכל מאודו מוכן הוא לשרת באמונה את פראנצל, לצחצח את מגפיו, להגיש לו את סעודותיו לשולחן, להשגיח על ארונו שיימצאו בו תמיד לבנים נקיים וגרביים מכופסות, להציע לו את מיטתו. בכל לבו ביקש לספק את רצונו של פראנצל, בכל אשר יחשק פראנצל ובכל אשר יחפץ מוכן הוא להנעים לו. בתחילה גרם לו הדבר כאבי־אימים. אחרי הלילות הראשונים עם פראנצל, לא יכול היה לצעוד צעד. כל היום היה נאלץ לשכב. תיאבונו מת בקרבו. נגיסה לא יכול להביא אל פיו. בחשאי בלע את דמעותיו. כעבור זמן־מה הסכין, הסתגל. רק תיאבונו שוב לא חזר אליו. בכל מאודו מבקש הוא לספק את רצונו של פראנצל. אף נאקת־כאב קלה אינו מוציא מפיו. מדוע פראנצל לא רוצה להבין את זה? הוא נשא עיניו והביט על סביביו במטבח. יגון אושוויצי עלה בו למחשבה כי את כל זה עלול הוא להפסיד.

רוסטק עמד אצל התנור ובידו מחבת שהחזיקה מעל אש קטנה וטיגן בה עיגולי־נקניק. גופו המסורבל התנודד על רגליו, ובתוך־כך היתה המחבת עגה מעגלים־מעגלים מעל ללהבה. במישטח־סכינו שלה מתוך המחבת את עיגולי־הנקניק המטוגנים, ובנהמת־שיכור חדגונית שפך לבו לפני המחבת כל מה שנצטבר בקרבו: "שלוש קופסאות שלמות של סיגריות הלכו לעזאזל! העיקר שהרבצתי כוסית..."

הבוקר אזלו כל הסיגריות במחראה. פראנצל נכון היה לרצוח נפש את כל משרתי־הבלוק. רמז לו זיגמונט בקריצה על רוסטק, שרכושו מושקע כולו בסיגריות. ליותר מכך לא היה פראנצל צריך. אותו רגע ידע רוסטק אל־נכון: אם היום גזל ממנו פראנצל 3 חפיסות, לא יניחו גם מחר עד אשר יסחט ממנו את כל הסיגריות עד־אחת. במר עליו נפשו שם רוסטק פעמיו אל טבח־המינהלה וממנו קנה, תמורת כל אוצר־הסיגריות שלו, מחצית הבקבוק שנאַפס.

"שנאַפס טהור!" לא פגה התפעלותו של רוסטק. "איך הוא יודע, בן־הזונה הזה, לעשות שנאַפס שכזה?" סדקי עיניו החזיריות של רוסטק דמו עתה לשני פתחי־פצעים סמוקים. ואמנם, פלא־פלאים: י"ש — באושוויץ! איך עולה בידיו של ההוא לרקוח י"ש שכזה? בחור דתי. מהונגריה הובא. כבר כמעט היה מוזלמן. פתאום הפליט בפני ראש־המשרתים בבלוקו שהוא בקי ברקיחת ליקר. לא האמינו לו. ראשי־הבלוקים כבר חישבו ומצאו לו מיתה משונה שבה יכבדוהו ידיו של אבא'לה הקדוש אם אמנם הוא מוליכם שולל. ואַצק, הקאפו של מקלפת־התפודים, סיפק לו מיד כל מיצרך שהעלה

הבחור על דעתו. הגיעו בנפשכם — שנאַפס! שנאַפס ביתי, תוצרת־אושוויץ למתיחות לא היה גבול. והנה, סוף־כל־סוף — השעה הגדולה: כל ראשי־הבלוקים כולם ניצבו בחצי־גורן עגולה סביב השלד, עצורי־נשימה וחגיגיים. בגמיעת־הבכורה נתכבד בכיר־המחנה לודוויג טין, שלגם ונזעק: שנאַפס!

"שנאַפס טהור, פיפל! הוא עושה־כשפים, אני אומר לך, זה בן־הזונה מבלוק־1. מה שפיוטר מראה שם בקיטון זה טינופת, לא להטים. חכמה גדולה לעקור שיניים מתוך חניכיים מיובשים! הלא כבר מן הגיטו מביאים אותם הנה מוזלמנים גמורים. אדרבה, נראה את פיוטר מוציא לנו שנאַפס, האַ פיפל?"

ממישטח־הסכין היה רוסטק מעיף למעלה פרוסות עגולות של נקניק וקולטן מן האוויר בפיו הפתוח. אף פרוסה אחת לא החמיץ. מסוגל היה לזלול בלי הפוגה, יומם ולילה. "כאן פראנצל הוא הבוס", מוסיף רוסטק ומדבר, "אז הוא בא ומחרים לך את כל הסיגריות. ומדוע לא, פיפל? האם בחוץ, מעבר לתיל, לא בא אליך המעקל? לעזאזל השיחרור. מה ייצא לך מן החופש בלי מטבח שכזה? אפילו בארון־מתים של עץ לא יקברו אותך בחוץ. כאן, על־כל־פנים, ידחפו אותך לתוך הקרמטוריון כמו על מחבת ומוזלמנים ייטגנו בך כמו בחבילה שלמה של מרגרינה. בכל המחנות ישנם אסירים פשוטים ופונקציונרים, מוזלמנים ופרומיננטים. ואם היה לך מזל ליפול על פונקציה, אז שב לך על העכוז ואל תתן לה לברוח. אבל אתה, פיפל, יהיה לך סוף שחור, בחיי אני אומר לך — סוף שחור. במחנה, אתה מבין אותי, מתחלקים כולם לשמנים ורזים. השמנים שייכים לחיים והרזים למוות, ואתה, פיפל, שייך לרזים".

"רוסטק, אני רוצה לחיות. למד אותי, רוסטק. תשמין אותי", התחנן מוני.

"אני שובר לי את הראש: מה פתאום פראנצל הביא לעצמו משהו כמוך מרציף־הקרונות?"

"אני אעשה הכל, רוסטק. למד אותי, רוסטק", התחנן מוני.

"רק שש שעות, לא יותר, מפרידות במחנה בין שבע לרעב. אם אתה מפסיד את הפונקציה, אז כעבור שש שעות אתה בדיוק כמו כל אלה ששוכבים שם על האצטבות. לאן רעב הולך באושוויץ הלא אתה יודע, פיפל. רק שש שעות, לא יותר, קובעות לאן אתה שייך".

מנגד, בקיטון פנימה, כבר מגביה פיוטר לראווה שני קצות־אצבעות וביניהם השן. האסיר עודו כורע לרגליו, פעור־פה. עד שפתאום מניף פראנצל מאחרי גבו את מקלו הלבן. לחבטת המקל משמיעה גולגולת־האסיר הד חלול כסיר נבוב מהופך. משרת־הבלוק פותח בפניו את הדלת. הוא

נפלט החוצה, ובפתח הוא נחבט בנכנס. איש לא רואה איש. עיני הנכנס מלאות את הברק השחור של מגפי פראנצל המוטלים על השולחן, ואילו עיניו של הנפלט קרועות לרווחה, רואות לאין־שיעור, ואינן רואות מאומה. רגליו רצות מאליהן, אל קרשי־משכבו. פיו עודו פעור מלוא־חללו, אף שמפבר רשאי היה לסגרו.

רק אסיר אחד, האחרון, נשאר לפני פתח־הקיטון. דומה הוא כמי שמבקש להיסתר בתוך שלדו העירום. בדד הוא עומד, חשוף לעיניהם של כל משרתי־הבלוק; העיניים, שקודם שוטטו עסקנית באלף שלדים, נתקבצו עכשיו כולן בנקודה אחת: בו.

תרמילו של זאלקה מלא, אף־על־פי־כן אין הכרת־פניו מרוצה. על־פי הרשימה שבידו לא יפיק היום אלא אחוז זעום של זהב נקי. כל היתר רק פסולת ארורה. בכל אופן, הרי השיניים שוות חמש קופסות סיגריות. אבל אחת החליט ולא יזוז: הפעם יהיו האחוזים של זיגמונט המחוטט ואבא'לה הקדוש על פראנצל. ואפילו שיתפגרו לנגד עיניו.

זאלקה הוא שם־דבר במחנה. גדול־הסוחרים. יליד העולם התחתון בבאלוט אשר בלודז'. לא־פעם, בהתלקח סיכסוך, נותן זאלקה ביריבו זוג־עיניים ומסנן מבעד לשיניו הקפוצות: "אני נער מבאַלוט אני..." ודי בכך. במאמר ממצה זה מוסבר למתנגדו די־הצורך כי אין כאן לפניו סוחר'ל זוטר שעלה פה לגדולה ובאושוויץ התחילה הקריירה שלו: חביבי, נער מבאלוט עומד לפניך! הרי זו מגילת־יוחסין טרום־גרמנית, טרום־אושוויצית. עובדה המעוררת במחנה יראת־כבוד אין־קץ. ואמנם, בן־יוחסין כחול־דם לאמיתו הוא זאלקה. אביו כבר היה ראש הסוחרים בגניבות בבאַלוט. בעת המלחמה, בחוץ, צבר זאלקה הון־תועפות. לא היה גבול שלא יכול זאלקה להבריחו. אך סופו שהגרמנים לא די שנטלו ממנו את כל הונו, אלא בשל הון זה עצמו שילחוהו לאושוויץ. אך זאלקה אינו מן הנואשים הנכנעים לגורלם. ליצני־המחנה אומרים עליו שכאשר יוטל זאלקה לקרמטוריון יסחר שם בקופסות־הגז המרוקנות. אפילו כאן, באושוויץ, כמעט אינו מתפנה לאכילה. זו, לגביו, טפלה היא לעיקר. והעיקר לגביו הוא הביזנס. אוהב הוא להתפאר כי את קריירת־המסחר שלו האושוויצית חנך בזוג־גרביים ש"אירגן" מתוך כיסו של רוברט איש־הדמים. רוברט, ראש בלוק־16, היה אז מסוגל לרצוח מלוא הבלוק אסירים. אך כאשר זאלקה — כשפבר היה זאלקה — תיאר לפניו איך עשה זאת, כמעט התפקע רוברט מצחוק, כל־כך בידח אותו התעלול.

בקיטון פנימה קם פראנצל מעל מושבו. עוד מעט ייצאו משם, מהרהר

מוני. "לאף אחד במחנה אין פיפל כזה". לא־פעם שמע את פראנצל מתפאר כך לפני מרעיו. כל ראשי־הבלוקים הביטו אחר־כך לתוך עיניו. אולי שוב ישלים אתו פראנצל? לא־פעם קרה כן. ברלה הוא שלימד אותו את כל שאוהב פראנצל. הוא מוכרח עכשיו להעביר לברלה את מנת־הלחם ולמסרה לידו. לאן נעלמות מנות־הלחם שהוא מחביא בשביל ברלה מאחרי משאבת־המים? הרי אף אחד לא נמצא במחראה כשהוא תוחב שם את הפרוסה מאחרי המנוע. כל האסירים מסוגרים אז בבלוקים. הוא מחביא את המנה היטב מאחורי המנוע, אבל בזמן האחרון ברלה לא מוצא אותה. לא כדאי להשתמש שוב בסליק הזה. אבל מי עלול לחפש שם לחם? כאילו גילתה איזו יד נעלמה את המחבוא.

בראש היוצאים מן הקיטון הלך פראנצל. זאלקה, כתונת מזוהמת היתה שמוטה על זרועו, לשם הסוואה, כאילו היה נושא אותה לכביסה, לבל יבלוט לעין התרמיל המוחבא מתחת לאפודתו. בעקבותיהם פסע אבא'לה הקדוש, סיגריה תקועה לו בסדק־פיו, ולחייו מתקערים כשני בורות עמוקים עם כל יניקת־עשן. עכשיו ודאי הולכים הם אל שמאי־הזהב שבפלוק של זאלקה. שם יתחלקו בשלל. זיגמונט, שיצא מן הקיטון אחרי כולם, הבחין במוני המציץ מאחרי אשנב המטבח. הוא נסוב על עקביו, נכנס לתוך תא־המטבח: "פיפל", גחן אליו בחיוך־חנופה מתוק, "יש לי בקשה אליך. עכשיו הייתי צריך לרוץ למרחץ־החביות להביא לפראנצל מרגרינה. אבל אם אני לא אהיה שם איתם בזמן חלוקת־השיניים, אז בני־הזונות האלה יסדרו אותי עד העצם. עשה טובה לחבר —"

"בטח, זיגמונט, איזו שאלה!" קפץ מוני בשמחה על ההזדמנות הטובה, שתאפשר לו עכשיו להביא את מנת־הלחם אל ברלה. אם יחפשו אותו בבלוק ולא יראוהו, יתפרש הדבר כאילו הלך למטבח הכללי להביא את המרגרינה. "בטח, זיגמונט!" חזר ואישר.

עם שנחפז לצאת מן המטבח, זרק זיגמונט לעבר מפלי־גבו של רוסטק: "בן־הזונות דפק אותך כהוגן עם הסיגריות, לתוך אם־אמו..."

רוסטק לא הפך ראשו. כחזיר בזלילתו גיהק בקול־ריטון: "לעזאזל הכל, העיקר שהרבצתי כוסית..."

ב

בלוק המטבח הכללי ניצב במבואי המחנה, לא־הרחק מן השער הראשי. שלא במקביל לשאר הבלוקים, מוצב היה זה לרוחב, מלוא־כרסו אל הכביש:

בלוק מצובע, מטופח, מיוחס שבבלוקים. מרובה־דלתות, משופע־חלונות, רב־מדורים. מדור־מדור וכניסתו המיוחדת. ובחזיתו של המטבח רחבה גדולה מרוצפת־אבנים, כמרבד למרגלות־כבודו: בלוק־המטבח! חגו של המחנה. חבל־הטבור המשפיע יניקת־חלום לכל יתר בלוקי־המחנה. עיני אסירים ברבבותיהם נשואות אליו מקרשי־משכבם, אף שליקרב אל ד' אמותיו אינם מעיזים. עד שמסלקים אותם מכאן לקרמטוריון, ואז אינם לוקחים עמהם אלא את חלום־המרק שהיבהב לעומתם מתוך בלוק־מטבח זה.

הדלת הראשונה במנין מוליכה אל מדור־הדוודים החשוב מכולם — שם מתבשל המרק. הדלת השניה מוליכה למרחץ־החביות — הן־הן החביות הקולטות את המרק המבושל מן הדוודים והמועברות לאחר־מכן לחלוקה בבלוקים. הדלת השלישית נפתחת אל מקלפת־התפוחדים, זו שרק הפינוי תפוחדים נקרא עליה, שכן מעולם לא מצא איש במחנה אף שמץ תפוח־אדמה במרקו. את התפוחדים מוכר ואצק, הקאפו של המקלפה, לטבחיהם האישיים של ראשי־הבלוקים, ותחתם מטילים פועליו לתוך דודי המים המתבשלים רקבובית של לפת ודלעת. הקיצונית שבדלתות מובילה למחסן, שאל פתחו מביאות המשאיות את הלפת, או תפוחי־האדמה. זו, בעצם, פינת־מסחרו של ואצק. מסדרון צר, העובר לכל ארכו של הבלוק, מקשר בין כל המדורים.

על כל דוד ודוד ניצב הטבח האחראי לו. בפנים מתבשלים יחד מאוויי־האסירים בתאוות־הטבחים. עומד לו הטבח על משמרת הדוד ומהרהר בלבו: בעצם, מה תוסיף חבילת־המרגרינה הבודדה שעוד מעט יזרקוה לתוך הדוד? מה תועיל זו לאסירים? אם איתה ואם בלעדיה, ממילא ילכו לקרמטוריון. אבל הוא עצמו הלא יוכל לקבל בעדה חמש עישונויות! חי־אלוהים שהוא לא יכול להתקיים בלי העישוניות. כשהתאווה למציצת־עשן תוקפתו, הוא מרגיש שפשוט לא יחזיק עוד מעמד אף רגע ליד הדוד אם לא יתגנב מיד למחראה להדליק לו סיגריה. אבל אם לא תתקע להם את המימרח לתוך הידיים, לא יראה לך אף אחד מבני־הזונות אפילו זנב של סיגריה. באושוויץ אף אחד לא מרחם עליך.

אך לפעמים — צרה צרורה: הס.ס.־אי השחור, שף־המטבח, מסתובב בין הדוודים. אז באמת רע ומר: בעוד רגע יזרקו פנימה את חבילת־המרגרינה. המיכסה מורם מעל הדוד הרותח, המהביל. המרק מוכן. שף־הס.ס., ידיו שלובות מאחוריו, עובר בשתיקה מדוד אל דוד. אחריו, עקב בצד אגודל, פוסע הקאפו הממונה על מדור הדוודים, בשמאלו כנפות סינרו הלבן ובימינו — משל לזורע בשדה — שולף הוא מתוך הסינר חפיסת־מרגרינה באריזתה המקורית ומשליכה פנימה לתוך הדוד. כך מדוד מהביל אל משנהו. כך בטוח

הוא שחבילת־המרגרינה תישאר בפנים בשלימותה. הטבח מזוקף אצל הדוד הפתוח כשומר־כבוד ליד קבר רענן. כל עצביו, מכפות־רגליו ועד קדקדו, מתוחים כאילו התרוצצו בהם זרמי־חשמל. חפיסת־המרגרינה מוטלת על פני ראי־המים הלוהט: מה יעשה, לעזאזל? השניות ספורות. מלהט־החום נפתח נייר־האריזה ונשתרע כרקיע־עיוועים יוקד, כשבמרכזו גלגל־חמה צהוב הנמס מעוצם הלהט. גבו המתרחק של שף־הס.ס. נוסך בעורקי הטבח נכונות־סיכון המדבירה את חושיו. אולי כבר? כרגע? אולי כבר ישלח את ידו? לא! הנה הפרופיל! חכה עוד רגע. רק יפנה "השחור" אל שורת הדוודים השניה. ביד הטבח מוכנה המטלית המזוהמת שבה הוא מצחצח את דודו. תיכף. חפה. בעוד רגע אטיל את הסחבה על המרגרינה הנמסה. ומה אם פתאום יהפוך השחור את ראשו? ההסתפנות מלבה את דמו המזנק למוחו כתימרות־ההבל המתפרצות מן הדוד לתקרה. מתוך הדוד מבצבצות עיני־שמנונית צהובות, מתרות־מזעיקות: עכשיו הרגע! זהו משחק־מזל על חמש סיגריות נגד קרמטוריון. אך כרגע אינו זוכר זאת עוד. מתוך הדוד מתנסר ויוקד מעל ראשו גלגל־חמה צהוב מטריף־חושים: היספיק לחטוף את המרגרינה לפני שתימס, או שמא יהפוך השחור בבת־אחת את ראשו כדי לתפוס את ידו בעודה שלוחה אל המרגרינה? השניות ספורות. פתאום, כמו ניתר קפיץ־פלדה בשרירין, והוא מטיל את הסחבה על המסמסה הצהבהבה. הסחבה צורבת את כפותיו. טיפות־טיפות צהובות נוטפות ממנה על רצפת־הבטון. לרוץ כך אל המחראה ברגע זה אי־אפשר, ומקום־מחבוא לסחורה אין. רק הוא איפוא למרחץ־החביות הסמוך ומתפרק שם בזעקה מפחד־המוות שנצטבר בו: "היי, בני־זונונים!" הוא צווח, "חביות נקיות מוכנות, או לא? תיכף יהיה המרק מוכן בשביל החביות!"

אצל המחיצה, זו על־גבי זו, מוצבות פה החביות בשתי שורות — נקיות לאחר־רחצה. הטבח מזנק אליהן, מתכופף ונותן עיניו לתוך אחת החביות, לבדקה, כביכול, ואגב־כך הוא זורק את המרגרינה לחבית שמתחתיה: "נקי, או לא־נקי?!" הוא צועק, ואת החבית העליונה אשר הסיט הוא מחזיר אל כנה. "בעוד כמה רגעים אני פותח את ברז־הדוד! אני לא מקנא בראשיכם אם החביות לא יהיו מוכנות!"

והוא שב בריצה למדורו, אל דודו.

טבח־טבח וקבלן ה"מימרח" הקבוע שלו בין רחצני החביות. כל טבח, עם שהוא מופיע בריצה תוך כדי העמדת־פנים צרחנית, הריהו שואג באחת גם את שם קבלנו: "מושיקו, בן־זונה, חביות נקיות מוכנות או לא?!" פירוש הדבר שמיד עם היעלמו חייב מושיקו לסלק ידיו מעבודתו, לרוץ

לחבית, לשלות מתוכה את הסחבה הצורבת ולהטילה לתוך אמבט המים הקרים, להקרישה בטרם יוכל לרוץ עמה אל המחראה. לא איכפת לו לטבח מה יקבל שם הרחצן תמורתה, אבל הוא עצמו מגיעות לו חמש עישוניות! מאליו מובן שהרחצן נוקב מחירו במחראה לפי שרירות־אומדנו, שכן הצעת הסחורה ללקוחות שם גם היא סכנה עמה לבעליה. בשל כך אמנם כדאי לקונה לבוא לקבל את הסחורה במטבח. מיד־ליד יותר זול.

בחוץ, לפני פתח־המרחץ, מוצבת שורה ארוכה של חביות שהוחזרו מן הבלוקים. בפנים, אצל אגני־מים מלאים בהם נשרות החביות תחת ברזים זולפים, עומדים רחצני־החביות: גברתנים עזי־עורף, שרווליהם חפותים מעל זרועות־און רטובות, סינרי־גומי אדמדמים למתניהם; מהם מברשות בידיהם, מהם מצויידים במטאטאי־זרדים; מהם בטבור המרחץ על רצפת הבטון, מהם אצל החלונות. כולם, כולם שיפשפו ומירקו כאן את לוחי־החביות ביסודיות, מפנים ומחוץ. המים ניתזו וקילחו מכל־עבר ומכל ברז אל התעלות שעל הרצפה, שנתמשכו לאורך הכתלים לתעלת־הניקוז המרכזית של בלוק־המטבח.

"היי, פיפל!" נצטהלו פניהם למראה מוני, משהופיע במרחץ. באושוויץ מרגישים עצמם הפונקציונרים כחוג־משפחה מבודל. ככת־לבנים מסוגרת השלטת ביבשת שלמה. ואהובה של משפחה זו הוא הפיפל. הכל מצטעצעים בו. אזניהם כרויות לכל מלה הנפלטת משפתותיו הקטנות. הפיפל. חדוות הפונקציונרים באושוויץ. ילד־שעשועיהם.

אחד הרחצנים חולף על־פניו, כבאקראי: "פיפל, מיד תהיה 'סחורה' טריה. לא תצטרך לחכות הרבה זמן". כך הוא מפליט מזווית־פיו והולך לו הלאה.

מבעד לחלונות המרחץ נשקפת חומת־התיל של המחנה הסמוך. משלוח צ'כי הובא שמה מטרזיאנשטאט. טראנספורט משונה: משפחות שלמות. כאן שכחו זה־כבר מראה משפחה בשלימותה. בחוץ מחזירים אסירים חביות נוספות ומעמידים אותן ליד כניסת־המרחץ. מדוע משפשפים כאן את החביות בכל־כך הרבה רעש? — אין מוני יכול להבין — הלא כולם יודעים, כי קודם שהחביות מוחזרות לכאן מן הבלוקים כבר מצצו אותן האסירים וגירמון לבלי שיור. לשונותיהם חודרות לכל סדק שעשוי ריחו של מרק להסתתר בו. לשונות־מוזלמנים ערמומיות מתחפמות ויודעות אפילו איך לחדור לפני־ולפנים חישוקי־הברזל של החביות. לכן אמנם תובעים הרחצנים ממשרתי־הבלוק להשגיח בשבע־עיניים שלא ילקקו את החביות. ראשית, זה לא היגייני. שנית, הפונקציה בסכנה. כי אם יבחין שף־הס.ס. כמה נקיות החביות

המוחזרות, למה לו כאן כנופיה כזאת של רחצני־חביות? לכן, להרוג ולרצוח כל מי שרק יעז להתקרב לחבית ללקקה! לא מוזלמן אחד צנח הרוג מאלותיהם של משרתי־הבלוק על־יד החבית הריקה. ובכל־זאת, כשהחביות נישאות למטבח, רצים מוזלמנים בעקבותיהן, משורבבי־לשון, כדי לחטוף ולו רק לקיקה אחת נוספת בעץ־החבית. לקיקתם האחרונה.

סבלי־האוכל פורקים מעל כתפיהם את החביות הריקות ליד פתח־הכניסה ונמלטים על נפשם. בשולי הכביש הראשי, הגובל עם רחבת־המטבח, עומדים המוזלמנים רודפי־החביות ובוהים לפתח המרחץ: הוי, כמה אפשר היה עוד ללקק בחביות העומדות שם!

במרחץ, ליד הקירות, בנויים אגנים. בשניים מהם נרחצות החביות ובשניים נשרות ערימות־ערימות נתחי־לפת שנחתכו במקלפת־התפודים הסמוכה, בשביל הטבחים. הרחצנים משפשפים את עץ־החביות בשלחם מבטי־חנופה לטפניים אל הפיפל. ואַצק, הקאפו של מקלפת־התפודים, מופיע ממדור־הדוודים. בידו קערה לבנה המכוסה בקערית מהופכת. הכל יודעים שוואַצק, כפרי פולני צעיר זה, אינו מכביר דברים. שותק הוא, או שהוא צועק עליך בקולי־קללות כאומר לרצחך נפש. לכן, לעולם אינך יכול לדעת אם צריחותיו מכעס הן באות. שכן באושוויץ, כך למד ואַצק מרבותיו, חייב אתה לחקות בכל את העומדים מעליך. מתכונת־דיבורו של ואַצק היא חיקוי נאמן ללודוויג טין, בכיר־המחנה. זה ברור. רק לא ברור את מי מחקה לודוויג טין.

בעברו על־יד מוני נעצר ואַצק אצלו, ובידו שתי הקערות הסגורות. כשור בטרם יסתער, עיניו נעוצות בחרטומי המגפיים שעל עמודי־רגליו, הצטרח ואַצק: "בן־הזונים פראנצל לתוך־אם־אמו הזונה, שלא יחלום עוד לקבל ממני תפודים! הוא הלא מרעיב אותך!... כזה פרצוף צריך להיות לפיפל במחנה? עזוב אותו, פיפל! עזוב אותו, אני אומר לך! כל ראש־בלוק יהיה מאושר לקבל את הפיפל עם העיניים היפות. שלא יעיז בן־הזונים לבקש ממני תפודים!" כך הודיע, ובטוחות צעד לעבר מחסן התפודים.

הקערה, עם שהיתה מכוסה, שיירה אחריה במרחץ בת־ניחוח של בשר צלוי. הרחצנים דעתם בדוחה מלצונו של ואַצק, היוצא מפיו בניסוח אושוויצי כה מובהק. הם מכירים את סגנונו. את לצונו. והם צוחקים. לרגע קט הופג שיעמומם. כולם ידועי־שובע הם ואכולי־שיעמום. ניכר שרעבים הם לדבר־מה שיצהיל קצת את רוחם.

ליד פתח־המרחץ פורק אסיר חבית מעל כתפו. בתוך־כך קולט מבטו את ערימת הלפתות החתוכות המתגבהות מתוך האגן. האסיר משהה ידיו על החבית, אינו מסלקן, כאילו עתה־זה הביאה. הוא עומד וגבו אל האגן, כלומר,

אין לחשוד בו בכלום. הנה רק מטה הוא קצת את החבית על צדה, שכן, אם לא היטעתו עינו, חור יש בה. הנה לזה, אך ורק לזה, נתונים עכשיו כל מעייניו. חור כזה צריך אולי לתקן. הרי זה רכוש־המחנה! ואולם מבטי־החשאים של הרחצנים רואים הכל, אף שכולם גחונים על החביות, שאותן הם משפשפים וממרקים עתה בהתעוררות מיוחדת. אחד מהם קרב בלאט אל מוני:

"אל תביט אל הדלת, פיפל! תיכף יהיה פה שמח..." פני הרחצן סמוקים ממתח. עיניו נוצצות. הוא מתאפק שלא לפרוץ בצהלת־צחוק: אסור להסתכל אל הדלת. הנה הולך הטרף מעצמו אל הפח הטמון. אם יביטו, יימלט הקרבן.

הכל עובדים עתה בחריצות בלתי־שכיחה. שלדו הכפוף של האסיר מרטיט מעל לחבית כאחוז־קדחת. ברי לו לתוך איזו סכנה הוא מכניס את ראשו. אך בשר־הלפת החתוך קורץ לו מתוך האגן ומושכו בכוח שאין להתגבר עליו: פסיעה אחת, הושט ידך, חטוף — וברח! אלפי פעמונים מתפעמים לו במוחו: הלוא אתה רואה שכולם שקועים שם בעבודתם. הם אפילו לא רואים אותך ולא חושבים עליך. כבר די זמן אתה עומד ליד החבית ואף אחד מהם לא יודע אפילו אם רק עכשיו באת להעמיד אותה או קודם. הנה שוב אתה מנסה להעמיס את החבית על השכם. הנה־כך. הלא זה מותר. נו, אתה רואה? אף אחד מהם אפילו לא הציץ בך.

הרחצנים מרגישים שקרביהם מתפקעים מרוב צחוק. הם משקיעים ראשם בעבודה. המתח עולה. הרי זה נורא משעשע. היום הזה לא סתם ציד, הביטו איך הוא מתכונן! האסיר מוריד שוב את החבית לארץ, אך הפעם הוא מעמיד אותה קצת קרוב יותר אל האגן. הוא לא מחוייב לדעת שזה אסור. ומה שמונח בתוך האגן, הלא אפילו אינו מסתכל שמה. לא עולה כלל בדעתו. אבל מי מהרחצנים שם־לב אליך בכלל? איש מהם אינו זורק לך מבט. מהר! פשוט ידך — —

הופ...

צעקות וצווחות. העבודה, שרגע קודם היו כולם שקועים בה כל־כך, הושלכה עכשיו הצדה אין־חפץ. מברשות, מטאטאים, חביות, מתגוללים על רצפת־הבטון. המרחץ נתרוקן. כולם פרצו החוצה לרחבה. רודפים הם עכשיו אחרי שלד יחף, הרץ בעצמות־רגליים ארוכות ודקות כמקלות ועצמות־ידיים ארוכות, שבאחת מהן לחוצה חתיכת־לפת צהובה גנובה מהאגן.

מובילים אותו בחזרה. ידיים שריריות מופשלות־שרוולים לופתות זרוע גרמית של שלד־אדם ומוליכות אותו על־פני רחבת המטבח הנרחבה המרוצפת. החג בוהק מעיניהם. בהירים וצלולים פרושים השמיים מעל

הרחבה. כמרחף באוויר נראה המובל בין זרועותיהם. כבוד גדול חולקים לו עתה. פעם אחת בחייו זוכה איש־איש בכבוד כזה, כשהוד־מלכותו המוות מושיט אליו ידו ומוליכו עמו. עתה, מה הן מחשבותיו? עתה, מה רואות עיניו?

"לפת התחשק לך?.. לפת?.. תיכף תקבל לפת!"

בשניים נושאים הרחצנים למרחץ, ספסל ממקלפת־התפודים, שלישי מופיע ובידו האלה של ואַצק. תיכף יהיה שמח. משעמם לשפשף כל היום את עץ־החביות המצוץ. הם ידעו שהמוזלמן המסריח הזה לא יעמוד בנסיון ויושיט את ידו אל האגן!

"לפת התחשק לך, נכון? תיכף תקבל לפת!"

הגוף הארוך שמוט מעבר לספסל. אין שומעים אותו. כמו לא גוף־אדם הוא המוטל כאן אלא סחבת־טבחים מזוהמת שהושלכה כלאחר־יד על ספסל לשם ייבוש. אך מיד ישמעוהו כהוגן: עשרים־וחמש על העכוז יספוג.

"לפת?.. לפת התחשק לך!?"

עם מהלומת־האלה הראשונה ניתרת הסחבה הארוכה מן הספסל — והשמחה במרחץ. תהום־אושוויץ ניבטת מתוך עיניו הקרועות של המוּפה. ידי־המוות תופסות בו שוב תחת זרועו, מוליכות אותו אין־אומר בחזרה אל הספסל. שוב הוא נשכב, אט וצייתנית, מעבר לספסל. עכשיו שוב אין הם מכוונים את המהלומות אל שלד ארוך של אסיר אלא אל חיי־אדם ערטילאיים, בלתי־נראים.

ואַצק מופיע ממקלפת־התפודים. עתה הקערה שבידו מגולה. קערה בתוך קערה. הוא נושא אותם בחזרה למדור־הדוודים. הוא עובר על־פני טקס ההריגה ואפילו אינו רואהו, כאילו אינו מתקיים פה כלל. שבע־רצח הוא ואַצק עד־למעלה־ראש, ותיתי להם לפרחי־עוזריו במשחקם. בעברו על פניהם, נושא אליו מוני את עיניו: "קאפו ואַצק", הוא אומר חרש, "שיפסיקו"...

רק עכשיו מטיל ואַצק לראשונה את מבטו בגוף השכוב על הספסל ובאַלה המונפה עליו ביד המלקה: "לפת!".. "לפת?!".. רק עכשיו שומע ואַצק את המלים. הלא המלים שלו הן. הלא מפיו שמעו אותן ולמדון. כך צרח הוא בראשית ימי־אושוויץ שלו על האסירים כשהיה תופסם בעבירה זו. אך מאז חלפו כאן במיליוניהם, וההלקאות יצאו כבר מאפו.

"בני־זנונים, לתוך־אם־אמכם הזונה!" יורה ואַצק צעקתו לעברם. "אתם לא יודעים שהפיפל מצווה שתפסיקו להרביץ? אתם יודעים מה זה פיפל במחנה?! תיכף אלמד אתכם איך לכבד פקודה של פיפל!"

האלה שביד־הרחצן משתפלת מבויישה. הופרה החגיגה. רחצנים שולחים אל הפיפל מבטי־אכזבה: לא יפה, פיפל!..

ואולם על ה"פינאלה" הבאה ברגיל לאחר עשרים־וחמש המלקות לא יוותרו: על הטלת המולקה לתוך אגן הצוננים.

האסיר עודו מוטל על הספסל. במעורפל שמע את צווחותיו של ואצק, אך אין הוא יודע מה נעשה סביבו. ידי הרחצנים תופסות בו, מגביהות אותו באוויר, מטלטלות אותו אחת הנה ואחת הנה, והופ — היישר לתוך האגן המלא מים קרים. היצור קופץ החוצה כחתול מתוך האגן. לנגד עיניו, ככתם לבן, מבליח הפתח. הוא רץ החוצה. המים נוטפים משלדו. הוא רץ ברחבת־המטבח בכוח רב משהיה בו בהגיעו הלום עם החבית. מצבר־החיות של שנותיו שלא־יחיה־עוד נושאו לקראת שעותיו האחרונות. הוא רץ.

"בני־זונונים! יש חביות נקיות או לא?!" בזה אחר זה נכנסים הטבחים למדור־הדוודים; בזה אחר זה הם מציצים לתוך שורת־החביות הנקיות המוצבות ליד החלון. "מושיקו! אוי לראשך אם לא יהיו חביות נקיות. אני מתכונן לפתוח את הברז"...

מושיקו רץ אל החבית, שאת נקיונה אך בדק הטבח כביכול. הוא חוטף מתוכה בזריזות את כריכת־הסחבה הלוהטת, מטילה חיש לתוך אותו אגן בו הוטבל, רגע קודם, שלדו של אדם.

שתי תאוות יוקדות, אחת של טבח ואחת של מוזלמן, מצוננות ומוקרשות באותו אגן עצמו.

"פיפל, ארבעה לחמים או שמונה עישוניות?" מתמקח רחצן־החביות. "בסמרטוט הזה יש לך כמעט חבילה שלמה מרגרינה".

ג

מפיוון שער־המחנה מתקרבת עגלת־המשא של קומנדו־הפגרים, לסלק את גיבובי־הגוויות מאחרי שערי־הבלוקים. בשניים גוררים הם את העגלה מלפנים, ושניים הדפים אותה מאחור. הנה שם, במעלה הדרך, מטעינים כבר עגלה אחת שעוד מעט תצא מן המחנה מלאה, וזו הנכנסת, מרוקנת, כבר חוזרת להתמלא שנית. הערימות תופחות ומתגבהות משעה לשעה.

מוני שם פעמיו אל הדרך האחורית. בכיס־מכנסיו נשא את מנת־הלחם לברלה. בכוונה בחר פרוסה אמצעית, כדי שקרום־הלחם החד לא יבליטנה ממישטח־הפיס. זה כבר כמה ימים שלא נתן לו כלום. ברלה ודאי מצפה לו במחראה בכליון־עיניים. תודה לאל שסוף־סוף יוכל לתת לו עכשיו משהו.

שני חצאי־השער של מחסן־הלחם פתוחים לרווחה. משרתי־בלוקים ערוכים לפני הפתח בתור, לפי המספר הסידורי של בלוקם — מהם מחזיקים בתיבות־משא, מהם בשמיכות כהות. שמוליק, הקאפו של מחסן־הלחם, עומד בפתח ובידו נייר ועפרון. עוזריו מונים וקוצבים לכל בלוק את הלחמים, לפי מספר האסירים שעדיין היו בו בעת מיפקד־הבוקר. בבלוק־המחסן פנימה סדורות הפיפרות מן הקרקע עד לתקרה כאריחי־קירות לרוחב ולגובה.

במרחק־מה ממחסן־הלחם, עומדים וממתינים הסוחרים. עכשיו שעת־הכושר לגבות את פרעונם של חובות־הלחם. מוטב עכשיו, קודם שהלחמים נלקחים לקיטונים. מסוכן לצבור חובות גדולים אצל ראשי־הבלוקים. לא־פעם הכניס ראש־בלוק את הסוחר בעל־חובו לתוך קיטונו וחיסלו: אין סוחר, אין חוב.

צללי־אדם באלפיהם משתרכים על־פני מוני, אלה לכאן, אלה לכאן. מבטיהם הבוהים נתקלים בו, כמחפשים דבר־מה ואינם זוכרים מהו. מאצטבותיהם זחלו ומבלוקיהם יצאו כדי ללכת למחראה, אך שוב אינם יודעים את הדרך. אין הם מבדילים בין סוף המחנה לתחילתו, מקום שם המחראה. המראה אחיד בכל. הבלוקים כולם זהים בחיצוניותם; בכל אותם חוטי־תיל ממיתחים, אותם שערי־בלוקים. שוב אין הם יודעים את הדרך ואת הכיוון למחראה, כשם שאינם יודעים כי עוד בטרם ירגישו בצורך ללכת שמה כבר ניגרה מקרבם הצואה הרירית; הנה היא נוטפת בעד שולי־המכנסיים על גבי רגליהם היחפות ואפילו אינם חשים בכך.

באלפי־אלפיהם תועים הם כבעיוורון, כשביניהם מפלסים להם דרך סוחרים, מבריחי לחמים בתוך מכנסיהם. פשסחורה מוברחת אתך אין טוב לך מללכת בין מוזלמנים. אותם אין איש מזכה בתשומת־לב. לכאורה, הלא הם־הם כאן העיקר. למענם נוצרה אושוויץ: למן המעשנות ועד חומות־התיל; למן הבלוקים עד לזקיפים במגדלי־המשמר — כולם רק למענם נוצרו. אלא שכאן, בדרך האחורית, דומה כאילו המטרה האמיתית אשר לשמה הובאו הלום היא שיהיו מחפים ומסתירים בינותם את הסוחרים ומבריחי־הלחם למיניהם.

רגליו של מוני קופאות פתאום מלכת: בקצה אחד הבלוקים עומד לולק הזהוב ומסתודד עם הרשם הבכיר של המינהלה. הרשם נשען בצדו אל הקיר, לולק סמוך־סמוך אליו. מזווית־עינו, לולק מחייך אליו עוגבנית, במבטו המתחנחן שבו הוא מלבב את רשם־הבלוק ברצותו לסחוט ממנו מה. הם שקועים בינם לבין עצמם כאילו עמד סביבם הכל מרחוש, כאילו היו השניים זוג־הנאהבים היחיד באושוויץ.

לולא הרשם הבכיר היה זה רגע־הכושר לגשת אל לולק לבקשו שירפה מפראנצל. כבר מזמן הזהירו אותו שלולק הזהוב מסתובב יותר מדי לפראנצל לפני העיניים. למה הוא עושה את זה? מה הוא צריך את פראנצל, לולק זה? מוני נעצר בסתר הזווית של רחבת־המיפקד, אולי יסתלק מכאן עוד מעט הרשם הבכיר.

לאורו הבהיר של היום ניצנצו כנגד עיניו של מוני קישושי השער הזהובים שעל ערפו של לולק. לולק הוא בלונדי ובשרני. מכנסי־הרכיבה הקטנות שלו מכונסות במגפי־הדר קטנים: "לולק!" היה עתה מוני מתחנן לפניו, "אתה הרי תמיד־תמיד תהיה פיפל. אתה בוודאי תזכה לצאת מכאן חי. אל תגרה את פראנצל. אל תסתובב לו לפני העיניים. מה רע לך בבלוק־7?"

מוני השהה מבטו על הנעליים שברגליו: מאובקות, מרופטות, גדולות ממידתו. זו לו פעם ראשונה שהוא בוחן אותן עכשיו. "כזה פרצוף צריך להיות פיפל במחנה?" דבריו של ואַצק רעמו עכשיו באזניו חדשים, שונים למשמע. קודם־לכן נקלטו בו כסתם הלצה של ואַצק, ואילו עתה נדף מהם ריח צעקותיהם של הגרמנים בגיטו בשעת גירוש מן הבונקר.

"פראנצל זה הלא מרעיב אותך!".. כמו אש נתלקחה במוני חמתו על עצמו. כולם יודעים שראש־בלוק באושוויץ לא מרעיב את הפיפל שלו. הוא־הוא האשם במראֶהו. במשטמת־חימה על עצמו נתחרקו שיניו: טוב — טען אל עצמו — לזלזל אינך יכול. אתה אומר שכך נולדת. אתה רזה מטבעך. אבל גם להתלבש כמו שנאה לפונקציונר, גם לזה אתה לא מסוגל?! הסתכל על עצמך! תביט על המכנסיים! על האפודה! הכל מקומט ורקוב כמו על מוזלמן! במין צורה שכזאת אתה חושב שתצליח להיות פיפל? תביט על לולק ותראה איך פיפל צריך להיראות! אתה חושב שפּדי לסדר את הקיטון פראנצל צריך אותך? הרי פראנצל אפילו לא רוצה להסתכל עליך, מוזלמן שפמוך!

הוא שח אל רגליו. מכנסיו היו קצרות מלהגיע עד לנעליים. רגליו הגרמיות נראו לעין. הוא מתח את הגרבּיים האדומות אשר אף רגע לא הסירן מרגליו — מאַ סרגה אותן בשבילו מרדיד־הצמר האדום שלה. ברחבת־הריכּוז, לפני שהוטענה על הקרונות, מיהרה מאַ להוציא אותן מתרמילה: "קח, מונקה'לה. סרגתי לך אותן ליום־הולדתך ה־11". הוא יישר אותן. בפנים כבר היו קרועות. הוא קיפל והיטיב את הפּס הלבן שבשוליהן. הוא חשׁ אותן בין אצבעותיו. הן של אמא. וכשראשו מורכן אליהן, התחילו עיניו זולגות דמעות: "אני רוצה לחיות... מאַ, שלולק לא יקח לי את הפונקציה, שלא יסתובב לפראנצל לפני העיניים"...

עגלת־המשא של קומנדו־הפגרים התקרבה ובאה. שניים מגורריה תפסו בשלד אחד מן הערימה והרימוהו, זה בראשו וזה ברגליו. נידנדו את המת והניפוהו באוויר, אחת הנה, אחת הנה — והופ, לעגלה.

פגרים ערומים, בעודם במאורותיהם הפשיטום שכניהם מן הסמרטוטים. תכופות מביטות במאורה עיניים בעיניים: האפשר כבר לפשוט ממך את סחבותיך?

המוני מוזלמנים נגררים על־פני עגלת־הפגרים, נתקלים בה וסוטים הלאה מעליה כמו אין בינה לבינם ולא־כלום. והרי מחר יניפום באוויר אותם מטעינים עצמם: הופ — לעגלה!

מרחבת־המיפקד נחפז ובא בצעדים נמרצים אחד מקומנדו־הפגרים. ניגש לערימת־הגוויות. קודמיו מפסיקים מעבודתם. הבא מחטט בערימה וברור לו פגר מתוכה, הופכו ופניו למעלה, מפשק את פיו של המת, מציץ לתוך הלוע לבדוק אם מתאים הוא למטרתו ותוחב לתוכו פיסת־נייר, עמוק־עמוק. פי־הגוויה קרוע למול השמיים. איש־הקומנדו שולה מכיס־מכנסיו מלוא חפנו כתרי־שיניים לבני־זהב וצהובי־זהב, מריקם מידו לתוך מטלית שהוא כורכה לחבילה קטנה ותוחבה לתוך פעור־פיו הקופא של המת, ומגיף עליה את שני טורי־השיניים. מת זה מרימים אנשי־הקומנדו בחרדת־זהירות. אותו אין הם מניפים ומשליכים באוויר — דרך־כבוד הם משכיבים אותו על העגלה. סביב קרסולו הם קושרים מטלית לשם זיהוי. לגביהם יכול עתה זקיף־הס.ס. שעל שער־המחנה לחפש בכליהם ביציאתם. קדחת ימצא, לא זהב.

שלד־הזהב נעלם כלא־היה תחת שכבת הגוויות. שוב אינו נראה לעין. הנה סוף־סוף בא על יעודו. כמו לכך בלבד נוצר. רק לכך טיפחוהו ידי אם ואב; לכך התפתח וגדל; לכך נשלח לאושוויץ, לכך הפך שלד, כדי שיהיה חלל־לועו מרווח, גדול ואֶפס־בשר, ויוכל לשמש סליק טוב לחופן כתרי־זהב.

מהומת־פתאום פרצה בדרך האחורית. סוחרים, פונקציונרים, כולם חשו לשערי־הבלוקים להתחבא: "בכיר־המחנה!!" "בכיר־המחנה!!" מי עוד כאסירים הוותיקים יודע כמה יש להיזהר מלהיקרות לעיניו של לודוויג טין. כהרף־עין נתרוקן חלל־החוץ מכל נפש חיה. בכיר־המחנה מסתובב בין הבלוקים!

מוני עקר מעמדת־התצפית שלו, מיהר לרוץ לבלוקו. ראשית־דבר עליו להשתחרר מן המרגרינה האסורה. אחר־כך יסור למחראה, למסור לברלה את מנת־הלחם.

"בכיר־המחנה!".. "בכיר־המחנה!".. רק פס צבע־השמן האדום על גב

אפודתו ועל כומתתו מעידים עליו שגם הוא, הערפד, אסיר כאן ככולם. מגפי־שחור גבוהים, מכנסיים שחורות, אפודה שחורה, כומתה שחורה על ריבוע־ראש גרמי, צהוב כשעווה. את עיניו אין לראות כשם שאין לראות את עיניה של גולגולת־המוות המתנוססת כסמל על כובעי־הס.ס. מסופכי־המצחיות. וכשם שאין לקבוע מה גילה של זו, כך אין לדעת מה גילו של זה.

למאסר־עולם, כרוצח־ילדים ופושע־מין, נדון עוד לפני שלטון־היטלר. בכל בתי־הסוהר בגרמניה חיפשה הגסטאפו מועמד הולם לכהונת בכיר־מחנה באושוויץ, מועמד שישמש מופת לראשי־הבלוקים של אושוויץ. ואכן, היטיבה הגסטאפו לדעת מי ומה לחפש, שכן ידעה גם ידעה מה תהיה אושוויץ.

ד

אך פתח מוני את שער־החזית של בלוקו, טרם יפסע פנימה, ודממת־אימים טיפחה משם על פניו. חלל־הבלוק היה ריק כמו אין בו נפש חיה, וריקים היו המעברים משני צדי התנור. מימינו ומשמאלו הדיפו כלפיו האצטבות משולשות־הקומה את הפחד החונק אלף נשימות. הוא נשא עיניו. ממרומי אצטבת־המוזלמנים הסמוכה לשער החזית הציץ לעומתו ראשו המוארך של רוסטק, שהבהילו אליו בתנועות־אצבע נמרצות:

"בכיר־המחנה בקיטון!" לחש לו.

מול סליק־הגניבות של המזון, בקומה השלישית, שוכבים רק המוזלמנים הגמורים. זיגמונט הוא ששיכנם שם, כסגולה נגד עין־הרע וכשומרי האוצר, בבת־עינו, שמנגד. למטרה זו בוחר לו זיגמונט מוזלמנים כאלה שלא נותר בהם שיור יצר־הרע של אכילה; כאלה שגם את מנותיהם שלהם אינם אוכלים עוד. הוא מצווה עליהם להשגיח שלא יתגנב אף אחד בלילה אל הסליק. בהם הוא בוטח, כמו שבוטחים בסריסי־הרמון. זיגמונט מבטיחם כי בשכר זה לא ישלחם למשרפה בבוא שעתם. והם משגיחים. לא כדי להינצל מן המשרפה — דבר זה שוב אינו חודר לתחום־תודעתם — אלא הם שומרים מכיון שנצטוו לשמור. במוחם כבר נתייבש הכל, מלבד האינסטינקט האחד המחלחל עדיין בתת־הכרתם, לבצע את פקודת זיגמונט. לא אחת מצטייצת ממושכות בחשפת־הלילה פעייה תינוקית מחרידה. שומר־הלילה חרד אליהם במרוצה: מה קרה? לא כלום. אחד המוזלמנים דימה לו בהזיותיו, נים־ולא־נים, כי אסיר בעל אלף ראשים מתנפל לסליק־המזון.

אך חלף לודוויג טין על־פני תא־המטבח בדרכו לקיטון וברלה בין ידיו, מיד פסק רוסטק מבישולו ורץ להתחבא באצטבת־המוזלמנים. משרתי־הבלוק

מסתתרים איש־איש בחורו. יודעים הם מי נמצא עכשיו בבלוק. זהו משחק עם המוות השחור. מעיניו מוטב להתחבא.

עיני־החזיר של רוסטק נעוצות בכעס באשנב־הקיטון: יוזס־מריה, מה פתאום הסתובב הממזר הקטן ליד שער־הבלוק? האם הוא לא ידע שפראנצל יזרוק אותו ישר לתוך הלוע של טין? האם רק אתמול הגיע בן־הזונה הקטן למחנה? את מי הוא חיפש אצל הבלוק של פראנצל? מה הוא רצה למצוא כאן?

אחרי "ריפוי־השיניים" הופיע פתאום לודוויג טין אצל פראנצל כדי לתבוע את חלקו בשלל. אך הזהב כבר נמצא בפיו של המוזלמן המת, חבוי בעגלת־הפגרים. פראנצל נבוך, מצב־ביש. השניים הלכו יחד ושתקו. צריך מהר לפייס במשהו את טין. בהגיעם לבלוק־12 הבחין פראנצל פתאום בברלה, הפיפל הקודם שלו, כשהוא עומד מרעיד ומציץ בעיני־עכבר נפחדות אל שער החזית של בלוקו. בלאט התקרב פראנצל אל ברלה, תפסו מאחוריו, הניפו באוויר והשליכו מפרפר אל טין, כהשלך נתח־בשר לחית־טרף נרגזה בכלובה, והלך לו.

טין נשא את ברלה אל קיטונו של פראנצל, כחתול שחור הפונה לפינה אפילה וטרפו בין שיניו.

בקיטון פנימה מושלך קצה אפודתו השחורה של טין ארצה כגב־רמש מפלצתי. מתחתיה — מכנסי־ילד קטנות, מכנסיו של ברלה. פס־הצבע האדום החוצה את גב־האפודה נראה כקילוח־דם הנשפך ממכנסיו של ברלה.

מוני התחלחל. שכוב היה על בטנו במרומי־האצטבה, לצדו של רוסטק, עיני שניהם באשנב הקיטון. "את מי חיפש הממזר אצל הבלוק?".. ידע שאליו, אל מוני, יצאו עיניו של ברלה. הצלע הקשה של קרום־הלחם שבכיסו חתכה לו בבשר־ירכו.

"זה הסוף של כל הפיפלים. או שראשי־הבלוקים מחסלים אותם, או שהם נופלים סוף־כל־סוף לידיו של הערפד הזה. אבל הוא הלא היה צריך לדעת את זה!" חרק רוסטק בשיניו.

מן הקיטון נישא צחוק־אימים. הצחוק התגלגל משם כהיגרר שלשלת־ברזל כבדה על רצפתו של בית־חרושת ריק: "חי—חי—חי—חי—חידדדך... פיפל! פיפללל!".. צחוק־הזוועה עימעם וטרף את אנקות־העזרה הרפות של הילד, שנחנקו והלכו.

אלף אסירים מוטלים באצטבות. פלוטים מלועי־קרונות אל לועי־קרמטוריון. אין הם יודעים, ולא איכפת להם, מה מתרחש עכשיו בקיטון. רק עוברי־אורח הם פה, וכל המתרחש שם, בשטחו של שער־החזית, אינו מעניינם. רק אחת

יודעים הם: בחלל־הבלוק תלויה עכשיו ועומדת אימת־מגור של אושוויץ, וזו הרי מובנת היא מאליה, שכיחה ונורמלית. יכולים הם, איפוא, לטוות ולהוסיף, איש איש לעצמו, את חלום־הפז המשותף: אך תיפסק הצחקה הזאת בקיטון תחל ודאי חלוקת־המרק מן החביות.

רוסטק חורק שן: "כמה זמן עוד יקח, לעזאזל? תפוחי־האדמה הלוא יישרפו לו במטבח! מה פתאום הכניס הנה בן־הזנונים הקטן את המוות השחור דווקא עכשיו? ממזר ארור! הכל בגללו!"

דלת־הקיטון נפערה. בפתח נסתמנה גולגולת־המוות: "משרתי־בלוק!" שאג פרא.

הם קפצו והגיחו חיש מכל המחבואים. לודוויג טין הצביע פנימה לתוך הקיטון: "לסלק!!!" ציווה.

ונעלם מן הבלוק.

משנסגר השער אחרי טין ירה אליו רוסטק יריקה ארופת־טוות, ממרומי־האצטבה ועד לשער־החזית. כבהמה מריבצה התרומם מלוא כובד כרסו, חטף את הסחבה עם המרגרינה שהביא מוני והשתלשל למטה, אל תא־המטבח.

ארבעה משרתי־בלוק נשאו והוציאו מתוך הקיטון שמיכה שחורה, שניים בקצותיה הקדמיים, שניים בקצותיה האחוריים. חפץ מוארך הכביד בשמיכה פנימה, העיק כלפי מטה כאילו היו בה כיכרות־מספר של לחם־מחנה. הם חלפו על־פני כל האצטבות, לכל אורך הבלוק, בדרכם לשער האחורי. מן האצטבות לא הציץ אליהם אף אחד מן האלף. הם הדפו את השער הפונה לדרך האחורית, רוקנו את השמיכה והשליכו את ברלה על ערימת־המתים.

בטנו של הילד עדיין נשמה. אט־אט התרוממה וצנחה. מוני עמד תחתיו לפני הערימה, הביט ורעד בכל גופו. הוא לא ידע אם ברלה חי או מת: הילד היה מוטל על ערימת־המתים ללא־נוע, ואימת החיים בחינוקם כמו התרוצצה עדיין בעיניו הפקוחות. גיבובי העצמות אשר עליהן שכב ברלה היו פתאום בעיני מוני כלא־היו. סתם חלק מנהירות יום־יום של אושוויץ, ששוב אין העין קולטתה מחמת הרגילות. אלא שעתה שכב עליהם, פתאום, מת. מת ממש.

מוני לא יכול עוד לעמוד על רגליו. הוא קרס ארצה. ידו לחצה את פרוסת־הלחם שבכיסו. עיניו נקרעו מול מבטו הפעור של ברלה.

בדידות־מוראים אפפה אותו.

4

רק לפני יומיים היה הדבר.

הכל פרצו מתוך הבלוקים החוצה. הכל רצו אל חומת־התיל של הדרך האחורית, לחזות בחזיון־הפלאים. בנס.

ראשי־בלוקים, ידיהם ריקות מאַלה, חשו מקיטוניהם אל התיל בדחקם זרועותיהם בחפזון לתוך שרוולי האפודות שלא הספיקו ללבשן; טבחים עטויי־סינרים ומופשלי־שרוולים נטשו את דודיהם המהבילים רגע קודם הטלת המרגרינה; פקידי־מינהלה, אנשי־צורה שלווים, מיהרו־חפזו מלשפתם; קולפי־תפודים אצו וסכיניהם בין אצבעות מושחרות בוץ ורקבובית; סוחרים ניתקו בחטיפה מעיסקות־מחראה רבות־ערך בעודן בעיצומן — כולם, כולם נהרו אל חומת־התיל של הדרך האחורית. וכמו בסחף של גאות נגרפו בזרם־האיתנים גם המוזלמנים, ששהו בקפאונם בין הרצים כקני־קש מזוקפים במערבולת־סופה ובהו על סביבותם בעיני־תמהון שאינן מבינות מה קרה פה. כל הרצים נדחקו לראות; כולם צבאו לחזות בעד התיל במחנה השכן. נמוכי־קומה הזדקפו על בהונות, טילטלו גולגלותיהם מצד אל צד לראות ולא להחמיץ בעד מפלשי־כתפיים־וראשים את הפלא:

"ילדים!"..

"ילדים משחקים שם!".. לחשו פיות בדביקות שבאכסטזה.

"מטרזיאַנשטאַט הביאו אותם!"

"גני־ילדים שלמים, יחד עם הגננות!"

"ילדים!"..

"ילדות!"..

הם רצים שם ומקפצים כבמרחבי מגרש של בית־ספר. ילדים לבושי מכנסיים, ילדות בשמלות קצרצרות. שערות! לא עירום־גולגלות, אלא שיער מתחת לשמי־אושוויץ! סרטי־משי רחבים, שזורים וענובים בבלוריות־שחור,

בלוריות־זהב, בלוריות־ערמון; אשדי שערות — קלועות־צמה, גלולות כבקבוקים, משתלשלות כזנבות־סוסונים. שמש זיו ואורה הצטהלה על־פני אושוויץ.

פרצופים שבעים של פרומיננטים לבושי־הדר, אשר אל ד׳ אמותיהם לא העז איש ליקרב, הצטופפו עתה בתוך ערב־רב של שלדים ועיניהם גם הן בוהות באותה התפעלות רוויית־דמע כאחרונים; ואילו הללו, פשוטי־האסירים, הביטו, הביטו, כמו הפכו פתאום אף הם בני־אדם. יחד עמדו, כתף בכתף נוגעת, אסיר לחוץ אל ראש־בלוק. אחרית־הימים.

גננות צעירות, גרבי־משי לרגליהן התמירות, דלקו אחרי פעוטות אשר בלהט משחק־התופסת נקלעו לתחום־האיסור העובר בקרבת התיל. זקיפי־ס.ס. במגדלי־המשמר, שברגיל היו שמחים לתקוע כדור בתועי־דרך כאלה, התרו עכשיו בזאטוטים אבהית, בנענועי־אצבע אצל חטמם: ״לאאא!״.. ״אסור!״.. הגננות תפסו לפעוטות בידיהם הקטנות והרחיקום מתחום־האיסור, ובתוך־כך היו נענות בחיוכי־אחיות גלבבים לברפתם של האסירים־הגברים הצופים אליהן בעד שבכת־התיל. גם הן, הנערות, הלומות־תמהון היו מהפתעת תגליתן באושוויץ:

פה חיים!..

שמש־פתאום ניתזה על אושוויץ, שבאחת לבשה אביב ונעורים. זאטוטים טיפסו בשלביו של סולם־המשחקים, ומשהגיעו גבוה־גבוה למרומיו, החליקו מטה בתרועת שאון והידד על־פני המגלשה הארוכה, היישר אל החול הצהבהב כמו לתוך חיק רך; על קרש־הנדנדה התערטלו ירכי ילדות קטנות כששמלותיהן הקצרצרות נפתחות־נסגרות כשמשיות למשב הרוח, מטה־מעלה, מעלה־מטה, לעין כחול־השמיים. מתי הותקנו כל אלה? מהיכן צץ כל זה פה?

גברים, נשים. מופיעים ויוצאים מתוך הבלוקים כמו בנווה־קיט. משפחות שלמות. הנה ניגשת אם אל ילדה שלה בכיכר־המשחק. מוציאה מגדן מעטיפתו ומגישתו אל פי הילד, קוערת את הנייר מתחת לסנטר הקטן — חבל על הפירורים.

ילדים מסתדרים במעגל, מוחאים כף אל כף. בלב־המעגל, סמוך לכפות רגליהם של העומדים, מפזזת ילדה ומתרוננת בשיר — — בדיוק כמו לפנים, בגן־הילדים של העלמה זושה — מפרפר לבו של מוני בקרבו.

אך לפני יומיים היה זה.

עכשיו פתוחים שם שערי־הבלוקים ריקם. דממה. אין רואים שם כל נפש חיה, כי אין. רק בטבור הכיכר הנרחבה עדיין מתנוסס לראווה סולם־המשחקים

על מגלשתו. באזניים הומה משם ועד כאן, דומיית־המוות. יום־אושוויץ מסתובב לו שם בבטלה שלאחר יום־עבודה.

מלוא־המחנה כולו הוציאו משם אמש. מחנה שלם בבת־אחת. כל שעות הלילה, בלא־הפוגה, הסיעו משם המשאיות אל המשרפה. אמהות ואבות יחדיו. פעוטים עם גננותיהם. כולם כאחד בלילה האחד. במרחקים, מתוך בטן־האפלה, נשמעו נגינותיה של תזמורת־הנשיפה, והמצלתיים ינקו אל קרבם את יללת־התינוקות מאצל הקרמטוריון.

עכשיו הבלוקים ריקים. יומיים קודם היו מלאים עד אפס־מקום; יומיים קודם ישבו בתוכם בני־אדם וכתבו מכתבים; יום תמים כתבו, כמו לפי פקודה — למפרים, לידידים ובני־משפחה. על־פני אירופה כולה נישאים עתה מכתבים אלה, איגרותיהם של יוצאי־טרזיאנשטאט, בשורה האחת: "באושוויץ חיים!"..

לשם זה הביאום לכאן ולא הטילום למשרפה ישר מן הקרונות, כדי שיקדימו לכתוב מכתבים אלה בכתב־ידם.

עכשיו ריקנות משמימה שם. הבלוקים הפתוחים מתאווררים משאונם של חיי־חוץ שהפרישו הללו ושיירו בהם כמו ריח נכרי. רק סולם־המשחקים ועמו המגלשה מזדקרים בחלל־טבורה של הרחבה. עקבות כפות־רגליים זעירות בחול הצהוב. דומיה...

אך לפני יומיים היה זה. ריאות של פונקציונרים שאפו אל קרבן אווירו של עולם אנושי: אושוויץ לא עוד היתה פלאניטה אבודה בחלל־כיליון, פתאום־לפתע כמו נחתה על כדור־הארץ והיתה לחלק ממנו. משרתים וראשי־בלוקים גילו פתאום בעצמם רגשות־אנוש מכמירי־לב, ונזדעזעו. הרגשות מילאום בחמצן שלא נשמוהו זה עידן ועידנים עד כי אף את ריחו שכחו.

עכשיו נוראים ראשי־הבלוקים משהיו. נוראים בהרבה. חורה להם על הרגע בו נפתו להאמין כמוזלמנים באושים בתעתועי־אילוזיה. עכשיו יודעים הם ללא עירעור: אושוויץ־הפלאניטה, מרוחקת היא מארץ־אדם כריחוקה מן השמש. מחר־מחרתיים ישליכו למשרפה את כל אלה שראום בחולשתם זו הרגעית. שריד לא יישאר פה מחרפתם המבישה, ועד עולם לא ייוודע הדבר כי היה כאן רגע שבו האמינו ראשי־בלוקים כי אושוויץ היא מקום מן המקומות בתבל.

מוני עקר מבטו מריקנות־המחנה שמעבר לתיל, עיניו ננעצו בשער־המינהלה הסגור: מתי כבר ייצא לולק הזהוב? הלא יותר מכמה רגעים לא יעז להישאר במינהלה. שם מסוכן מאוד בשביל פיפלים. כולם יודעים שלודוויג טין עלול פתאום לצוץ שם.

לפני רגעים מספר, כשראה מוני מרחוק את לולק הולך לדרכו, לא קרא בשמו אלא הוליך עצמו בעקבותיו כדי שכאשר ידביקו, יחשוב לולק שנפגשו במקרה. עכשיו היה מוני דרוך ונכון להטיח בו מלים כדרבנות: שיזכור, לא פעם התנדנד אבא׳לה הקדוש על צוארו של פיפל בוגד! כולם יודעים שפיפל מחוייב להיות נאמן לראש־הבלוק שלו! מוני כמעט הדביקו. פתאום נפנה לולק בתפנית חדה מן הכביש הראשי ונתעלם לתוך בלוק־המינהלה.

איזה עסקים יש לו עכשיו במינהלה? מה דוחף אותו תמיד, את לולק זה, מראש־בלוק אחד לשני? מה הוא רוצה להוציא מהם? בכל פעם מתחיל לולק לעגוב על ראש־בלוק שלא שייך לו. ותמיד הוא מביט עם אהובו החדש אי־שמה מחוץ לקווי־התיל ומסתודד איתו תוך־כך בחיוך שלו המגרה, ככה מן הצד. ואולי נכנס עכשיו לולק למינהלה כדי להירשם שוב להעברה לבלוק חדש? עם איזה סודות בלב מסתובב פה לולק? מה מחפשות תמיד עיניו המשוטטות במרחקים שם מעבר לתיל?

נחילי־שלדים תעו וזעו אנה ואנה, בלי כיוון, בלי מטרה. מבינות גולגלותיהם נזדקרה פה ושם חבית ריקה רכובה על שכם־אסיר כשמוזלמנים רצים אחריה, מתרוממים על בהונות ומשרבבים לשונות צחיחות, ללקק. ללקק.

ופתאום: שער־המינהלה נפתח. מוני ניתר מתצפיתו. ראשון יצא ראש־הבלוק שלו, פראנצל. אחריו לולק. השניים הלכו בכביש הראשי חבוקי־זרוע, תאומי־צעד. לאן הם הולכים? הוי, אלוהים! רק לא לבלוק־12!

הוא נתלווה אליהם מאחוריהם. פתאום הרגיש עצמו מיותר, מושלך אין־חפץ למחנה. כמוהו כנחילי המוזלמנים הנשרכים בהמוניהם על־פניו.

כבהלם הרגיש פתאום במציאותה של אושוויץ. כאילו עתה־זה הגיע לכאן; כאילו רגע קודם לא היה פה כלל. כל אלה שזרמו בתעייתם על־ידו היו כחישוק־מערבולת סביב־סביב לו, והוא, כטיפה, נספג בינותם. בקרוב, יחד אתם, ייגרף גם הוא לאשר ייסחפו הם.

מן המחנה השכן, מעבר לתיל, שיוועה אליו הריקנות הדמומה. רק עתה חש לראשונה במלוא עומק הווייתו גם את נוכחות־האנשים שם אתמול, גם את התנדפותם בן־לילה. את גופו ועורו חש עכשיו בהתנדפותם־הם.

לפני יומיים היה שם גן־ילדים, בדיוק כמו גן־הילדים של העלמה זושקה בקונגרסיה. כמה זמן עבר מאז היה גם הוא ילד בגן של זושקה? יותר מכל היו אהובים עליו הימים כשאמא עצמה, ולא אֶמיליה המטפלת, היתה באה לגן־הילדים לקחתו הביתה. בחוץ היה תמיד כל־כך בהיר וחם בשמש. יד־ביד היו הולכים הביתה, לאט־לאט, בין שני טורי האילנות שברחוב־

השדרה. "מאַ. מדוע כולם מביטים אחריך?" היה שואל אותה תמיד. "כי אני מטיילת עם הילדון הכי יפה בעולם", היתה מאַ מחייכת.

אַל תעקוב אחריהם עכשיו! — התרה בעצמו. אם פראנצל יסובב פתאום את הראש ויראה אותך, יהיה בטוח שאין לו דרך אחרת להיפטר ממך אלא להכניס אותך לקיטון ולהתנדנד לך על צוארך. הוא ידע כי סכנת־מוות בהליכתו זו אחריהם. אך בשום־אופן לא יכול להסיח את עיניו מגבו של לולק. רגע קודם התכונן לתקוע לו כהוגן. עכשיו הרגיש עצמו קבצן עלוב לעומת הידורו הפחול של סוודר־הצמר החובק את כתפיו המעוגלות של לולק; לעומת כומתת־השרד הקטנה המלוכסנת לו בגנדרנות שכזאת על פדחתו.

רגליו לא יכלו להתאפק מלהיגרר אחריהם. ברור היה לו שכבר לא ידבר עם לולק דברים כדרבנות. ממרחק שלח איפוא לבו תחינה אל גבו של לולק ההולך עם פראנצל: לולק! אתה יפהפה. לך לעולם לא תחסר פונקציה. אל תיכנס לבלוק־12! אחרי המלחמה אני אזמין אותך אלי הביתה ואספר לכל המשפחה שלי: הביטו, זהו לולק הזהוב! החבר הכי טוב שלי באושוויץ. פראנצל רצה לעשות אותו לפיפל שלו, אבל הוא לא הסכים. בדיוק כמו שאני לא הסכמתי להיות לווילי פיפל בבלוק־7, כי אני ידעתי שבגללי יתנדנד ווילי על הצואר של הפיפל שלו. עצור, לולק! אל תיכנס לבלוק שלי!

5

"כל ראשי־הבלוקים אל בכיר־המחנה! להעביר הלאה!!!" — הבזיקה הקריאה באפלולית הכביש הראשי הריק מאדם.

נורות־הליל האדומות שעדיין דלקו על חומת־התיל נתמזגו בעיניו של מוני לקו ארוך מלוהט. "כל ראשי־הבלוקים אל בכיר־המחנה! להעביר הלאה!" שער בלוק־7 נפתח באחת, וילי הופיע משם, נחפז בדרכו אל בכיר־המחנה. מוני נלחץ אל צלע הבלוק כדי שלא תבחין בו עינו של וילי.

שעה זו של טרם־שחר היא שעת־הכושר לראשי־הבלוקים להתחלק בביזת המשלוח החדש שהגיע בליל־אמש. ישר מן הקרונות, בטרם יובלו ל"בית־המרחץ" של אושוויץ, מצעידים את המובאים לתוך בלוק גדול, שם מצווים אותם להתפשט ערומים. אלה שבחביוני־מלבושיהם הצניעו עמם את שייריי־רכושם נבהלים: מה אם יחפשו בבגדיהם בהיעדרם?! המוח קודח. הזמן דוחק. העיניים מרצדות לכל עבר, משוטטות קדחתנית סביב־סביב: קירות־לבנים של בלוק ארוך, ריק וערום מכל הפץ, רוחש אנשים מעורטלים־למחצה. אלה מסתובבים סביבך, נדחקים אליך, מביטים בך בעיניים מתרוצצות ואינם רואים אותך, ממש כשם שאתה בוהה בהם ואינך רואה אותם. אך פתאום, ממש תחת כפות־רגליך, אתה חש תנודה של מרצפת! חיש אתה גוחן ארצה, כביכול להניח שם את צרור בגדיך שפשטת. אתה מרים את המרצפת: חלל ריק! ממש סליק מן השמים, בדיוק תחת רגליך! חיש אתה מחטט ומוציא מתוך מסתור־בגדיך את רכושך: זה — יהלום תכול־לבן רב־קאראטים; זה — ענק־פניגים; זה — סתם קמיע־זכרון מאהובתו, יקר מכל אבני־חן. הידיים מחזירות את המרצפת למקומה, וזו משתבצת בדיוק על פי־החלל. עין לא תבחין אף בסדק הקל־שבקלים. על גביה אתה שם את חבילת־בגדיך כציון־מקום לכשתחזור, ובהקלת־מה אתה צועד ערום — ל"בית־המרחץ". לאחר־מכן אין ראשי־הבלוקים צריכים לחטט הרבה ברב־

בות פריטי־לבוש. הם ניגשים היישר לסליקים התת־מרצפתיים, שאותם התקינו בעצם ידיהם כמלכודת. או שהם תוחבים ידם אל מאחורי לבני־הפתלים, שהם־הם רופפוּן, וחמרים־חמרים הם גורפים את שארית־עדייה של אירופה הבזוזה. "כל ראשי־הבלוקים אל בכיר־המחנה!" עכשיו הם מחלקים שם את השלל.

מוני שירבב פאת־ראשו והציץ מסתר עמדתו אל שער־החזית של בלוק־7. לבו התרה בו אתמול שווילי יביא לו מרציף־הקרונות פיפל חדש. הוא קרא זאת בעיניו של וילי, ומיד ברח. ואמנם לא טעה. אף פעם הוא לא מחכה עד לרגע האחרון. לא כמו יתר הפיפלים. הוא תמיד בורח רגע אחד קודם, ואחר־כך מתברר שהרגע הזה הוא שהציל אותו מצפרני המוות, כשם שברי־חתו הראשונה הצילתהו מידי המוות של פראנצל.

מבטו היה נעוץ בשער־החזית, שמא ייצא הפיפל החדש שבא במקומו ומיד יוכל לקרוא לו מרחוק. הפיפל החדש יגש אליו. הפיפל החדש בטח יש לו לב טוב. הם יסתלקו יחד לדרך האחורית, כדי שווילי לא יראה את מוני מסתובב פה. הכי טוב עכשיו בדרך האחורית. שם מחכים עכשיו המוני־השלדים לגמר ה"נקיון" בבלוקים. הוא יבטיח לפיפל החדש: "תראה. אני אלמד אותך דברים חדשים. אני יודע בדיוק מה שווילי אוהב. תהיה בדיוק מה שנחוץ לו בלילות"... הוא יגיד לו: "תיכף ידעתי שיש לך לב טוב. לפי אמר לי"... תמיד הוא יודע! תמיד לבו אומר לו! אבל אחר־כך מתברר שטעה טעות מרה. אף אחד מן הפיפלים לא רוצה לסכן את הפונקציה שלו. אף אחד באושוויץ לא רוצה לבוא לעזרתך. הוא כבר היה פיפל אצל חצי ראשי־הבלוקים במחנה. "הפיפל בעל עיני־הבתולים של ילדה"... לכתחילה התחשק לכולם לטעום אותו, אבל תמיד אחר־כך בא הסוף. מזל שבּרלה לימד אותו איך להתחמק מצפרניהם בזמן. אחרת, כבר מזמן היה עף דרך ארובת־הקרמטוריון.

מולו, בכביש הראשי, חלפו־אצו פונקציונרים. סוחרים חפזו למחראה וכיכרות־לחם על בטנם תחת מכנסיהם. "רק שש שעות מבדילות במחנה בין שבע לרעב"... כשאתה פיפל, כולם מתרפסים לפניך, כולם משתחווים לך. הפיפל! המלכּה של הבלוק! הפונקציה הכי רמה. הוא התאמץ להבין ולא תפס: מדוע, לעזאזל, הוא לא מסוגל לאכול דווקא כשהכל מונח לפניו בלי הגבלה? מדוע הוא שבע דווקא בזמן שיש לו לחם, מרגרינה, נקניק, מרק כמה שהוא רוצה? וברגע שהוא מפסיד את הפונקציה מיד מתנפל עליו הרעב כמו חיה טורפת. מדוע? עכשיו היה מסוגל לזלול בלי־סוף. כל היום. כל הלילה. רק שיעזור לו אלוהים להתקבל שוב לפונקציה. אז באמת יידע

איך להתנהג. הוא נשבע שייטיב את דרכו. הוא יאכל בלי הפסק. בלי גבול. אך לבו נטרף בו מחרדת־הידיעה כי ברגע בו יתקבל שוב באיזה בלוק חדש לפונקציה ויאכל לשובע רק פעם אחת בלבד, מיד ימות בו הרצון לאכול. תמיד כך. אף כי ברור וידוע לו כי בכך הוא מביא עליו את הסוף במו־ידיו. אבל אין מה לעשות. הוא לא יכול להתגבר על עצמו. כמעט כל ראשי־הבלוקים כבר טעמו אותו. בכל פעם שהוא בורח מעוד קיטון אחד; קשה לו יותר להתקבל לפונקציה בבלוק אחר. אבל זה כמו מין קללה שרובצת עליו: הוא לא יכול להתגבר על עצמו.

הוא התיישב על סוללת־העפר המתמשכת לאורך קיר־הבלוק. בפנים עדיין פורסים את הלחמים למנות, הירהר. מבטו נפל על נעליו. פתאום־לפתע ראה אותן כבברק־התגלות: הנעליים. עדיין נעליים לו, ובגללן אין הוא שייך להמוני־המגורשים של הדרך האחורית. אפילו ברגע זה יכול הוא לצאת אל הכביש הראשי, הנעליים לרגליו והפומתה לראשו. ההם שם יחפים, ולהם אסור עכשיו להיראות בכביש הראשי. לא ולא! — אושש את עצמו — הוא לא שייך לדרך האחורית! הוא אסיר ותיק פה. כשהם שם עדיין התגוללו בגיטו שלהם, כבר היה הוא פה מזמן פיפל. "הסתכל, מוני, במספר שיש לך על הזרוע", נזף בו פעם אבא'לה הקדוש, "אתה אסיר ותיק באושוויץ. אבל זה הכל רק באשמתך. פיפל צריך בשר על העצמות. הרבה בשר, אתה מבין?" כולם אומרים לו ככה, כולם.

הוא הביט נכאות לעבר הכביש הראשי: פונקציונרים, סוחרים חלפו־עברו טרודים, איש־איש לעסקותיו. לבו בכה בו על שהוא מנודה ומושלך מקרבם. להם אין אפילו פנאי לזכור שהם במחנה. האוויר שהם נושמים הוא אוויר של פונקציות וכביש ראשי. הוא נלפת באוויר זה כתלוי שבפירפוריו האחרונים עודו נאחז בידיו בקצה־גג: האם יצליח עוד הפעם לחזור ולהיות לאחד מהם? או יצנח לתהומות־ההמונים של הדרך האחורית ומשם, איתם יחד, יישטף לקרמטוריון?

הוא השיב מבטו אל שער־החזית. אולי ייצא משם עכשיו הפיפל כמו שיצא אז הוא, בבוקר הראשון? אולי הפיפל החדש דומה לו? אולי גם אותו העמיד היום וילי תחת האור האדום של נורת־הקיטון, הביט לו עמוק לתוך עיניו, ואמר: "ראֵה את העיניים שלו!"... אולי הפיפל החדש מרגיש עכשיו בדיוק כמו שהרגיש אז הוא? אולי הפיפל החדש בודד עכשיו בפנים ממש כמו שהיה הוא בודד ביום הראשון? אולי בעוד רגע ייפתח שער־החזית והפיפל החדש ייצא החוצה, כי הוא לא מסוגל בשום אופן להישאר עוד בפנים, כי גם אותו מדכא האור האדום שבקיטון וחשכתו של הבלוק הריק

המפחיד; הוא ייצא החוצה, ומוני יקרא לו בלחש: "פיפל! פיפל!" הם יהיו חברים. חברים באמת. לו, למוני, יהיה חבר ממש באושוויץ. חבר שיפרנס אותו אם לא יצליח למצוא לו פונקציה חדשה. חבר שיגניב לו לחם למחראה, כמו שהגניב הוא לברלה — —

ברלה... מוני נרעד. האם לא הוא האשם במותו של ברלה? ברלה הלא ניגש עד לבלוק־12 כי חשב שהוא, חברו הטוב, שכח אותו. המחשבה הזאת הבהילה והקפיצה אותו ממקומו: כמו שפראנצל התגנב אז מאחור, כך עלול וילי בכל־רגע לחזור מבכיר־המחנה, לחטוף אותו מאחור ולהשליך אותו ישר לתוך ידיו של לודוויג טין — —

הוא נמלט על־פני רחבת־המיפקד אל הדרך האחורית. הוא נספג בהמוני האסירים, כהיספג טיפה החוזרת לים.

עמד ליד גל עצמות ערומות של מוזלמנים שהושלכו במשך ליל־אמש מתוך הבלוקים. הביט אל גל העצמות, ובעיניו כמו לא־היו. לנגד עיניו רק היבהבה עליהן גווייתו הערומה של ברלה, חברו ברלה, אשר זה חדשים רבים לא היה פה עוד. הוא ראה אותו כמו אז, מתגולל על־גבי גל כזה שלפניו. ברלה מביט אליו בעיניים פקוחות. וכמו אז כרע עתה מוני אליו אצל גל המוזלמנים המתים:

"אני בודד, ברלה, אין לי פונקציה. כמעט כל ראשי־הבלוקים כבר ניסו אותי. אתה זוכר שאתה לימדת אותי: 'לב של פיפל מרגיש'... בדיוק כך אני עושה. אני תמיד בורח רגע קודם, אבל שום פיפל לא יוצא אלי השכם בבוקר כמו שיצאתי אני אליך. גם אני מחכה תמיד על־יד השערים כמוך, אבל אלי אף אחד לא יוצא. מדוע? מדוע הם לא יוצאים, ברלה? מדוע?!" בכה לפני עצמות־המתים. סביבו נעו בקוצר־רוח אלפים־אלפים שלדים. הללו אפילו לא השגיחו בו, ממש כשם שלא ראו את הר העצמות המתות. "אני נורא מפחד על־יד השערים. אני נורא מפחד שראשי־הבלוקים יזרקו אותי אל טין. אני לא רוצה שיסחבו אותי מהקיטון בתוך שמיכה כהה. עזור לי, ברלה. למד אותי מה לעשות. ראשי־הבלוקים כבר לא רוצים אותי. למד אותי, ברלה, מה לעשות בשביל שירצו אותי?"..

6

א

"אשר לי, אינני מבקש מאדוני מאומה!" הצהיר הַלֵר בלהט־נדיבות של עסקן ציבורי שאינו מתכוון לטובת עצמו, "לא למעני באתי להשתדל. הן אין אדוני יודע כלל שבבלוק שלו נמצא הרבי משיליו! הרי זה ממש נס מן השמיים שנקלע אל כבודו!"

פרוכטנבוים, ראש־המשרתים של בלוק־10, עמד וידו תחובה בכיס־מכנסיו, מיישיר מבטו לתוך עיני היהודי. הוא הניחו לסיים את דבריו. כבר רגיל הוא בכך. בכל משלוח חדש קורה כדבר הזה.

מאחריו ניצבו משרתי־הבלוק. בבואת־המחזה העתיד להתחולל כאן בעוד רגע השתקפה כבר עכשיו בהיבהוב החיוך הפמוס שבעיניהם: הנה זה ה"ירוק", החוצב אמרותיו בלהט בטחון־עצמי שכזה, בעוד רגעים־מספר יתגולל בחוץ על ערימת־הפגרים! לעצם המחשבה הזאת נרעשו אפילו הם, משרתי־הבלוק האושוויציים. שהרי לרצוח אסיר־אושוויץ, אין לך קל מזה. ממש כמיעוך תולעת ברגל. ואולם הלזה, שעתה־זה הגיע, הלא הוא עודו בן־אדם!

הלר היה מנכבדי העיר מטרופולי. כבד בנכסים ועסקן ציוני מסור ונשוא־פנים. בבואו היום לאושוויץ, אך שמעו אוניו כי ראש־המשרתים בבלוק־10 הוא בנו של המנהיג הציוני פרוכטנבוים, מיד קפץ מאצטבתו ורץ אליו בהתרגשות:

"ישמע־נא, איש צעיר", נקט הלר טון־רעות חמים כלפי פרוכטנבוים, כמשפטו כל הימים בלשכת משרדו המהודרת. "הרואה הוא שם, באצטבה ההיא? שם־שם, בכיוון אצבעי! שם נמצא הרבי משיליו. ואותו אדמוני על־ידו סופר ציוני מכובד הוא, פארבר שמו. אביו של אדוני ודאי שמע את שמעו. חלילה, אַל לכבודו לחשוד בי: לא הייתי ואינני חסידם של אדמו"רים.

אך להציל צריך! אין מה לדבר, אדוני הצעיר, להציל צריך! הרי זו ממש אצבע אלוהים שהרבי משיליו נקלע לבלוק של אדוני".

פרוכטנבוים לא זע משלוותו. עמד ללא־נוע, ידו האחת תחובה לו בכיס־מכנסיו וכרסו מובלטת במוגזם — יציבתו האהובה של פרוכטנבוים. כמו הוסיפה לו זו נופך־חשיבות. כשסיים הלר סוף־סוף לדבר החלה ידו הסגורה של פרוכטנבוים מקפצת במתינות לאורך מקלו עד אשר הגיעה לאמצעיתו, ואז, בנועם, בניחותא, דרך־רעות, הקיש קלילות בידית הפלדה דמוית־הגרזן על חזהו של המבשר הנלהב, כשהוא שואל תוך־כך במנוחה, בשלוות־השקט, אפשר לומר בחוסר ענין מיוחד:

"אתה מכיר אותי?"

"את אביו של אדוני אני מכיר". 'אתה!' מדוע נקט כלפיו לשון־אתה? סוף־סוף יש לו להלר בנים קשישים ממנו. ואם גם באושוויץ, ובכן מה? כאן אין כבר בנו של פרוכטנבוים חייב בכבודו של קשיש? "אם אני מכיר את אדוני? בוודאי מכיר. הרי בנו של פרוכטנבוים הוא! שאלה נאה, אם אני הכרתי את פרוכטנבוים! וכי באסיפת־עם אחת ישבתי כבוד על הבמה כשאביו נאם? היה מי שהיה חסידו של הרבי משיליו, והיה מי שהיה חסידו של פרוכטנבוים. אני, למשל, הייתי חסידו של אביו. אף־על־פי־כן, אם נמצא הרבי משיליו באושוויץ, חובת־קודש היא לכל אחד מאתנו להצילו. זה לחוד, וזה לחוד".

"אם כן, מה אתה אומר — שמי?" טופח שוב פרוכטנבוים קלילות בגרזנית־הפלדה על חזהו של הלר.

שמורות־עיניו של הלר מפלבלות עתה בעצבנות, נעצמות ונפקחות בלי־הרף. לבו מתחיל נוקף ומנחש לו מה. באושוויץ אתה חש בעליל בפרוש עליך המוות את גלימתו. הלר מתחיל להרהר אם לא נפלה כאן טעות. ראשית־קצהו של חשד מבעית מחלחל בו. אך לא! הן בפירוש נאמר לו: בנו של פרוכטנבוים! "מה שם אדוני, הוא שואל? פשיטא: פרוכטנבוים שם אדוני. פרוכטנבוים, בנו של פרוכטנבוים".

חיש, בדוחק הספיקה העין לראות, ניחת להב־הגרזן בראש הלר כהבקיע קרדום בגזע־אילן, ומיד מחץ ועוד מחץ, פעם אחר פעם. תוך שניות־מספר הפך מדמות־אדם למסכת־דמים מרוטשת, זוועתית, שעיניה נחלי־דם. ממש שניות ולא יותר.

פרוכטנבוים עמד ניגוח, רפוי, ידו האחת תחובה בכיס־מכנסיו, ממתין באורך־רוח לרגליים הכושלות אחורנית סוף־סוף עד לסמוכת־האצטבה, ושם תיעצרנה. לימינו של הלר ולשמאלו ניצבו בשורותיים משרתי־הבלוק.

עיניו של פרוכטנבוים עקבו אחרי הרתיעה המתנודדת כעקוב שחקן־ביליארד אחרי התגלגל הכדור שחבט בו. משנעצרה המסכה כמסומרת אל סמוכת־העץ של האצטבה, רק אז ניגש אליו פרוכטנבוים סמוך־סמוך, שוב הקיש קלילות בגרזנית־מקלו על חזהו שטוף־הדם, הקיש דרך־רעות, בנחת, אפשר לומר בחוסר עניין מיוחד:

"אם כן, מה שמי, אתה אומר?" הפטיר שאלתו.

עיני־דם ביצבצו מתוך מסכת־הראש. הפה שנעקר ממקומו שוב לא היה אלא דבלולי־בשר נפוחים, תלויים על בלימה, שלא זעו אלא רק נשמו ונשפו בכבדות כהלחת כלב משורבב־לשון.

"אם כן, מה שמי, אתה אומר?" נתלתה שוב השאלה באוויר.

אחד ממשרתי־הבלוק שעמד סמוך למאורה, לחש לעברו: "אמור: 'אדון ראש־המשרתים!'"

פרוכטנבוים הזעיף עיניו במשרת־הבלוק ושיניו חרקו בזעם: "אל תעזור לו, בן־זנונים! לא את פיך שאלתי!" וחיש נתברקה שוב באוויר ידית־המקל, עלה וירוד, עלה וירוד.

גוף מרוטש שחוק־דמות התפלש בנפתוליו על האדמה. קול משונה שיווע משם בלי־הרף: "אדון ראש־המשרתים!.. אדון ראש־המשרתים!.. יהודים, הצילו!.. אדון ראש־המשרתים!.. הצילו יהודים!.. הצילו!"..

אך עתה שוב לא שמע פרוכטנבוים מאום. טבול היה עד אבדן־החושים בטירוף־רצח, זה הטירוף התוקפו כל־אימת שמזפירו מישהו את מוצאו: "הכניסו אותו פנימה!" זרק פרוכטנבוים לעבר משרתיו.

מתוך קיטון־הבלוק בקעו יללות־הצלה חנוקות: "אדון ראש־המשרתים!".. ופתאום, דממה. כעבור זמן־מה נפתחה הדלת, והמשרתים גררו החוצה פגר אל מאחורי הבלוק.

שגעון־עיוועים היה תוקף את פרוכטנבוים כשביטא מי במפורש את שם־משפחתו. לעקור מן השורש ביקש את כל מי שידע את זהותו. אין להבין מפני מה היה פרוכטנבוים מתאווה לטבע את שמו בנהר־דמים. אולי חשש פן יהיה לו ייחוס־עברו כאבן־נגף בדרך לקריירה שלו באושוויץ, ואולי לא רצה שישרוד גם אחד שיוכל לספר אחר־כך בחוץ על מעלליו באושוויץ. מכל־מקום, השם פרוכטנבוים גירה את זעמו כגרות גלימה אדומה את חית־הפרא. "אדון ראש־המשרתים!" כך ולא אחרת יקראו לו. אמנם ראשי־הבלוקים לא קראוהו אלא בשמו, פרוכטנבוים. אך אל פרומיננטים רוחש פרוכטנבוים כבוד ודרך־ארץ יותר מן הנחות שבאסירים.

כמעט בכל משלוח שהגיע לאושוויץ נמצאו תמיד כאלה שהשם פרוכטנ־

בוים סינוור את עיניהם בברק־זהרו, והם נפלו לו קרבן כזבובים לרעל הממותק. מכל משלוח ומשלוח בחר לו פרוכטנבוים קרבן אחד לדוגמה, למען יראו כל היתר ויידעו: "אדון ראש־המשרתים!"

תכלית־שנאה היה פרוכטנבוים שונא יהודים דתיים. עיניו נתרשפו ביקוד אש זרה, מיוחדת־במינה, כשנפל לידיו יהודי דתי. קל־וחומר — רב! לפיכך, אך סיים את טיפולו בהלר, מיד קרא אליו את שני המומלצים מאצטבתם. אך נתן מבטו בהם, מיד זיהה מי משניהם הוא הרב: את קדקדו של זה כיסה קרע־שרוול של אפודת־אושוויץ להיות לו לכיפה. פרוכטנבוים מדד את השניים במבט כבד־גועל. פרצופו נתעוות במכאוב־אמת על כי שפמותם עודם בחיים. ואף כי ברגיל היתה לשון־דיבורו פולנית, עתה פנה אל הרבי משיליו ביידיש־עילגים חקיינית; ידו בכיס מכנסיו, עמד ועיין ברבי משיליו. ושיניו הקפוצות החריקו את ה"ריש" בניגון אנטישמי מובהק: "ררוי־רביצין!"..

מוחו זמם ותיחבל עתה באיזו מיתה יכבדם.

ב

מוני יצא מן המחראה. בסתר בית־שחיו נשא את חפיסת־הסיגריות. רוחו היתה טובה עליו. מאז נעשה פיפל בבלוק־10 נשתנה תכלית־שינוי. הפך עורו. ממש אדם חדש. לאף אחד מראשי־הבלוקים לא יהיו היום סיגריות. אך ורק לברונו ראש־הבלוק שלו. תמיד הוא דואג לספק לברונו את כל צרכיו מראש. ואם יש להשיג רק חפיסת־סיגריות אחת בכל אושוויץ, לא ימכור אותה זאלקה לאף משרת־בלוק ואפילו לא לראש־משרתים. רק לו. מוני כבר לא סומך על אף אחד בנוגע לאספקת הצרכים של ראש־הבלוק שלו. את הכל הוא עושה בעצמו. כל משק־הבלוק נתון עכשיו בידיו, והוא מנהלו באופן שברונו לא יחסר כלום. ארוחות, כביסה, מנוחת־צהריים — כל דבר בזמנו. בראש בלוק־10 ניכרת ידו האמונה של הפיפל. ממש כחותם רעיה טובה בבעלה.

הפיפלים האחרים מצטעצעים ומתעדנים להם כפינוקיות־מיטה. מקיפים עצמם סוחרים ותת־סוחרים, כפילגשים המוקפות משרתים ושפחות, ומפקירים בידיהם את ניהול־המשק. ולכן אמנם נשארים לפעמים ראשי־הבלוקים שלהם בלי אף סיגריה. הבּוּבונים לא יודעים שסוף־סוף תתנקם בהם ההזנחה הזאת. הרהור־עגמה העיב פתאום את שמחת־נצחונו: ברונו לא מרבה להשתמש בו. בזמן האחרון עוקב ברונו ברעבתנות אחרי פיפלים זרים. הוא

הידק בזרועו את חפיסת־הסיגריות אל גופו. ראשי־משרתים התרוצצו במחראה כעכברים מסוממים והתחננו לשווא על סיגריה אחת לראש־הבלוק שלהם. שיידעו להם, הפיפלים המחורבנים, הבּוּבּות המפונקות. הוא שמח לאידם. היום ייהנה ברונו דווקא ממנו. היום לא היה אף ראש משרתים מלבדו מצליח להביא לברונו אף סיגריה אחת. ראש־המשרתים שלו, פרוכ־טנבוים, בוודאי ובוודאי לא. הסוחרים לא סובלים אותו, ובצדק. פרוכטנבוים הוא חנפן מנופח, לקקן חלקלק־להבחיל אל ממוניו ורומס במגפיים את הנחו־תים ממנו. לפעמים ממש אי־נעימות תוקפת אותך כשהוא מתלקק אליך בבלוק־10.

הוא הלך בכביש הראשי. סבלי־אוכל ובידיהם מוטות פרצו מתוך הבלוקים במרוצתם למטבח הכללי להביא את חביות־המרק. את חלום היממה החולפת ישאו עוד מעט לבלוקיהם בארבעה: שניים מפנים, שניים מאחור, כשחבית־המרק ישובה־מתנודדת על המוטות כשולטנית באפיריונה.

מוני התקרב בהליכתו אל רחבת־המיפקד. שם עשו שני אסירים "ספורט": שפופים־מרחפים באוויר, כפופי־ברכיים, ועכוזיהם מוגבהים כחוק־אושוויץ בדיוק חמישה סנטימטרים מעל הארץ. איש־איש ולבנה בידיו הנשואות אל־על, והם מנתרים ומדלגים אגב־כך מקצה הרחבה ועד קצה, נתר ושוב, בלא פוגה ומנוח, ועל רציפות־ניתורם מנצח פרוכטנבוים — ידו בכיסו, כרסו מנופחת, וידית־מקלו חובטת בפינתת מגפו:

"פיפל!" נצטהל פרוכטנבוים משהשגיח במוני, "הנה זה שלפניך הוא 'רררברביצין!'.. אתה יודע מה זה רררברביצין? והשני הוא ה'שאמעס' שלו. השאמעס האדום. אם שני השרצים הנבזים האלה לא ישכבו אחרי שעה אחת של 'ספורט' על ערימת־המתים, כבר לא יקרה להם כל רע באושוויץ".

תוך דילוגו נישאו עיני הרבי משיליוו אל מוני. מוני הלך לו הלאה. אין בכך שום חידוש. בכל אחת ואחת מרחבות־המיפקד אתה יכול לראות ראשי־משרתים עושים "ספורט" לאסיריהם. לעיתים לא רחוקות עושים אסירים של בלוק שלם ספורט באמצע הלילה. סתם־כך, בלי שום סיבה מיוחדת. בייחוד כשבחוץ כפור, או כשהגשם השוטף מצליף כמו בשוטים ארוכים. ברחבת־מיפקד אחת "מתעמלות" כמה קבוצות בנפרד, בלי קשר בין קבוצה לקבוצה, כמו במגרש־משחקים של בית־ספר עממי. ראשי־המשרתים משתד־לים להפגין בזה לפני ראשי־הבלוקים; בפני בכיר־המחנה ובפני מגדלי־המשמר, שהם מבצעים את תפקידם בשלמות. אינם מתבטלים, חס־ושלום.

מוני עבר את רחבת־המיפקד. הוא פתח את שער־הבלוק. הקיטון היה ריק. לא היה בו איש. מדי־אושוויץ של ברונו, רעננים מכביסה וגיהוץ, תלויים

היו על קולב מחוץ לדלת הארון. מוני הוציא את חפיסת־הסיגריות מבית־שחיו, החליק אותה והכניסה לתוך כיס האפודה של ברונו. לעת מיפקד, כשילבש ברונו את המדים הנקיים ויתחב את ידו לכיס, ייתקלו אצבעותיו בחפיסת־סיגריות שלמה. ברונו יחייך אל עצמו כמנהגו, ויהיה מרוצה. מוני נסוג פסיעות־מספר לאחור לסקור את האפודה ממרחק־מה: שפתו של הכיס מכיל־הסיגריות נפערה ובלטה קצת קדימה. הוא לא רצה שבמבט ראשון, לפני שילבש את האפודה, יכיר ברונו שנמצא בה דבר־מה. שוב שלף את חפיסת־הסיגריות והניחה בפנים, אפקית, כשידו מהדקת את שפת הכיס לסגרו. בכיס לא ניכר עוד כי הוכנס בו מה. אך מבינות לפסי־מדיו של ברונו הביטו בו עיניו של הרבי משיליוו, הביטו ולא הירפו. אין הוא יכול להשתחרר ממבטן. "הנה זה שלפניך הוא ררררביציו". והעיניים מביטות בו. מוני מסיט עיניו ממדיו של ברונו, והעיניים עודן מביטות בו. לכל אשר יפנה ראשו — העיניים מביטות בו. מפתח החלון, מן הדלת הסגורה. מי העיניים הללו? היכן כבר ראה אותן, לפנים? "עיניו של מוני כעיני־מא, שחורות־כקטיפה כשל סבא הרב..." מבטה של מא...

הוא עקר ממקומו. רץ מתוך הבלוק החוצה. חלף במהירות על־פני רחבת־המיפקד ששני האסירים היו מדלגים בה. הוא נגהה לומר משהו, אך מה פתאום ידחף פיפל את חטמו לענייניים כאלה? רגליו לא עצרו בשטפן. והרי כל ראשי־המשרתים נוהגים כפרוכטנבוים. אולי הוא מתכוון לשנות את סדרי־אושוויץ? פתאום־לפתע נסבו צעדיו והוליכוהו, דרוכי־עוז, בחזרה לרחבת־המיפקד: "פרוכטנבוים!" חתך נמרצות בקולו. נדהם היה לשמוע פסקנות ה"פרוכטנבוים" שפרץ לו מפיו. "קודם־כל, סלק את השניים, יש לי עיסקה בשבילך".

"בשבילך, פיפל, בשבילך הכל! הסתלקו, שרצים נאלחים!" הרעים עליהם פרוכטנבוים במשטמה. "שלא אראה אתכם לפני עיני!"

"היום אזלו כל התפודים במחנה", סח לו מוני בלחש אינטימי. "רוץ לוּאצק במקלפה, שיתן לך את התפודים האחרונים שלו. מתחשק לי להכין לברונו לביבות לארוחת־הצהריים. ברור, פרוכטנבוים? לך הוא יתן, ועוד איך יתן!" תחב לו מוני לכיסו את חפיסת־הסיגריות שהביא מן המחראה קודם־לכן. "ועוד איך יתן!"

ג

ברונו הערה את בקבוק־השנאפס אל פיו עד לטיפה האחרונה. אחרי־כן

הטיחו בכל כוחו בארון, בו היה הכל מסודר במקומו בקפידה מופתית. זכוכית־הבקבוק התנפצה לרסיסים בקול־רעש: "אני צריך פיפל!" צרח. "פיפל! לא מוזלמן!"

מוני נרתע לאחור כלפי דלת־הקיטון. ידיו היו עמוסות צלחות־הצהריים שעתה־זה סילקן מן השולחן, כשסיים ברונו את סעודתו. עמוס הצלחות יצא, הכניסן לתא־המטבח, העמידן שם, כשבאזניו גועשת קריאת־האזעקה של לבו: "מוני, ברח! תציל את חייך!".. אבל איך? ברונו יושב בקיטונו. הוא עלול פתאום לקרוא לו: "פיפל!".. מה יעשה אז?.. המפה הלבנה עודה פרושה על שולחן־הקיטון. הוא מוכרח להיכנס פנימה כדי להסיר אותה. ובאזניו כמו הולם־פטישים: "ברח!".. "תציל את חייך!".. הוא ידע שעליו לברוח מיד, אך ידע גם שחייו לא שייכים לו, אלא אך ורק לראש־הבלוק. איך יוכל לקחת אותם ולהימלט? איך יוכל לגנוב חפץ ששייך לראש־הבלוק?

"ברח!" דפק בו לבו.

בהתאמצות־חשאי לחץ על ידית דלת־המטבח לפתחה, ובזהירות־חרש סגרה אחריו. נוכח עיניו הבליח אשנבו של ברונו. הוא נפנה לעבר שער־החזית. מבעד לסדק שמעל שער־החזית האיר מלבן צר של לבנונית־יום את השטח שהוא צריך עתה לחצותו. אם יחרוק השער ביללת־חרקתו התמידית, ישמע זאת ברונו בקיטונו ומיד יופיע על המפתן: "פיפל!" יידה את הקריאה אל גבו.

"הימלט!.." עלתה הזעקה מלבו אל אזניו.

מוני חטף את חייו בבת־אחת, ובהחביאו אותם עמו כחפץ גנוב הוליך רגליו והפסיען חרש, בלי בהילות, מתון־מתון, אל השער האחורי. משני עבריו, באצטבות הצמודות לפתלים, שכבו אלף אסירים. בבלוק שררה דומיית־מוות. הוא לא רץ, לבל יחשוד בו מי מאחוריו. הדרך לפניו ארוכה אין־קץ. את כל ארכו של הבלוק יצטרך עכשיו לחצות. אסור להפוך את הראש. פתאום עלולה להיפתח מאחריו דלת־הקיטון וברונו ייצא החוצה. הוא יבחין בריקנותו של המקום שרגע קודם היה בו חפץ־קניינו. עקבות הפיפל הנעדר עודם זרועים פה, כעקבות היעדר־חפץ בתחומי האבק שהקיפו. ברונו יבזיק מבטו מן המקום המרוקן לעבר גבו המתרחק. מחזו יקשר דבר לדבר: "פיפל!".. ירעים בקולו. גם מיאטשו, הפיפל של 17, ביקש להימלט ברגע האחרון. אבל אך הדף את שער־החזית לצאת, מיד התנגש בחזהו של ראש־הבלוק הנכנס. "לאן זה, מיאטשו?" חייך הלז. "מאוחר מדי להימלט מאהובך"... ראש־הבלוק תפסו בידו והוליכו בחזרה לקיטונו. כבר קודם־

לכן, שלא בפניו, מסרו מתנה אישית לבכיר־המחנה. כעבור רגעים מעטים הגיע לקיטון לודוויג טין.

עתה ידע כי גבו מגולה ומופקר כליל לעינו של ראש־הבלוק. פסיעותיו היו כמדרך רגליים יחפות על חתחתי גחלים לוחשות. פתאום־לפתע: "פיפל!.. פיפל!.." מאחריו.

הוא קפא תחתיו, כמעט תוך הרמת־רגל. הקריאה "פיפל!" לפתה בכתפו מאחור באצבעות הברזל של חוק־אושוויץ. הוא קפא על מקומו כנציב־פחד כשפניו אל השער האחורי.

"פיפל!.. פיפל!.." קראוהו.

אט־אט צידד ראשו, כפי שמצדד נידון ראשו אל הידיים המהדקות את עניבת־תלייתו. מאצטבה שמאחריו נשתרבבה לקראתו זרוע גרמית: "פיפל"... קרא מי משם. הוא ידע שאסור לו ללכת הלאה, פן תישנה הקריאה "פיפל". חיש פנה, איפוא, ונכנס למעבר־האצטבות הצר.

"פיפל, הרבי משיליו מבקש להודות לך על שהצלת את חייו..." בטבור־האצטבה, על קרשיה, ישב הרבי משיליו. על קדקדו קרע־השרוול, ככיסוי־ראש. בחצי־עיגול סביבו יושבים שלדים דוממים שלובי־רגליים — חסידיו. עיניהם להט־דבקות ושתיקתם שתיקת לא־מוזלמנים. נדמה היה כמו על קרשי־אצטבה זאת אין אושוויץ קיימת. "אם שני השרצים הנבזים לא ישכבו אחרי שעה אחת על ערימת־המתים מאחרי הבלוק, כבר לא יקרה להם כל רע לעולם"... הרבה שבועות חלפו מאז, שבועות של אושוויץ, ומזמן נשכח ממנו הדבר. לאחר־כך לא ראה אותם שנית. לאסירים פשוטים אין הזדמנות לבוא בקשר עם פרומיננט מדרגתו. היד הגרמית שהזמינתו מצביעה על היושב במרכז: "פיפל, הרבי משיליו אומר לך תודה"...

עיני הרבי נחות עליו, עמוקות ורכות כקטיפה. נכסף היה לשים שם ראשו כבחיק־אם. להישאר כך עד עד הסוף. "ברח!".. מרעישה שוב באזניו זעקת־לבו. "תציל את חייך!".. אך עיני הרבי מלטפות, כאילו מאַ היא המביטה אליו ממעמקיהן; המושיטה אליו זרועותיה, ושואלת רכות: "מה לך, עוללי?.." וכאז חש את זרועותיה נשלחות אליו לחבקו: "מה לך, מתוקי? מי העז להעליב ברחוב־השדרה את קטנטני?"

"מאַ, הגידי להם שאני שלך. הגידי להם שאת אוהבת אותי".

"תציל עצמך, ברח!" באחת עקר עצמו ממעבר־האצטבות. הסתלק בפסיעות דחופות. כמעט רץ. בפתח השער האחורי ניתרו מדרכו לצדדים אסירים נכנסים. ביראת־כבוד פינו לו דרך לצאת: הרי זה פיפל־הבלוק!

7

א

הרעב יקד וצרב במעיו כפצע פתוח, וקליפתו של תפוח־האדמה הסתלסלה מבין אצבעותיו של רוסטק היישר אל תוך פיו — — —

מוני הקיץ מתוך זעזוע. שמורות־עיניו נקרעו. שכוב היה בין אסירים באצטבה, באיזה בלוק לא ידע. האור הזעום בינות למרישי־הגג רבץ על האסירים והליטם עפרורית. דומיה עמוקה. הבלוק שקוע בתנומתו. עדיין היה חש בהתפתלותה של רצועת־הקליפה מידי רוסטק בין סכין לתפוח־אדמה: לבנה ועסיסית מזה, שחרורית ויבשה מזה, משתלשלת היישר אל פיו, והוא בולעה ובולעה עד־בלי־די. תרדמה קטועה, סיוטית, נופלת עליו, נטרפת באמצע ושוב הוא נבלע בשנת־אושוויץ —

"בין שבע לרעב מבדילות רק שש שעות בלבד"... מטיח לעומתו רוסטק, שפניו כפני העלמה אַמיליה אומנתו. זו מייסרת אותו: "אם תפסיד את הפונקציה, תרעב כעבור שש שעות כמו כל האחרים"... היא מלעיטה אותו מן הצלחת. כל המשפחה מסובה אל שולחן חדר־האוכל הגדול. בהן־צדק הבטיח לעלמה אַמיליה לאכול הכל, בתנאי שתרשה לו לסעוד בצהריים לא לבדו בחדר־הילדים, אלא יחד עם כל המשפחה. הוא יודע שעליו לאכול. כי אם יפסיד את הפונקציה, ירעב תוך שש שעות כמו כל האסירים באושוויץ. אך הוא מרגיש כי כל כמה שיאכל, לא יצליח לשבור את רעבונו. על השולחן המון צלחות, גדושות מרק־אושוויץ. הוא יושב על כסא־מבוגרים, ופיו מגיע בדיוק עד לשפת־השולחן הערוך לבן. כולם מסיטים על השולחן את צלחות־המרק ומקרבים אותן אל פיו. העלמה אַמיליה מטה את שפתן להגיר את המרק ישר אל לועו, צלחת אחרי צלחת. אך אף שמץ מכל אלה אינו נאגר בבטנו. עצמת־הרעב מכאיבה לו נוראות. הוא מקיץ — — פוער עיניו. וסיוט־הרעב מסתער עליו ביקיצתו. הוא מתנמנם שוב, והנה הוא עומד בתור־המרק. כבר הגיע בקעריתו אל החבית, אסיר בין אסירים. ראש־הבלוק משקע תרוודו

בחבית, אך הוא מרוקנה לא לתוך קעריתו של מוני אלא לפיו. מאחוריו מזדנב תור ארוך של אסירים מחזיקי־קעריות הזזים וניגשים אל החבית. מוני הופך שקוף, אווירי. נטוּל־גוף הוא ניצב מול החבית, ואסיר אחר אסיר חולף בעדו בהתקרבו אל החבית. ראש־הבלוק דולה בשבילם תרוודים מלאים מרק, אך הוא מרוקנם לא לקעריותיהם אלא לתוך לועו של מוני. האסירים חולפים בזה אחר זה דרכו, והתרוודים יוצקים מרק לתוך פיו הפעור. אך בחלל־בטנו אין כלום. הרעב באיתנו יוקד. חבית־מרק שלימה כבר נכנסה בו, וקיבתו חלולה מכל, והרעב חורך ומלחך במעיו כלשונות־תבערה. הוא נחרד ומקיץ — —

סביבו היה המקום צר ודחוק. שוכב היה על זרוע זרה. הוא לא יכול להזיזה מתחתיו מחמת הצפיפות באצטבה. הוא לא ידע אם עדיין פועם דופק באותה זרוע. מן השכן פעור־הפה לא נשמע כל רחש־נשימה. הכל באושוויץ ישנים כך. לעולם אינך יודע לעת־לילה מי חי ומי מת. רק עם־שחר, כשמשרת־הבלוק שואג "לקום!" רק אז ברור: זה שלא זינק למטה מיד שוב לא יזנק מן הקרשים עולמית. עוד מעט יגררוהו מחוץ לבלוק אל ערימת־המתים. סביב־סביב לו, ככל שעינו חודרת באפלולית, סדורים הם על הקרשים: אסירים מעליו, מתחתיו, לימינו ולשמאלו. הוא שוכב ביניהם כגרגר־חול יחיד הנושא בו חלק מן ההר הגדול; הוא שוכב ביניהם באחד הבלוקים אשר באחד המחנות אין־קץ של פלאניטת־אושוויץ, אך המורא של זה האינסוף האושוויצי תקוע בתוך נפשו במלואו — שלם ובלתי־מפוצל.

אין שומעים אותם. הם ישנים. לא אחד מהם ישן לבלי הקיץ עוד לעולם. ברגעי־תרדמה אחרונים כאלה, יש שבת־צחוק מרפרפת על קלסתר־פנים אי־פה, אי־שם, כחיוך פני תינוק רך בתנומתו. הם מסתלקים מעולם זה, מוארים באותו רפלקס טהור וצרוף של חיוך־בראשית שלהם.

חרש־חרש מפסיע הליל ועובר על־פני טורי האצטבות האפלות ומקבץ ביד רכה לשובל־גלימתו החפוגה את פירורי־נשימתם האחרונה של אלה הנרדמים, אשר עם הנץ השחר ינשק למצחם רקיע־אושוויץ את נשיקתו האחרונה בחוץ, על ערימת־הפגרים.

מוני שלח עיניו לקידמת־הבלוק. אור אדום בקע שם בעד אשנב־הקיטון. כל ראשי־הבלוקים אוהבים לעטוף בנייר אדום את נורותיהם. בכל הקיטונים כך. על קצהו של תנור־הלבנים יושב שומר־הלילה, עטוף שמיכה כהה על כתפיו, ומנמנם. בכל מקום כך. הבלוקים כולם זהים — בחיצוניותם כבתוכם. אמש, עם נקישת־הגונג האחרונה, שאגה פתאום בכל המחנה נהימתו של לודוויג טין. כולם נמלטו על נפשם אל הבלוקים ובתוכם מוני, לבלוק זה

הסמוך ביותר, שאפילו את מספרו אינו יודע. כל הבלוקים כולם זהים. הן באצטבות משולשות־הקומה הצמודות לכתליהם, הן בתנור־הלבנים הארוך החוצה אותם מקצה עד קצה, הן בשלדיהם — חמש־מאות מזה, חמש־מאות מזה. לעולם לא תוכל להבדיל בין שלדי בלוק אחד לשלדי בלוק אחר, כשם שלא תבדיל בין קרשי־האצטבות השמאליים לקרשי־האצטבות הימניים. כל הקרשים של כל אצטבות־אושוויץ זהים, ממש כשלדים המוטלים עליהם.

עיני מוני היו מכוונות לקיטון. אילו יצא משם עכשיו הפיפל, היה מנחש לפי זה לאיזה בלוק נקלע. אף אחד מן הפיפלים לא עזר לו כשנשאר בלי פונקציה. מחר, השכם בבוקר, מיד אחרי המיפקד, יגש ללשכת המינהלה ויבקש העברה אל רוברט בבלוק־16. רוברט הוא היחיד והאחרון מראשי־הבלוקים במחנה שעדיין לא השתמש בו כפיפל. רוברט הוא ההזדמנות האחרונה שלך! — התרה בעצמו — אתה מוכרח לעזור לעצמך ולא לסמוך על הפיפלים האחרים. איש מהם לא עזר לך אף פעם. בעיני־עצמם הם מבוטחים לנצח. בשום־אופן אינם מסוגלים לתאר לעצמם שבדיוק אותם המגפיים שהם מבריקים בוקר־בוקר במסירות־נפש כזאת, דווקא הם יתנדנדו להם פתאום בלילה על צוארם בשני קצות־המקל. בשום אופן אינם יכולים לצייר לעצמם שדווקא הידיים המלטפות את סתרי־בשרם תהיינה מסוגלות להתנפל להם להמיתם. לך ספר זאת לפיפל — ולא יאמין לך. כל פיפל ופיפל מתנחם בלבו: ראשי־הבלוקים האחרים — כן, אבל ראש־הבלוק שלו — לא! ראש־הבלוק שלו שונה מכל האחרים. כל פיפל גונז בלבו סוד אינטימי, סוד שממתיק אתו בלילה ראש־הבלוק שלו. לב־הפיפל בטוח בייחודו של סוד־דודים שלו, והוא מצניעו עמו מעין־זר. מאמין הוא בתום־לב כי הוא, ורק הוא, נבחר להיות נאמן הסוד הזה.

סביב־סביב שכבו האסירים, פתוכים וממוזגים זה בזה. תשפוכת־המונים. לא! הוא לא אחד מהם! — גמר בלבו אחת־ועד — הוא פה אסיר ותיק. מחר־מחרתיים יתמנה לפיפל בבלוק־16. לא! בשום אופן איננו אחד מהם. כולם במחנה יודעים כי "מוני" פירושו "ותיק".

"ומניין לך שרוברט ירצה אותך?" שאל פתאום קול־הלב.

"אני בטוח!" נענה מוני גמרצות. "שום ראש־בלוק במחנה עדיין לא סירב לי כשהצעתי לו את שרותי. 'בוא מוני, בוא'... – הם עונים לי מיד. אני בטוח שרוברט רוצה אותי. לגמרי בטוח".

"ושתצליח להימלט חי מידיו, גם בזה אתה בטוח?"

"אני לא טומטום כמו הפיפלים האחרים! אני לא אשב ואחכה עד הרגע האחרון. ברגע שאני דורך על סף־דלתו של ראש־בלוק חדש, בו־ברגע אני

כבר מרגיש מתי שוב אברח דרך אותה דלת. אני לא כמו הפיפלים האחרים. הם מאמינים, לכן אינם בורחים. לכן הם מתנדפים פתאום אחד־אחד, ואפילו אינך יודע איך, מתי ולאן. פתאום אתה שואל את עצמך: איפה ג׳קי, הפיפל של 17? כבר המון זמן לא ראית אותו. אך ברור לך שלנצח לא תראה אותו שוב. או שפתאום, בדרכך על־פני הבלוקים, אתה נזכר: הלא פה, בבלוק־5 זה, היה אֲדי פיפל! לאן נעלם אֲדי? חברך הטוב אֲדי, זה שהמפקד הוֹיס בכבודו־ובעצמו ברר אותו מתוך טרנספורט צ׳כי? איפה אדי? אך אתה יודע שגם אותו כבר לא תראה לעולם. אפילו אינך יודע מתי ובאיזה לילה זה קרה לו. וכמוהו כל הפיפלים. כולם כולם, בלי יוצא מן הכלל. כי מה הם בסך־הכל? תינוקות נאיביים ולא יותר. חתיכות־בשר שמנות ומטומטמות, אחד־אחד. כשאתה מזהיר אותם, הם צוחקים לך בפרצוף. הלא לך הם לא מאמינים. בך הם חושדים שאתה מקנא בהם״.

שוכב היה, ועיניו צמודות לזרם האור האדום שבקידמת־הבלוק, כש־בכוונת־ראייתו, מכאן ועד שם — אצטבות־אצטבות אין־סוף, דחוסות־שלדים להתפקק. לא! הוא לא אחד מהם! — הבטיח לעצמו — הם לא־כלום, הם. אסירים ולא יותר. תשפוכת שניגרת מרציף־הקרונות עד פי הקרמטוריון. אפילו לומר שהם באושוויץ אינם יכולים, כי הם רק נשטפים ועוברים פה. אבל הוא! הוא הלא מוני הוא, מוני הפיפל! הוותיק של אושוויץ. לא, הוא לא אחד מהם! הוא רק מסתתר בהם עד עבור זעם; צלל לתוכם רק לרגע־ביניים, שלא ייראה לעין. מחר־מחרתיים שוב ישרבב ראשו וייצא מתוכם. ראש־בלוק 22 ודאי כבר שכח אותו. יש לו כבר ודאי פיפל חדש, והוא יתקבל שוב לאיזו פונקציה, הפעם אצל רובּרט. רובּרט הוא ההזדמנות האחרונה שלו.

אלוהים, עשה שרובּרט ירצה אותי! בחן אותי רק עוד פעם אחת ויחידה! הפעם אני מבטיח שאדע — —

השער הראשי נפרץ בסערה. במסגרת־השער, כתבליט, גולגלתו המרובעת של טין, ומאחריו, על שחור הרקע של העלטה הלילית, ראשי עמיתיו. אור־הקיטון האדום צובע כדם טרי את נציבי־צלליותיהם.

קבועים בפתח השער.

פתאום מידרדרת מתוך לודוויג טין שלשלת־צחוק־אימים, מולחמת וכבדה. הוא אינו זע ממקומו אלא מגלגל מתוך גולגולת־המוות שלו המרובעת עד לנבכי־מעמקיו של הבלוק את שלשלת צחקוקיו המולחמים: חיך—חיך—חיך — — —

״אור!!!״ מצטרחת הפקודה מתוכו. ״כולם לרדת!!!״

ציווחת־הפרא של לודוויג טין מפוצצת את אפלולית־הבלוק כפוצץ שק מלא גרעינים באוויר: תחת הנורות שהודלקו גולשים־ניגרים מתוך האצטבות — שלדים, שלדים, שלדים. נשפכים מכל העברים, מתוך כל החרכים והחורים. גזירת לודוויג מפרפרת על שפתיהם. הם לוחשים לעצמם את הצו ללא־חשך, משננים אותו בחיל־פלצות: ״כולם לרדת!״.. ״כולם לרדת!״.. כאילו הם־הם גוזרי־הצו המאיצים חרדות באבריהם לזרזם: ״כולם לרדת!״.. ״יותר מהר!״.. וגולשות מעם הקרשים עצמות־ידיים פתוכות בעצמות־רגליים; ונענעות אצבעות־גרם בגולגלות ושוטפות מעליהן ומעל גבים, ובמפושק צוננות הן מגבוה, כמידרדרות תהומה. שיניים נוקשות טור אל טור בנקישות חלולות של צינה, כותשות את מלי־הגזירה ״כולם לרדת!״ וניגרות אל תחתית־הבלוק.

לודוויג טין על־גבי תנור־הלבנים הארוך מתעופף אנה ואנה בשצף, זרועותיו פרושות ככנפיים של מפלצת־שחור. מזה ומזה, מתוך האצטבות, השלדים בצניחתם. נושרים, נוחתים. מעליהם מתרוצץ לודוויג כמרחף ועט על עצמותיהם, מטולטל עווית־צחוק של תאווה. מתעופף ומכככך בלי־הרף: אוהו... כי—כי—כי—כיך... אוהו... כי—כי—כי—כיך...

״כולם לכפיפת ברכיים!!!״ שואג הלוע.

והשלדים: לא בכי, לא גניחה, לא זעקה. הם מסתדרים. עצמות מסתדרות על האדמה משני עברי תנור־הלבנים. נופלות על ברכיהן לארץ, חיש ואין־קול. רק רישרוש קל נשמע, כאיוושת רוח בלילה בין עלים יבשים על אדמה צחיחה.

״כפיפת־ברכיים! כי—כי—כיך!!!״

עוזריו של לודוויג מזנקים ועולים על התנור, בודקים את השלדים אם כורעים הם כחוק. אך מתרומם אחד כלשהו משום התעלפות תחתית־שלדו מפוּבד משאה של מחצית־שלדו העליונה, מיד מצטלצלת גולגלתו בהידהוד של נקישת־אלה בקדרה נבובה.

״לדלג!!!״ צורחת המפלצת ומתעופפת לכאן ולכאן פרושת־כנפיים, כש־צחקת־גזירתו מנסרת באוויר: ״כי—כי—כי—כיך!.. לדלג!!!״

גוֹלים חולים. מדלגים תחתיהם בקושי. פיותיהם פתוחים. מבקשים לנשום, אך האוויר אינו חודר בעד סתום־גרונם. ומדלגים, ומדלגים...

״להתנדף! כי—כי—כי—כיך!!..״ נצלפת פתאום פקודתו של טין.

כהרף־עין והבלוק נתרוקן כליל. השלדים נעלמו באצטבות. רק על־פני האדמה, פה, שם, נותר שריד נרמס. משרתי־הבלוק גוררים ומסלקים מיד. פתאום: ״לרדת! חי—חי—חיך״...

פתאום: "לדלג! חי—חי—חיך"...
פתאום:
"להתנדף!"..
פתאום:
"לרדת!"..

כך לפי סדר, כך חוזר־הלילה. פעם ועוד פעם. "ספורט!" התעמלות־לילה של אושוויץ. אסור לאף אחד להיות שני. הכל חייבים להיות ראשונים. הספורט יימשך כל עוד לא ייהפכו כולם לאחד בצו "להתנדף!" ולא, ייהפכו כולם לאחד בפקודה "לרדת!" ולו ישרוד מכל האלף רק אחד, האחרון.

"תציל את חייך!.." שיווע במוני הקול. הוא ידע שלודוויג לא יסיים את ה"ספורט" שלו לפני שישכבו כולם על אדמת־הבלוק לבלי קום. "תינצל כל־עוד יש לך כוח!"..

משנשאגה שוב הגזירה "להתנדף!" חטף מוני כהרף־עין מתוך כיסו אל ראשו את כומתת־השרד, לא "התנדף" כאחרים לאצטבתו אלא נשאר כמשרת־בלוק למטה. בהסתר־פנים תפס בשייר־רגליים של מוזלמן מובס: "בן־זנונים!" צעק אל משרת־בלוק מבולבל. "תפוס בראש!" משרתי־הבלוק, מטושטשי־אימה, עסקו בסחיבת הרמוסים לפינות. כל אחד מהם ידע כי למלתעותיו של טין עשוי משרת־בלוק לשמש מטעמים ממש כאסיר פשוט.

"המוזלמן, החוצה אל מאחרי הבלוק!" צעק מוני אל משרת־הבלוק.

הלילה הגיה באור כחול את גל־העצמות שמאחרי הבלוק. הדרך האחורית היתה חשוכה, ריקה וזוממת. המשרת זרק מידיו את המוזלמן, ורועד מאימה רץ בחזרה לבלוקו. לאזניו של מוני הגיעה מבפנים צריחתו של לודוויג טין. נדמה היה לו כי אליו היא מוטחת. הוא נמלט בריצה לרחבת־המיפקד. נדמה היה לו כי הצריחה דולקת בעקבותיו. הוא ברח ממנה לכביש הראשי. פתח את שער־הבלוק הראשון שנקרה לעיניו. וכשם שלא ידע מאיזה בלוק נמלט, כך לא ידע לאיזה בלוק נפלט.

ב

לילה־לילה עורך אחד מראשי־הבלוקים משתה לכבוד בכיר־המחנה. מסורת־אושוויץ שכזאת.

אותה שעה שקועים האסירים מכבר בכף־הסיוטים של שנת־אושוויץ. אין הם יודעים מה מתרחש בבלוקם, גם אין זה בתחום־התעניינותם, כשם שאין עניינם של משרתים אצל משחקו של אדוניהם בחדר־המיטות. טבעי הדבר והגיוני ככל אשר סביבם פה, חלק מסדר־עולם זה המתקרא — אושוויץ.

המולת־התכונה לקראת המשתה עולה באזניהם בקנה אחד עם המיית־המשאיות הנוסעות בלי־הפסק בכביש החיצון לקרמטוריון.

נורמלי ומובן־מעצמו.

הלילה תורו של בלוק־12. רוסטק עסוק למעלה־ראש. גם משרתי־הבלוק ידיהם מלאות עבודה: מטגנים, מבשלים ואופים. בקיטונו של פראנצל רוגשת התכונה כבעיירה לכבוד חתונת הגביר. ועד שתסתיימנה בבלוק־12 ההכנות האחרונות לסעודה, סר בינתיים לודוויג טין לבלוק־11 הסמוך לגירוי תיאבונו באפריטיף "ספורט־א־לה־אושוויץ".

כשפתח מוני את השער נפל ממרוצת־בריחתו מבלוק־11 היישר למרקחת־בהילותם של הפונקציונרים בבלוק־12. הוא בא אל תוכם כלתוך סערת־מערבולת. ועד שפנה כה־וכה להימלט מאימת הסכנה החדשה שלתוכה נקלע כבר החמיץ את הרגע —

זיגמונט המחוטט יצא ממטבחו של רוסטק, והתעכב באור הקיטון האדום שממולו לזרוק הוראותיו לפקודיו.

מוני ניתר לאחור, נבלע באפלולית־המעבר שבין האצטבה הקדומנית לשכנתה. אך הוא חש בספנת עמידתו פה. הוא היה עכשיו מחוץ לטרודים וגם מחוץ לאסירים. נכרי ומעורר־חשד. משרתי־הבלוק התרוצצו חזור ורוץ בין תא־המטבח לקיטון; נדמים היו כשוחים בדחיסותו של האור האדום. זיגמונט עמד לו בדרכו לשער, ומוצא־הבריחה נחסם.

הוא חש בסכנת עמידתו פה. הוא הרים עיניו לקומה העליונה, אצטבת־המוזלמנים של זיגמונט, נוטריו של סליק־המזון שמנגדם. מקלט יחיד שלפניו.

מוני טיפס ונכנס אל בינותם. הריח של עצמות מוזלמנים אפפו. הם לא היו ישנים ולא ערים; לא שכובים, אף לא יושבים. מגובבים היו, כערימת־העצמות הנפתלות שמאחורי הבלוק. הללו שם בוהות נכחן פתוחות־עיניים אל שמי־אושוויץ, ואלה בוהים נכחם באותן עיניים פתוחות אל סליק־הגניבות שמנגד.

עצמות רוחשות. הוא התערב בהן.

הם קלטוהו לקרבם כקלוט הערימה שלד חדש שמשרתי־הבלוק השליכוהו לאחורי הבלוק. איש אינו אומר פה מלה. פה אפסת כל לשון. שכוח שכחו כבר הם עצמם מה צבע היה לקולם. זרמת־האדמומית מאשנב הקיטון מאירה בזרקור את מעבר־הגישה לסליק. לתחום־אודם זה רשאים להיכנס אך ורק פיפל־הבלוק וזיגמונט. הם, הנוטרים המוזלמניים, מבחינים בהם בחוש מוזלמני מיוחד כהבחן יצורי־ביבר בריה מטפלם.

לא־אחת, כשזיגמונט משתלשל ויורד מן הסליק, נשלחת ידו לעברם ללטף

בהכרת־טובה את אחת הגולגלות. יודע הוא זיגמונט שאילו התגנב עתה זר לסליק, מיד היתה פולחת את הבלוק יבבת־ציוץ נסערת, כאילו פלש נץ לקנן של צפרים.

מוני התחפר תחת שלדיהם. הם שכבו על גופו וכיסוהו. הוא חש אותם על גבו והרגישם עמוק־עמוק בנפשו. מכאוב־היגונים של מוזלמניותם חדר לנבכי־הווייתו ומילאו עד להחניק. הרגיש שהוא מועד להיות אחד מהם. הוא רצה להציל את עצמו. שירבב ראשו מבינותם. כטובע המפרפר לקרוע בפיו את פני־המים הסוגרים עליו את נשימתו. עיניו כמהו לאותה יבשת בכדור־אושוויץ מקום שקיימים עוד חיים, יבשת־הפונקציונרים. אך עדיהם לא יכול להגיע. הוא הרגיש עצמו טובע במצולות־המוזלמנים.

בריבוע־האשנב של הקיטון עמד השולחן, ערוך חגיגית. מדי פעם צץ בעין האשנב לולק הזהוב. טורח היה סביב ראש השולחן, כאילו פרט לכך אין השולחן קיים כלל. המפית שבראש השולחן לא הניחה את דעתו בשום פנים. הוא שיפרה והיטיבה בלי־הרף: חייב חודה להזדקר כמפרש. לולק יודע כי בשל זוטות כאלו עלולה הסעודה להיפתה ולהסתיים במוות. כל ראשי־הבלוקים אוהבים להרגיש באושוויץ כאילו הוזמנו למסעדה ממדרגה גבוהה, הומה מלצרים.

שולחן ערוך. חייהם של אלף אסירים יוגשו עתה כתקרובת לשולחן זה. כמה כיכרות־לחם צריך לחסר מהם כדי להמירן בחפיסת־מרגרינה אחת; וכמה חפיסות־מרגרינה צריך לגנוב מהם כדי להחליפן בכתרי־שיניים זהובים; וכמה חפני־ידיים ממולאות כתרי־שיניים צריך להריק מפיותיהם במהלומות כדי להגיש תמורתם רק כוסית יחידה כזאת של שנאפס. רק כוסית אחת.

זרועותיו של לולק עגולות הן ובשרניות. גבשושיות־לחייו מתנוצצות באדמומית־הקיטון כעין הנחושת. לולק מפוטם ושמן. סוודר־הצמר מהודק על כתפיו המלאות. לולק הזהוב! הפיפל היחיד שעודו מחזיק מעמד במחנה. מכל אותם הפיפלים שהגיעו לכאן אחרי מוני, לא נותר כל זכר מפבר. כולם, כולם התנדפו ולקחו עמהם את זכר היותם פה, באושוויץ, כמו לא היו קיימים מעולם.

מוני מבקש עכשיו להעלות מלבו משהו מן השנאה ללולק, ואינו מוצא. רוצה הוא לשנאו ואינו יכול. תחת שנאה צף ועולה לעיניו קלסתר־פניה של מאַ, והיא המסתירה את השנאה ללולק בגופה. מוני יודע כי אילו ניגש אליו ואמר לו מי מראשי־הבלוקים: "מוני, אני אסדר שתוכל להילוות אלי, ל'בית המרחץ', וכשנעבור על־יד מחנה־הנשים תוכל אולי לראות את מאַ שלך דרך גדר־התיל", האם לא היה גם הוא קופץ מיד למיטתו של אותו

ראש־בלוק? וכי היה שוקל בדעתו אפילו דקה אחת כי בכך יגרום הוא מוות לפיפל אחר?

לולק מאמין שאמו חיה־וקיימת במחנה־הנשים. את אמונתו זו אין איש יכול לעקור מלבו. כל ראשי־הבלוקים כבר הבטיחו ללולק לקחתו סמוך למחנה־הנשים, וכולם רימוהו לאחר שנתפתה להם. לאמיתו־של־דבר ידע כבר, כי אין הדבר ניתן לביצוע. אף־על־פי־כן, אם אך חזר מי מהם ורק רמז לו על־כך, מיד היה לולק אַץ להתמכר לו בכל נשמתו וגופו. אח, איזו אהבה אוהב לולק ודאי את מאַ שלו! לא! הוא לא יכול לנטור לו איבה. קודם שידע כל זאת לא הבין מדוע לולק מתנהג כך. מדוע הוא מתגלגל מראש־בלוק אל ראש־בלוק. עכשיו זו הפעם השניה שלולק הוא הפיפל של פראנצל. עכשיו פראנצל ערב לו שאמו מקבלת את חבילות־המזון שהוא מעביר אליה על־ידי קומנדו־הפגרים. אך אם אמנם היא מקבלת, מדוע אינה משיבה לו לפחות פתק קטן בכתב־ידה? לא, הוא לא יכול לשנוא אותו. לולק רוצה להתראות עם אמו לפחות עוד פעם אחת בחייו. ואולי הוא מתראה איתה? אולי באמת היא מקבלת את חבילות־המזון שלו, אלא שלולק אינו רוצה לגלות את סודו זה לאיש? אם כן, מדוע הוא מסתובב בלילות בקיטוניהם של ראשי־בלוקים זרים? אבל בעצם, מדוע לא? לולק רוצה לחיות. אולי גם מאַ שלו נדברה להיפגש אתו ליד שער־המחנה אחרי המלחמה? לולק רוצה לחיות. וההסתובבות הזאת מראש־בלוק אחד לשני מצילה אותו ממוות. ואיך ינטור לו איבה? הלא גם הוא רוצה לחיות בדיוק כמו לולק. לכן אמנם יבקש להירשם מחר להעברה לבלוק של רובּרט. הוא יהיה לו פיפל טוב ונאמן. הוא יאכל המון־המון. הוא יהיה שמן כמו לולק. אבל איך זה תעה והתגלגל שוב לבלוק הזה? פתאום מזעיקו לבו: "מוני, ברח! סכנת־מוות פה!"..

הוא רצה לרדת לאפלולית־המעבר שבין האצטבות. מוחו חישב: אם נעוּל עתה השער האחורי שבו הוא מתכונן לברוח, הרי הוא אבוד. הוא ידע שבשער־החזית אסור לו לצאת עכשיו. מחוץ לשער ההוא הושיט פראנצל את ברלה מתנה ללודוויג טין. גם אותו הושיט המפקד הוֹיס ברציף־הקרונות מתנה: "ראה את עיניו!" — רמז לפראנצל. בחוץ, בעולם ההוא, לא ידע אף פעם שעיניים כה נדירות לו. עד כאן הצילוהו העיניים ממוות. הודות להן עדיין הוא חי. אף־על־פי־כן, לולא נמלט בשעתו מן הבלוק הזה ברגע הנכון, היה פראנצל מתנדנד לו במקל הלבן על צוארו, או שהיה מוסר אותו לידיו של לודוויג טין במתנה. אם כך, מסתבר שלא העיניים הן שהצילו אותו, אלא העובדה שהיה מציית לאזעקות־לבו. בלי־הרף, כבמקדח, קדחה עתה במוחו

שאלת־השער: האם לא יהיה נעול חלילה? אם נעול, יתפוס אותו שומר־הלילה במרוצתו בחזרה. צריך להיזהר מאוד. הוא שירבב ראשו. התכונן לקפוץ מן האצטבה —

נוכח עיניו פרצה מרוצת־פחדים. כל משרתי־הבלוק בורחים להתחבא. התקרבותו של לודוויג טין נשמעה בעד קיר־העץ של הבלוק. ליד שער־החזית בקידמת־הבלוק נותרה אחריהם ריקנות אדומה.

מוני התחבא בין המוזלמנים והרגיש שוב כי יד נעלמה מגוננת עליו באושוויץ. כפשע היה עכשיו בינו לבין לודוויג טין. אילו הקדים לברוח מכאן רגע אחד, היה נקלע לבין שתי תבערות. מאחרי עפעפיו שנעצמו אינסטינקטיבית ראה שוב את ראשו של פאַ המופנה אליו תוך שגוררים אותו למשאית. עיניו של פאַ נעלמות מאחרי המוני הנהדפים אל המשאית. גם לאחר שנעלמה המשאית, עמדו לפניו עיניו של פאַ כחיות. הרגש הרגיש אז כי פאַ אומר לו דבר־מה באותו מבט־עיניים, ואף כי אינו יכול לבטא במלים מה היו דבריו, עדיין הוא שומעם באזניו: "שמור על עצמך, מתוקי, אחכה לך ליד השער"...

עיניו של מוני נפקחו. בקיטון פנימה היה לודוויג טין מגיר בקבוק מהופך היישר לתוך לועו. מחר יהיה השער האחורי של בלוק־11 הסמוך עמוס הר גבוה של פגרים, הירהר מוני. בעוד יומיים־שלושה לא יהיה עוד במחנה אף אחד מכל משתתפי "ספורט"־הלילה של לודוויג טין. הוא הרגיש ביד הגעלמה השומרת ומגוננת עליו באושוויץ.

"שנאַפס! פראנצל... עוד בקבוק שנאַפס!!" צורח לודוויג טין.

פראנצל נפחד גם הוא מן הדליחוּת הסמוקה שהציפה את נקרות־עיניו של לודוויג. "היי, משרת־בלוק! יותר מהר. שנאַפס!.." צועק הוא לתוך הבלוק מבעד לאשנב. "בקבוק־שנאַפס, יותר מהר!"

משרתי־הבלוק מסותרים איש־איש בחורו האפל. כל אחד מהם מחכה לזולתו שיגיח ממחבואו להגיש את השנאַפס לקיטון. מי כמוהם יודע שזהו משחק עם המוות.

"שנאַפס!.. פראנצל שנאַפס!!!" מצווחת גולגולת־המוות הרבועה.

לולק אינו יכול לשקוט במחבואו. צעקות־קריאותיו של פראנצל אינן נותנות לו מנוח. הוא יודע שמשרתי־הבלוק שוכבים עתה בחוריהם וכל אחד מחכה ליציאת השני. בינתיים עלול ראש־הבלוק שלו לסבול. פיפל נאמן הוא לולק, ואסיר־תודה. פראנצל עוזר לו לשלוח את חבילות־המזון למחנה־הנשים. חיש זוחל הוא, איפוא, מחביונו ומטפס בזריזות אל סליק־המזון. פניו המפוטמים של לולק מוגהים אדום מאור האשנב הנופל אל הסליק.

ראשו של לולק מתכופף מעל דופן הסליק כשידיו מחטטות שם ומחפשות בקבוק־שנאפס, וגבו אל מוני באצטבת המוזלמנים: אותו הגב האטום והשמן! אותו הגב שלפניו התחנן אז לשווא: "לולק, אל תגזול לי את פראנצל!"

לולק החזיק בידו את בקבוק־השנאפס ופנה להכניסו לקיטון. עיניו של מוני עקבו אילמות אחר גבו המתרחק. כאז כן עתה פחד פן יהפוך הגב לאחוריו וישגיח בו. כאז כן עתה נעלם לולק בקיטון, כהיעלמו אז בשער של בלוק זה. ממש אותו הקיטון שלולק חמס ממנו אז. אלא שאותה שעה לא ידע למה לולק עושה כן. עכשיו הוא יודע, ולכן לא יכול לשנאו.

"אוהו!.. אוהו!.." נשמעת פתאום מן הקיטון ציווחת־הערפד המזוויעה של לודוויג מבעד לאשנב. "אוהו, פראנצל, ראה איזה אוצר הסתרת ממני"...

מגפו השחור של לודוויג מתרומם עד לשפת־השולחן. בעיטה אחת והשולחן מתהפך עם כל אשר עליו. "איזה אוצר, פראנצל. איזה אוצר!"..

פניו השמנמנים הנבהלים של לולק נפנים רתת לעבר פראנצל. עיניו מבקשות אצלו מחסה. שפתותיו הילדותיות, אדומות ומלאות, נפשקות ברי־טוטי־אימה.

"אוצרי! כי—כי—כי—כיך... בוא אל תוך זרועותי, אוצרי!"..

לפראנצל כבר ברור וידוע כי ברגע זה הפסיד את הפיפל שלו. תם ונחרץ. צוחק הוא, איפוא, יחד עם בכיר־המחנה, כאילו לא איכפת לו כל הענין. לולק מרגיש כי נשאר פתאום בלא מגן. איש לא יחיש לו כאן עזרה. נרתע הוא לאחוריו צעד־צעד, פותח את הדלת ונס החוצה.

"אוצרי! אוצר שלי!.." מתחיל בכיר־המחנה לדלוק אחריו בקיטון.

לולק לא ידע לאן יברח. רץ כה־וכה, פסע פסיעות מספר לעבר היציאה הראשית, אך מיד ניתר־חזר בו משם: רק לפני ימים מעטים נמלט ראש־המשרתים של בלוק־18 מפני לודוויג, הבחין בכך זקיף ממגדלי־המשמר וירה בו במרוצתו. תוך כך נפערה דלת הקיטון. האור האדום פלט את לודוויג טין כמפלצת שחורה. לולק זינק לעבר האצטבה הסמוכה. חיש־מהר טיפס לקומת־הסליק ונדחק שם בקרן־זווית.

לודוויג לפת אותם קרשים וטיפס אחריו: "חי—חי—חיך, אוצרי!"..

מוני חש סמרמורת־זוועה פושטת בכל גופו: "כך סופם של כל הפיפלים — ראשי־הבלוקים מחסלים אותם, או שהם נופלים סוף־כל־סוף לידיו של לודוויג טין"... פה, ממש במקום שכיבתו, אמר לו רוסטק את המלים האלו. לודוויג טין היה עתה מול עיניו. כמעט בטווח מגעו. מוני חש איך האימה מקפיאתו ומסמרתו אל קרשי־האצטבה: אם ברגע זה ישמיעו המוזלמנים צעקה, הריהו אבוד. האפשר שגם אותם הקפיא עתה הפחד? הם בוהים נכחם:

בסליק־המזון שוכב פיפל־הבלוק שלהם ובכיר־המחנה מפשיט מעליו את מכנסי־הרכיבה הקטנים... את הסוודר...

"אוצרי... חיך—חיך—חיך... חיך—חיך—חיך"...

קולו של לולק מתחנן חנוקות: "אדוני בכיר־המחנה... אדוני בכיר־המחנה... אדוני בכיר־המחנה"...

קולו החנוק של הפיפל דועך בין גירגוריו הניחרים של לודוויג, המנסרים את הבלוק כמשור קהה. פס־האור האדום הנופל לכאן מן הקיטון מתנפץ ומתפורר לרסיסים בפירפורי־הפרא של לודוויג טין באהבתו.

קריאות־העזרה האחרונות של לולק נקטעות באמצע. שוב אין שומעים את גניחת הפיפל החנוקה. מסליק־המזון מנהם עתה רק גירגור־תהומות שגעוני, כמו נפתל שם התוהו־ובוהו עם עצמו.

הפתח מואדם באור־הקיטון. פראנצל שרוע שם בכיסאו, רגל ממוגפת אחת על־שפת השולחן המהופך, ראשו שמוט לאחור על גב־הכסא, ובידו הבקבוק שהביא לולק, אשר מתוכו הוא שופך את השנאפס היישר אל תוך פיו. יודע הוא שלולק הזהוב איננו עוד, וחמתו בוערת בו להשחית. מדוע דווקא הפיפל שלו? ומדוע דווקא ברגע זה, כשהוא עצמו זקוק לפיפל? הוא הטיח בחזקה את הבקבוק בקרקע, קם ושעט בסערת־מרוצה מתוך הבלוק החוצה.

לבוקר נודע: פראנצל גמל בלילה לפיפל של בלוק־11 כגמול לודוויג לפיפל שלו, לולק.

משירד לודוויג מן הסליק, נותרה שם אחריו ריקנות מתה. "שומר־לילה!!" צווח אל עמקי־הבלוק. "לטאטא!"..

"יאַוול, אדוני בכיר־המחנה!" נרעד הקול מגרונו של שומר־הלילה.

מוני טבל בין המוזלמנים, עיניו פעורות. האימה של מות הפיפל בסליק שמנגד סגרה עליו כרשת־ציידים, אפפתו והיתה לחלק ממנו. הוא הרגיש את המוות הזה בתוכו. "כך הסוף של כל הפיפלים"... אימה אדומה, ידועה אך בלתי־מופרת, עלתה מתוכו וליפפתו. גורלו שלו מוטל היה עכשיו בסליק־המזון. גורל שאין מנוס ממנו.

פתאום נראה לו המחנה זעיר ככלוב־צפרים קטנטן המוחזק בכפו של לודוויג טין. אין מפלט בו ומסתור. בין כאסיר פשוט בין כפיפל, תמיד אתה מעורטל וגלוי לעינו העוקבנית של מוות־אושוויץ.

הוא לא יכול עוד להוסיף לשכב פה. הוא רצה לרדת; בכל המהירות לקום ולברוח מתוך הבלוק הזה. הוא יברח לכל בלוק שהוא, אל בין אסירים ייכנס, למאורה כלשהי. שכן בכל מקום ומקום אושוויץ, בכביש הראשי

כבדרך האחורית. אושוויץ, ללא מנוס ומחבוא. לפתע נזכר: מחר הוא רוצה להיות פיפל לרוברט בבלוק־16. "כך הסוף של כל הפיפלים. או שראשי־הבלוקים מחסלים אותם, או שהם נופלים סוף־כל־סוף לידיו של לודוויג טין"... כאן, על קרשי אצטבה זו, שמע מלים אלו בפעם הראשונה. מאז כבר עברו פיפלים רבים במחנה, כאלה שהכירם וכאלה שאפילו לא הספיק להתבונן בהם כראוי. מכולם לא נותר עכשיו שריד וזכר. גם לולק הזהוב איננו עוד.

עודו מתכונן לקפוץ מן האצטבה ופתאום צץ ממחבואו זיגמונט המחוטט שחרד אל הסליק שלו לראות מה אירע כאן. מוני שוב לא היה רשאי לזוז ממקום שכיבתו.

משטיפס זיגמונט והגיע לסליק־המזון חשך עליו עולמו. בשתי ידיו תפס בראשו: אסון גדול התרחש כאן! שואה ממש! כל חפיסות־המרגרינה שלו היו פתוחות מעטיפתן ותוכן מרוח על מערומי־גווייתו של הפיפל החנוק.

זיגמונט חבט ראשו באגרופיו. חירף וגידף בקללות־נפתולים רצופות כשרשרת, קילל בנשימה אחת את הפיפל ואת בכיר־המחנה. את כל רכושו הורידו לו פה לטמיון! רכוש שצבר לו במשך שנתיים תמימות! ככלי ריק העמידוהו, מדולדל ואביון! הוא כרע ליד גופתו הערומה של הפיפל וגעה בבכי. בסכין קירצף וליקט את המרגרינה הדבוקה מבין רגלי לולק המת, והתייפח בדמעות־אמת:

"אסון כזה!.. קטאסטרופה כזאת!"..

ראשו של אחד ממשרתי־הבלוק התרומם אל קרשי הסליק. זיגמונט בעט בו בחמת־רצח כדי־כך, שניתז הלה והתעופף ככדור עד לקצה אצטבת־המוזלמנים מנגד. אילו הרחיק ליפול כמלוא הטפח, היה מתרסק אברים־אברים בתנור־הלבנים.

זיגמונט פרש על הקרשים את חולצתו של לולק וקיבץ לתוכה את פליטת־המרגרינה שקירצף. מאור הקיטון האדימה כתונת הפיפל כשטופת־דם. אחרי־כן אסף זיגמונט יחד את כל פריטי לבושו של לולק: הסוודר הכחול, מכנסי־הרכיבה הקטנות, המגפיים הקטנים גבהי־הפינתות. כל אלה ערך יש להם במחנה. יש להציל כל מה שניתן. זיגמונט צררם יחד לחבילה אחת, וברדתו אל מעבר המאורות צווח אל משרתי־הבלוק: "בני־זנונים! אלי כולכם!"

משרתי־הבלוק הסתדרו בשורותיים ליד המעבר של סליק־המזון. אנה ואנה פסע זיגמונט ביניהם כחיה בכלוב צר. מרוב זעם לא יכול למלט מתוכו מלה. רק התרוצץ אנה ואנה: רק אתמול התחנן לפניו זאַלקה שימכור לו את המרגרינה, חציה ביהלומים, חציה בסיגריות. יהלומים כמו אגוזים. שופרא־דשופרא. והוא, אידיוט שכמותו, לא רצה לשמוע, כי פחד שפראנצל יסחט

ממנו את ה"עישוניות" כמו שסחטן מרוסטק. ופתאום, הרי לך מין אסון שכזה! זוועה שכזאת! זיגמונט חבט ראשו באגרופיו: "אני לא אשאר כאן, בבלוק הארור הזה!" צווח. "רוברט מבקש ממני שאהיה אצלו ראש־משרתים. אני עובר לבלוק־16, אבל קודם־כל אחזיר לי מכאן את הנזק".

בלאט קרב שומר־הלילה, בצעדי־פחד, וברעד־קול פלט מתוכו את פקודתו של לודוויג טין, לסלק מלמעלה את הפיפל. סיים וברח, שלא לספוג בין ירכיו את חוד מגפו של זיגמונט. משרתי־הבלוק לא העזו לנשום.

פתאום קפאו רגליו של זיגמונט מהתרוצצותן הפראית. רעיון גאוני צץ במוחו: "קפוץ לבלוק־12!" תפס באחד ממשרתי־הבלוק, "ומהר הבא לי את אבא'לה הקדוש! ואתה", צעק לשני "רוץ ותעיר את זאלקה משנתו. תגיד לו שיבוא תיכף ומיד, יש לי עיסקה בשבילו. אבל מהרו! רוצו!"

פרצופו של זיגמונט קרן מגאונות־רעיונו: הוא יקבל פה את נזקו בחזרה! אבל ברגע שיקבל, יעבור תיכף־ומיד אל רוברט בבלוק־16. זה כבר מוחלט אצלו. בבלוק הארור הזה לא יישאר אף רגע אחד מיותר.

כשהופיע אבא'לה הקדוש, תקע לו זיגמונט ראשית־דבר סיגריה לסדק־פיו ובכרכו את זרועו על כתפי פיוטר המחודדות הסביר לו את העניין כהווייתו:

"אתה מבין, פיוטר'ל?" פירש לו דברים לאשורם, "העיקר הוא לחתוך מנות קטנות. זאת עיסקה טובה. עיסקה שמנה. תכניס אותו אל התא של משאבת־המים. אבל תזכור, מנות קטנות!"

מליו של זיגמונט הידהדו באזני מוני: "מנות קטנות"... ביומו השני במחנה שמע אותן המלים עצמן מפיו של זיגמונט. שני משרתי־הבלוק עמדו אז כשפניהם אל השולחן ופרסו את כיכרות־הלחם למנות. זיגמונט פרץ לקיטון באלתו, הנחיתה על כתפו של האחד: "בני־זנונים! מנות קטנות שתחתכו, פראנצל נשאר בלי אף סיגריה!".. כמעט שנה חלפה מאז. שנה שלמה באושוויץ. לרגעים נדמה כמו אך אתמול היה הדבר. שם, ממש בקיטון הזה! מה מתכוננים הם עכשיו לעשות בלולק המת? "מנות קטנות"... מה יעשו בו בתא־המשאבה במחראה?

"אתה מבין אותי, פיוטר'ל?" חזר ושינן לו זיגמונט ברעות וזחיחות הדעת, "זאת היא חתיכת־עיסקה שמנה"...

אבא'לה הקדוש לא הפטיר אף מלה, רק האזין, וכך, בלי־אומר, טיפס לסליק־המזון, עמס את הפיפל על כתפיו, וכך, בלי הגה, ירד, עשה דרכו אל השער, פתחו, וכקצב הטעון כבש לשחיטה על כתפו, יצא עמו אל חשכת־הלילה של אושוויץ.

8

"היפקד! היפקד!!"

שערי הבלוק נסגרו. "היפקד! היפקד!!" רעמו צעקות־הפקודה אל האצ־טבות. משרתי־בלוק חמושים באלות התרוצצו על גבי התנור באמצעיתו של הבלוק כעל מדרכה ארוכה וצרה, נופפו אלותיהם באוויר והטיחוּן בגול־גלות באזעקת־פראים: "היפקד!" "היפקד!"

מכל שלוש קומותיהן של האצטבות נחרדו האסירים וגלשו מטה. הסתדרו בשתי שורות, פנים־אל־גב, ותנור־הלבנים הארוך חוצץ ביניהם בתווך. בטבור הריקנות שבין הקיטון למטבח הוצב כסא לקראת הופעתו של רופא־המחנה. שם תיערך הסלקציה. שער־החזית ייפתח או מלוא רוחב חצאיו השניים. ערומים כביום היוולדם יעברו השלדים בזה אחר זה לעיניו, איש־איש וזרועו השמאלית שלוחה קדימה למען ייראה בבהירות המספר הצרוב בבשרה. ולכשיגיע לפני הכסא, יסוב איש־איש לעיניו סיבוב שלם, כדוגמן, והיה אם יקיש מקל־החזרן הקטן של רופא־המחנה על הזרוע הפשוטה, מיד יירשם המספר על־ידי הרשמים הערוכים מאחרי גב־הכסא, ולמחרת, בסך, יוצעדו רשומי־המספרים לשריפה בקרמטוריון.

"היפקד! היפקד!!"

רק הבוקר רץ מוני אל לשכת־המינהלה להירשם להעברה הגה. "מוני, יש לך באמת עין חדה!" שיבחו הרשם הבכיר. "תמיד אתה יודע בדיוק מתי לברוח מבלוק". אתמול בשעה זו עדיין היה פיפל לגינטר בבלוק־18. אך לבו התרה בו: "מוני, הלילה אל תלון בבלוק־18. גינטר כבר שבע אותך. הלילה יחסל אותך". תמיד למחרת בריחתו מסתובב כבר בבלוק פיפל חדש. תמיד מתברר שלבו לא הטעהו. "מוני, באמת יש לך עין חדה..." מתפעלים תמיד פקידי־המינהלה מנבואת־הלב הממריצתו. איך, איפוא, קרה לו שהפעם נפל ישר לתוך צפרניה של סלקציה?

הוא זינק מקרשי האצטבות למטה, יחד עם כל האסירים. התייצב בשורה. השתדל שלא יבחינו בו משרתי־הבלוק. הרי הוא נרשם לבלוק־16 זה, כי ידע שכאן פנויה עכשיו פונקציית הפיפל. הוא חיפש דרך להתקרב ולהגיע אל ראש־הבלוק. כי איך יוכל אחרי־כן להיות פה פיפל אם משרתי־הבלוק יראוהו בעמידתו זו בין כל האסירים הפשוטים?

תמיד, כשאתה נמלט מראש־בלוק, אין טוב לך מהיסתר בין אסירים פשוטים. כעבור יום־יומיים, כשראש־הבלוק הקודם כבר שקוע בפיפל החדש שלו ואותו שכח כליל, אז הוא צף ועולה לחפש לו פונקציה חדשה. כך לעולם אינו חורג ממעגל־הפרומיננטים, שכן אף אחד לא ראה אותו בירידתו אל תוך ה"צואה". כי ברגע שרואים אותך הפונקציונרים כשאתה נופל־נגרף לתוך זרם העצמות, מיד אתה הופך בעיניהם אחד המועדים למשרפה; ואז מגודה אתה לעולם מלחזור לקהל משפחתם.

עכשיו חייבים כל האסירים להיות מסוגרים בבלוקיהם. "עוצר־בלוקים!" בחוץ מתרוצצים לודוויג טין ופמלייתו בחיפושיהם אחרי אסירים המתחבאים מן הסלקציה. באושוויץ אין לך איפה להתחבא. נכון, לפעמים אתה יכול להסתתר בין המתים בערימות שמאחורי הבלוקים, אבל אם מקדימים להסיע אותם למשרפה, אתה אבוד. אין לך במחנה מקום טוב יותר למחבוא מזרם הגופים החיים של האסירים. אף־על־פי־כן, בטרם סלקציה תמיד מסתתרים אחדים מן החדשים מאחרי השער הפתוח של המחראה, או בתוכה, בתא־המשאבה שבו המנוע משקשק. שני המחבואים הללו כמו נוצרו במיוחד להסתיר אסירים ממולחים להנאתו של לודוויג טין, כדי שיוכל לודוויג לצעוד ישר שמה בשביל למצוא אותם. ראשית־תענוג סובא הוא בצמא את האימה הזורמת מעיניהם, ואחרי־כן הוא תוחב את ראשיהם עמוק־עמוק לתוך הצואה שבחורי המחראה ותוך כך הוא מרעים וצוהל כדרכו: "לסבוא!.. חיך—חי—חי—חיך, לסבוא!.." עד שנקטע פירפור רגליו של המעלע, והרגליים נשארות תלויות באוויר, שקטות, אין־נוע, מתות.

אתמול בשעה זו, עדיין היה הוא פיפל בבלוק־18. גם שם מוצבים עכשיו האסירים לסלקציה; אבל שם, בתור פיפל של גינטר, מותר היה לו להישאר בקיטון. עבודה רבה היתה נכונה לו שם עכשיו. ביום כזה צריך לערוך ביעור "טריפה" יסודי, הן בקיטון הן בתא־המטבח, לנקות כל סימן של בישול או טיגון שנעשו במיוחד בשביל ראש־הבלוק. אף חתימת־היפר מכל אלה אסור להשאיר. לרופא־המחנה יש חוש־ריח מפותח. עבודה רבה היתה לו שם עכשיו. הוא היה מאיץ במשרתי־הבלוק בפקודות מהירות ונמרצות. בחוש

הוא רואה עכשיו לנגדו את חיוכי־ההתרפסות שלהם כהתייצבם לפניו, את כירכורי־החנפנות שלהם בצאתם מלפניו לבצע את פקודותיו.

אתמול בשעה זו, עדיין היה הוא פיפל בבלוק־18. אבל גם עכשיו ברור לו, כי שם אסור היה לו להישאר. אילו לן שם אמש היה מוטל עכשיו בתוך הערימה מאחרי שער־הבלוק.

האסירים עמדו סדורים. משולשות־הקומה היו מרוקנות. מוני השתדל להסתיר פניו. הוא הרגיש שעליו לעשות מעשה ויהי־מה, כדי להציל את עצמו בעוד־מועד. כאשר יישמע הצו: "כולם להתפשט ערומים!" יהיה זה מאוחר מדי. עכשיו עדיין הנעליים לרגליו וכומתת־הפרומיננט בכיסו. עכשיו עדיין יכול הוא לעשות נסיון אחרון להינצל: להתערב בין הפונקציונרים. ואם יתמזל מזלו, אפשר שבבהילות־טרדתם לא יבחינו כי זר הוא בתוכם. ובאמת, בנעליו ובכומתתו הרי הוא כאחד מהם; אבל אם יתפסוהו בכך, הקיץ קיצו. אז יצטרך לעבור את הסלקציה ככל האסירים הפשוטים, ערום. ואם ערום, אין ספק שירשמו אותו. הוא יודע שגופו כולו עצמות. מוחו עדיין לא התייבש כמוחם של האסירים האחרים עד כדי שיחשוב שבגופו שלו לא חל שום שינוי. לפעול, לעשות, ויהי־מה! — זירזה בו האזעקה.

הוא הצניח עצמו ארצה כמתעלף. השתטח וזחל על גחונו פנימה, לחלל הצר שבין האדמה לתחתית אצטבה שבסמוך. פשוט־ידיים־ורגליים שכב, לחיו לחוצה לקרקע, כמו דחסה מלחצה שחורה את גופו. חש מחנק בגרונו. אוויר! אוויר! לנגד עיניו נתמשכה עד לחזית הבלוק מנהרת־אור פחוסה, מסורגת ככלוב צר ברציפותן של רגליים יחפות, דקיקות ככרעי־אווזים. ואולם אך התרגלו עיניו לאפלולית שמתחת לאצטבות, הבחין פתאום שהשטח סביב־סביב מכוסה רבים כמוהו, פשוטי־ידיים־ורגליים וסרוחי־על־גחון. ולו נדמה שיחידי יהיה כאן.

ברי היה לו שכאן אסור לו להשתהות אף רגע אחד מיותר. אך תגמור מחצית השורה הראשונה את הסלקציה, מיד יתכופפו משרתי־הבלוק לחפש מתחת לאצטבות. ואת הנשלפים־חוצה ימסרו מיד לעילוסיו של לודוויג טין.

מוני החליט, איפוא, להחליק במהירות על בטנו אל קידמת הבלוק, להתקרב ככל האפשר לקיטון, מקום שמסתובבים פונקציונרים ומשרתי־בלוק לרוב, מקום שם מוקד ההתרוצצות והטירדה. שם יקל עליו להתערב בתוכם כאחד מהם.

בזחילה פיתל לו דרך בין הגופים הרבוצים. יותר מהר. יותר מהר. לפני שייכנס רופא־המחנה! אף כי עדיין לא ידע מתי כדאי לו יותר לצוץ ולעלות

מאחרי הכתפיים: אם כאשר ישב רופא המחנה על הכסא, או לפני הופעתו. אחת ידע: עליו להגיע בכל המהירות לקידמת הבלוק!

קבוצת רגליים של פרומיננטים בנעליים של מטפסי־הרים עמדה במעבר שליד האצטבה הקדומנית. על רקע שחרוריתה של האדמה התנוצצו זוויות־המתכת של מלחצי־הסקי שעל סוליותיהם. נעליים מוצקות. רגליים חסונות. אולי של רשם־הבלוק, אולי של ראש־המשרתים. נשתבשה תכניתו. עכשיו אסור לו להתרומם. הבזיק בו הירהור: אם גם בבלוק זה הסליק הוא במרומי האצטבה שמעל גבו, ואם הרטומי־הנעליים יסתובבו בכיוון מרכז־הבלוק, יהיה זה רגע־הכושר האחרון להתרומם מאחרי שכמם ולטפס אל מרומי הסליק. למעלה היה משתטח על בטנו, מושך שמיכה על ראשו, ולא היה איש מעלה על דעתו שבין הלחמים הגנובים שבסליק מתחבא מישהו.

נעליים לרוב הסתובבו כה־וכה ליד הכסא הריק שהוכן לכבוד רופא־המחנה. כאן, בקידמת הבלוק, אפשר לראותן. כאן כרעי־האווזים הערומות אינן חוסמות מעין את המראה. כאן רב האור. הנעליים קופצות עלה וירוד על תנור־הלבנים, נעליים אחרות מדי־פעם, סובבות אנה־ואנה ומפקחות: אף שלד אסור שיימצא במעברים שבין המאורות אלא אך ורק בלב הבלוק.

השער נפתח באחת. בין הקיטון לתא־המטבח הופיעו מגפיו השחורים של ראש־הבלוק. קרבו בצעדים מהירים כמעט עד לעיניו של מוני, קפצו על תנור־הלבנים: "כולם להתפשט ערומים!" הרעים קולו, ומיד לאחר־מכן מטח אלות בחושף־גולגלות: "ערומים!" "ערומים!" "יותר מהר!" "יותר מהר!" נעלי הפרומיננטים חרדו מעמידתן במעבר לעבר טבור הבלוק. ריקנות עכשיו סביב כרעי הכסא. כל הנעליים סובבות על גב התנור הארוך.

זה הרגע! מוני נדחק עד לקצה המנהרה. גופו רעד. בזהירות רבה שירבב ראשו. איש לא היה בקידמת הבלוק. הוא ידע כי חייו תלויים לו עכשיו מגגד. ערטילאים וללא מחסה. "אומץ, רק אומץ! אתה לא מאלה שעומדים בתור!" ליחשו לו שפתיו.

הוא גהר החוצה, התרומם עד לברכיו: חטף מכיסו את כומתת־השרד הקטנה, חיש חבשה לראשו. עמד על רגליו. התנער מן העפר. יצא ממעבר־המאורות זקוף־ראש, כהולך לשער הקדמי. אף לא הפך להביט אם עוקבים אחריו. וכמו פיפל עסוק האץ לטרדותיו שלח ידו אל ידית הדלת של הקיטון, פתחה, סגר אותה מאחוריו. הוא היה בפנים.

דומיית הקיטון אפפתו. הוא חש את הלמות לבו הנחבט אל צלעות־חזהו. בכל פינה ניכר כאן חסרונו של פיפל. שום חפץ לא היה במקומו הנכון. בידיים רועדות התחיל לערוך סדר, משל לגנב המתחיל להשליט סדר בבית

זר שלתוכו פרץ. קיפל את הבגדים התחתונים לחוד, את העליונים לחוד. פתאום נפתחה מאחוריו הדלת: רוברט, ראש־הבלוק, ניצב לפניו.

מוני פשק עיניו ועירטלן למול מבטו של רוברט. ידוע ידע: הכל־הכל תלוי בדקה זו בכוחן של עיניו — חיים, או קרמטוריון. "עיניים כבתולים של ילדה". חייב הוא עתה לפשקן לראווה בכל ערוות־גירויין.

רוברט ניגש סמוך־סמוך אליו. תפסו בעצמות־כתפיו, הישיר הביט אל תוך עיניו. מיד ייחרץ הדין. מיד ישמענו. אך בחוץ, בקול רעש, נפתח שער הבלוק. נתח שמי־אושוויץ ובטבורם כובע־הס.ס. של רופא־המחנה נשפכו לתוך אשנב־הקיטון. רוברט ניתר ממקומו. השאיר אחריו את מוני, וחש החוצה אל הבלוק.

חצאי־השער פתוחים היו עתה מלוא רוחבם כלפי הכביש הראשי. הרבה אור היה שרוי במקום מערכת־הסלקציה. מוני עמד בעמקי־הקיטון מול האשנב, כשידיו מיישרות ומקפלות, מיישרות ומקפלות את אפודתו של ראש־הבלוק, משל כאילו אך תסיימנה הידיים את העבודה, מיד יהיה עליו לצאת אל הבלוק להצטרף כאחרים לתור לסלקציה. לפיכך לא פסק מעבודתו אף רגע, גיהץ וליטף בידו את משולש־הפושעים הירוק על חזה־האפודה, בלי־הרף, בלי גרוע עיניו מן האשנב וכל־כולו רחף־רעדה.

בחוץ מלא הכסא את גבו השחור של רופא־המחנה. לימינו ולשמאלו גבי הרשמים וגליונות בידיהם.

הסלקציה בעיצומה. בזה אחר זה הופיעו שלדים, חיוורים וערומים. צעדיהם היחפים בל יישמעו. כל אחד זרועו השמאלית פשוטה לעיניו של רופא־המחנה, בדיוק כמו שקבעוה לו משרתי־הבלוק כשהדפוהו קדימה מתוך השורה. כך החזיקה איש־איש, כשהידיעה הברורה קפואה לו באישוני־עיניו —

אדם. הנה הוא עומד. נושא הוא עתה את חייו במיספר שעל זרועו השמאלית. חייו, כמוהו, רוטטים וערומים. הוא מגישם אל מדי־הס.ס. השחורים של רופא־אושוויץ.

הרבה מרחב־רקיע נוהר פנימה בעד היעדרם של חצאי־השער הפתוחים לרווחה. הרבה אור בערוצים שבין צלעות־השלד. הרבה אור בין שתי עצמות־רגליו. מרוחקות הן זו מזו, ימינה ושמאלה לחושף־ערוותו, כמו מבחוץ סומרו מקלות רגליים אלה אל שלדו.

בלא שנצטווה מסתובב השלד מעצמו על עמדו. גם את גבו חייב הוא להציג לראווה. הוא יודע כי עתה, בעירום־ועריה, שוב אינו יכול להסתיר כל־מאום. הכל מואר באור־יום. חלף גבשושיות־השת, שני שקעי־בורות

בעכוזו ואור הרבה נקווה בהם ואורה רבה בחלל המבהיק בין רגל לרגל. חייו נכלמים בפניו ולבו מתכווץ עליהם מרחמים, אַך אֲפס־תקווה הוא מלנחמם. אולי הן, העיניים שמתחת למצחיית־הס.ס., אולי תראינה הן עכשיו את חייו בכך, ותרחמנה?

לכן מזדרז השלד להסתובב על עמדו במשנה־מהירות. משלים עיגול מלא, כדוגמן. הרבה אור על מקל־החזרן המושט אליו מידו של רופא־המחנה. הנה נוגע קצה המקל בעדינות, בקלילות, בזרועו השמאלית הפשוטה, מקום שמכחיל קעקע־מספרו; מקום שמתכנפים חייו, ערומים וזפים כיונה.

העפרונות הארוכים בידי הרשמים רושמים בזריזות בגליונות. חיש. חיש. זה בא, וזה הולך. הנה הוא כבר מחוץ לבלוק, בכביש הראשי, ועודו מחזיק את זרועו השמאלית בקפאונה, אינו מורידה, כשם שקבעוה לו משרתי־הבלוק.

כך, בזה אחר זה, חולפים הם ביעף על פני אשנב־הקיטון. שלדים ערומים זה כזה, לא ניכר זה מזה. כחוטים במכונת־אריגה מופלאה מתמשכים הם וחולפים על פני רופא־המחנה, חיש, חיש, בלא קטיעה: מגיע גוף ערום — כקו אֲפקי; סובב לפני רופא־המחנה — בעיגול; מתמשך לכביש־המחנה החוצה — כקו אֲפקי. כך בלי קץ: קו־עיגול־קו. קו־עיגול־קו. מטווה ארוך של עירום־שלדים.

גבו של רוברט מופיע וסותם את פתח־האשנב. ראשו נרכן להציץ בגליון שבידי הרשמים, ומיד הוא הופכו לאחוריו. פניו ניצבים עכשיו במלוֹאם במסגרת־האשנב. הוא מביט במוני. מבטיהם נפגשים: הירמוז לו עתה לצאת מן הקיטון ולהתייצב ערום לסלקציה? מבטיהם צמודים. בכל כוחו הוא גלפת למבטו של רוברט, לבל יתנער ממנו. כל־כולו מתמכר לעיניו של רוברט: "קח אותי, רוברט, קח אותי... אתה תראה שתהיה מרוצה ממני... אני יודע כל מיני דברים... אתה רואה את העיניים שלי? כמו בתולים של ילדה... קח אותן, רוברט"...

ידיו, שרגע קודם פירפרו בקיפול האפודה של רוברט, עדיין מחזיקות בה. אך שוב אינן מקפלות. אבר אינו זע בו. כאילו נתאבנו תוך־כדי קיפול האפודה, הוא ועיניו הפעורות כאחד.

הפנים באשנב מתחייכים, נעלמים, ומיד מופיעים שוב בקיטון פנימה. רוברט סוגר אחריו חרש את הדלת, קוראו סמוך־סמוך אליו: "אתה נשאר כאן, זונה זקנה. בלילה נראה מה אתה יודע"... הפטיר, ואיננו.

בחוץ נמשך כסדרו טווי השלדים על־פני האשנב: קו־עיגול־קו. אך מוני שוב לא שם לבו לכך. במחי־יד סתר את כל החפצים והתחיל מסדרם מחדש.

אך זאת הפעם ביסודיות, לא בריפרוף כקודם. כל אשר בקיטון — שלו עכשיו. שלו. הוא פיפל!

עוד הפעם סתר. ושב לקפל הכל מבראשית. רננת־מרץ פיזזה באבריו והתנגנה לקצב פעילותן של ידיו.

"מאַ!" ליחשו שפתיו, "רק שיעשה אלוהים עכשיו שאהיה פיפל טוב לרוברט! שאלוהים יעשה שהעיניים שלי לא יפסיקו לגרות אותו! מדוע הוא אמר 'זונה זקנה'?"..

9

א

הכל יודעים לשם־מה נוצרה מחראה. ואין ספק שגם באושוויץ נוצרה המחראה ממש לזו המטרה. אבל פה יודעים הכל: "מחראה" פירושה בורסה.

כאן מתנהלות עיסקות מכל סוג, למן עסקי־דמים גדולים ורטובים ועד לעסקיקי־חליפין יבשים וכשרים, כהחלפת חוט־ברזל למשקפיים שבורים תמורת שרוך לקישור האפודה לבל תשוב הרוח במחשוף הבטן. כאן מקום־המיפגש של אַרגנים ופרומיננטים למיניהם; מקום־מועד לסיטונאים כקמעונאים. כאן מחליפים משרתי־הבלוק לחמים בסיגריות עם החשמלאים הבאים הנה מן המחנה הסמוך לבדוק בתיל את תקינות־דפקו של הזרם החשמלי. אנשי קומנדו־הפגרים, בהגיעם עם עגלתם יום־יום לסילוק ערימות־המתים למשרפה, אַצים לכאן בין הטענה להטענה, פושטים חיש מגופם סודרי־צמר יקרים, שבעליהם הובלו מן הקרונות ישר למשרפה, ותמורתם שוקלים להם מלוא החפניים שיני־זהב טריות אשר עתה־זה הריקון ראשי־בלוקים במהלומות מפיותיהם של אסירים. כאן מוכרים פולנים עובש־מאכלים, קליפות תפוחי־אדמה, רקבובית־תפוחים — הפסולת של חבילות־המזון שרק הם, הפולנים, מורשים כאן לקבלן מבתיהם — לפי שער־החליפין: חצי מנת לחם־מחנה כנגד שלושה חפני קליפות־תפודים.

מוני נגרר לעבר המחראה. היום החדש אך הפציע על המחנה ופני־היום צהבהבים־כחולים כגון־עצמותיהם של המתים בערימות מאחורי הבלוקים. עייף ויגע נגרר לאורך הדרך האחורית, אפאטי, רגליו מתרוממות בכבדות. מדי צעדים אחדים נדמה לו כי שרעפיו נחשלים אי־שם מאחריו. משל כאילו צריך הוא לחזור על עקביו, לתפוס את מחשבותיו בידן ולהוליכן עמו כהולך ילדים יגעים, נחשלים.

מאיזו פינה נידחת בזכרונו היה צל־צלו של רטיט־מחשבה מקרטע הודף

את רגליו קדימה. זכר רק שירד מן המאורה בכוונה ללכת אל המחראה לסידור ענין חשוב, אך מה הדבר — שכח בהיגררו. תוהה הביט אל האופק המושחל על חוטי־התיל, ובעיניו סער האופק כים המשחיז את להבי־גליו אלי חוף. זעקות־עזרה של טובע הגיעו אליו משם. הוא הכיר בהן את הקול. זעקותיו הן, המשוועות אליו שיציל את עצמו.

איך יציל? האם לא עשה הכל־הכל כדי להשמין? מה עוד יוכל לעשות ולא עשה לבל יהיה שלדי כמוזלמן?

"רוברט היה ההזדמנות האחרונה שלך", נענה לו מי אי־מתוכו.

"וכי לא עשיתי כל מה שיכולתי כדי לספק את רוברט? הלא בכוח תחבתי לתוכי את האוכל, רק מפני שזכרתי".

"לא, לא זכרת!" ייסרו הקול בקרבו. "כל הזמן הפצרתי בך: שפוך עוד מרק לתוכך; בלע נתח־מרגרינה; זכור ואל תשכח שבלוק־16 הוא ההזדמנות האחרונה שלך. ואתה, מה ענית לי תמיד? יש לך בחילה, טענת. אתה רוצה להקיא. בתירוצים כאלה דחית אותי כל פעם ופעם. אמור, נכון או לא? לאחרים אתה יכול לשקר, אבל לי? אל מי עוד תוכל לבוא בטענות עכשיו?"

"איך אני יכול להשמין אם הם לא נותנים לי?" הצטדק מוני. "איך בן־אדם מסוגל להשמין בבת־אחת? אילו רק עזבו אותי איזה זמן, אילו רק חיכו קצת. הלא תמיד הייתי צריך לברוח מהם לפני שהספקתי להשמין. אתה לא יודע שהייתי מוכרח לברוח מרוברט? אתה לא יודע כי לו נשארתי אצל רוברט עוד לילה נוסף אז עכשיו לא הייתי חי? הלא ראית בעיניים של רוברט מה הוא מתכונן לעשות בי בלילה ההוא? מדוע אתה מאשים אותי?? במה אני אשם? מי מסוגל להשמין בבת־אחת?"

"כן! כן! בבת־אחת! כל הפיפלים כאן שמנים. אין עוד אף פיפל אחד במחנה שיהיה שלד כמוהו. הפעם היה חייב לעשות הכל. עכשיו הוא רוצה להטיל את האשמה על ראשי־הבלוקים. כל דבר היה חשוב לו יותר מן האוכל: סיגריות לרוברט, מסירת הכביסה. חשבונות עם האַרגנגים, חשבונות עם הסוחרים מן המחנה הסמוך, חשבונות עם קומנדו־הפגרים. כאילו זה התפקיד העיקרי של הפיפל באושוויץ. הקערית של מי נשארה תמיד עומדת מלאה באשנב־הקיטון? ומי גמר תמיד את האוכל במקומו? משרתי־הבלוק כבר ידעו לצפות גם לקערית־המרק שלו, גם למנת־הלחם שלו שתמיד היה דוחה לאחר־כך ולעולם לא היה גומר. כל פעם שהיה מאבד את הפונקציה, נשבע שהפעם יידע כבר איך להתנהג. אבל אחר־כך? איך יכול הוא עכשיו להתלונן על ראשי־הבלוקים שהם־הם שלא נתנו לו הזדמנות להשמין?

לאיזה פיפל באושוויץ היו הזדמנויות טובות כמו ליי? איזה פיפל אחר במחנה זכה להחזיק מעמד שנה תמימה ?! איזה פיפל אחר חוץ ממנו זכה לשכב בכל מיטה ומיטה בכל אחד מקיטוני־הבלוקים ?"

כושל פילס לו נתיב למחראה בין המוני המוזלמנים. עייף היה עד מאוד. זכר שעליו להסדיר ענין דחוף, אך הענין עצמו כמו פיגר מאחוריו ונשאר תקוע במרוחק ממנו והוא לא מצא און לשלוח ידו ולמשכו אליו מאטימות זכרונו. טענותיו של הקטיגור שבתוכו ניחתו עליו כמהלומות כבדות. בכל מאודו ביקש לזַכּוֹת את עצמו בפני הלה, משל כאילו אך יתברר שהוא הצודק, מיד יהפוך עליו מצבו באושוויץ לטובה. כנדון היה, לפני חריצת־דינו, שעוד רשות אחרונה לו לסנגר על עצמו: "האם אתה לא יודע על לילותי בקיטונים ?" ליחשו שפתיו. "הלילות במיטותיהם של ראשי־בלוק באושוויץ! אף אחד לא יודע, ואף אחד לא יידע עליהם לעולם. אבל אתה ? אתה היודע, מדוע אתה מייסר אותי עכשיו על זה שלא אכלתי ? אחרי לילות כאלה, איך הייתי מסוגל לאכול ?"

סביבת המחראה דמתה לכוורת־דבורים בעיצומה של עונת־המלאכה. עדיה אי־אפשר היה לגשת. הסחר־מכר להט בכל להבותיו. פולנים, קופסות־קרטון משומנות תחת בית־שחיים, הסתובבו וסיפסרו: שתי פרוסות־להם עבש כנגד מנה אחת לחם־מחנה. אסירים יהודים, בנקאים חריפי־מוח לשעבר, מחשבים חשבונות ומתנפלים על מציאות. יהי עובש, תהי רקבובית, העיקר שהעין רואה קצת יותר.

בלוק־המחראה מלא מפה־לפה, בפרט אם אתה נכנס פנימה מן הדרך האחורית. לאורך הקירות, אל ברזי־המים, עומדים מוזלמנים שמכנסיהם בידיהם ומקנחים מרגליהם הערומות את הצואה הרירית שזבה מקרבם בדרכם למחראה. תחת בית־שחיים לחוצה מנת־הלחם של אתמול, ששוב אינם מסוגלים לאכלה ועד עולם לא יאכלוה עוד. גופם העליון מחותל מכלול קרעים וסחבות, זה הרכוש שהצליחו לצבור משך חיי־אושוויץ שלהם. רגליהם הדקיקות, המבצבצות במערומיהן מתוך דבלולי־הבלואים שעל מחצית־גופם העליונה, משוות להם דמות צעצועית של בת־יענה שרגליה חוטי־ברזל גבוהים, דקיקים.

מוזלמנים. רק האינסטינקט להיצמד למנת־הלחם שבבית־שחיים עדיין פועל בקרבם. אם ייצא היום משלוח מן הבלוק שלהם לקרמטוריון, לא ייפרדו מפרוסת־הלחם ויוליכוה צמודה עמם, לשריפה.

"משלוח לקרמטוריון"... פתאום נתבזקה במוחו של מוני סיבת בואו לכאן: "משלוח לקרמטוריון"... זהו. הוא בא למחראה, בתקווה שמא ייקרה לו כאן

מפר מן המינהלה שימסור לו מאיזה בלוק יוצא היום משלוח לקרמטוריון. כי עד שמגיעה למטבח רשימת הנשארים באותו בלוק נמצאת בו בינתיים חבית־מרק מיותרת. "אני מוכרח להציל את עצמי!" צעק לנפשו, "אני לא איהפך למוזלמן! אני ותיק פה באושוויץ, לא כמו ההם שם על־יד הקירות!" אולם בעומק לבו הרגיש וידע כי אשליית־הצלה זו שטוֹוה לו מוחו, דקיקה היא כקור־עכביש נודד נוכח עיניו. הוא פושט ידיו אל החוט, מבקש להיאחז בו להצלתו, אך ידו מטרפת באוויר־אושוויץ ריק.

נדחפים. נדחקים. מוזלמנים. שלדים. שלדים. אינך רואה אותם, כשם שאינך רואה את נייר־הכתב אלא רק את המלים הכתובות עליו. הללו אינם אלא הרקע של אושוויץ, שעליו רואה אתה פרומיננטים בלבד.

בקרן־זווית שליד משאבת־המים מתפשט מכותנתו אחד מקומנדו־הפגרים. לבנונית־בשרניותו מבהיקה כשהוא מושך ופושט מעל ראשו סוודר־צמר עבה לבן, סרוג־יד, שכבר הספיק פה למכרו. שותפו מונה בינתיים מפה אל כף את שיני־הזהב ששולמו להם תמורת הסוודר. הוא מחלק את הזהב לארבעה: שני רבעי־הזהב בשביל זוג השותפים האחרים, המטעינים בחוץ על עגלת המשא את המוזלמנים המתים.

אתמול בשעה זו, עדיין היה אדם לובש את הסוודר. לב־אדם פעם תחתיו, אתמול בשעה זו. סוודר לבן, כפריסת־שלום מחרפי־כסף בין הררי סקי מוצהלי־גלישה. סוודר לבן, ידי אהובה אולי סרגוהו כשי לאהוב־לבה; מדדוהו על כתפיים נערצות; מדדו את הגב, מדדו את החזה, בעוד היא והוא עומדים חזה אל חזה, הבל־נשימה בגלי־נשימה נושקים. עכשיו ערוכים המלבושים על הארץ חבילות־חבילות לפתח המשרפה. מדי יום ביומו מתפשט שם משלוח חדש מבגדיו. איש־איש עורם בקפידה את צרור מלבושיו על הארץ — ראשית, כדי שלא ירבה אחר־כך לחפשם בצאתו מ"בית־המרחץ"; ושנית, לבל יתערבו במלבושי זולתו.

אך אתמול לבש אדם את הסוודר. עכשיו הוא נמכר פה. אייהו, האדם, שלבש אך אתמול את הסוודר?

"היי, פיפל!" מוני הפך ראשו אל הקול. פיוטר, אבא'לה הקדוש, עמד מאחוריו. קומת שניהם היתה שווה כמעט לנומך. "אולי במקרה ראית פה את זאלקה הארור, קללת ישו עליו?" ניסר קולו של פיוטר באזניו, חדגוני וקר כפלדה, כקולו של פּוֹפאי המלח. "אתמול בלילה עשיתי בשבילו התיכת עבודה רטובה. אם בן־הזונה לא יביא לי עכשיו הנה את הסיגריה שהבטיח, אז שמי לא פיוטר אם אני לא מותח לו את המעיים מסביב למחראה כמו גדר־תיל".

מוני אמר: "זאלקה הוא ראש־הסוחרים באושוויץ. אם הוא הבטיח שיביא סיגריה, אז הוא יקיים".

"פיפל, משום־מה אתה נראה לי מסתובב פה עכשיו כמו ישו בחופשה", ניסר קולו של פיוטר חדגונית באזני מוני. "מה, הפסדת את הפונקציה? אתה לבד אשם".

רגש־הגאווה של אסיר ותיק לא הניח למוני להודות כי אמנם מנושל הוא מפונקציה. עם זאת ידע כי בשעה זו אין פיפל ראוי־לשמו פנוי להסתובב כעובר־בטל. "אני הסתלקתי מרוברט מפני שרציתי", אמר. "אני עזבתי אותו. מדוע אתה אומר שאני אשם?"

"אדרבה, תראה את המספר על הזרוע שלך!" ייסר קול פיוטר בנהימת־ניסור אבהית. "נו, אתה רואה? כשכל הטינופות האלה עדיין רימו וגזלו בגיטו, אז אתה כבר עבדת באושוויץ בתור פיפל. אתה ותיק פה, מוני. ובתור ותיק כבר מותר היה לך לדעת, ידידי, שפיפל צריך שיהיה לו יותר בשר על התחת ממה שיש לך".

יד אלמונית נשלחה פתאום מאחרי ראשו של פיוטר ובזריזות תחבה סיגריה לבנה לתוך סדק־פיו. ברק עיניו של זאלקה התנצנץ מולם, כשידו טופחת על שפל־שכמו של פיוטר: "היי, קצב'ל קדוש!" דיבר זאלקה היישר לתוך עיניו, "אחרי המלחמה אני אוביל אותך על פני כל כדור־הארץ קשור בשרשרת אחת יחד עם הפיהרר. אֵל־אלוהים־אדירים! איזה תורים ארוכים יעמדו לפני הקופות לכרטיסים. בחיי, מכרה־זהב!"

"ארור שבארורי..." פתח פיוטר בקללה ולא סיים.

זאלקה, ארי־הסוחרים באושוויץ ושומר־דיברתו, כלעומת שצץ כך נעלם.

כשפיוטר יונק את עשן־הסיגריה נמצצות לחייו פנימה לתוך לועו נטול־השיניים, כשתי מערות עמוקות. הוא טומן את סיגריתו הדולקת בחלל אגרופו, ועם כל מציצה ומציצה מתנצנצת האש המלובּה מבעד לחרפי אצבעותיו. "אני שונא אותם, את כל הפיפלים!" ממשיך פיוטר, כמדבר אל עצמו. "עפים להם בתוך הבלוקים כמו פרפרים. ירוקים שכאלה. עוד הם מסריחים מן האוויר של החוץ. רק הגיעו וכבר הם מתרוצצים לך פה במגפיים הקטנים המצוחצחים, עם התחתים שלהם העגולים והמפוטמים בתוך מכנסי־הרכיבה ההדוקים. זונות ארורות! זונות ארורות ומופקרות! אני מתערב אתך, פיפל, שבבלוק של רוברט כבר עף לו עכשיו פרפר חדש כזה שרק יצא מהביצה! אבל שרק יפול מין ארור שכזה לתוך ידי! אתה רואה את הידיים, מוני? לתוך אלה הידיים! שנאת־מוות אני שונא אותם. מה שנוגע לך, מוני, אתה ותיק. ותיקים אני אוהב. שמע, אני הידיד האחרון שלך באושוויץ".

מוני חש בפלצות המזדחלת על גופו. לנגד עיניו צפה וחייתה התמונה של פיוטר המתנדנד לו בהרחבת־הדעת בשתי רגליו על המקל שהניח על צואר־הפיפל של מאקס: נד־וַד, עלה־ורד. מעלה־מטה, מטה־מעלה. מאקס גילה שהפיפל שלו בוגד בו עם טבח מהמטבח הכללי. נוכחותם של כל הפיפלים מכל הבלוקים היתה חובה ב"הצגה", כדי שיראו ויזכרו: "הפיפל חייב לשמור אמונים לראש־הבלוק שלו!" גוף הפיפל הבהיר במערומיו התפלש־התפתל על האדמה בריקוד־בטן מעוות לקצב תנודותיו המשונות של פיוטר על גבי המקל המשנק את צוארו. הצגת־השעשועים של פיוטר לכבוד לקוחותיו ראשי־הבלוקים. "אני הידיד האחרון שלך באושוויץ"... קריצה אחת קלה אילו קרץ לו רוברט לפיוטר, מיד היה עושה לו בדיוק כמו שעשה לפיפל של מאקס. מוני הרגיש שאינו יכול לעמוד עוד רגע אחד במחיצתו של אבא'לה הקדוש. הוא חרד מן המהראה החוצה.

ב

בחוץ כבר היה היום מגולל ופרוש מעל אושוויץ. יום־אושוויץ חדש, מוּפר ונהיר בריחו ובצבעו. כמותו היה פה אתמול, וכמוהו יהיה פה מחר — אחריך. זולתו אין כאן מאום. בכל מקום ומקום אושוויץ. ככל שהעין מרחיקה להביט — שמיים מסורגי־אושוויץ.

עם מי יוכל לברר מאיזה בלוק יוצא היום משלוח לקרמטוריון? — הירהר מוני. שערי־הבלוקים הפונים לדרך האחורית היו מוגפים. המוני האסירים כבר הוחזרו ונכלאו בתוכם. שוכבים הם שם עשרה־עשרה באצטבה, אלף־אלף בכל בלוק. רבבות־רבבות בכל אחד מן המחנות הרבים אשר באושוויץ, ובכל אלה כאחד טווים הם ברגע זה מטווה אחד משותף ואיש־איש שוזר לתוך המארג את חוטו. קפוצי־פה הם שוכבים, עיניהם אל קרשי־האצטבה ממעל, וטווים את פלא־החלום הספוגני של פרוסת־לחם. פרוסה קטנה. לחם שחור. כזה שיחלקו להם עם־ערב.

סוג אחר של לחם שוב אין דמיונם מציג לפניהם. מאכל־תאווה אחר שוב אין זכרונם מעלה. מטווה־אושוויץ הארוג כבר הליט הכל. הכל: שמיים, שמש, אדמה; אין עוד לא אשת־חיק ולא ילד. לא אהובה, אף לא אל. אין עולם, ואפילו הקרמטוריון איננו. רק מטווה יש, פרוש ורקוע. וכל צבעי הקשת דלוחים הם ועכורי־חולין לעומת זיוה והדרה של פרוסת־הלחם המצויירת בטבּורו. חתיכה קטנה. שחורה. חתיכה נוקשה. דווקא כזאת שיחלקו להם לעת־ערב.

אלף־אלף בכל בלוק.

לא! — חרץ מוני בלבו — הוא אינו כמוהם! אבל איפה ימצא כאן אחד מן המינהלה? להיכנס לבלוק־1 — סכנת־מוות. שם אתה עלול ליפול ישר לידיו של לודוויג טין. אצל מי יוכל לברר פה מאיזה בלוק יוצא היום משלוח לקרמטוריון?

יום־אושוויץ חדש. מוזלמנים מתגוללים על האדמה, בין בפינות של רחבות־המיפקד ובין אצל קירות הבלוקים. מרחוק אין להכיר אם חיים הם או אם יוטענו מיד על עגלת־המשא של קומנדו־הפגרים. יום חדש. שכיח ומופר. פתאום־לפתע נתרגשה בו ההכרה שלגביו יהיה היום הזה שונה מכל הימים —

הוא הביט על המחנה כמי שרואה אותו לראשונה. יגון חדש, שלא ידעו קודם, עלה עתה מסגור שערי־הבלוקים האחוריים. הוא הביט עליהם. יודע הוא מה נמצא בתוכם לפני־ולפנים: טורים ארוכים של אצטבות, ממולאות־ממולאות מוזלמנים, חמש־מאות מימין, חמש־מאות משמאל; שער־לאסירים, הנפתח לדרך האחורית, ושער־החזית לפרומיננטים המוביל לכביש הראשי. מקומו שלו תמיד היה מלפנים, בין הקיטון לתא־המטבח. תמיד בין פרומי־ננטים ופונקציונרים. שם נישאו אליו מבטי־כל ביראת־רוממות ובהתרפסות. ראשי־משרתים — רוצחים־שבמרצחים — נהגו בו כשוליות־קצבים באטליז המדגדגים לו לכלבלב־המטרוניתה המסולסל תחת סנטרו באצבעות לחות מדם. הכל שם טיפחוהו ופינקוהו. שם חלף היום כהרף־עין. חלפה שנה. הוא היה במחנה, אך לא באושוויץ...

הוא הביט על הבלוקים: בכל אחד ואחד מהם כבר היה פיפל. בכל אחד מהם ידע לחמוק ברגע האחרון מצפרני המוות. היעלה בידו גם הפעם להימלט מן המוות הזה, האופף אותו בכל אשר יביט?

הוא הביט על המחנה כמי שרואה אותו לראשונה. מן הכביש הראשי הגיעו לאזניו זעקות־יללה. קאפואים התרוצצו שם ואלות מונפות בידיהם. קומנדו בן אלף אסירים מסתדר שם לצאת לעבודה. הערב, בחזרם, יעמיסו על שכמם את המתים והמתים־למחצה. עכשיו מסתכל כל אחד בעצמו ובשכנו: היהיה הוא נעמס או עומס?

מוזלמנים נגררו על־פניו. מכל העברים הם מופיעים, מכל רחבות־המיפקד, אינם נרתעים עוד מפחד אלותיהם של הקאפואים, תועים בעיוורון אל המחראה כשמכנסיהם המגואלות צואה טריה בידיהם. מפיותיהם הפעורים נשקפות שיניים נטולות־חניכיים, ערומות מבשר וארוכות כקלידי־פסנתר.

ביניהם פולחים להם הסוחרים דרך לבורסה. הלחם המוסתר על בטנם מתפיח את מכנסיהם.

"כשכל אלה הטינופות עדיין רימו וגזלו בגיטו, אז אתה כבר עבדת בתור פיפל באושוויץ..." משנן מוני לעצמו את דברי אבא'לה הקדוש. והאם לא צודק אבא'לה הקדוש? לא ולא! — מחליט הוא שוב נמרצות — הוא לא ייכנע! הוא ותיק, ותיק אינו נעשה מוזלמן. מכירים אותו במחנה. הוא ימצא לו מוצא. בעצם, מדוע לא יציע את עצמו מחדש לאותם ראשי־הבלוקים שאצלם כבר עבד? האם לולק הזהוב לא גזל לי את פראנצל? מדוע לא אעשה גם אני כמוהו לפיפל אחר? מה זה עסקי מה יקרה אחר־כך לפיפל ההוא? אני צריך לדאוג לפיפל ההוא? האם הם דאגו לי? באמת, ללולק הזהוב היה נורא איכפת עלי! "באושוויץ, אם אתה רוצה לחיות, עליך להרוג מישהו אחר..." חוקת־היסוד של אושוויץ. תמה היה על עצמו איך לא עלה בו הרעיון עד כה. חרה לו על שלפנים, בכל פעם שראש־בלוק הציע לו לשמשו כפיפל, היתה ראשיתּ־מחשבתו צוארו של אותו פיפל, שבגללו ייהפך אותו לילה לנדנדה. אם אתה רוצה לחיות באושוויץ, אסור לך לזכור את האחרים, גער בעצמו. אחרי שנה באושוויץ כבר הגיע הזמן שתדע זאת! שמח על הפתרון: קודם־כל, יחצה את רחבת־המיפקד ויצא לכביש הראשי. שם ישים עין על אחד מראשי־הבלוקים שאצלו עבד פעם. הוא יעבור על פניו כאילו במקרה, בצעדים טרודים. ראש־הבלוק, כמובן, ישגיח בו. הוא יקרא לעברו: "אה, מוניש, בדיוק חשבתי עליך. מה שלום עיניי־הקטיפה היפות שלך?".. אז יפקח את עיניו גדולות־גדולות, כדי שיוכל יפה־יפה לראות את העיניים. הוא יאמר: "מה זה, מוני, מדוע אתה לא מזדמן לבלוק שלי? מדוע לא רואים אותך?"..

"אני עסוק מאוד" — יענה לו. "ראש־הבלוק שלי לא סובל אצלי משום דאגה ומחסור. הכל אני מספק לו בדייקנות של שעון: סיגריות, ארוחות, בישול ואפייה, הכל טרי. תחתונים נקיים, הכל מכובס, מגוהץ, מצוחצח. זה בשירות־היום. ובלילה? אוה, בלילה אני יודע בדיוק מה ראש־בלוק אוהב. אני לא נרדם באמצע האהבה כמו פיפלים אחרים. מזמן שעבדתי אצלך ועד היום השתניתי לגמרי. לא תכיר אותי. ממש אדם אחר. אין לך מושג כמה דברים חדשים למדתי. מדוע אינך רואה אותי, אתה שואל? מפני שאני עסוק עד האזניים. מפני שאני מטפל בראש־הבלוק שלי במסירות. מפני שאצלי ראש־הבלוק זה החיים שלי". כך, בזו הלשון ידבר אליו. בשכל. ואת עיניו — ישר מול העיניים שלו! הוא יאמר: "מוני, אולי היית מסכים לחזור אלי שוב בתור הפיפל שלי? אז לא התנהגתי אתך יפה. אבל העיניים

שלך משגעות אותי כמו תמיד. לי לא איכפת שאתה רזה. הפעם אשמור אותך אצלי עד שתשמין. פיפלים שמנים לא חסרים פה. אבל העיניים שלך, לעזאזל! לשום פיפל במחנה אין עיניים כאלו. אתה מבטיח לי שתחזור אלי?"

"לא!" יענה בתחילה, "לפי־שעה אינני יכול להבטיח לך כלום. אבל אני מוכרח לומר שאתה באמת מוצא־חן בעיני. אני מוכרח לומר שאם אהיה הפיפל שלך, אהיה מסוּר לך כולי, בגוף ובלב. אתה לא יודע כמה מסוּר. כבר ברגע זה אני מסוגל לחבק אותך בגלל זה. אתה אהוב אצלי כמו את. אחרי המלחמה תבוא אלינו לבית שלי. אני אציג אותך לפני כל המשפחה שלי. הם אוהבים אותי מאוד, ואותך יאהבו בדיוק כמו אותי, כי אני אספר להם: זה ראש־הבלוק שלי מאושוויץ. הוא אסף אותי אליו כשפּבר השליכו אותי החוצה מכל הבלוקים. אני אספר להם: זה ראש־הבלוק שלי האהוב, שאמר שלא איכפת לו שאני רזה. הוא אמר שלו לא חשוב שאני לא שמן. לכולם אני אראה אותך! זהו ראש־הבלוק היקר שלי מאושוויץ שהציל את חיי. זה הוא שאמר: מה יש, מוני, האם בגלל זה שיש לך טבע רזה כזה אתה לא יכול להיות לי פיפל? הרי העיניים שלך משגעות אותי! ואתה הלא גם מבטיח לי שלא תירדם באמצע... מובן שאני מבטיח לך! יש לי פטנט: אני אצבוט את עצמי. זאת העצה הכי טובה בשביל שלא להירדם. אסוּר אף פעם שאני אירדם שוב באמצע. ברגע שארגיש שאני נרדם, תיכף ומיד אנעץ את הצפרניים בבשר, ואצבוט. הכי טוב לנעוץ את הצפרניים עמוק־עמוק שהפּצע בבשר יצרוב ויבער ויעורר מרוב הכאב".

בכביש הראשי הנחיתו הקאפּואים מהלומות־רצח על גולגלותיהם של אסירי־הקומנדו הערוכים ליציאה. ספרו את הגולגלות חזור וספּור, אך הספירה לא עלתה יפה: פעם העלו בחשבונם יותר, פעם פחות. הלא דבר נורא הוא. בהגיעם לשער־המחנה ידווחו: "קומנדו־עבודה, אלף אסירים למיצעד החוצה!" ישמור אלוהים אם זקיף־הס.ס. יבדוק והמספּר לא יתאים. מחפּשים הם, איפוא, על האדמה, בין הרגליים. שכן לעתים־קרובות, עד שהקאפּו מגיע בספירתו לשורה האחרונה, יש שבינתיים צונח מישהו ארצה באחת השורות הקדמיות. במאום לא השתנה. כמקודם, אותן העיניים הפקוחות, אותו תואר ודיוקן. אלא שעכשיו הוא מת. יש לגררו אל אחת מערימות־המתים לבל יקלקל את ישרוּת־הטורים.

מוני חזר חיש במרוצה לדרך האחורית. בדיוק זה חסר לו עכשיו, שקאפּו יחטוף אותו לקומנדו־העבודה! באיזה תירוץ יוכל להתחמק מידיו? אולי יספּר לו שהוא הפיפל של רוברט? — הא—הא, חביבי, פיפל לא נסחב בשעה זאת כמו מוזלמן זנוּני. פיפל? פיפל מכירים בקצה־חטמו. בצעדיו!..

הוא נרתע מרחבת־המיפקד, שממנה רואים את הקומנדו. מיד, אך יוצעדו החוצה, ירוץ בחזרה לפּביש הראשי. שאלה היא רק על איזה בלוק ישים את עינו בראשונה? על הבּלוק של פראנצל? של בּוֹסקר? אסוּר לאחד לדעת שהוא בא באותה הצעה לשני. הפיפלים של אותם הבלוקים צפו לרגע לנגד עיניו, אך מיד הקשיח עצמו: מה איכפת לך על הפיפלים של הבלוקים הם? להם איכפת עליך הרבה?

וכך, בבלי־דעת, הוליכוהו רגליו לבלוק־12; וכך, בבלי־דעת, נעצרו רגליו בעמדת־תצפית כזאת שממנה יוכל, מבלי להיראות, לראות את פראנצל בבואו או בצאתו מן הבלוק.

לעיניו, במחנה שמעבר לתיל, ניצב משלוח חדש בהמוניו, שורות־שורות ארוכות. בוודאי פּוּרקו אמש מן הקרונות ועדיין הם עומדים שם במיפקד. לפּנים התנוסס באותה רחבה סולם־משחקים לילדים עם מגלשה לצדו. בן־לילה צץ ובן־לילה נעלם. מאז עברו שם משלוחים אין־קץ. עברו ונעלמו כלא־היו. לעתים קרובות נדמה לך כי הללו, הנעלמים, נוסעים מכאן לאיזה מקום מחוץ לאושוויץ, ואתה מקנא בהם. הם יוצאים מאושוויץ, ואתה נשאר פה.

מעניין להסתכל במשלוח חדש שרק הגיע לאושוויץ. נודף מהם הריח הטמיר והנכסף של אוויר מעולם רחוק ונעלם. עומדים הם זה ליד זה בטור ארוך, כשפּניהם אל מחנות־אושוויץ הרבים. צפיפוּתם הארוּפה מלכּדת את גופיהם לגוף אחד ארוך ומשוּנה. אינך רואה אלא ראשים־ראשים ממעל והמוני רגליים מתחת. מין יצור נדיר, מרובּה־רגליים ורב־ראשים. החזיון המוּפר של משלוח שאך זה הגיע.

עומדים הם בלא־נוע. אתה מרגיש שהם אחוזי אימה ופליאה. עיניהם בולעות את התגלית המתקראת "אושוויץ". כל ראשי־היצור מהרהרים אותה מחשבה. ובכל ראש וראש לחוד נפתרת המחשבה לטובה. ומדוע לא? הנה הם נושמים את אווירה של פלניטת־האימים המסתורית אושוויץ — והם חיים. בחשכת־הלילה הביאום הלום. היטב ידעו לשם־מה הובאו — והם חיים! ציוו עליהם להתפשט ערומים: היטב ידעו לשם־מה מצווים להתפשט ערומים באושוויץ — והם חיים! עכשיו הם עומדים שם ומביטים אל שפעת־מחנותיה של פלניטת־המסתורין ורואים את הבלוקים הבנויים עץ. עץ אמיתי. צבוּע ירוק. ועל הבלוקים — גגות; מזוּפּתים, משופּעים, כדי שהגשם ישטוף מעליהם למטה. כגגות של בתים בעולם נורמלי. הם רואים: מבינות לקווי־התיל, הרחק־הרחק, הולכים אנשים. רגליהם מתנועעות. מדוע, איפוא, לא תיחרץ מסקנת־ההירהורים בכל ראש וראש לטובה?

מוני מאמץ פתאום את עיניו, וככל שהוא מרכז מבטו, כך מתחוורת בשורה הראשונה תבנית־ראשו של אחד העומדים כראשו של הארי. ממש כראש אחיו הארי! הדמיון מפליא. גם הלה מרכז בו מבטו. מוני נרעד מצמרמורת־קור. הוא יודע כי הדבר הוא בגדר הנמנע. הוא יודע שההוא לא יכול להיות האריק, מפני שהארי בארץ־ישראל. בגיטו, כל פעם שהיתה מא צונחת בשתיקת־כאב על משכבה, היה פא ממהר לקרוא לו: "ספר לנו, מונקה'לה, ספר מה אמרה לך דאניש ערב נסיעתה לטיול עם בית־ספרה?".. "דאניש אמרה לי שהיא נוסעת למטרופולי, כי הארי לוקח אותה אתו לארץ־ישראל. אבל דאניש השביעה אותי שלא אספר!".. "ספר עוד, מונקה'לה, ספר הכל"... "אני שכבתי אז במיטה. דאניש ארזה את התרמיל על השולחן. היא אמרה שפאשר אהיה גדול גם אני אלמד בגימנסיה עברית ושהארי יביא גם אותי לארץ־ישראל"... תמיד כך, תמיד באותן מלים: "ספר לנו, מונקה'לה, ספר למא"... לאחר הסיפור היתה מא חוטפת אותו אל בין זרועותיה, הדמעות זולגות על פניה, ושוב רפא לה. כעבור ימים־מספר, אותם הדברים: "מונקה'לה! מה סיפרה לך דאניש? ספר הכל!".. והוא שב וסיפר הכל מבראשית. שוב ושוב צמאה מא לשמוע מפיו את העדות החיה כי דאניש נסעה יחד עם הארי לארץ־ישראל. מובן שדאניש והארי נמצאים בארץ־ישראל! ומובן שהלה, במחנה ממול, בשום־אופן אינו יכול להיות הארי. כל אחד מהם שם, אילו הביט בו כך, יכול היה לשגות ולמצוא בו אותו דמיון. לא, האחרים אינם דומים כך. האחרים אינם מזכירים לו את הארי. אולי מפני שהתרגל כבר לראשון. והרי אי־אפשר שפולם שם יהיו הארי. ממש כמו שלא יכול להיות שהראשון שם הוא הארי.

קול מוכר, עליז ומנצנץ כלהב־סכין, הגיע פתאום לאזניו. הקול זיעזע מהזייתו כטלטל פעמונים איש מעומקה של תרדמה כבדה־מהקיץ עם שאזניו צוללות משאונם. הוא הפך ראשו וראה את שני הגבים: פראנצל, ראש־הבלוק שלו הראשון, ובובו, הפיפל שלו הנוכחי.

את פראנצל מכיר כל אחד מרחוק, בשל המקל הלבן בידו שלעולם אינו נפרד ממנו. הוא חובט בו בפינתת־מגפו הגבוהה, שחורת־הברק. מקל־עיוורים לבן שלקחו מיד סומא ברציף־הקרונות של אושוויץ. בובו נעלם בתוך בלוק סמוך, ופראנצל נשאר מחכה לו בחוץ.

בוודאי בשליחות קצרה של פראנצל, דירבן את מוני הקול מבפנים: לכן, מהר לגשת אליו! עכשיו! זה הרגע המתאים! נשימתו נחנקה בגרונו. מבטו חלף ביעף למן חרטומי־נעליו הקרועים ועד קצה אפודתו שמתחת לסנטרו. משטמת־אש התלקחה בו על עצמו: הפיפלים האחרים מקושטים

ומגונדרים; מגפיים יפים, סוודרים של צמר הדוקים על בשרם. מדוע לא חשב על־כך הוא אף־פעם? רמז כלשהו, מלה אחת אילו הפליט לסוחרים, מיד היו ממטירים עליו בשפע חפצי־חמד שכאלה. עכשיו הוא נראה כמו מוזלמן רקוב! מהר! מהר! דופק בו הקול. עכשיו אין פנאי לחלום על צפרי־זהב שהתנדפו. הלא עיניך כמו בתולים של ילדה, שכחת? הרי לא למגפיך המצוחצחים משתוקק פראנצל, אלא לעיניך. את העיניים הגש לו עכשיו. אתה זוכר את הלילות כשעיניך שיגעו אותו? לכן, באומץ! בלי־פחד! הושט לו את העיניים! הוא יאמר: "מוני, העיניים שלך משגעות אותי!" הוא יאמר: "אני לא יכול לשכוח אותך". הוא יאמר: "בוא לבקר אותי בקיטון שלי"... כרגע! מהר! מהר! מה זה עניינו עכשיו לחשוב על בובו? מה נכנס לו פתאום בובו למוח? בכל יום תוציא לבובו חתיכת לחם. בכל יום! הוא גם יבקש מפראנצל שלא יעשה מבובו נדנדה. פראנצל יעשה את זה בשבילו. הכל יעשה פראנצל בשבילו. רק מהר, לגשת!

רגליו של מוני נעקרו ממקומן. הוא לא חש בקרקע מתחתיו. משמאל נשקפה הרציפות הארוכה של חוטי־התיל התוחמת את המשלוח החדש; מימין, בשורה ארוכה, חודי הגגות המשופעים של הבלוקים. הרחק־הרחק נכחו, בקצה האופק, גח גג־הבלוק האחרון על הארץ כמעט. ובתווך היה גוש־הרקיע שמעל לכביש רובץ על מצחו בכל כובד משקלו. ובקרקע מתחתיו לא חש.

עכשיו ראה בבהירות את ראש־הבלוק הראשון שלו. כמעט עמד פנים־אל־פנים נכחו. אך מבטו המפוזר של פראנצל היה נטוי מעבר לקווי־התיל, כחפת־דיג הנטויה חולמנית על חלקת מי־אגם. פיו של פראנצל שרק לעצמו אידילית לטפיחת־לוואי בלתי־פוסקת של מקלו הלבן בפינתת־המגף. "גש יותר קרוב! יותר קרוב! אין פנאי!"

מוני עמד עכשיו ממש מול פראנצל. מבטיהם נפגשו. עיניו הירוקות של פראנצל נחו עליו אטומות, כעל דומם. פראנצל לא מכיר אותו, כנראה... פיו של מוני נתעקם בחיוך:

"אני מוני", אמר.

המקל הלבן לא פסק מלטפוח על צדה של פינתת־המגף. משולש־הפושעים שעל אפודתו — חדש. צבע־השמן הירוק מבהיק בטריותו: "אוה, זה אתה, זונה זקנה?" הפטיר פראנצל, וקצה מקלו הלבן מורה על רגליו של מוני. הוא הפטיר נהמת־צחוק משועממת: "לולא הגרביים האדומות שעל רגליך לא הייתי מכיר אותך. חשבתי שפבר מזמן עברת לקרמטוריון. אתה עדיין מסתובב פה בכל־זאת?"..

שער־הבלוק שמאחרי גבו של פראנצל נפתח. בובו הופיע מבפנים: "בן־הזונות רצה לתת לי חפיסה של 'פולניות'!" הגיש בתרועת־נצחון לפראנצל את חפיסת־הסיגריות הגרמניות המשובחות.

גביהם התרחקו והלכו. מאחריהם רץ היום והתיישב על שחור־הברק של מגפיהם, והשניים כמו לקחו מזה את היום ואספוהו עמהם.

10

א

"עוצר־בלוקים!! עוצר־בלוקים!!!"

הצעקה רעמה והבזיקה על־פני המחנה בשצף־סופה. בפתחי הבלוקים מהומת־הסתערות. הכל הורסים להיכנס בבת־אחת. מיד יופיע לודוויג טין מן המינהלה ואם יצוד מבטו את גבו של מישהו בעודו מחוץ למפתן הבלוק, שוב לא יזפה בעליו להימלט פנימה.

"עוצר־בלוקים! עוצר־בלוקים!!"

חיים־יידל נטש באחת את מוני באמצע המשפט. עם הישמע הקריאה על־פני המחנה קם ונמלט אל הבלוק שלו.

בפנים שׂררה דומיה. דממת־אימים. זיגמונט, ראש־המשרתים המחוטט, היה מפסיע הלוך ושוב על תנור־הלבנים הארוך, כבמשעול־גנים מטופח. עוצר־בלוקים. אלף אסירים מוטלים באצטבות ורחש אין נשמע מהם, כמו לא־היו. ריקנות מדומה זו חביבה על רוברט, ראש בלוק־16, האוהב להראותה למבקר־הס.ס. כלהטוט המיוחד של בלוקו. תמיד בליווי אותה בדיחה, וללא אבק־חיוך: "מדוע לא שולחים אלי אסירים? כל הבלוקים האחרים מלאים טינופת עד־אפס־מקום, ואני", מצביע הוא סחור־סחור לפני גרמני־הס.ס. על חלל־הריקנות המת, "דווקא אני ממונה על בלוק ריק!" אך פתאום הוא שואג פרא: "כולם לרדת!" ואלף אסירים מזנקים כאחד מתוך האצטבות. רוברט מביט באותו גרמני־ס.ס. ומחייך לעומתו.

דומיית־ביעותים. מבעד לצוהר הארוך המתמשך תחת הגג כסדק צר לרוחב קירות־הבלוק, חודר אורו של יום פנימה. אלא שאתה יודע: לא יום הוא היום, ולא אור הוא האור, כשם שאין כאן לא מקום ולא זמן. פה שרוי אתה במין אי־שם שלתוכו הושלכת, מבלי דעת אפילו מתי וכיצד. אינך הולך בו, ואינך צף בו, רק ה נ ך בו.

חיים־יידל שוכב באצטבתו: "סר ממני המזל!" הוא חוזר ולוחש לעצמו.

כל ימיו עסק במסחר, נשא־ונתן והרוויח. אין הוא זוכר שעסק אי־פעם בדבר־מה בלא שישתכר בכך את לחם־יומו. אפילו מחומות־הגיטו הדוממות והדוממות הצליח לסחוט מחיה לבני־ביתו. מימיו לא נפל על איש למעמסה. אשתו דבורצ׳ה, אפילו בגיטו לא נצטרכה לרוץ, כאמהות אחרות, עם הקדרה לבית־התמחוי כדי להביא קצת מרק הביתה בשביל בֶּלָה ילדתם. אמנם מותרות לא היו, אך פת־הלחם החרבה לא חסרה מביתו. אדרבה, האחרים התפרנסו ממנו. וכי לא היתה דניאלה, אחותו של מוני זה, מבריחה בגיטו את סחורתו וחיה מזה? אלא שכאן, באושוויץ, סר ממנו המזל.

האחרים, מהרהר חיים־יידל, בכל־זאת מסתדרים כאן בדרך זו או אחרת; מסתובבים במחראה, מתגרים ורוכלים ומרוויחים מן הצד עוד קערית־מרק. אה, אילו עלה בידו להרוויח תוספת־מרק כזאת לפחות פעם אחת בשבוע! בכל פינה וחור באושוויץ כבר חיטט ואפילו חרס נשבר לא העלה בידו. תמיד הוא מחמיץ את הרגע. תמיד הוא מגיע למקור הישועה במאוחר מדי, כשזה כבר נתפס בידי אחרים. כל מיני לא־יוצלחים ושלומיאלים, שבעולם ההוא רעבו תמיד ללחם ולא היו מוכשרים לשום דבר, דווקא באושוויץ ידעו להסתדר. זה מכפש לראש־המשרתים את כותנתו, וזה מקבל מחוץ לבלוק מן הפיפל את מגפיו של ראש־הבלוק לצחצוח, ובעד זה הם חוטפים מין מרק שכזה ששווה חמישה מרקים רגילים. לא סתם מנה של מים עכורים, אלא המישקע הסמיך־הסמיך הזה שרובץ בקרקעית־החבית. ורק הוא, בכל אשר ירוץ הוא רואה: הנה פה, שם, היה מקור של פרנסה, אבל תמיד באה תגליתו אחרי־ככלות־הכל. נגמר! תפוס! ולהמציא איזה דבר חדש שוב אינו מסוגל. מוחו כבר יבש מרוב תיכנון ותיחבול.

אך ייפסק עוצר־הבלוקים מיד ירוץ למחראה. אולי יזדמן לו שם זנב־ריווח כלשהו. סוף־סוף אנשים עושים שם עסקים. סוף־סוף מרוויחים שם משהו, בכל־זאת. מי־יודע, אילו הסתובב שם קצת יותר... "אה!" חוזרת ומטפחת לו המחשבה על פניו, "מה ייצא לך מזה שתסתובב שם בידיים ריקות?" רק מנת־לחם אחת בלבד אילו הצליח לחסוך, אז היה מצפצף על כולם. לוּ מנת־לחם בידו, כי אז היה יודע מה עליו לעשות. ראשית־דבר היה קונה בה שתי "עישוֹניות" במחראה; את אלו היה מחליף אחר־כך עם משרת־בלוק בשלוש מנות־מרק; שני מרקים היה מוכר באותו מעמד בעבור מנת־לחם, ומיד־ליד היה מרוויח מנת־מרק לעצמו. או מוטב כך: את כל שלוש מנות־המרק יחד ימכור כנגד מנה־וחצי לחם שיחזיק עד לחלוקת־הלחם למחרת, ואז, את חצי מנת־הלחם שהרוויח יאכל תיכף, ולמחרת תהיינה בידו שתי מנות־לחם שלמות למסחר. אה! אילו רק הצליח להגיע

למנת־הלחם הראשונה. סתם חלומות־בהקיץ! אין מה לדבר! וכי מעט פעמים ניסה? פשוט אינו יכול. בשום־אופן אינו יכול. אלף פעם ביום גוועת בך הנשמה. עיניך היוצאות מחוריהן כלות לרגע חלוקת־הלחם בערב. וכי מי מסוגל לשכב לילה תמים כשמנת־לחם שלמה לחוצה אל לבו, לא לנגוס ממנה ולא להשתגע? אה, אילו רק היה מסוגל לחסוך מנת־לחם אחת, הרי היה נעשה לסוחר באושוויץ. המנה הראשונה היא שקובעת. אחריה, אתה יכול לצפצף על כל העולם.

לולא עוצר־הבלוקים היה רץ עכשיו לבלוק של הרבי משיליוו. לעתים־קרובות אתה מגיע לסף העילפון מכאב־הרעב. טוב היה אילו יכולת להתעלף. אך אותו רעב עצמו הוא שלופת את מוחך כמו בשיני־צבתות, לוחץ ואינו מרפה, לבל תתעלף. ברגעים כאלה טוב לרוץ אל הרבי משיליוו. בנוכחותו עוברת עקת־הלב בשטף הדמעות ולאט־לאט המוח נרדם כתינוק אחרי פרץ בכייתו, ומוקל לך קצת. טוב לך. אילו נמצא פה בבלוק־16 יחד עם הרבי משיליוו קל היה לו בהרבה לעמוד בכל הייסורים. גם לרבי היה קל יותר. קודם־כל היה הרבי נפטר מענשו של הרוצח פרוכטנבוים. כל ראשי־המשרתים הם רוצחים, אבל אף אחד מהם אינו מגיע לקרסוליו של פרוכטנבוים. ייסורי־הרעב קלים עליך בהרבה אם יש לך לפני מי לשפוך את לבך. ואולם שכיבת־פרקדן נצחית זו באצטבה, על לטישת־העיניים האילמת אל קרשי האצטבה שממעל, הן המוצצות ממך את חיותך עד לטיפה האחרונה. פה באצטבה אין לו עם מי להחליף מלה. פרופיסור רפאל שלצדו אינו גלאָה לשכב כך יומם ולילה, הוזה כלוא בעולמו. אינו מפליט הגה, אפילו לרעיו הצרפתים השוכבים סביבו. גם הם שותקים, כמוהו. ואפילו דיבר פרופיסור רפאל גם אז לא היה הוא, חיים־יידל, יכול להחליף עמו מלה: עשר שפות — מספרים — יודע הפרופיסור על בוריין, אך אף לא מלה אחת יידיש. יהודי משונה. לכאן הביאוהו מיוון. שם נולד. בפאריז התגורר, ובאוניברסיטה באיטליה היה פרופיסור. סך־הכל עדיין לא מלאו לו ארבעים שנה ועשר שפות כבר שגורות לו על פיו. רק יידיש, לשון־אם פשוטה — אף מלה! מרה־שחורה ממש מסמרת אותך באצטבה כזאת. זרים ונכרים, כעולמות־הנכר שלהם הרחוקים. חתומים בשתיקתם ועיניהם מפליגות — מי לאיטליה, מי לצרפת, מי ליוון. יכול אדם כאן לצאת מדעתו, רחמנא־ליצלן.

לולא עוצר־הבלוקים היה מסתלק מכאן לבלוק של הרבי משיליוו. באצטבתו של הרבי אדם מתחדש בגוף ובנפש. מוני זה הציל את הרבי ממוות. לכן גם נתגלה מוצאו של הילד. שלולא־כן לא היה עולה בדעת איש לשאול את מוני מיהו ומניין הביאוהו לכאן. מה פירוש לשאול לזהותו של ילד

יהודי באושוויץ? הן עיניך הרואות: ילד יהודי אחד ממיליון ילדים יהודים. ברור שלכל אחד מהם היו אבא, אמא, בית. וזאת הרי יודעים בלי לשאול. דרך־אגב נודע לפארבר מפיו שהוא אחיה של דניאלה. האומלל הקטן מאמין שדניאלה והאֶרי פֶרלשניק חיים בארץ־ישראל. איש לא סיפר לו, חלילה, אחרת. שהרי מן התקוה להתראות עם אחותו ואחיו אחרי המלחמה שואב הילד כוח פה באושוויץ. ואין פלא בדבר: לא כל אחד באושוויץ יכול להגיד שבתום המלחמה עוד יימצאו לו אח ואחות. ילד עדין־נפש. גם כיום, כשכבר אינו פיפל, עדיין הוא מקפיד יום־יום להגיש את פחית־התה לרבי משיליו באצטבתו.

מין צרעת משונה דבקה פה ברבי. עור־פניו מתקלף ונושר כקליפה של עץ מיובש. אומרים כי טיפת ריבה היתה מרפאת אותו. משהו מתוק. דמו חסר קצת מתק. אך מניין לוקחים קצת מתק באושוויץ, כשרק טיפת ריבה אחת לשבוע מטיפים לך מכפית קטנה על קצה־לחמך? — וגם זו נבלעת בלחם לפני שהלשון מספיקה להגיע אליה. לולא כן היה חיים־יידל רץ ומביא אותה מיד לרבי משיליו. קצת מתיקות. אברם הסרסור מתפטם בריבה יום־יום. כבר מבעוד־שחר, לפני צילצול־הגונג הראשון, כשבבלוק חושך ואפלה, מגיש לו בֶּניאָק שלו בן־החמודות את ארוחת־הבוקר לאצטבה: שתי מנות־לחם, נקניק, מרגרינה וספל ריבה. בניאָק'ל זה, ממש כשם שבגיטו ידע לכרוך סביב בטנו שמונה מטרים אריג־גברים ולהבריחו מבלי שתבחין עינו של גרמני, כך עכשיו הוא מגניב תחת הסוודר באין רואים את ארוחת־הבוקר מקיטונו של ראש־הבלוק. מה היה קורה לו, למין אברם נאלח שכזה, אילו נתן לפחות פעם כפית אחת ריבה לרבי משיליו? לולא התכשיט יוצא־חלציו, הרי היה אברם נעשה מזמן מוזלמן. נס אירע לו: בניאָק נעשה הפיפל של רוברט במקום מוני!

פה בבלוק אוהבים כולם להידחק לאצטבתו ולקירבתו של אברם. ראשית, הריהו אביו של הפיפל. בייחוס כזה טוב להתחכך. שנית, מפי אברם אפשר תמיד לשמוע חדשות־פוליטיקה טובות, שלאחר הקשבה הן נמסרות בלחש מפה־לאוזן: "היטלר ירד!".. "בקרוב ייפתחו שערי אושוויץ!".. "מניין לך?" "ששש... אברם..." וזה מספיק. אין איש שואל מניין שואב אברם את ידיעותיו. אצטבתו של אברם מלאה תמיד מאזינים ל"פוליטיקה הטובה" שלו. אברם שבע. מסתובב לו בבלוק כמו בנווה־נופש ומזמרר לו נעימות חרישיות תחת חטמו. לא אחד ממאזיניו המושבעים של אברם נגרר במשך הלילה לערימת־המתים בחוץ. אך אצטבתו מתמלאת תמיד עתודות־מאזינים חדשות של משלוחים שאך הגיעו לאושוויץ.

יש ולבך מתחמץ מגעגועים על כל הפנים שהובלו לכאן יחד עמך מגיטו־מטרופולי. אתה מביט סביב־סביב ואינך מוצאם עוד. בזה אחר זה הם נעלמים. מוואווקה הסנדלר לא נותר אלא צל־אדם. הנה הוא שם באצטבתו, שוכב בלי־הגה, בלי־ניד. שוב אין זה אותו ואווקה, מנהל הסנדלריה של גיטו מטרופולי. צל־אדם. רבים גוועים פה ממש נוכח עיניך. הנה דיברת איתם, אינך זוכר שקבלו על איזה מיחוש מיוחד. גם הרעב לא הציקם יותר מתמול־שלשום; לפני רגע הבטת בהם והנה — שוכבים הם באצטבה, ממש כלפני רגע, עיניהם פתוחות. שום חידוש לא חל בפניהם. במאום לא נשתנו. הם רק — מתים. לעולם אינך יכול לדעת אם גם אתה אינך גווע בזה הרגע ממש.

דממת־ביעותים בחללו של הבלוק. אלף אסירים כולאים נשימתם: מיד יופיע רוברט מקיטונו כשליט הירצא לעשות שפטים בנתיניו. זיגמונט המחוטט מחזיק בידו פתק בו רשומים המספרים של המועמדים להישפט. אין איש יודע אם לא המספר שתחת עור־זרועו הוא הרשום עכשיו בפתק הלבן שבידו של זיגמונט. רחמיך נכמרים על המספר. חיי־אושוויץ שלך ניבטים אליך מתוכו בתחנוני־אלם. אך מי אתה כי תצילם?

אפילו משרתי־הבלוק אינם מעיזים עתה להיראות לעין. רק זיגמונט המחוטט לבדו, ראש־המשרתים החדש, רק הוא פוסע לו כה־וכה בהירהוריו על גבי תנור־הלבנים: אף כי בבלוק־16 זה צריך לעבוד יותר, טוב לו פה אצל רוברט מאשר אצל פראנצל בבלוק־12. עם פראנצל אינך יכול להיות בטוח ברכושך. אף לא לרגע. אפילו אלף סיגריות מסוגל הוא לסחוט ממך. אחת־אחת, כמובן. מה יש, אולי תסרב לו? בכלל, אוי־ואבוי לרכוש שאפשר לצבור פה באושוויץ! אבל הרי לא ייתכן לצאת מן המחנה בידיים ריקות! מדאגה זו, על־כל־פנים, אתה פטור אצל רוברט. רוברט לא מעשן.

רוברט הוא גרמני־מן־הרייך. חזות־פניו מעידה בו כך מיד. כתר־הרצח אופף את ראשו כהילה. כתלי הבלוק רוחשים לו כבוד. האדמה משתוחחת לרגליו. ר ו ב ר ט! ידיו עטויות כסיות־זמש לבנות. על שום מה נשלח לאושוויץ כאסיר, זאת אין איש במחנה יודע. שלא כעמיתיו ראשי־הבלוקים אין רוברט מתפאר בעבר עשיר־מעללים. על אפודת־אושוויץ שלו המטופחת ומגוהצת למשעי עונד הוא לחזהו את משולש־הפושעים הירוק, אות כי כבר לפני המלחמה נדון בפלילים. יש אומרים עליו שהיה סטודנט באוניברסיטה של היידלברג. כל ראשי־הבלוקים מתייחסים אליו בהערצה, כי יודעים הם שרוברט אינו טורח בזוטות. אבל כשמתפוננים לבצע רצח־המונים במחנה ונוצר פקק ליד הקרמטוריון, או כשמגיעים לאושוויץ בבת־אחת טרנספורטים

אחדים בני רבבות־אדם וכל זאת צריך לחסל בן־לילה, אז פונה רודולף הויס, מפקד־אושוויץ, אל רוברט ומזמינו לרציף־הקרונות, כמומחה בין ידעונים.

תמיד, אך מופיע רוברט בבלוק, מיד בוקעת ומסתלסלת מתוך אחת המאורות רננת־ציוצו של זמיר. ה"שרקן". צעיר צ'כי. הוא עצמו כמעט אינו נראה לעין. רק ראש מבצבץ מרומה של אצטבה. העיניים עצומות, שתי לחיי הגולגולת מנופחות כממולאות חצאי־אגוז גדולים; השפתיים השחופות מעוגלות, מכווצות סביב נקב קטן כחצוצרה זעירה במרכזן.

תמיד כשרוברט מסתובב בבלוק רועפים בחלל הדממה סילסולי הרפסודיה של ליסט, כמו ציפצוף בהמיית־לבו זמיר רווי־געגועים ביער. אחר־כך, בתוך למרק־הצהריים, פושט אותו "זמיר" גם את ידו השנית ובה קערית נוספת. הוא מביט אל רוברט בעיני־דמע מתחננות: הקערית השניה בשביל הסילסול...

דלת־הקיטון נפתחת: רוברט יוצא. הבלוק כמרוקן מאדם. אלף אסירים כובשים בו נשימתם. רק זיגמונט לבדו מזדקר מעל גבה של מדרכת־התנור הארוכה, הפתק בידו. רוברט פוסע צעד־צעד. שומעים את חריקת מגפיו. מאצטבה עליונה נגהה החוצה ראש, העיניים עצומות בדבקות, הלב מפרכס מאחרי סורג־הצלעות המיובשות כצפור נפחדה בכלובה, ובאמצעותן של הגאוניות ביצירות המוסיקה מרעיד־מסלסל עתה ה"זמיר" את כמיהתו האינסופית לקערית־מרק נוספת.

זיגמונט המחוטט יורד בקפיצה מעל תנור־הלבנים, מניף מקלו ומנחיתו בעץ־הדופן של האצטבה ליד ראשו המשורבב של ה"זמיר": די! עיני השרקן, העצומות באקסטזה של כלות־הנפש, נקרעות בבהלה והן ניבטות אל המציאות החילונית שלתוכה הוטח. הסילסול באמצע נטרף — —

רוברט נכנס עתה לבלוק כשליט העולה על כס־מלכותו לגזור דינם של נתיניו. ראש־המשרתים שלו, זיגמונט, מחזיק בפתק שבו רשומים מספריהם של האסירים שעתה יפסוק רוברט איך יומתו: מי להיתלות בפרקי־ידיו, בטבור־הבלוק, ומי לעשרים־וחמש מלקות בעכוזו; מי לתחיבת ראשו לתוך הצואה שבחור־המחראה עד שישתנק, ומי להשכבה על הארץ לחינוק צוארו בנדנדת־מקל. זוהי שעת־הדין הגדולה. לשם־כך יצא עכשיו רוברט מקיטונו. אלף לבבות הולמים בהולם־פחד אחד:

בעוד רגע... בעוד רגע...

ואולם פתאום־לפתע השגיח רוברט כי למעלה, ברומי אצטבה, יושב בְּניאָק שלו, הפיפל. מבטיהם נפגשו כעיני נאהבים־בסתר הנפגשים במקרה בפומבי. בו־ברגע שכח רוברט את המטרה שלשמה נכנס לבלוק. כאוהב

תחת חלון אהובתו פסע הלוך־ושוב מול אצטבת־מושבו של בֶּניאָק. מיתח את כסיות־הזמש הלבנות שעל ידיו, אצבע־אצבע לחוד. במקלו טפח על פינתת־מגפו הנוצצת עם שפרצופו נוהר לעצמו בחיוך־אוהבים כבוש.

בניאָק יושב למעלה על שפת־המאורה ושתי רגליו הקטנות מתנועעות להן לתוך חלל־הבלוק. מאחורי גבו שׂרוע על גחונו אברם אביו ותופר לבניאָק כפתור שניתק מאצל כתפייתו הקטנה.

בניאָק לבוש סוודר־צמר לבן הצמוד לגופו וסגור עד סנטרו. רוברט הביאו לו אָתנן מרציף־הקרונות. סביב צוארו מקופל ומכופל צוארון־הסוודר ספורטיבית, כמו שרוברט אוהב. מכנסי־הרכיבה היפות שלו הדוקות על ברכיו ומכונסות במגפי־הדר קטנים. מכנסיים אלו תפר לכבודו במיוחד החייט מזשיכלין. גמר לתפרן ממש בטרם יוטל למשרפה.

אחת מפסגות־עינוגיו של רוברט היא להביט אל הפיפל שלו מרחוק; דווקא כך, בישיבתו זו למעלה, בפני הפרוב העגולים, בשפתותיו־דובדבנים ובעיניו הנוצצות בברק־משובה של ילדה, דווקא הבטה זו מותחת ומצודדת את רוברט יותר מכל גירוי. בניאָק יודע זאת, והוא מגרהו בכל הזדמנות באהבהבי־מרחקים אלה.

רוברט פוסע אנה ואנה באי־מנוח שבתשוקה. לִבּו גואה בו מגאווה. הכל יודעים כי היפה שבכל הפיפלים במחנה שלו הוא.

כשזיגמונט מושיט לרוברט את הפתק מחשמלים גלי־רעדה את אוויר הבלוק. ידו של רוברט מקבלת את הפתק. עיניו מעיפות בו מבט־לא־מבט ומיד הן מתרוממות שוב ונתלות בפיפל. הוא מורידן שוב אל הפתק כמחייך אליו, אך ניכר בו, כי אין הוא מהרהר עתה ברשום בו. נראה בעליל שכל הגיגיו נתונים עתה לאיזה דבר אחר לגמרי. על פניו נסוך חיוך של שעת־רצון. אצבעותיו ממעכות את הפתק, הקטן אגב קימוט עד ששוב אין לראותו מתוך סגור־האגרוף: משל לחפץ מחוק־ערך; שטר, שמועד־פרעונו עבר. לרגע קט מחמיר רוברט שוב את סבר־פניו, אך אלף לבבות מרגישים שאין זו אלא העמדת־פנים. לבותיהם של אסירים אין להשלות. במשנה־מרץ טופח עתה רוברט במקלו על פינותת־מגפיו; מסתובב אחת הנה ואחת הנה עם שהוא נושא דברו אל האצטבות בבאריטון־שחקנים עמוק על הבמה:

"טוב, היום אני נותן לכם חנינה! אבל אם עוד פעם יגיש לי זיגמונט פתק כזה, הוֹ־הוֹ! כל הבלוק יעשה אז ספורט תחת פיקודי האישי!"

הבלוק נשטף אורה כמו זרחה בו שמש־פתאום. בניאָק מטלטל באוויר את רגליו הקטנות הממוגפות. הוא לוכד את החיוך המועף אליו מעיניו של רוברט ומעיפו אליו בחזרה כנסיכונת נעלסה הקורנת על אבירה לנצחונו

בדו־קרב על כבודה. אברם מושך את חוט־המחט הארוך מגקב הכפתור התפור, בצדדו מזווית־העין חיוך חטוף אל רוברט. הוא מתמוגג מגחת מאחרי גבו של בניאָק. הוא חש עצמו מעין מחותן. כאבי הכלה הרווה נחת מחתנו המוצלה.

ב

רק שלוש מלים בודדות מתמלטות לרגעים מפיו של פרופיסור רפאל: שמות אשתו ושני ילדיו. הצרפתים המוטלים בדממתם סביבו שומעים ושתיקתם נאטמה וכבדה, מקדירה יותר, מחניקה עד־דכא. חיים־יידל אין לו מקום לברוח אליו מקללתה של אצטבה זו. רובוט כבר הסתלק מן הבלוק, אך עוצר־הבלוקים עודנו בתקפו. שמות של ילדים. הם קורעים את לבו של חיים־יידל לגזרים. איך נצמדה אליו בלה הפעוטה כאשר נשא אותה בזרועותיו, רגע לפני הגיחו מן הבונקר: "טאַטי, לאן אתה הולך?" הוא יצא מן הבונקר על־מנת לבלוש אם יוכלו לחמוק מן הגיטו. לפני־כן הצליחו פעם אחת להימלט מגיטו בוער, הוא ודבורצ'ה אשתו, כשבלה הקטנה על זרועו. אז עלה הדבר בידו, אך הפעם תפסוהו הגרמנים. מה עלתה להן אחרי־כן לדבורצ'ה ובלה? ואולי הצילו עצמן? הן הלא נשארו בכל־זאת בבונקר. בלה לא היתה בוכה. הפעוטה היא עכשיו בת שלוש וחצי. אף באחת מאַקציות־הילדים לא בכתה הקטנה מעולם. בארגז סגור שכבה, ולא בכתה. לא־פעם עמדו הגרמנים ממש ליד הארגז, אך מפי בלה — לא ציוץ ולא הגה. כבדרך־פלא ידעה התינוקת איך להתנהג בשעת אַקציה גרמנית. "טאטי, לאן אתה הולך?" הבונקר היה חשוך, עדיין הוא חש את לחץ־פניה החם על לחיו, את זרועה הקטנה סביב צווארו. בכל כוחותיה נצמדה אליו —

שלוש מלים, שלוש בלבד, שמות אשתו ושני ילדיו, מתפרצות מפיו של פרופיסור רפאל.

חיים־יידל לא יכול עוד לסבול את השכיבה פה.

אברם יושב בטבור אצטבתו. מסביב לו רובצים שלדים על גחונם וגולגלותיהם נשואות אליו. בין רגליו השלובות של אברם, כעל גבי שולחן ערוך, ספל ריבה, מנת־לחם גדולה, חודו של נקניק וקופסת־אלומיניום יפה, קפוצת־מכסה, בה אוצר אברם את המרגרינה. בסכין זעיר, שהתקין לו ממסמר ארוך, הוא בוצע את המנה פרוסות־פרוסות; בשתי אצבעות, בחן מיוחד,

מסיר הוא את המכסה מעל קופסת־האלומיניום, מניחו הצדה, מורח את הלחם במרגרינה, ועל־גבי המרגרינה — ריבה. לאחר־מכן, בסכינון, הוא מחתך את הפרוסות לקוביות־לחם קטנות, נועץ את החוד באחת הקוביות ומכניסה בכוונה רבה עמוק לתוך פיו, שב ומושך את הסכינון מבין השפתיים הממצמצות, כשעשרות עיניים מלוות כל ניד וזיע שלו בהרגישן כי לא אברם בלבד אלא גם הן, העיניים, מביאות כך את קוביות־הלחם לתוך הפה, אלא שהשיניים בפיהן לועסות רק את הריר.

חיים־יידל מביט וחמתו בוערת בו להשחית. מסוגל היה עכשיו לתפוס לנבלה הגועלית בגרגרתה ולחנקה. נבזה שפמותו! אין הוא יכול להיחנק עם זלילתו בלילה, באין רואים? דווקא עכשיו הוא מוכרח לזלול במין שאננות שכזאת? אבל חיים־יידל יודע שאיש לא הזמינו לבוא הנה. מעצמו ברח לכאן למצוא מיפלט מאצטבתו שלו, כי הרגיש ששם תיטרף עליו דעתו. כל אחד נמשך אל אצטבתו של אברם. כל אחד נמשך לחזות באכילה. הרקות הולמות בראש כפטישים, אך אין איש אשר תקום בו הרוח להתרחק ולהינתק מן הסעודה.

האלוהים לבדו הוא היודע כמה הוא מתעב את אברם זה. סרחון־הפיפליות של בנו נודף ממנו למרחק. אף־על־פי־כן, בעל־כרחך אתה נמשך אל אצטבתו. שם, אצל רפאל והצרפתים, שורר המוות, ואילו באצטבתו של אברם מפכים החיים. אף שמגוול זה אין בו אפילו ניצוץ של לב יהודי. פעם הוא פונה אליו: "חיים־יידל, השיג לי קופסה למרגרינה!" כחץ־מקשת טס אל המחראה, הסתובב שם יומיים, ספג בראשו מאלותיהם של הקאפואים עד אשר מצא לו את קופסת־האלומיניום, זו העומדת שם בין רגליו. קופסה — צפיחית־בדבש! השבוי הרוסי דרש שני מרקים תמורתה. אילו רק מנת־לחם אחת היתה לו אז בידו, יכול היה להיבנות בו־במקום. מנוול זה היה מתפוצץ ומשלם לו ארבע מנות־לחם בעד קופסונת כזאת! לבניאָק'ל שלו חסר לחם? אך ברירה לא היתה לו, אלא להוליך את הרוסי ישר אל אברם. וכיון שחדל־אישים זה עצמו התעסק עם הרוסי, פסק בחוש־היושר שלו שחיים־יידל מיותר פה לגמרי. נתמזל לו המזל לנבזה: הבן־יקיר שלו נעשה פיפל! לולא זאת מכבר היה מתעופף דרך המעשנה.

אברם מחזיק בידיו את חוד הנקניק. בשובה ונחת הוא משמיע דבריו, כששיניו נוגסות בשופי מן הנקניק נגיסות קטנות סביב־סביב. מעט־מעט מתחדד פיטם־הבשר האדום מלופף־הקליפה ונראה כמזדקר מגביע.

המסובים אינם קולטים אף מלה מכל דבריו. עיניהם נעוצות ללא־נוע בבשר־הנקניק האדמדם, המשתפד והולך בתווך. שוב נוגס אברם חיננית

נגיסה קלה בקצות שיניו, מוצצה בפיו כממתק, ועיניהם של הסובבים מוצצות אותה יחד עמו מציצה־בציבור. אלא שתחת נקניק מוצצים הללו את הלשון שבפיהם.

"אם שמעו אנשי טרזיאַנשטאַט", מטעים ומסלסל אברם את המלים בגיגון, "עוד לפני שהביאום לאושוויץ, על קרבות מכריעים בקרים", נוגס הוא בבת־אחת עד־תום את חוד הנקניק מטבור־הקליפה, "הרי, יהודים! שומעים אתם, יהודים? רק תגיע החזית לגבול הפולני, ואנחנו יוצאים לחפשי!!!"

חיים־יידל מרגיש שלא יוכל עוד לכבוש את משטמתו. המלים פורצות מפיו כלבת־אש: "והיוֹסלים* רק יגיעו עד צואר־הבקבוק של קרים, ואז קככככי"... חיים־יידל קופץ אגרופו תחת חטמו של אברם, משרבב לשונו כנחנק. "אז קככככי... קככככי"... ותוך־כך הוא מרגיש שלא את הגרמנים אלא את גרונו של אברם הוא חונק.

"חמור! מה אתה מתווכח!" מזדעק אברם. "הלא זהו בדיוק מה שאני אומר! אני רק שכחתי לשאול מה המרחק מקרים עד גבול פולניה. אם קרים זאת קרובה, ייפתחו שערי המחנה מחר־מחרתיים".

עיני השלדים סביב־סביב נעוצות בגביע־הנקניק המרוקן. אפשר יש בהם כאלה שלא די שיודעים הם היכן מקומה הגיאוגרפי של קרים, אלא אף התגוררו פעם בחווילותיה של יאלטה היפה. אך עתה, בשעת חילופי־הדברים בין חיים־יידל לאברם, אין הם שומעים אפילו במה מדובר פה בעצם. המלים "קרים", "יוסלים", "גבול פולני", "פתיחת־שערים" מהדהדות באזניהם כנשמעות ממרחקי־ערפלים, ריקות־תוכן כחביות מרק־צהריים שלא נותר בהן כשיעור לקיקה. לא ידוע להם על מה כאן הוויכוח, אך זאת יודעים הם גם יודעים: הצדק עם אברם! שפן אברם הוא האוכל את הנקניק. ועוד יודעים הם: תמורת עור־הנקניק הריק שעדיין מחזיק אברם בידו היו נותנים עכשיו הכל, הכל. ואפילו הרשו להם בזה הרגע לצאת לחפשי, גם על־כך היו מוותרים תמורת שיור עור־הנקניק הזה הריק.

ג

חיים־יידל הסתלק משם בזחילה על־פני השוכבים. מבקש היה לפלס לו דרך למאורתו של ואווקה הסנדלר.

---

* יוסלים — כינוי לחיילי הצבא האדום, על שמו של יוסף סטאלין.

בריחוק אצטבות־מספר מאברם שכב השרקן. חיים־יידל עצר בזחילתו והתבונן איך הלז נובר ומוציא דבר־מה בשני ראשי־אצבעות מתוך כיסו, מקרבו נוכח עיניו, בוחנו רגע ומכניס אל בין שיניו. כפי הנראה, פירורי־לחם. מוחו של חיים־יידל אינו תופס: איך אפשר הדבר שישתמרו פירורי־לחם בכיסו של אדם עד עכשיו? איך מסוגל אדם לדעת שבכיסו מונחים לו פירורים כאלה והוא כובש יצרו עד עכשיו ואינו אוכל. והרי עבר לילה תמים! בוקר שלם! מניין נמצא בו באדם כוח־רצון שכזה?

לצדו של השרקן נחות במהופך, זו אצל זו, שתי קעריות, כשני יצורים חיים המתחממים ליד גופו. שתי קעריות. תמיד הוא נושאן עמו. זכותו שלו בלבד, כביכול רכושו האישי. איש בבלוק אינו רשאי להחזיק בקערית. זוג הקעריות שלו רחוצות, נקיות. עולה מהן ניחוח טעמו האלוהי של מרק. על אחת מהן עדיין מבהיקות בהרות־האַמייל, זכר לימי־קדם שלהן.

הרי לך אדם מאושר! — מהרהר חיים־יידל בלבו. במחנה לעולם אינך יכול לדעת מניין תצמח לך ישועה. הנה הסתדר לו אדם יפה באושוויץ, והוא יחיה. בטוח־ומבוטח בחייו. משרתי־הבלוק יודעים כי בתור לחלוקת־המרק מותר לו להחזיק קערית בכל אחת מידיו. הדבר חוקי: השרקן! בגשתו אל החבית הריהו מושיט קערית אחת ומקבל בה את מנתו ככולם. אולם אך נתמלאה זו, מיד הוא פושט גם את ידו השמאלית ובה הקערית השניה. רוברט נושא עיניו מן החבית. השרקן מביט רתת. לעולם אינך יכול לדעת במה עלול מעשה כזה להסתיים. ליד שורש־חטמו מתחיל העור לרטט. עיניו מפילות תחינה: אני הוא זה, השרקן! בעמדו כך, כשהקערית השניה בידו המושטה, הריהו מוכן־ומזומן לפצוח בסילוליו כזמיר. מיד. כרגע. יבחר־נא רוברט איזו סימפוניה שלבו חפץ. בכל העולם כולו אין יצירה מוסיקלית שהוא, השרקן, לא יוכל לבצעה תוך־כדי עמידה כאן, לפני החבית, בעד הנקב הקטן שתיצורנה מיד שפתיו החיוורות. אדרבה, יעמידנו־נא רוברט במבחן —

אך רוברט אינו מעלה כלל בדעתו לבחון אותו. רוברט אך זקף עיניו כדי לראות מיהו שהעז להושיט אליו בשמאלו קערית נוספת. אוֹה, השרקן! אם כן, בסדר. בבקשה! אדרבה ואדרבה: עכשיו מעמיק רוברט לשקע את תרוודו עד למצולות־החבית, היישר למקום מנוחתם של האוצרות האגדיים; לשד־הלשדים, לא סחופית המים העליונים. העיניים פוקעות ממש מחוריהן כשרוברט דולה ממעמקים את מלוא התרווד. אלוהים אדירים! פלאי־עולם נגלים לעין. כמו עלתה אטלנטידה הקסומה ממצולות־אוקיינוס. אה, השרקן? – ברוך הבא! בבקשה! בבקשה!

מנת־מרק כזאת בפז לא תסולא. אף פעם בחייו לא זכה חיים־יידל, ואין צורך לומר לא יזכה, לדעת טעם אלוהי שכזה. אפילו לחלום על מרק־פרומיננטים מעין זה אינו מעז. לא בכדי יכולים פירורי־לחם להתגולל בכיסו של השרקן עד כה.

חיים־יידל השתופף על שפת האצטבה. הוא שח לרגלי השרקן ככלב מופה המבקש את חסד אדוניו. כה פחות ועלוב חש עצמו בנוכחותו. הוא לא ידע כיצד ובמה יפתח פיו. השרקן היה טרוד עתה עד מאוד. בעקשנות חיטט ונבר בפינות כיסו. כפי הנראה עדיין לא גילו שני ראשי־אצבעותיו כל מאומה. חיים־יידל נשא אליו עיניו. נפלט לו מפיו פתאום: "האם למדת לצפצף כשהיית קטן?"

עיני־השרקן התרכזו ב"משהו" שבין ראשי־אצבעותיו, שעתה־זה שלה והעלה מכיסו: "לא", השיב ברוך ובאדישות כאחת.

חיים־יידל לא רצה שבכך יסתיים הדו־שיח. רוצה היה להאריך בשיחה עם השרקן. הוא קיווה להביאה עד תכלית כלשהי.

"בוודאי ידעו כל בני־משפחתך לצפצף. האם הם חיים?" שאל חיים־יידל.

"לא, ידידי".

"ידידי". לבו של חיים־יידל הוצף קירבה וחמימות מוזרה. סוף־סוף יש משהו המשותף לו ולשרקן: גם משפחתו של זה אינה עוד בחיים. הוא והשרקן שווים. משפחה אחת. ביתר־עוז שאל, איפוא:

"מקצוע קשה ודאי, השריקה, נכון? בבית, לפני המלחמה, ודאי הופעת בקונצרטים של שריקה?"

"קונצרטים? כן, ידידי. בכל בירות אירופה הופעתי בקונצרטים. אבל אז לא שרקתי. ניגנתי בכינור".

לצדו מוטלות היו שתי הקעריות. חיים־יידל הביט בהן, ובדמיונו — והנה האחת מלאה מרק רגיל, כמו שמקבלים כולם, בעוד השניה, בהירת־האֶמייל, זו ממולאה במרק־המרקים. סמיך. תוחב אתה בו את הכף, והיא נשארת זקופה.

"למד אותי לצפצף" — —

המלים פרצו בבת־אחת מגרונו של חיים־יידל. כל אשר רגע קודם לא ידע כיצד יביעו ובאיזה מלים ילבישו, זינק לו עתה מגרונו במלים הנדושות והפשוטות ביותר: "למד אותי לצפצף"... ברגע הראשון נבהל חיים־יידל שמא עשה משגה; שמא התבטא בפזיזות־יתר, שלא על־דרך הקדמות־הריפוד הנהוגות בין סוחרים, כשהאחד מתכוון להוציא בעקיפים ממתחרהו חתיכת־סחורה העוברת לסוחר. אך ביותר רבתה תמיהתו של חיים־יידל

כשלא ניכרה בו בשרקן שום התרשמות מיוחדת. כלל לא כפי שתיאר לעצמו בחרדתו. בשקט השיב הלה, בקול רך וחמים:

"אימונים, ידידי. זה רק ענין של אימונים".

חיים־יידל הבין כי במלים אלו רוצה השרקן להתנער ולהיפטר ממנו. ברור כשמש, אלא שהוא עושה זאת בעדינות. ניכר בו שמבני־טובים מוצאו. אף כי באותה עדינות עצמה רוצה הוא גם להיפטר ממנו. ואולם בלבו לא היה אף קורטוב טינה אליו. הוא הבין לרעו והצדיק אותו, עם שבכל־זאת ביקש לשכנעו כי אין כלל בכוונתו להתחרות בו ולהסיג גבולו:

"אני נשבע לך בכל היקר והקדוש! אני מבטיח לך! כה אזכה לראות את אשתי וילדתי בלה, פה בבלוק הזה לא אצפצף! רק בבלוקים אחרים אצא לצפצף! רק בבלוקים אחרים!" דמעות עמדו בעיני חיים־יידל ושמו מחנק לגרונו. פתאום הטיל ראשו לרגליו של השרקן, חיבקן בשתי ידיו והתייפח אל תוכן נואשות: "למד אותי לצפצף! אני רוצה לחיות. אולי אוכל עוד לחבק בזרועותי את הבת שלי הקטנטונת! בלה! בלה'שי! אֵת עוד תראי שטאטי שלך ילמד לצפצף"...

11

א

חיים־יידל עמד מלכת: לשם־מה, בעצם, הולך הוא עכשיו למחראה? — שאל את עצמו.

מחציתו הראשונה של יום. אלפים שפמותו נשרכים ועוברים על־פניו, מציפים את הדרך. נחיל רוחש — כאחד כן משנהו. כגרגרי חולות נודדים במדבר. מה לו במחראה אם אין לו דבר לסחור בו? אין לו מה למכור, ואין לו במה לקנות. חייו נסרחים בעקבותיו, ערומים וצחיחים, לארכה של דרך־אושוויץ האחורית. חדלי־ערך. וחוץ מהם אין בידו מאום.

בפל כבר ניסה לשלוח ידו: סייע בכיבוס כתנותיהם של ראשי־המשרתים; שימש פרומיננטים עשירים; ציחצח, טיאטא, הדיח צלחות וכלי־אוכל — אבל תמיד, תחת תשלום, קיבל בעיטת־מגף. כשהיה מציע את שירותיו היה נותן־העבודה נענה לו מיד: "בבקשה! מדוע לא?" אך לאחר־מכן, בהגיע עת־תשלום, היה הלז מספיגו מהלומה בראשו. לקבלת משפורת זכותם של אחרים קודמת.

כל הפונקציות תפוסות.

במה יסחר, אם אין לו מה למכור וכל גופו ועצמו נטול ערך וממש? רקיע יש כאן בלי־גבול. בלוקים עד־אין־קץ. עמודים ליד חוטי־התיל, עשן־קרמטוריון — וזהו. במה יקנה ומה ימכור? מסתבר שהשרקן אדם ישר הוא. ניכר בו מיד. אברך־משי. באמת־ובתמים כיוון לעזור לו.

הוסיף ושירך רגליו לאורך הבלוקים.

ברחבה שמאחרי בלוק־1 התגוששו והתאגרפו היוונים. מתאמנים היו בהכנת "מספרים" חדשים. בחורים יהודים מסלוניקי. ילדי־ישראל. מי היה מצייר לעצמו — מהרהר חיים־יידל — כי שפמותם יהודים הם? לאושוויץ היו צריכים לשלחו כדי שיראה ויידע, כי שחמתנים שזופים אלה, בעלי הזרועות המוצקות והרגליים השריריות, אחיו הם, בשר מבשרו ודם מדמו.

מלה אחת יידיש אינם יודעים להגות, אך "שלום!" יוצא מפיהם כפסוק חי מן החומש. בכל יום־ראשון עורכים הם ברחבת־המטבח תחרות איגרוף מיוחדת לכבוד בכיר־המחנה ופמלייתו. המתאגרפים! עכשיו הם מתאמנים. שמוליק, אפסנאי־הלחם, ניצב על מפתנו של בלוק־המחסן, צופה ומתמוגג מנחת. פתאום נסוב שמוליק על עקביו, נבלע באפלולית המחסן ומיד הוא צץ ובשתי ידיו הוא מעיף אליהם שני לחמים ארוכים כפרחים לתוך זירה. גופיהם של המתאגרפים, אשר רגע קודם היו קלועים ומפותלים במאבקם, מתפרדים זה מזה כהרף־עין, פוסקים מהתגוששותם, חוטפים את שני הלחמים מעל הקרקע, מצהירים שיניהם הלבנות אל שמוליק, פולטים משהו ביוונית בקולם הצרוד, ונעלמים. חסל סדר התאגרפות. רק עכשיו תופס חיים־יידל במה החכמה: לא לחינם נעמדו להתאמן דווקא פה, מאחרי מחסן־המזון. ילדי־ישראל. וכי מה הם רוצים? רק לחיות. יוון. בכל מקום ומקום יהודים. אף פעם לא ידע כי שם, ביוון, היהודים דומים כל־כך לגויים. ילדי־ישראל. הנה חיפשו ומצאו להם זיז־פרנסה: מכים איש את רעהו באגרופיהם וחיים מזה. אף אחד מהם איננו משרת־בלוק פה. אף אחד מהם לא נתמנה ראש־בלוק. אף כי בזרת־שמאלו מסוגל אחד שכזה להשפיב את פרוכטנבוים משפבת־נצח. פרוכטנבוים הלא אינו ראוי להיות כפרת צפרנו הזעירה של אחד מהם. "שלום!" אף לא מלה אחת יידיש, אבל "שלום" הם אומרים מכל־לב ליהודי הבלוק. פעמים הם מפגינים יהדותם בכך שהם משמיעים ברכת־ה"מוציא" בטרם ינעצו שיניהם הצחורות בכיכר־הלחם שעתה־זה העיף להם שמוליק. פרוכטנבוים. ימח־שמו־וזכרו! הקצב. הרוצח.

חיים־יידל נפנה וגורר רגליו לחזור אל מבואי־המחנה. בתוך־כך אין המחשבה פוסקת מלנקר במוחו: שני לחמים! שני לחמים שלמים מלוא ארכם! אילו ידע את שפתם היה בא אתם בדברים על־כך. טוב־לבם נשקף מעיניהם. אולי זקוקים הם למי שיכבס את כותנתם? אף כי מעולם לא ראה לבשרם לא אפודה ולא כתונת. מאום מלבד מכנסיים. חשופי־כתפיים ואדירי־חזה. ענקים. שזופי־גו כשחם. אחד שכזה, אומר חיים־יידל ללבו, לא היה מֵרע לו. ממנו היה לומד להתאגרף. מה יש? הכל אפשר ללמוד. הן פנאי יש לו. הוא היה מתפשט מאפודתו, מתיישב בשמש ומשתזף. אילו בלע אל קרבו באחת כיכר־לחם שלמה כזאת היה נמצא גם לו הכוח. כשאדם אוכל, צומחות לו כתפיים כאלו. הם לא היו נוגעים בו לרעה. יחד עמהם היה מתאגרף. יחד עמהם היה אוכל. וכי מה זה יזיק להם אם יעיף שמוליק לזירה עוד לחם אחד? אבל ענין עדין כזה צריך לדעת איך להסביר להם, ביידיש פשוטה ומובנת. "שלום!" — אף לא מלה אחת יותר!

ליד חוטי־התיל מתנהלים לאַטם שני חשמלאים ובידיהם צבתות והם בודקים את הזרם החשמלי בקווי־התיל. עיניו של חיים־יידל מביטות בהם וכלות: כל אחד מוצא לו כאן פונקציה. השנים מסיחים שם ביניהם באין מפריע. מפסיעים בניחותא, עקב בצד אגודל, כמטיילים בחורשה בימות־הקיץ. גוחנים מדי־פעם אל שורות התיל התחתונות, כקוטפים פרח מן האדמה. נו־נו, באמת עבודת־פרך: לטייל לאורך התיל עם צבת קטנה ביד ולא לעשות מאומה, רק הדק וצבוט, הדק וצבוט! ופתאום נתחמץ בו לבו: מדוע לא הוא? מדוע תמיד האחרים?.. "חיים־יידל, אלוהים הפקיר אותך!" פולט לו פיו בקול, "חיים־יידל — —"

אך כהרף־עין שיסע את דבריו שלו. הוא נתבהל מדברי־הבלע שהטיח כנגד אלוהים באושוויץ: "אַל תענשני, ריבונו־של־עולם, בגלל דיבורי"... ביקש רחמים בהביטו על שני החשמלאים, "אין אני מהרהר חס־וחלילה אחרי מעשיך... אבל מתחנן אני לפניך, אַל תעזוב אותי!"

מן הכביש הראשי קרבו ובאו אנשי קומנדו־הפגרים, מוליכים את עגלת־המשא. מאחרי שערי־הבלוקים מגובבות היו עצמות־המתים כמלאי של קישושי־עץ שהפקידים מצברים להם מאחרי בקתותיהם להסקת תנוריהם בחורף. טבח אחד הפסיע בדרכו בחזרה מן המחראה, שרווליו מופשלים וכל אשר עליו בשרני ומבהיק. באחת מרחבות־המיפקד היה אסיר רכוז ומכבס גרבי־ספורט משובצות בתוך גיגית גדולה. פונקציות. פונקציות. פונקציות. בכל ולכל.

על־פניו נגררו שלדים לכאן ולכאן, צצו והגיחו מכל פינות־המחנה ועיניהם הקמות מביטות אי־לאן. מביטות, מביטות —

רק את אושוויץ עצמה אשר סביבם אינן רואות.

"אימונים, ידידי". נראה כי השרקן נתן לו את העצה בלא־לב־ולב. כפי הנראה באמת־ובתמים רצה לעזור לו. "אימונים, זה רק ענין של אימונים". עצמות־לסתותיו נתפקקו מרוב כאב ואף בן־ציפצוף אחד לא נצטפצף מפיו. ומה הפלא. הלא מימיו לא שרק! שקצים שורקים. אבל אותם הרי לא שלחו לאושוויץ. הוא חשב שציפצוף הוא ענין של כלום. אבל מה לו שהוא נטפל כך לעצמו? בכל פינות המחנה עמד וניסה ללמד עצמו לשרוק. כמעט נפח נשמתו מרוב נשיפות. הוא חש כי קרביו מתבוקקים ומתרוקנים בו כביצה מנוקזת מתכנה "אימונים". היה לו רצון טוב. באמת ומכל־לב. מה עוד יכול היה לעשות ולא עשה? לשרקן פשוט אירע נס במחנה. אדם מאושר. ענין שבמזל ודי.

מאחרי בלוק־10 התרוצצו וטרחו שלדים סביב קרשים של מאורות: אלה

סוחבים אצטבות שלמות מתוך הבלוק החוצה ואלה מפרקים אותן בחוץ לקרשים־קרשים. חיים־יידל קפא על מקומו. מיד הכיר כי זאת אינה עבודת־כפיה. שום קאפו מזויין באלתו לא עמד עליהם לדרבנם. אם כך, הריח מיד חטמו של חיים־יידל, יש פה מקור חדש לפרנסה. האסירים חפזו חפוז ושוב, אל הבלוק וממנו. סמוך אליהם עמד אחד ושירטט בידיו תכניות באוויר, כשהוא מראה לשני איך להרכיב מה שיש בדעתו להקים מן הקרשים. התמונה הזכירה יהודים טרודים, שכנים־לחצר, המתכוננים להקים סוכה בצוותא. חיים־יידל לא יכול לכלוא את התרגשותו. קדחת פיעפעה בכל אבריו. עיניו ריצדו לכל עבר: מה מתחולל כאן? בקרן־זווית, כתפו שעונה אל צלע הבלוק, עמד אסיר וצפה בדממה אל התכונה הרוגשת. חיים־יידל חרד אליו:

"מה הם מכינים?"

"בָּמָה", השיב הלה.

"בָּמָה?.. בָּמָה?".. מישמשו שפתיו של חיים־יידל את המלה כמעדן זר שהוא מבקש לעמוד על טעמו. וכי מה הוא סח? חיים־יידל לא הבין.

"מה פירוש?.. מה פירוש?".. ביקש חיים־יידל הסבר. האסיר לא זע ולא נפנה לעברו. הוסיף לעמוד כבתחילה, מתבונן במלאכה השוקקת סביב הקרשים, ובלא שיגביה את קולו או ינמיכו, הפטיר:

"הערב יהיה בבלוק־10 תיאטרון... תיאטרון יציגו... בבלוק־10 יש הרבה שחקנים... הם מייסדים עכשיו תיאטרון באושוויץ"... כמונה דינרים של זהב גילגל פיו של האסיר את המלים: "תיאטרון" ו"שחקנים". "שחקנים" ו"תיאטרון". כמו הנאה מיוחדת נהנה לדשדש סביב שתי המלים האלו.

מוחו של חיים־יידל יקד ונתבעבע בבועות של רתיחה: עומדים לייסד תיאטרון! חידוש מחודש! הנהו ניצב עתה ליד פונקציה חדשה בהיוולדה! תיאטרון! תיאטרון! — — "חיים־אידישי, זה חתך את הלב..." אמרה לו אמו לאחר־מכן בבית ונשקה לראשו בעיניים אדומות מבכי. היה זה בחנוכה והוא אז ילד קטן תלמיד ה"חדר", לאחר הצגת "יוסף בבּור" שהשתתף בה. "חיים־אידישי, זה חתך לי את הלב לגזרים"...

כל ימי חייו לא נזכר בכך אף פעם אחת, ודווקא עכשיו באושוויץ. תיאטרון. עומדים להציג תיאטרון!

אחד יצא מתוך הבלוק. ניגש אל מפקח־העבודה והסתודד עמו, בידו החווה צורות וציורים משונים באוויר. האסיר שליד חיים־יידל לא גרע עיניו מכל זה. הביט ודיבר, הביט ודיבר, ספק אל חיים־יידל ספק לנפשו. המלים נתמשכו מפיו כמו לא הוא האומרן אלא מישהו משמיען מקרבו:

"זהו הבמאי... זה שהיה במאי בתיאטרון הממלכתי של וינה... העמיד דור של אמנים ושחקנים... הקים אסכולה"...

"הבמאי". מוחו של חיים־יידל קודח. מה יש פה לחשוב הרבה? עת לפעול. אסור להחמיץ. עם במאי זה עצמו יהיה עליו לבוא בדברים. נראה אדם נוח. העדינות עדיין טבועה לו בפני־השלד שלו. צריך לפעול. צריך להתחיל לעשות ויהי־מה. הנה עומד הוא עכשיו ממש ליד פונקציה בהיוולדה. זוהי הזדמנות חד־פעמית. אלוהים בכבודו־ובעצמו שלח אותו לכאן עתה. רואה אתה, חיים־יידל? — נזף בעצמו: אמונה! אסור להרהר אחרי מעשי הבורא. ישועת אלוהים כהרף־עין. הבמאי הזה עושה רושם של אדם טוב־מזג. מה יזיק לו אם יציל עצמו עוד יהודי? נניח שמסתובבים כך־וכך יהודים סביב התיאטרון, יסתובב עוד אחד. מה יש, מה איכפת לו? הרי בתיאטרון נחוצים גם זמרים. ב"מכירת־יוסף" הקיפה מקהלת־משוררים את השחקנים בחצי־עיגול וזימרה כל עת ההצגה. ברגסון החזן נמצא בבלוק־15. אין טוב מאשר יחד עם ברגסון. אדרבה, יציל עוד יהודי את נפשו. יחד עם החזן יהיה לו קל יותר לשיר. עיקר־העיקרים, לפעול. לפעול במהירות. תודה לאל שנקלע לכאן ברגע הנכון. השאלה היא רק אם תיכף־ומיד יגש לדבר עם הבמאי או שמא קודם־לכן ירוץ אל ברגסון. אין כל ספק, מוטב יחד עם החזן! צילצול אחר יהיה לדברים כשברגסון יפתח את פיו ויאמר: "אני הייתי החזן הראשי בבית־הכנסת האפיקורסי במטרופולי".

חיים־יידל עקר רגליו ורץ ביעף לבלוק־15. המוזלמנים הזוחלים היו לו כאבני־נגף במרוצתו. הוא חש כי כנפיים צמחו לו ונישאוהו. מפיו פרצו מלים, כנתזים מבעבוע המחשבות הרותחות שבראשו:

"לא סתם 'משורר'... זהו חזן... חזן אמיתי... החזן של בית־הכנסת האפי־קורסי"...

ב

ברגסון היה מוטל באצטבתו ומראהו כקנה־קש ארוך, צהוב־שדפון, שכל גרעיניו נדושו מתוכו מכבר.

במטרופולי היה ברגסון משמש חזן ראשי בבית־הכנסת האפיקורסי. אף שהוא עצמו חסיד בן־חסידים משושלת ריזשין, בכל זאת בחרו בו בעלי־הבתים שונאי החסידים להיות להם לחזן, וזאת בשל הדר קומתו התמירה. ברגסון היה גבוה משכמו ומעלה והצילינדר הגבוה לראשו אף הגביהו מכפי קומתו. זקנו הערמוני סרוק היה על סנטרו במפוּשק, נוסח הקיסר פראנץ־

יוזף. נקיון קפדני הבהיק ממנו למרחוק. תמיד מהדר בלבושו, נהג לטייל בפסיעות־מלכות מדודות בנעלי עור־הצבי הרכות שלו על פני טיילת־מטרופולי, ראשו הזקוף כראש ג׳יראפה מרחף ברום בהליכתו. בעלי־הבתים התגנדרו והתגאו בחזנם כמו בעדי־משפחה: ״דמות קיסרית!״ דיקלמו נשים כגברים את שתי המלים הנאצלות. גם אלה אשר בראשונה פסלוהו בשל שייכותו לחסידות שינו את טעמם לבסוף. אדרבה. המוצא החסידי הוסיף בעיניהם לברגסון לוויית־חן של מיסתורין.

עכשיו נראה ברגסון כקנה־קש ארוך, צהוב. עצמות־רגליו הערומות ארכו הרבה ממכנסיו הקצרות ונשתרבבו מחוץ לתחום־הקרשים של משכבו. צוארו היה ארוך מאין־כמוהו, חשוף ומדולדל כצואר־אווז מרוט, וברומו של מוט־הצואר, כבלוא־דגל — פיסת־ראש פחוסה. מכנסיו קצרות היו עליו להבהיל, הן באזור הבטן הן בתחתית־שפותיהן. וכל כמה שלא התייגע למשכן למעלה, לא הצליח להביאן אל האפודה התלויה לו על שכמו כשכמיה קצרה, ולא כיסו את שקע־בטנו הערום והצהוב כשעווה. תוך זמן קצר רפו ידיו של ברגסון והוא נכנע. חדל למשוך את מכנסיו והניח לרעב ולקור שילחכו יומם ולילה את ״דמותו הקיסרית״.

משהגיע חיים־יידל לאצטבה מצא את ברגסון בנימנומו, כסחיף־עץ שנפלט אל חוף־ים. חיים־יידל מעודו נמוך־קומה היה, אבל עכשיו, בשבתו למרגלות ברגסון, נראה כגמד רכוב על קורה.

״ברגסון! ברגסון!״ ניערו חיים־יידל, ״ניצלנו!.. בבלוק־10 יש צורך בזמרים!״..

הקרש הארוך — לא ניד ולא זיע. העיניים הצהובות נשקפו אליו כמו מחופי נכר רחוקים.

״ברגסון!״ מטלטלו חיים־יידל וממריצו, ״ברגסון, קום! בוא, כל זמן שלא איחרנו. יום־יום שני מרקים: אחד בבלוק שלך והשני בבלוק־10. אתה שומע אותי, ברגסון?!״

בגולגלתו של ברגסון כבר הכל יבש וחלול. שוב אין כל־מאום נקלט בו בבהירות. מלבד המלה ״מרק״, שעדיין היכתה הדים במוחו, כערפליותו של מה שלקראתו הוא הורס תמיד ברגליו הארוכות הערומות בחלומותיו גים־ולא־נים.

חיים־יידל גרר והוריד את ברגסון מן האצטבה, כגרור נמלה עצם הגדול ממנה שבעתיים.

ג

לאחר קדחת־ציפייה ונסיונות־סרק לרוב עלה סוף־סוף בידי חיים־יידל לעכב את הבמאי בפינתו של בלוק־10. חיים־יידל החזיק לברגסון בידו. זר יכול היה לדמות לעצמו שברגסון הוא האוחז ביד ילד קטן להוליכו, אך לאמיתו־של־דבר החזיק עתה חיים־יידל בברגסון, כדרך שאוחזים בכפו של פעוט שלא יאבד בצפיפות־המונים.

אך הביט בבמאי, מיד הבין חיים־יידל כי לא זה המקום ולא זה הזמן להכפיר דברים. כוח טמיר גאה בו. הוא ניגש ישר לענין:

"אדוני הבמאי, קבל אותנו לתיאטרון!"

"מצטער, קולגים יקרים, יש לנו עודף של שחקנים. התפקידים כולם תפוסים. תפוסים עד־למעלה־ראש". הבמאי השיב כאדם טרוד המניח כי תשובתו מסיימת ענין. מבקש היה לאוץ שוב לענייניו.

"אדוני הבמאי", גדר לו חיים־יידל את דרכו, "בשבילנו זו שאלת־חיים־ומוות! אדוני הבמאי"...

"אי־אפשר, אי־אפשר..." קלסתר־פניו של הבמאי הביע צער, כאיש הסובל ממיחוש־שיניים עז. "בלתי־אפשרי!"..

"הלא יהודי אתה!" התחנן חיים־יידל. "אני רוצה לחיות!.. מה יזיק לך אם אני אציל את חיי? בשבילי זוהי ההזדמנות האחרונה. בשום דבר אחר אינני מסוגל לעסוק. הצל אותי!"

בלוק־10 סאַן והמה כיריד — חלקו שרוי באפלה, חלקו באור. שחקנים התרוצצו מפינה לפינה, טרודים ומתכוננים. כמה מהם שוטטו ליד קירות הבלוק האפלוליים ודיברו אל עצמם בחשאי, ערב־מלים משונות מלוות העוויות מוזרות.

הבמאי התפתל והתכופף ופכר אצבעותיו כתקוף מכאובי־אמת. הוא דיבר גרמנית גרונית זרה, בניב נכרי לגמרי ליידיש, וחיים־יידל התקשה להבינו.

"ידידי, וכי מה בכוחי לעשות? כולנו נתונים בצרה. צרה גדולה. הביטו!" הצביע לעבר אחת האצטבות שבאפלה. "שם מוטלים גאוני השחקנים של הבימה האירופית. פאַר עולם־התיאטרון והדרו. האצטבה ההיא מכילה ברגע זה יותר תרבות תיאטרונית מאשר חלק־תבל שלם, כל חלק־תבל שתבחרו, שומעים אתם? כל חלק שתבחרו! גאונות ותרבות! חברי היקרים, וכי לכם אני צריך לספר?"..

"אדוני הבמאי", דיבר חיים־יידל בקול ספוג־דמע, "בידיך נתונים עכשיו חייו של אדם. אדם הוא עולם מלא. התיאטרון הוא תקוותי האחרונה. אל

תשלח אותי עם הסלקציה. רחם עלי ואל תשלח אותי לקרמטוריון! כל חייך תוכל לומר לעצמך שהצלת אדם ממוות. רחם עלי"...

פניו של הבמאי צהבו פתאום כשעוות פניו של מת. פיו נפער כמשוע לגמיעת־אוויר. ופתאום החל גופו רועד. ידיו ריטטו־קיפצו כתקופות־עווית. המלים פרצו בגימגום מבין שיניו הקפוצות:

"על מצפוני?.. על מצפוני?.. איך אתה מעז להטיל דבר כזה על מצפוני? בן חמישים־ושמונה אני, ואתה רוצה להכביד ולהעיק את מצפוני?!"

"וכי אל מי אפנה אם לא אליך? מי מלבדך יכול עכשיו להציל אותי?" חיים־יידל דיבר בשברון־לב. באמת־ובתמים ריחם עכשיו על הבמאי.

"מדוע הבינו קולגים אחרים למצבי? מדוע לא התנכלו האחרים למצ־פוני?"..

"האחרים אולי עוד יש בהם כוח לחכות. אני כבר אזלו כל כוחותי ותקוותי. נשאר רק התיאטרון. רק התיאטרון יוכל עוד להצילני. אלוהים קיים אותי עד עכשיו רק כדי שאגיע לרגע של הקמת התיאטרון. זה הדבר היחיד והאחרון שלשמו חייתי. הצל אותי, אדון הבמאי, הצל אותי!"..

הבמאי השפיל עיניו. דל־אונים היה מעמוד מול שלהבת־יה זו של איש־התיאטרון, שאפילו אושוויץ לא יכלה לה לכבותה. "באיזה תיאטרון שיחקתם?" שאל.

חיים־יידל הצביע באצבעו על ברגסון: "אנחנו זמרים", אמר.

שתי עיניים נתנפחו בראשו של הבמאי. קרוב היה לפרוץ בבכי. שוב התחיל פוכר ידיו במר־יאוש:

"אבל, ידידי, טעות! טעות!! הלא אנחנו מציגים דראמה! דראמה ללא־מלים! מימיקה! פנטומימה! את, אלוהים..." פני הבמאי היו מעוותים כבהתיי־פחות היסטרית. הוא ברח לתוך אפלולית הבלוק וכל עת מרוצתו לא חדל מהניף ידיו ומספוק על ירכיו, משל כאילו פורענות גדולה נתרגשה עליו פתאום פה באושוויץ.

כל אותה שעה ניצב ברגסון ללא־זיע, כמין מוט־עץ המשמש בחנות־הלבשה להורדת בגדים ממרום קולביהם: אינו שומע, אינו רואה, אינו יודע, אלא מוצב בכל אורך־מוטותו בפינה וממתין שישתמשו בו. עכשיו לא נותר עוד מה לעשות כאן. הבמאי נטשם בעמידתם ונמלט על נפשו.

בחוץ הבליחו השמיים לבנים ומלאי־תוגה. אסירים פירקו את הקרשים וערכום. מקימים במה. בראשו של חיים־יידל נתפרעו המחשבות כזנק גלגלים ללא־מעצור במנגנון־שעון פגום.

ברגסון נגרר לצדו. הם שתקו. רגליו הארוכות של ברגסון נתרחקו מעצמן,

בלא־מטרה ובלא־דעת. אילן עקור וחשוף, נטול־ענפים־ושורש, נגרף לאשר יסערהו הרוח.

חיים־יידל לא ניסה לעכבו. כל־כולו געש והתמרד: "דראמה..." טען בקול, "דראמה הם מציגים! נו, אז מה?.. מה היה כואב לי־קה הזה אם עוד שני יהודים היו ניצלים? ומה היה מזיק לו אילו הציג דראמה עם מלים? וכי חייבת היא להיות בלי מלים דווקא? איפה כתוב בתורה שהכל צריך להיות מדוקדק על־פי כל הדיקדוקים והקמטוטים כשהמדובר הוא בחיים ומוות? ואילו הציג למשל באושוויץ דראמה עם מלים, כלום היה ניבעה חור ברקיע בשל כך? או אולי לא היה ה'קהל' קונה כרטיסים? אבל לך הרפב ראש חדש על כתפיו של יקה עיקש. 'בלי מלים'... להיפך!" טוען חיים־יידל כלפי היום האושוויצי, "בלי מלים היה לו קל בהרבה לשחק. לא!" מחליט הוא נמרצות, "עדיין אסור להזניח. זוהי פונקציה חדשה. פונקציה טובה וקלה. אסור להזניחה". עדיין אין המצב לאחר־יאוש, ואיש לא הכין לו לפי־שעה משהו אחר. ה"לוקש" המיובש והארוך עמד לו כעובר־בטל. אילו לפחות היה מתערב במלה אחת! אילו לפחות אמר שהיה חזן של בית־כנסת. חזן אמיתי. לא רמאי ומתעתע!

ד

בערב, מיד לאחר חלוקת־הלחם, תפס חיים־יידל בברגסון ופנה עמו היישר לבלוק־10.

מכל הבלוקים, מכל העברים, התחילו נוהרים ובאים ראשי־בלוקים, סוחרים, ראשי־משרתים, טבחים מן המטבח הכללי, פקידים מן המינהלה — הפרומי־ננטים בהמוניהם, שלובי־זרוע עם הפיפלים שלהם, נהרו לתיאטרון.

ליד השער האחורי של בלוק־10 מצא חיים־יידל אותו אסיר, הראשון שהכניסו בסוד הקמתו של התיאטרון. הלז שוב עמד שעון בכתפו אל קיר־הבלוק, ממש כפי שראה אותו חיים־יידל בבוקר. אפשר היה לדמות כי מאז עודו ניצב כך על עמדו ומביט.

הנוּרות האדומות שעל התיל הפיצו נוגה־מסתורין מבעית. אי־מזה, מעבר לתיל, מכיוון הקרמטוריון, נשאה לכאן הרוח שברי־צללים חנוקים של מצלתיים מתזמורת כלי־נשיפה. בעד שער־הבלוק האחורי פרצו ונעלמו חליפות שחקנים הלומי־טרדה; עוזרי־הבמאי התרוצצו רצוא־ושוב. והנה הבמאי עצמו מופיע, מיוזע וטרוד. מבטו נתקל בחיים־יידל העומד עם ברגסון, אך הוא לא שעה אליהם. מטפס היה עצה בליתושים, מסתודד עם

אסירים. אולי שחקנים, אולי מתכננים. רגליו של חיים־יידל פירפסו דרוכות־מנוח. כל עצמותיו הרסו בו לגשת אל הבמאי, אך הלה שוב נבלע בפתח הבלוק ואיננו.

חיים־יידל חש איך התוגה צונחת עליו ועוטה אותו כאבק. חבל היה לו עד־מאוד. הוא ראה: עמוסי־טרדה אצים־רצים פנימה־החוצה, כמילדות סביב חיים מפרפרים בהיוולדם. הוא קינא בהם. מרחק שתי פסיעות ממנו נבקעת ומתהווה פונקציה חדשה — זו הפונקציה שדמיונו דגר עליה וחיממה משך יום תמים — ואילו הוא עצמו עומד מחוצה לה והלאה, נכרי.

חיים־יידל, ברגסון, האסיר האלמוני — כשלושה ילדים עזובים, הצופים מחוץ לגדר אל סגור־קרקס בצהלתו.

על האדמה מאחוריהם, ממש למרגלותם, התגוללה ערימת מוזלמנים מתים: שלדים ערומים, פגרי בלוק־10. הנורות האדומות הגיהו את גגות הבלוקים באור־מסתורין באלאדי. צלו הארוך של ברגסון נתמשך ממקום עמידתו על אמצעית חיוורון־העצמות ונשתפל עד מעבר לגל ארצה. דומה היה הצל לרצועה צרה שחורה המאגדת את ערימת־המוזלמנים המתים לבל יתפזרו לצדדים.

לפתע־פתאום: "חכה לי כאן ברגסון!" זרק חיים־יידל מפיו. "מיד אני חוזר. אל תזוז מכאן, אתה שומע? רק רגע אחד". במרוצה חצה את רחבת־המיפקד אל הכביש הראשי, הימין ונעלם בבלוק־28. עיניו המתרוצצות חיפשו את מאורתו של הרבי משיליוו.

הרבי ישב במאורה כשעל ראשו קרע־השרוול לכיסוי ונגס נגיסות קטנט־נות ממנת־הלחם. עור־פניו הצרוע הבהיק בשלל־גונים כפסיפס משונה.

חיים־יידל הרס אליו: "רבי, ברך אותי! רבי, ברך אותי שאצליח! אני עומד להינצל... רבי"...

הרבי משיליוו פסק מלעוס את אשר בפיו. כתמי־פניו הטריים, במקומות שהעור אך התפצל ונשר, הוריקו כעובש. הוא הביט אל חיים־יידל, ולא הבין.

"רבי!" הוסיף חיים־יידל לזרוק מקרבו את המלים בלהט וחיפזון, "פונקציה בבלוק־10... עוד מנה מרק בכל יום... אשחק בתיאטרון... רבי, ברך אותי שאצליח!"

פרבר לגם מן התה כשעיניו, מעבר לשפתה של פחית־השימורים הקמוטה, נעוצות בחיים־יידל. שתי ידיו של הרבי מושטות היו עכשיו באוויר למול ראשו של חיים־יידל. ביד האחת עדיין נמצא שיור ממנת־הלחם. דומה היה כנותן לחיים־יידל את שיור הלחם שלו האחרון.

"אם לך נדמה כי יש בכוחי לעזור לך, לך והצלח. חיים־יידל. אני מברך

אותך". בקושי רב הגה הרבי משיליוו את המלים. דומה היה כמגיש לו את הברכה על שתי כפות־ידיו.

חיים־יידל התנפל אל מערומי רגליו הצמוקות של הרבי, טמן ראשו ביניהן וחיבקן בזרועותיו: "רבי... רבי"... מירר בבכי.

"לך, חיים־יידל, אלוקים נמצא גם בתיאטרון של אושוויץ" — — קול הרבי פעה חלושות, כתינוק בראשית־היגויו הנפעם לשמע קולו שלו.

ה

לודוויג טין ישב עם פמלייתו נוכח הבמה, כבתוך תא מלכותי. קאפו־המטבח שלף מאפודתו שקיק ממולא קוביות־בשר; אותו שקיק־בשר שתוכו היה צריך להספיק לכל הדוודים שבמחנה כולו. אחת לשבוע יש להטיל מלוא החופן קוביות־בשר כאלו לתוך כל אחד מדודי־המרק. אך אפילו קאפו־המטבח מבין כמה מגוחך היה הדבר אילו נעשה: משל להטלת קורט סופר לתוך מרחבי־ים למען ימצאוהו הדגים. לא לאסירים, אף לא לפרומיננטים, לא תצמח מזה טובת־הנאה כלשהי. לעומת־זאת, כל אחד מן הנוכחים תוחב עכשיו את ידו לתוך השקיק ודולה מלוא החופן קוביות־בשר שהוא זורקן לתוך פיו כקטניות. זה הגיוני. זה מתקבל־על־הדעת. כך יש במחנה לפחות אחדים הנהנים מן הבשר ורואים חיים.

הבמה לוטה שמיכות אפורות — המסך. מסך שאינו מגיע עד למטה. מבעד לסדק שבתחתיתו רואים את כפות־רגליו היחפות של הבמאי, העושה שם בהכנות אחרונות. הבלוק מחשיך לגמרי. רק על הבמה נותר אור אדום. מוסטות השמיכות לצדדים: שתי שמיכות מאוחות־יחדיו — ימינה, ושתים מאוחות לשמאל. מתגלה במה ריקה מכל, רק שחקן אחד מוטל בטבורה על הארץ עטוי שמיכת־צמר כהה של משרת־בלוק — הוא הבר־מינן. נשמתו תשחק עכשיו בתפקיד הראשי. ואמנם, מיד מתנשאת מתחת לשמיכה דמות קלילה, אווירית כאֵד־עשן. ממש לא־ייאָמן איך ניתן הדבר לביצוע. בלא תנועה וזיע, לא בידיים ולא ברגליים, מיתמר הוא אל־על כעשנו של קרמטוריון, מעוטף שני סינרים של טבח: הוא־הוא נשמתו של הגוף המוטל בלב הבמה. הנה הוא שט בחלל הבמה אנה ואנה, מבקש תיקון ואינו מוצא, עד שלבסוף הוא צף לתוך מסגרת־ראי ריקה ונשאר שם תלוי־ועומד תחתיו אין־נוע — בבואתו של אחד שהסתלק מן העולם. בקצה הבמה השני, מעם שולחן העשוי דפנות־צד של אצטבות, מזדקרים פתע ראשים ללא צואר וגוף, מתנוססים לאורך השולחן כשורת־מושבעים ערופי־גו. מאחוריהם, מרקע־

הקלעים, מרחפים־גחים קדימה שני שחקנים, ראשיהם מופנים זה אל זה ובעיניהם הם מנהלים שיח־אימים עם שרגליהם מטפסות בחלל האוויר כבמדרגות. תנועות־אֵלם משונות. מסיחים ביניהם קפרצי־פה. למולם צפים ויוצאים עוד שניים: הללו מצהירים הצהרה בלשון־עיניים מוזרה, בלא ניע שפתיים וידיים. דומה כאילו באמת אין רגליהם נוגעות בארץ. הכל מתחולל פה כמו לא על אדמת־אנוש, אף לא על אדמת־אושוויץ, אלא אי־שם בחלל־יקום בין תוהו לבראשית.

הנה הטריבונל, והנה יוחל בדראמה עצמה. ה"נשמה" חורגת בריחוף ממסגרת־הראי וקופאת תחתיה לפני הטריבונל, הפרופיל שלה אל הקהל. עכשיו יש להאשים כאן מישהו בעריפת השופטים. עוד מעט ויופיע החוק גופו על ספסל־הנאשמים. הכל יראוהו בעין. אך פתאום־לפתע מתעופף מתוך התא הראשון באולם בול־עץ כקליע היישר אל הבמה ופוגע בקדקדה של הנשמה. ה"נשמה" פלט צווחת־ילל ומיד קרס על קרשי־הבמה. וראה זה פלא: ה"גוף" של הנשמה, שעד כאן שכב כמת על הארץ, מולט בשמיכת־הצמר של משרת־הבלוק, ניתר פתאום מקפאונו מחמת הצעקה המחרידה, שלא היתה כלולה בטקסט הדראמה, ובעיניים פעורות, כקם מתחיית־המתים, בהה אל תאו של בכיר־המחנה, שממנו נצלף בול־העץ.

בכיר־המחנה לודוויג טין חטף את האלה מתוך ידו של רוברט, וכשהוא מנופפה כלפי הבמה צעק־הרעים: "לסלק את הטינופת המשעממת הזאת! לשיר! שירה שתישמע בתיאטרון!"

בו־ברגע ברור היה לכל הנוכחים כי לפחות אחד האמנים ייתלה עוד מעט בפרקי־ידיו בטבור הבמה.

השחקנים נרתעו אחור לעבר הקלעים. מעיניהם ניבטה אימה פשוטה, לא־אמנותית. ההבדל ניכר מיד. הם נעלמו בהותירם בעקבותיהם את אימת עיניהם הפעורות. הבמאי יצא אל הבמה. קד קידות עמוקות. פכר ידיו, התפרבל והתפתל כה־וכה כמרעיד מקור:

"אדונים נכבדים! הכוונה להציג פה דראמה, אשר..." יותר לא הספיק. אלותיהם של ראשי־בלוקים התחילו מזנקות ונצלפות אל ראשו.

"שירה! שירה! איזה מין צואה של תיאטרון פה?!"

שער־הבלוק האחורי היה פרוץ ושמם. השחקנים נמלטו על נפשם לתוך הלילה האושוויצי. אצל פתח־השער התרוצץ הבמאי ולא חדל מלפכור ידיו. הוא לא ידע אם יימלט החוצה גם הוא, או אם חובת־כבודו מחייבתו להישאר על סיפון ספינתו הטרופה. כל תקופת פעילותו התיאטרונית מעולם לא קרהו כמקרה הזה. איש לא יוכל להאשימו כי לא עשה כל אשר ביכולתו כשאמצעים

כה פרימיטיביים עומדים לרשותו. את, אֵלי! אֵלי!.. מה יהיה עכשיו? הוא פכר אצבעותיו, רץ הנה, רץ שמה, וסופו שנתקל ברגל־שלד מזוקרה מערימת המוזלמנים המתים, מעד והתהפך בין השלדים כשהוא מצטווח כילד־טיפוחים שנפל לרפש ואינו זז מחוסר־ישע אלא שוכב בפה קרוע ממולא בכי ומצפה לאמא'לה שלו שתבוא ותרימנו.

מפתח השער נישאו בלי־הרף הצעקות:

"בני־זנונים! לשיר!"..

"שחקנים, לאֵם־אֶמכם!"..

"חבורות־שחין, שיציגו, לעזאזל!"..

האסיר שליד הקיר הוסיף לעמוד אותה עמידה שוות־נפש, כשמפיו משתר־שרות המלים: "אותי היו צריכים להעלות על הקרשים... ביקשתי אותם... מאחרי חמש שנים של ראדיו... אני יודע מה הגרמנים אוהבים. הצגתי לפניהם בגיטו. מיד ידעתי שה'פּיאֶסָה' תיגמר בפיאַסקו... לי היו צריכים לתת לעלות על הקרשים"...

חיים־יידל תפס לברגסון בידו: "כרגע, ברגסון! כרגע!" צעק אליו. "עכשיו, או לעולם לא! אין מה להפסיד!.. גם בתיאטרון של אושוויץ נמצא אלוקים"...

לנוכח עיניהם לא פסק הבמאי מהשתנק בעווית־בכי על ערימת המוזלמנים. הסתבך בין העצמות ופחד לגעת בהן בידיים. עדיין היה מצפה לאמא'לה שתבוא ותראה את ביש־מצבו. חיים־יידל משך בחזקה בידו של ברגסון: "שעת־רצון!" צעק חנוקות כמי שזועק "שמע ישראל" בזנקו למוקד על קידוש־השם.

הוא נבלע בתוך השער. שתי מדרגות אל הבמה. איש לא עמד שם. הכל נמלטו. מעבר חפשי אל המדרגות. ברכתו של הרבי משיליוו "לך והצלח, חיים־יידל!" הידהדה באזניו כבעולם אטום, ריק.

הוא סחב את ברגסון והעלהו עמו.

אור אדום הציף פתאום את עיניו. מעבר לגדת האדמומית, מולו — חשיכה דחוסה, מנוקדת אלפי ראשים, כנתזי־זיקוקים בחושך. הוא ניצב יחד עם ברגסון במרכז הבמה ולא הרגיש כי אמנם על הבמה הוא. אף לא ידע כי אצבעותיו עודן סוגרות על כף־ידו של ברגסון. תרועות־הידד וגעיות־צחוק הממו את אזניו. כבתוך חלום עמד. ראשים לבנים כגלי־קצף צחורים פוערים לועות אפלים: ידיים מתרוממות, מוחאות הידד בלובן־קצף ניתז, בלועות שאינם חדלים מהריע בצהלות־צחוק:

"פאַט ופאַטאַשון!" *

"בראוו! בראוו!"

"פאט־פאטאשון!"

קולות־התרועה לא חדלו. חיים־יידל ידע כי ברגע זה חובה עליו לפצוח בשיר ויהי־מה. זה תפקידו. לכך עלה ובא הלום. בצידוד־ראש הביט מעלה אל החזן כשעיניו מעתירות תחנונים. ברגסון עמד זקוף, בלי־נוע, בהה אדיש נכחו בעיני־המוזלמן שלו אל הבלוק האפל ואל תרועות־הצחוק שכמו לא עמדו להיגמר כלל.

"ברגסון, הַתחל! ברגסון אני מתחנן לפניך, התחל!" נשא חיים־יידל את תחינתו כלפי מעלה, אל ברגסון, כשעודו מחזיק בכפו כמתיירא להרפות ממנה פן תשאנו מזה הרוח, והוא, חיים־יידל, ייוותר על הבמה לבדו, בין חיות־טרף שוקקות. "ברגסון!" שלח חיים־יידל מזווית־פיו הפצרותיו כלפי־מעלה, "אתה הלא חזן אמיתי!.. הרבי משיליו הבטיח שנצליח! ברגסון, פתח פיך. רחם עלי, ברגסון"...

וברגסון — לא זיע ולא ניד־עפעף, כמאובן בעמידתו המסויידת. וככל שהוסיף ברגסון ללטוש כך עיניו נכחו כשחיים־יידל תולה בו מבט־תחינה, כך עלצו התרועות ונתגעשו באולמו של הבלוק: "בראוו, פאַט! בראוו, פאַטאַשון!"..

"רחם עלי, ברגסון, התחל. אני אעזור לך. לא אתן לך להיכשל. אילו רק ידעתי במה להתחיל, מזמן הייתי אני פותח. אתה הלא חזן. חזן אמיתי. ממי אתה מפחד? הלוא הרבי משיליו הבטיח. התחל! התחל, אני אומר לך!"

כשהבחינו אזניו של חיים־יידל בקולות־הצחוק באפלה שהם מתחילים לשכוך וברגסון עדיין לא פצה פה, ברור היה לו שהמצב בכי־רע. לולא השליך יהבו על החזן, היה הוא־עצמו מתכונן לכך קודם עלייתו. עתה אינו יודע במה יפתח, ודרך לנסיגה אַין. בגפו יוצרך, איפוא, להתחיל לשיר. אבל מה?.. מה ישיר?.. באלפיהם מתערבלים במוחו כל מיני שירי־ערש וקרעי ניגונים. במה יפתח?.. מתוך הבלוק מוטחות בו השאגות:

"פאט! הרם רגל!"

"פאטאשון, הראֵה קונץ!"..

חיים־יידל נתרעד. "באצטבה ההיא שוכבים גאוני־השחקנים של אירופה". במו־עיניו ראה איך נמלטו אותם גאונים כרדופי־מוות בעד השער. "אימונים,

---

* צמד־הליצנים ההוליוודי המפורסם, האחד נמוך והשני גבוה.

העיקר אימונים"... הבמאי על ערימת־המוזלמנים נשתנק בבכי כתינוק חסר־ישע. "לך, חיים־יידל, והצלח". כל אלה רתחו עכשיו יחד כבקדירה אחת על האש שבמוחו.

"פאטאשון, תן קונץ!"

חיים־יידל עיווה לחיו האחת, ליכסן פיו, ומזווית־שפתיו צידד דברו מעלה אל החזן: "ברגסון, אני מתחיל! ברגסון, שלא תתן לי ליפול!"

ככל שהגניב כך חיים־יידל דבריו בצידוד־פה אל ברגסון, כך התפתלו יושבי־התאים בבלוק בעוויתות של צחוק. כמאליה התרוממה פתאום ידו של חיים־יידל לאות פתיחה: "שאַ!"..

הוא הסמיך כף לאוזן, כחוק "בעלי־תפילה", זיגג עיניו, ותרועות־הצחוק שנתחדשו בבלוק שוב אי־אפשר היה להשתיקן. הכל שאגו: "שאַ!.." "שאַ!.." והכל צחקו.

בלוֹעות אפלים רגעו גלי־קצף. ואזניו של חיים־יידל קלטו פתאום את קולו שלו המסלסל:

אוי, בנפשו... בנפשו... אוי־אוי־אוי, בנפשו...
יביא ל־ל־ל־לחמו...

לפתע הקיץ ברגסון כמתוך שינה עמוקה. משהו חזר אליו ביעף ונחת בו מעולמות רחוקים־רחוקים — — הוא ניצב מאחרי אביו, "בעל־התפילה" של הקלויז הריזשינאי בעיירה הגליצאית הקטנה. ראש־השנה. אבא עובר לפני התיבה, מתפלל "מוסף", והוא, נער רך, מלווהו:

אוי־אוי־אוי, משל... משל...
כחרס הנשבר...

חיים־יידל קלט פתאום את קולו של ברגסון. רטט־חדווה עברו. עיניו מלאו דמעות. חיים חדשים הופחו בו. חיים־יידל שר והוסיף כשהוא מנענע בראשו כלפי מעלה, אל ברגסון. הוא חיבקו בימינו, נלחץ אל צדו בתודה, כששירתם מתמזגת יחדיו:

אוי־אוי־אוי, אד — — — ם...
יסודו מעפר...

הבלוק סאן והתרונן, צלל ממחיאות־הכפיים המריעות לניגון ולמלים הסתומות, שדיגדגום לצחוק עד כדי התפקקות־הלסתות: "בראוו! בראוו!"

"ברוך תהיה לי, ברגסון!" התרפק חיים־יידל אל צדו כילד מאושר. "סם־חיים בעצמותיך!" ואולם ברגסון הוסיף לעמוד כמאובן, משל כאילו כל הענין אינו נוגע אליו כלל. וככל שהוסיף לבהות בקפאונו כך התגעשו תרועות הקהל:

"פאט־פאטאשון!"..

"מספר שני!"..

"משהו עליו!"

"קונץ! פאט, בוא נראה אותך!"..

שמע ההצלחה הכבירה שקוצר זוג הזמרים על הבמה הגיע, מן־הסתם, אל אזני האסיר שבחוץ. פתאום צץ והופיע על הבמה. חיים־יידל שמח למראהו. מדוע לא, יציל עוד יהודי את נפשו. אדרבה, ישיר גם הוא. כל המרבה הרי זה משובח. בטוב עליו רוחו אותת חיים־יידל בידו לקהל: "שא!.. עכשיו יש לי הכבוד להציג בפניכם עוד זמר. זמר ממש. לא מאחז־עיניים".

ובאמת, התברר כי הזמר יודע את שאוהבת נפשם של גרמנים. היה זה זמר־רגש על "נערה מתוקת־שפתיים, בובה עתירת־שדיים", ופירוט המעשים שיש לעשות בה כדי ש"נשמח כולנו". שיר־שלאגר, קליעה לבּוּל. כל קרואי־הבלוק הצטרפו מיד במקהלה לשירת הפזמון החוזר:

יש לי ילדונת, הופ־הופ־הופ־הופ —
מין חתיכונת, הופ־הופ־הופ־הופ —
וכשאני מנעיץ, הופ־הופ־הופ־הופ —
יוצא לי כל המיץ, הופ־הופ־הופ־הופ —
נשמח כולנו יחד...

מכיכר־המחנה הגיעו פנימה נקישות־הגונג: הקץ להצגה! חסל סדר תיאטרון! חבל, חבל. ואצק, הקאפו של מקלפת־התפודים, קפץ ועלה על קרשי־הבמה: "היי, פאט־פאטאשון!" הרעים כלפיהם, "מחר מותר לכם להראות את הפרצופים שלכם אצלי במקלפה! מרק לא יחסר. כמה שרק תהיו מסוגלים לזלול"...

השמיים היו נמוכים כשמיכה שחורה מעל המחנה. הגונג השמיע נקישה אחרונה. הכביש הראשי נתרוקן מאדם. חיים־יידל חפז לחזור לבלוק־16. כמעט במרוצה. "מרק לא יחסר. כמה שרק תהיו מסוגלים לזלול". עיניו זלגו דמעות. הוא בכה בקול.

12

א

בסמוך למרחץ־החביות נמצאה מקלפת־התפודים, אשר הקאפו ואַצק ראשה ושליטה.

שורות של ספסלי־עץ עמדו במרכז המקלפה ועליהם ישבו הקולפים, מצויידים בסכינים מיוחדים, וקלפו לתוך סלים של קש; בעצם, לא קלפו אלא ביתרו קלחים של לפת־בהמות, קולסים של דלעת, ולעתים רק קירצפו רפש מעל תפוחי־אדמה. לאורך קירות המקלפה בנויים היו אגנים גדולים ממולאי־מים. לידם עמד "דזשאַדק" ובקלשון־תפודים גרף אנה ואנה את המושלך לאגן לשטיפה מן הבוץ.

"דזשאַדק" —

פולחן־מסתורין משונה נקוט היה בידי ואַצק, לבחור מבין הקולפים אחד, להכתירו בתואר "דזשאַדק"* ולנהוג בו כבאורים־ותומים. אי־אפשר היה להבין את מניעו של ואַצק למנהג משונה זה, ממש כמו שאי־אפשר היה להבין את ואַצק עצמו. אולי עשה כן מאמונה טפלה כלשהי, בחינת סגולה וקמיע לעצמו, אולי כוונת־סתרים אחרת היתה לו בכך. וכי מי יכול לבוא עד חקר נשמתו של קאַצטניק ותיק כוואַצק? מכל־מקום, מעולם לא היה ברור מהו הדבר המיוחד שחזה ואַצק בפני בחירו, ממש כמו שנפלא היה מהבין טקס־הלוואי הקבוע שלפני הבחירה. על־הרוב בחר לעצמו את הדזשאדק מתוך הקשישים, בלי שום הפלייה בין יהודי ללא־יהודי, אף כי הוא עצמו נוצרי היה, ולא־פעם, בפרוץ קילוח־הקללות מתוכו, נדמה כאילו שונא־ישראל מושבע מצווח מגרונו. עין־בעין נראה היה שפוח־עליון שולט בו ומכוונו בבחירתו.

---

* דזשאַדק – בפולנית: זקן.

וזה טקס־ההכתרה —

הדזשאַדק הקודם חוסל ואיננו ועל הפרק עומדת שוב בחירתו של יורש־עצר: הקולפים יושבים על הספסלים, עיניהם כבושות במלאכתם, איש־איש בהירהוריו; ואַצק יושב כמשפטו על כסאו אצל החלון ועיניו הוזות, תלויות במרחקים. פתאום הוא מתנער בצעקה אל טורי הראשים הרכונים:

"דזשאַדק! מקומך על־יד האגן!"..

הכל זוקפים עיניהם. אין איש יודע בראש מי נגע זאת הפעם שרביט־הזהב. קרן־חיים הוטלה לבין השורות. מי תפסה? מי הנבחר? אין איש מרהיב עוז לשלוח ידו אל הכתר. אך ואַצק פורץ מיד בצעקות־שבר, כמו לו נגעו בקלשון־התפודים באישון־עינו:

"בני־זנונים! ממזרים! זונות! שתישרפו חיים כולכם!.. לתוך הקרמטוריון אשליך את כולכם! מה אתם לוטשים כך את העיניים? אתם לא רואים? הנה, זהו. זהו. שייצאו לכם העיניים מן החורים! הנה, זה! תנו לו לצאת, בני־זנונים! תנו לדזשאַדק לגשת לאגן!"

הנה־כי־כן הוכתר דזשאַדק חדש. ותמיד בלוויית טקס כזה.

אין איש יכול לפענח את סודה של בחירה מסתורית זו, כשם שאין לדעת על שום מה הכינוי "דזשאַדק" דווקא. אין איש מהרהר בכך. הרי זה נורמלי. הגיוני. כשם שנורמלית והגיונית הלפת הרקובה שבידך; צריח־המשמר הנשקף אליך בעד מסגרת־החלון כתמונה מקיר. נורמלי והגיוני כשמך שלך, "בן־זנונים"; כשמות "קרמטוריון", "מוזלמן", "פיפל".

הפעם הזאת אחד פולני משמש דזשאַדק. בפעם הקודמת, כשהיה הנבחר יהודי, היתה מקלפת־התפודים גן־עדן ליהודים. קומץ הפולנים, שבחלו תמיד לשבת ליד יהודי על ספסל אחד, חרקו־שן והרגישו עצמם אז במקלפה כיהודים בגלות. אך דזשאַדק הקודם, היהודי, כיון שלא גנב ולא הגניב לו תפודים, נקם בו זיגמונט המחוטט והודיעו את נחת־מקלו ברצחנות כזאת בשעת הסלקציה, עד שמיד התחיל הלה בוהה בעיניו כמוזלמן ואפילו לא התגונן כשהוליכו זיגמונט למשאית, שעוֹן אל צדו ברוך כאת־רחמן, ואגב־כך סובבת לו אצבעו על מצחו, כאומר: יראה־נא גרמני־הס.ס. כי הוא מוביל פה, רחמנא־ליצלן, אקזמפלר שהשתגע בעודו בריא־וטרי. אותו דזשאַדק הוטל לקרמטוריון, אף כי שדוף־בשר לא היה כל־עיקר.

עכשיו חזרו הפולנים לשלטון — הדזשאַדק הנוכחי פולני הוא. אף כי יודעים הם, כי היהודים מועדים בין־כך ובין־כך לקרמטוריון — די שתעבור במחנה האזעקה "כל היהודים להתייצב!" ומיד על הקולפים היהודים להניח את הסכין מידם על הספסל ולאוץ לסלקציה — אף־על־פי־כן קצרה רוחם

של הפולנים מחפות עד הישמע הצו: "כל היהודים להתייצב!" הם מאוכזבים מרה למראה כמה מן הקולפים היהודים, ניצולי־הסלקציה, החוזרים ומתיישבים שוב במקומם על הספסלים. פניהם של הפולנים חמורים וזעופים אז מאוד על ליקויי־הסדרים באושוויץ. הם שותקים וחשים בכך עלבון אישי לעצמם.

לא רבים הם האסירים הפולנים במחנה. רוב־רובם מבריחים, או אנשי שוק־שחור. אסיריהם הפוליטיים מצורפים בדרך כלל על־ידי הגסטאפו למשלוחים היהודיים המובלים מן הקרונות היישר לקרמטוריון. רוב הפולנים באושוויץ משמשים בפונקציות, כמעט בנכבדות שבהן. רק במחלקת הלבלרים בלבד אין אף פולני. מבצר זה, בו משתמשים בעט, נקי הוא מפולנים. כמו־כן עובדה היא, כי משום סלקציה לא נשלח אף פולני חי לקרמטוריון, ואפילו יהיה מוזלמן. אך פולני אינו נעשה מוזלמן אלא לעתים נדירות ביותר. הללו מקבלים מכתבים וחבילות־מזון מבתיהם. העניים שבהם מתמנים תחילה לפונקציות נמוכות־דרגה; אך במרוצת הזמן, עם שהיהודים מתקדמים לקרמטוריון, מתקדמים הפולנים ועולים לכהונותיהם שנתפנו. כי כשמי־דלדלת שיפעת־האדם אצל הקרמטוריון אין הגרמנים נרתעים מקחת גם יהודים בעלי פונקציה נכבדה. העיקר: עצמות יהודיות. תהיינה העצמות מכוסות בשר, אפילו מפלי־בשר; יהי שירותם לגרמנים מסור ונאמן, אפילו מסור ונאמן יותר משל לא־יהודים — תמיד הקרמטוריון נכון לשירותם. אין זו אלא שאלה של מועד ותור.

רק הפולנים נותרים תמיד. הללו אפילו אינם חייבים להתייצב לסלקציה. סלקציה — לא לפולנים היא מכוונת.

ב

מגודל ועז־עורף ניצב דזשאדק על האגן, עיניו המשועממות תלויות בחלון וקלשון־התפודים שבידו גורף ומסיט בעצלתיים, אנה־ואנה, את הירקות הנשרים במים. פתאום לבשו פניו המפוטמים התעוררות. עיניו קלטו משהו מחוץ לחלון. עליצות נתבהקה על גבשושיות־לחייו מתוחות־העור. חיוך רחב הוורידו את פרצופו: "וַאצק, הבט!" קרא בקול, "פאַט ופאַטאשון!"

חיים־יידל וברגסון עמדו ליד קצהו של בלוק־1, עיניהם רתוקות לחלון המקלפה, רוטטים בציפייה לנס משמיים. אף שוואַצק עצמו הרשה להם אמש במו־פיו להיכנס למקלפה, מפחדים היו פחד־מוות להתקרב עוד אל המטבח, שהרי עד שיספיקו להגיע אל וַאצק עלול בינתיים כל מי שירצה — רחצן־

חביות, או סתם קאָפּו — לכּבדם במתנת־אַלה כזאת על ראשם עד שיצנחו מתים ליד דלת־המטבח.

קריאתו של דושאַדק עוררה את וואַצק מקפאון־הירהוריו והוא הסב ראשו לכיוון אצבעו של דושאַדק, בשאתו קולו לעברם בצעקה: "פּאַט ופּאַטאשון בני־זנונים! מה אתם עומדים שם? בואו־היכנסו!"

חיים־יידל הלך, פסוע ונגוע בכפותיו היחפות במרצפת־האבנים של רחבת־המטבח. זו פעם ראשונה שרגליו הפקות דורכות על האבנים האלו נוראות־ההוד. לבו פירכס בו מפחד וגיל כאחד. הוא גרר אחריו את ברגסון אחוז בידו, כילד המוליך אב סומא על־פני גשר צר נטול־מעקה. הרחבה הילכה עליו אימים. חיים־יידל לא גרע מבטו מעיניו של וואַצק. הוא חתר קדימה אל מבטחן כחתור סירה טרופה אל מגדלור באשון־לילה. הלך, והוליך עמו את ברגסון באלומת־האור של שתי העיניים הללו.

"דושאַדק, רוץ לקאפו של הדוודים ותגיד לו שאני דורש מיד חבית מרק!" פקד וואַצק.

במקלפה היו הכל חשים עצמם כילדים קטנים בבוא להטוטנים לחצר ביתם. חיים־יידל עצמו צחק למראה חבית־המרק המהבילה שהוצגה לפניו. ריר ניגר מפיו וחטמו של ברגסון, והוא אף לא ידע ולא הרגיש. חיים־יידל לא האמין למראה־עיניו. שניהם עמדו כקפואים ולא העזו להניע אבר: חבית של מרק! חבית מלאה מרק!..

"זיללו, בני־זנונים, אם אתם לא רוצים שאטביע את שניכם בתוך החבית!" הרעים עליהם וואַצק בקולו.

עד שעשירה חיים־יידל קערית אל קרבו כבר הספיק ברגסון לשאוב את הקערית השלישית. הפולנים התגלגלו מצחוק.

כן גם היהודים.

בעצם שאון־המולתו של הבידוד קרב וואַצק חרש אל חיים־יידל והפטיר כלאחר־פה:

"הנח את הקערית. תקבל דיזנטריה. מספיק לפעם הראשונה". קולו של וואַצק היה חמים ורך. חיים־יידל נשא אליו מבטו. עיניהם נפגשו.

הפולנים היו אחוזים נפתולי־צחוק למראהו של ברגסון המגיר אל תוכו את המרק קערית אחר קערית בלא שיופר קורטוב מכל אלה בנביבותו הארופה.

חיים־יידל ניגש אל ברגסון, נטל מידו את הקערית מלאת־המרק שעתה־זה שאב לעצמו ושפך את המרק בחזרה לתוך החבית. ברגסון פער כנגדו שתי

עיני־תמהון. הוא לא הבין. גם הפולנים לא הבינו: מדוע מקלקל הוא את השעשוע?

"דושאַדק!" הרעים קולו של וַאצק, "תן להם סכינים ויישבו לקלף. יש לי פה כל־כך הרבה זוללי־חינם, זונות וכלבים־בני־זנונים, שיישבו להם עוד שניים".

"על־כל־פנים יהיה כאן יותר שמח", נתבהק חיוך על תפוחי־לחייו של דושאַדק.

חיים־יידל היה כשיפּור, הן מן המרק הן מאושר, הן מן העולם הגדול והיפה שבו נתמזל מזלו לחיות. אילו אמרו לו כי ייצא מאושוויץ לחפשי, קל היה לו להאמין בכך מלהאמין שיזפה לשבת במקלפת־התפודים של אושוויץ. אט־אט ובזהירות ישב תחתיו. עדיין לא נמצא בו האומץ לשבת מלוא אחוריו על הספסל. לבו עדיין לא האמין כי זוהי מציאות של ממש. ואכן, בעודו יושב־לא־יושב בקצה הספסל ניחתה באזניו פתאום צעקתו של וַאצק:

"היי, פאַט ופאַטאַשון הזונים! תיכף אלקה את המרק מתוככם! איפה השארתם את 'הופ־הופ'?! מהר שתביאו הנה את 'הופ־הופ'!"

חיים־יידל נתקף רעדה. הוא לא היה בקיא בשגעונותיו של וַאצק. בקושי גימגם:

"'הופ־הופ' עמד יחד אתנו בחוץ על־יד בלוק־1, אבל קאפּו עבר וחטף אותו לעבודה".

"מחר שיבוא 'הופ־הופ' למקלפה!" הרעים וַאצק. "לשום קאפּו בחוץ אסור עוד לחטוף אותו לשום עבודת־זנונים אחרת. ברור?"

"ברור, בוודאי ברור", התישב חיים־יידל ביתר־ביטחה על הספסל. ידיו הזדרזו להפליא בחיתוך הלפת, כשמפיו נפלטות מאליהן המלים: "מחר השכם בבוקר... אביא אותו... 'הופ־הופ' הוא זמר ממש... לא מאחז־עיניים"...

13

א

טורי־האסירים צעדו בסך לעבר שער־המחנה, עשרה־עשרה בשורה לרוחב. כל הגולגלות אחידות־מראה בעיגולי מערומן. רפאים דהים, צהובים.

קומנדו צועד לעבודה.

אך נפתח השער, מיד התחילו אלות־הקאפּואים — בלי דעת מתי, כיצד ולמה — לחבוט בגולגלות שבשורות. נראה היה כאילו חבטו הקאפּואים במרבד ארוך צהוב.

בהגיעַן לבנין־המשמר הגרמני נעצרו השורות; ואולם האלות עמלו אז בחריצות שבעתיים וברצחנות כפולה־ומכופלת חבטו במרבד הצהוב. ומסתבר שצדקו, שכן פתאום החל צהוב־המרבד מגלה ומפיק את צבעו האמיתי לכל גוניו: פסיפס־דמים לאודם.

כפי הנראה לא נתחולל כל זה אלא לכבוד הזקיף הגרמני שבבנין־המשמר, להפגין לפניו את מהימנות מלאכתם. אַל לגרמני לחשוב אף לרגע, כי לשם קישוט נענד סרט־הקאפּו לזרועם. ואולם הגרמני, כשהופיע על המפתן, אף לא חנן אותם במבט. אפילו לא נפנה לעברם לראות אם מכים הקאפּואים ואם לא. כל הדבר כולו לא עניין אותו כמלוא הנימה. לגבי דידו הכל צואה. צואה. שיעמום אַרוך צהוב. רק אחת רוצה הוא עכשיו לדעת: מה מספר הצוֹאים העוברים על־פניו לצאת בעד השער. הקאפּו הבכיר זינק אל הגרמני, עקר כומתתו מראשו, התמתח דום צבאית, ודיווח:

"יש לי הכבוד להודיע: קומנדו־עבודה, אלף אסירים, למצעד החוצה!"

הגרמני הקפיץ עפרונו באוויר מעל לשורות, כאילו היה סופרן באמת, ואת הסיכום רשם בגליון־הדו"חים. אלותיהם של הקאפּואים נזדרזו עתה שוב בתנופתן. הם נעצו עיניהם בגרמני אגב חבטם בגולגלות בצעקות־חימה: "בני־זנונים! צואת־מוזלמנים שכמותכם! זונות!" שמא בכל־זאת ייפמר

לב־הגרמני הרחמן להציץ אל ההצגה הנערכת לכבודו. אבל הגרמני רק רשם את המספר ומיד הסתלק ונעלם בתוך בנין־המשמר.

נעלם הגרמני, ומיד צנחו האלות מדולדלות בידי הקאפואים. עתה דומים היו כעבדים שאדונם שפך על פרצופם את גביע־היין שהגישו לו.

השורות צעדו בסך. הרבי משיליו הידס בשורה לצדו של פארבר כילד קטן. מוזר: מהלומת הקאפו פגעה בכתפו, ואילו הוא בשל כך התחיל לצלוע על ירכו דווקא. כשנכנס הקאפו לבלוק כדי לחטוף אסירים לקומנדו הצביע פרוכטנבוים קודם־כל על אצטבתו של הרבי משיליו: "קח לך משם את הטפיל הקלריקאלי ההוא שמימיו לא עבד! קצת אוויר צח בחוץ יועיל לררררביצין!"

השורות צעדו מחוצה למחנה. בחוץ נתמשכה עוד חומת־תיל חשמלית. כאן ראשיתו של הכביש החיצון המוביל לכל מחנותיה ומדוריה של אושוויץ, אותו כביש בו אצות המשאיות יומם ולילה לקרמטוריון.

האסיר שבשורה מאחרי הרבי בעט ודרס בעקביו בגידופי־צעקות: "מוזלמן זנאי, אל תיסחב שם כמו פגר! אני לא רוצה לסבול בגללך. אני אלשין לפני הקאפו שאתה מקלקל את הקו של השורה. זוז קדימה! קדימה!"

"רבי, אחוז־נא בזרועי", אמר פארבר.

"אין צורך, אין צורך. הנה אני הולך. ככה. השורה כבר יְשרה".

"קאפו! קח שם את כל האצטבה!" צעק פרוכטנבוים, "ואַל תשכח לקחת אתך גם את ה'שאַמעס' האדמוני!" אביו, המנהיג הציוני — מהרהר פארבר — ודאי יבוא ראשון לאושוויץ בתום המלחמה להתפלש פה בעפר, וראשון יסקול באבנים את פגר־בנו התלוי. הלא בנו כגופו. פרוכטנבוים־האב האומלל! כל ימיו יידמה לו, כי ידיו הן שעשו באלת בנו. הוא לא ידע איך עליו לספוד ולהתאבל. בלי ספק יתעה עד סוף ימיו לבוש בשק ואֵפר על ראשו, אפר־המשרפה של היהודים שרצחם בנו בלא עתם. הלא הבן אבר הוא מאביו, כשם שהפרי אבר מן העץ. על־אחת־כמה־וכמה שהרוגיו נפלו קרבן בעיקר משום שהשמיעו את שם אביו. כמה יהודים אולי היו עדיין חיים אילו היה אביו של ראש־המשרתים פרוכטנבוים סוחר זעיר, סנדלר, או שמש של בית־כנסת. מי יודע כמה יהודים היו עדיין בחיים אילו היה פרוכטנבוים, המנהיג הציוני, עקר וחשוך־בן?

"רבי, האם היו לך ילדים?" נפלטה השאלה פתאום מפיו של פארבר.

"מה שאלת, בני?"

"אני שואל אם היו לך ילדים".

"לא, פארבר. מצוות ומעשים טובים נחשבים אף הם לאדם כילדיו. אך

אני, פארבר, אבוא עירום־ועריה לפני האלוקים. בלא ילדים, בלא מעשים טובים". הרבי קירטע ברגלו הצולעת כמוזז עצמו בשליחות־מצווה. פארבר עיכבו והחזיר את קו־השורה לישרותו.

מימינם השתרעו מחנותיה הרבים של אושוויץ ומשמאלם ניטש ישימון: שמיים, אדמה ואופק, כולם כעין גפרת־המלח, סדומיים ושחופים. הקאפו הצועד לימינו של פארבר ליהטט אגב־הליכה במקל בין אצבעותיו כמנצח במצעד־תזמורת: "שמאל! שתיים־שלוש־ארבע — שמאל! שמאל!" דוק־אבק עטה את ברק מגפיו השחורים. כומתת־הפסים היתה מלוכסנת לו על ראשו טרזנית, ערפו היה גלוח, עבה. מעבר לכביש נזדקרו אילנות ערירים, דהויים. הם עוררו בך רגש של אהדה והשתתפות־בצער. מכל האילנות שבעולם נדונו דווקא הם לצמוח לצד הדרך הזאת. נראים היו מעונים ושותקים. עיניך נתקלות בהם כהיתקל מבטך לפעמים במבטו של אסיר גלמוד באיזו פינת־אצטבה בבלוק.

בשולי־האופק התנהלו אנשי ס.ס. בשחור־מדיהם. יחידים הלכו, בזה אחר זה, מוליכים לצדם כלבים גדולים שחורים. פס ארוך, שחור, כרמש קדמוני מרבה־רגליים, הזוחל בתחום־האופק ונוטר גבולות ממלכתו.

"לתפוס! לתפוס!" נשמעו שאגות־פתאום.

הגולגלות נפוצו תחת אור־השמיים השחפני כהתפזר מלוא־המשאית לפתות צהובות ברחבת־המטבח. אלות־הקאפואים התרוממו באוויר, נחבטו בצחיחותם של ראשים מעורטלים. שאגות־הקאפואים שבו־התגלגלו מכל ארבע הרוחות כהדי קאפואים נעלמים בשמיים המצעקים מטה. שוב לא ידעת אם קאפוֹאֵי־הארץ הם השואגים פרא וקאַפוֹאֵי־השמיים נענים להם בהחזר־הד, או להיפך.

ליד מסילת־רכבת שוממה מגובב היה על הארץ הר־קרשים ענק: חלקי קירות וגגות של בלוקים, מרישים ודפנות־אצטבות. ידי־עצם כמושות גישושו בקצות הקורות, ניסו לעקרן מסבך ההר, ולא יכלו. כפופי־גו עמדו ומשכו אין־אונים, כשהם רועדים מפני מקל־הקאפו פן יבקע כקרדום את גבם המופקר בגחינתם. ידי אסירים, מיובשות וצחיחות כקרשים שנכחן, משכו ומרטו — אך לריק, כי קורה לחצה על קורה כבמלחצת ואי־אפשר היה לשלוף מאומה. שמיים וארץ ענו הד לקולות־צווחותיהם של הקאפואים. הנה הם כבר על־ידך. רגליים וידיים החלו מטפסות חיש־חיש בהר, כנחיל־נמלים כיסוהו. העץ שוב לא נראה לעין.

כולם טענו ונשאו. מחנה־המונים אין־קץ. מהלך רפאים במדבר־תוהו מקולל. האסירים עצמם לא נראו לעין. רק לבנונית של קרשים ארוכים, גבוהים לאין־תיכלה, הבוחשים בצבע השמיים של אושוויץ.

קרשים. קרשים. קרשים. ודאי עומדים להקים פה מחנה נוסף. המשרפות פועלות יומם ולילה, אף־על־פי־כן אין הן מספיקות לאַכּל את שיפעת־האדם המובאת אליהן בלי חשך.

האב מאַמסטוב ובנו נושאים ביניהם דופן־אצטבה מושלם. שניהם זהים למראה, לא יוכר אב מבנו. האב הוא מבאי־אצטבתו הקבועים של הרבי משיליוו. יהודי דתי. ביתו באמסטוב היה פתוח לרווחה לכל נצרך. הנושאים דפנות־צד אנוסים להלך בירכתי־השורות. הנוחים לפגיעה יותר מכל הם סבלי־ירכתיים אלה. חשופים הם ללא־שיור להולם אלותיהם של הקאפואים. בשתי ידיים חובק האב את מחצית־הדופן האחת תחת זרועו. הוא צועד בראש. מאחריו נושא בנו את הדופן בקצהו השני. בשביל הרבי ברר פארבר קורה קצרה, כמטר־וחמישים ארכה, והרבי נושאה בזרועותיו בדבקות ממש כמי שנושא ספר־תורה.

מוזר. כל כמה שפארבר מתבונן ברבי, תמיד הוא רואה אותו כשעודו מעוטר זקנו ופיאותיו הזהובים. ממש כפי שראהו בגיטו בבואו אליו לשכנעו שיסייע לו בגזירת־רב להמריד את יהודי הגיטו בגרמנים. מוזר. באצטבה אחת הוא שוכב יחד עם הרבי. עיניו רואות תמיד את עורו בנשירתו מעל פני־השלד החשופים שלו, ואף־על־פי־כן לנגד עיניו הקלסתר ההוא, מגודל הזקן והפיאות. "חיינו לא לנו הם שייכים", אמר הרבי בגיטו, "חיינו שייכים לאלוקים. אם מרצוננו הטוב נצא נגד הגרמנים והם יירו בנו, נימצא אנחנו שותפים, חס־וחלילה, לרציחתם. בכל מקום — אלוקים, ובכל מקום — רצונו. אפילו במדבר אמר אלוקים: 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם'". מלי הרבי שנאמרו בגיטו עודן מצלצלות באזניו של פארבר. עכשיו הרבי מדדה לצדו. נושא את הקרש להקים מחנה נוסף, למען יוכל אלוקים לשכון גם פה, במדבר זה. כאַב־זעם הציף את לבו של פארבר. בגיטו לא רצה איש לשמוע לו. ביערות ירו הפרטיזנים הפולנים בכל יהודי שהופיע שם להיספח אליהם. מה ברירה נותרה לו אם לא ללכת לאושוויץ ככולם? הה, איך השלה עצמו אז בחלקות! איך דימיין לעצמו שאַם יילך לאושוויץ, יזכה, אולי, למרות־הכל, ליום־הנקמה. עכשיו הוא יודע בבירור, כי קודם־לכן יילך לקרמטוריון. נקם! נקם! תמצית דמו ונשמתו זעקה בו ברגע זה לנקמה. "את, אלוהים!"..

"את, אלוהים!" נתמלט לו מגרונו אף בלא שירגיש בכך. הרבי נשא אליו עיניו: "בני, כך זועק עכשיו עמנו העקוד כשהמאכלת נטויה אל צווארו".

"סתום פיך! סתום פיך, רראַבּיצין!".. צרח פארבר אל הרבי משיליוו. "שא את הקרש לבנות פה מקדש! אתה, רראַבּיצין! אתה! ושכמותך, אתם טובחי־העם!"

פארבר החריק שיניו על ה"ריש" של ררברביצין ביתר־שנאה מפרוכטנבוים. במרום, ממעל לראשים, נתקלו העצים זה בזה ונקשו בקול־שאון עד כי לא שמעו אזניו את המלים שנצעקו מפיו.

הרבי משיליוו השפיל עיניו. הקורה העבה החליקה מבין ידיו והוא מיהר ללחצה בשתי ידיו אל לבו לבל תישמט ותיפול ארצה. עור רקותיו נשר בקליפה ורודה ושקערורית־לחיו כעין העובש. בדידות כאובה ומושפלת אפפה את ראשו השחוח. לבו של פארבר נצבט בו מחרטה ורחמים.

"כבד עליך המשא, רבי?" שאל חרש.

"לא, פארבר, לא".

"נסה־נא להעמיס את הקורה על כתפך, כמוני".

"לא, פארבר. מישהו מאחורי עלול לקבל בשוגג מכה בראשו".

קאפו נעצר והאלה בידו, ובעיון רב התבונן ביהודי מאמסטוב איך דופן־ האצטבה הנתון תחת זרועו כמעט ונשמט לו ארצה. קצהו כבר נגרר על עפר הדרך. בנו, ההולך מאחריו, נתבהל מן האלה שבעוד רגע תונחת גם על ראשו. עיניו נקרעו מאימה. הוא הדף את הקרש קדימה — אדרבה, יראה־נא הקאפו שהוא עובד בחריצות. "בן־זנונים!" מצעק הבן אל גב אביו, "הרם את המשא! הלא יהרגו אותי פה בגללך!"

פארבר העביר קורתו מכתף אל כתף. הן כך, ממש כך, צעק גם הוא לפני רגע "ררברביצין" —

"סלח לי, רבי", אמר.

הרבי משיליוו נשא עיניו אל פארבר. רחמים, תוגה וסליחה אין־קץ ניבטו מן העיניים. הוא לא אמר דבר. שב והרכין ראשו ארצה. שוב היה הכל נהיר ומחוור, מובן והגיוני.

ושניהם צעדו בשורה יחדיו.

ב

הרחבה שאליה הגיעו היתה ריקה וארוכה. משמאלה נסתמנו קווי־התיל של מחנות־אושוויץ האחרונים. לימינה התפתל משעול־עקלתון צר, שנסתעף מן הכביש החיצון. בעפר המשעול בלטו עקבות גלגלי־הענק של המשאיות הנוסעות בו בלי־חשך לקרמטוריון. כולם החלו לפרוק את הקרשים ברחבה הריקה. עקב נשיאת הקרשים נתארך הטור הצועד פי־כמה. אלה שנתפרקו ממשאם הסתדרו שוב עשרה־עשרה בשורה. הם עמדו תחתם והמתינו, ובשתיקה הסתכלו בארובת־הקרמטוריון המזוקרת מבין האילנות ופולטת

פקעות־עשן לבנות ושחורות לתוך השמיים.

פתאום־לפתע ניתקו כל העיניים מן המעשנה. בקצה־הרחבה ראה מישהו פינה שקצתה מכוסה דשא. כולם פרצו במירוץ־תאווה. כאיש אחד הסתערו על האדמה ובפיותיהם טרפו את העשב: הידיים היו מתות מנשיאת הקורות. הידיים לא יכלו למרוט את העשבים. גנעצו, איפוא, השיניים באדמה. ראשים בראשים התנגחו. כהרף־עין כוסתה כל פיסת־האדמה גבים. גב על גב חברו, עלומי־ראשים. קאפואים חרדו במרוצה, התחילו הולמים באלות ובוטשים במגפיהם כרמוס קן־נמלים. השורה קמה והסתדרה. עיניים כלו מרחוק אל נצנוצי הירוק ששרדו זעיר־פה זעיר־שם על האדמה.

שוב החלו השורות לצעוד בחזרה אל הר־הקרשים. זאת הפעם, בדרך עקיפים. פה־ושם נראו אילנות בערוות שרשיהם השדופים. קומנדו־עבודה ממחנה־הנשים עסק פה בעבודה משונה: נערות הלכו כפופות־גו ורכונות־ראש וליקטו דבר־מה מן הארץ. אי־אפשר היה לראות מה הן מלקטות, שכן מה יש ללקט בכלל על האדמה הזאת. כשעברו טורי־הגברים על פניהן לא נשאו הנערות ראשן, רק ליכסנו עיניהן מן הארץ לעבר רגלי הצועדים. אנשי ס.ס. עברו בלוויית כלבים. מחרישים עברו, נפשם רוויה רצח. הם הביטו על האסירים בבחילה־שבשובע, כמי שסיכסך מעיו באכילת־בשר גסה ופתאום שוב נתקל מבטו בחלון־ראווה של מעדניית־בשרים. הכלבים השחורים המפוטמים הפסיעו לצדם, נרפים וכבדי־תנועה. גם להם כבר היה לזרא, כנראה, סוג זה של בשר־אדם. פתאום התנפלה אחת הנערות על רעותה, הנחיתה עליה מהלומות, תלשה בגולגלתה הגלוחה וצרחה עליה:

"שימֶק זלצמן מלודז'! שימֶק זלצמן מלודז'! מי מכיר את שימק זלצמן מלודז'? ! מיסרו לו שלום מאחותו! שימק זלצמן מלודז'! מי מכיר את שימק זלצמן מלודז'? !"

היא לא פסקה אף רגע מחבוט בידיה בגולגולת חברתה עם שהיא צועקת עליה כל אותה עת: "שימֶק זלצמן מלודז'!" השניה הניחה לה להכותה. היא שתקה.

דואר־אושוויץ.

בדרך זו יש ומקבלים ידיעות באושוויץ: האחד — כי אחות לו במחנה־הנשים; השני — כי אחיו נמצא אי־שם באחד המדורים הרבים אשר בפלאניטה הזאת.

גאונות יהודית.

אנשי הס.ס. בטוחים כי כך דשה וכותשת נערה ברעותה באמת־ובתמים. זה מותר. להכות זה את זה הוא הדבר היחיד המותר לאסירים באושוויץ.

השורות צועדות וחולפות הלאה. שרשי־עצים קמלים, צהובי שדפון, ניבטים ממערה־האדמה החולית. "שימק זלצמן מלודז'!" הזעקה לא חדלה מהתדפק על אזניו של פארבר. זעקה שלוחה אל תוהו־עולם שחרב. המלקה אף לא הפנתה ראשה לעבר שורות הצועדים על־פניה. היא פחדה. זרועה הגרמית והערומה הונפה, קפוצת־אגרוף, על ראש רעותה הטובה־לה־כאחות. שותפתה נתנה גווה למפותיה, שכן מיד תתחלפנה בתפקיד. כמותה תפה גם היא ותצרח אל הצועדים אם לא מכיר מי מהם, אולי, אחד מיקיריה —

התגיע זעקה זו לאוזן גם לאחר שפבר נכלה כולנו מן העולם? קול הרי אי־אפשר לשרוף. שרשים. שרשי־אילנות אילמים ומגולים על אדמתה של אושוויץ. היוכלו הם בבוא העת לספר ולתַנות אפס־קצהו?

אחד מאנשי הס.ס. מתקרב אל נערה שחותת־גו שראשה כפוף ארצה. בחרטום־מגפו הוא מרים את חלוק־המחנה שלה. מתגלות שתי עצמות־רגליים צהובות. הוא שומט את השמלה, רוקק לתוך הפרופיל הכפוף, וממשיך בהילוכו. טעה. נדמה היה לו כי עוד ימצא שם דבר־מה.

פה נובל הכל. פה אין ציפור חיה עפה מעולם. חלל מורעל. גז ועשן־קרמטוריון. כל מה שמסוגל להגביה עוף מחומות־התיל סוטה משמיה של אושוויץ.

הר־הקרשים נראה עתה גבוה וגדוש כקודם. במאום לא פחת. מניין לוקחים הגרמנים בעתות־מלחמה כל־כך הרבה עץ? נראה, כי לגבי המטכ"ל הגרמני אין אושוויץ נופלת בחשיבותה מחזיתות־הקרב. פארבר ברר לרבי שוב קורה קלה והגישה לו מיד. ושוב פתחו השורות בצעידתן. אסירים קרסו אין־אונים באמצע הדרך והפילו תהנוניהם בפני הקאפואים כי יהרגום. ואולם, אך ספגו את המהלומות הראשונות, מיד כמו חידשו כוחם וקפצו מעל האדמה, ומסובלי־עומס־המשא הוסיפו להיגרר לדרכם.

פארבר חש שפוחותיו כלים והולכים. האדמה משכתו אליה. נטל רגליו היה כבד מעומס העץ. על־ידו בשורה הזדרז הרבי משיליוו, כנער נפחד האץ כשהוא טעון משא כבד שיש בו כדי להציל את נפש־אמו. מניין לו לגוף המצומק הזה עקשנות־אונים כזאת?

בשיפולי הכביש צנח אסיר ארצה. הקרש מונח על־ידו. הוא והקרש זהים למראה. נטולי־נשימה. כמו לא ידעת מי משניהם צריך לקום ולשאת את משנהו. קרש עבה, ארוך כפליים מן האסיר. קאפואים חרדו אליו, הכירוהו:

"אָה! תראו מי זה! 'הופ־הופ'!.." האסיר הביט אליהם מן הארץ בעיניים פתוחות־למחצה. אחד הקאפואים הלם באלה על ראשו.

"לקום! 'הופ־הופ'! לעבודה 'הופ־הופ'! פה לא משחקים תיאטרון!"

מעבר לכביש קרבו אנשי הס.ס. טור האסירים נתפלג מיד לשניים ושחורי־המדים על כלביהם השחורים באו ביניהם בתווך. אחד מהם אותת בידו לקאפו שיחדל להרביץ באסיר. אנשי הס.ס. נעצרו סביבו כשאגרופיהם על מתניהם, הכלבים אצל רגליהם. בלי־אומר התבוננו באסיר המוטל על הארץ כבתופעת־פלאים חד־פעמית: מניין לו לאסיר האומץ להישכב על אם־הדרך של אושוויץ ולסרב לשאת עוד את הקורה?

"משמע", הפטיר אחד מהם, "שאינך רוצה לעבוד".

מוכנית, כמו על־פי צו, הורדו כאחת ידיהם של כל אנשי הס.ס. אל צווארי־הכלבים; מוכנית התירו שם אצבעותיהם דבר־מה. טבעות־הניקל בקצות רצועות־העור השתלשלו עכשיו ריקות ליד פינתות מגפי־הס.ס. הכלבים מיתחו פעור־לועותיהם. נתבהקו מלתעות לבנות כהישלף חניתות מגדנים שחורים. רטינת־אימים המתה מפרסיהם. הם קירצפו תחתם בצפרניהם באדמה. רוחם פקעה מהתאפק. אך כל עוד לא שמעו את הפקודה, לא ההינו. משמעת־כלבים גרמנית. עיני האסיר נקרעו. פיו נפער. הוא גמע זרמי־פחד כטובע. ניכר בו בעליל, כי מרוב פחד שכח לגמרי מה עליו לעשות ברגע זה. הקרש נח לצדו. הוא לא ראהו עוד. הכל שכח. רק את הכלבים ראה. הוא והם. אישוני־אדם באישוני־כלבים הביטו והתפוננו הדדית: הכלבים — לזנק על טרפם, והוא — להקביל פני המוות. מתח הרגע הבא זיווגם יחד. בגיטו הצליח לא־אחת לחמוק ממוות זה עצמו. מזמר היה לפני הגרמנים. היה מזמר... מזמר... הוא ינסה שוב... פתאום זעקו מתוכו עילועי־זמרה משונים כגירגורי־טובע המשווע לעזרה:

— — יש לי ילדונת...

— — מין חתיכונת...

— — נשמח...

איש לא הבחין בהינתן האות. כל הכלבים זינקו כאחד מבין מגפי־הס.ס. האסיר שוב לא נראה לעין. נהמות־אימים, נביחה ונפתולים, התגוששות־זעם בתוך ענגה של אבק במקום שם כרע קודם אדם על ברכיו. אחד מאנשי הס.ס. נתן אות בידו. נשמע קול צעקתו של קאפו:

"אסירים, קדימה צעד!"

השורות נזדרזו בכוחות מחודשים. נהמת־המוראים של הכלבים הנאבקים גוועה מעט־מעט מאחורי גביהם המתרחקים. דומיה. רק קצות הקרשים הקישו עצית בהתנגשם זה בזה מעל לראשים.

חסל "הופ־הופ".

בדרך החזרה למחנה כבר נטתה השמש לשקוע. תחת קרשים נשאו עכשיו

צועדי־השורות מתים וגוססים. את כולם יש להחזיר למחנה. בעת המיפקד חייב המספר להיות מלא. ליד שער־המחנה התרוממו שוב אלותיהם של הקאפואים. גרמני הופיע על סף בנין־המשמר. קאפו זינק לקראתו במרוצה, עקר כומתתו מראשו והתמתח דום:

"יש לי הכבוד לדווח, קומנדו־עבודה, 999 אסירים למצעד פנימה! אחד — סעודה לכלבי־הס. ס.!"

השורות נכנסו בשער פנימה. מעל כל שורה ושורה הניף הגרמני עפרון ארוך באוויר. נראה היה כאילו באמת הוא מונה.

14

א

פאַט ופאַטאַשוֹן ישבו על הספסל הקדמי בתוך בני־האצולה — הפולנים. ואצק הוא שזיכם בכבוד הגדול הזה.

אף כי לא נמנו רשמית על קולפי־התפודים הקבועים, באו פאַט ופאַטאַשוֹן יום־יום לעבודה ככולם ונהנו מזכויות־כולם, ממש כאילו השתייכו קבע לפונקציה. וכי מה עוד מבקש לו חיים־יידל? מה דבר של קבע יש באושוויץ אם יהודי אתה? הרי העיקר הוא שלא להימצא כל היום בתופת־הבלוק; להדוף בשלום יום, ועוד יום, ולהרחיק ככל האפשר מן התור אל הקרמטוריון.

בגרונו של ברגסון חלה תמורת־פלא תוך ימים ספורים: קולו החזני שב בו לתחיה. אמנם עדיין חלוד הוא, חורק כדלת על צירים שלא שומנו, אף־על־פי־כן הקול קול חזן־לשעבר. כל המקלפה שרה במקהלה, והמנצח על השירה הוא חיים־יידל. שירת־ציבור זו מתנה־משמיים היא לחיים־יידל; שפן אם רצונו בכך, יכול הוא לטעון כי קולו הוא הנישא בעוז כזה מתוך חלונות המקלפה. הרי זה דבר שלא יסולא בפז. לפיכך, אמנם, מסובב חיים־יידל את פני הדברים כדי שלמראית־עין יהיה ברור לכל כי אם לא יפצח או יסיים הוא בשיר, לא יידע כאן איש כיצד מזמרים. הוא־הוא נותן־הטון בכל־פעם, אם לא בפה הרי ביד־מנצחים. רבים המאמינים בכך, ועל כולם — ואַצק. והרי זה העיקר, בעצם.

יום־יום, בעלטת טרם־שחר, כבר רץ חיים־יידל לעבודה. תמיד ראשון הוא לבאים, שפן לעולם אינו בטוח אם בכניסתו למקלפה לא תקדמנו הבשורה הרעה: "די, פאט ופאטאשון! נגמר החג!" לא אחת, בשנתו־לילה באצטבה, פוקדים אותו חלומות־סיוטים. פעם ראה בחלומו את פרשת־החומש הראשונה: הנחש נכרך על גופו. ה"חווילה", בה התגוררו הוא ומשפחתו בגיטו, נפרשת ומשתרעת כגן־עדן. דבורצ'ה אשתו קורעת מעל בשרה בלי־חשך יריעות לבד וסרטי־כובעים, כל מלאי פרנסתו בגיטו, עד שהיא עומדת ערומה ומו־

ציאה מתוך הארגז נתח־לפת קלוף ומגישה לו למאכל. הוא יודע כי בשל זה יגרשהו אלוהים מגן־העדן, כמו שעשה כבר בפרשת־החומש הראשונה. אף־על־פי־כן אין חיים־יידל יכול לכבוש את רעבונו הנורא. נתח־הלפת צהוב ועסיסי. הוא נועץ בו שיניו. הנחש מסתכל, ממתין עד שיבלע את בלעו, ואחר הוא מסתער עליו באחת, נכרך סביבו ומתגלגל עמו מעל לבמה מַטה לתוך מחשפי־הבלוק. הכל צוחקים בלועות פעורים. ראש־הנחש כראשו של דזשאַדק. חש הוא כיצד החיות טורפות אותו לבלי הותיר שריד, ואף־על־פי־כן חי הוא, חי. דבר זה מתמיה אותו. הן בעליל הרגיש שטרפוהו החיות, כיצד, איפוא, הוא חי? ואם חי, היכן בֶּלה ילדתו? היכן בלה?! הוא תולש מעל גופו את העבותות שכפתוהו, אך גופו אינו בר־מגע, שהרי טרפוהו החיות. הוא צועק, אך לקולו אין צליל. צועק הוא בכל כוחו עד שהוא מקיץ.

חיים־יידל קופץ משנתו בטרם־שחר. כנופת־צופים לו זחילת־שחר זו שהוא זוחל על־פני הגופים באצטבה בעודם מעולפים בשנת־צלמוות; מתוקה לו בריחתו באפלה מתוך הבלוק. כל היום כולו אינו רואה, לא את משרתי־הבלוק, לא את הקאפואים ולא את ראשי־הבלוקים. אינו רואה את יגון־המחנה, את יריד המתים הענקי. במרוצתו מבעוד־בוקר בכביש הראשי נושא הוא עיניו למרום בשבח והודיה לאֵל בורא־עולם על כל הטוב אשר היטיב עמו. הוא גורף את הטובה מלוא כפותיו, אוצרו בידיו, וכולו רעדה לבל תפגע בו עין היום העולה לרעה, חלילה.

מלבד המרק שמקבלים קולפי־התפודים במקלפה בעת העבודה זכאי כל אחד מהם למנת חלקו בבלוק. ברור שמנת־מרק זו מוכרים הקולפים מיד בבלוק תמורת חצי־מנה לחם. לעת צהריים רץ חיים־יידל ככל האחרים לקבל את מנת־מרקו בבלוק־16. אך שלא כאחרים אין חיים־יידל מוכר אותה, אלא הוא נושאה מיד אל הרבי משיליו. לוואַווקה הסנדלר דואג ברגסון. ברגסון אינו שוכח לו לוואַווקה כי הצילו ממוות בגיטו כשהגניב אותו לסנדלריה לעבודה בלא פרוטת כופר.

מקום־מושבם של פאַט ופאטאשון הוא הספסל הראשון, אך דבר זה אינו משמח את חיים־יידל כלל וכלל. ראשית, למה לו לשבת בין שונאי־ישראל כאלה? שנית, כאן אין כל אפשרות להגניב משהו לפה. בספסלים האחוריים אפשר בכל־זאת להחמיק לפה חתיכת־לפת. השפתיים חתומות. השיניים לועסות. בולעים, ואין פוצה פה ומצפצף.

הפולנים הופכים ראשיהם, מביטים ומתפקעים. תמיד הם הופכים ראש ומביטים, כאילו היהודים מרוששים להם פה את ירושת סבתם, כאילו מבתיהם

הביאו עמם את הלפתות הללו. דבר זה מקומם את חיים־יידל ומוציאו מכלי. קשה לו להבליג, אך הוא יודע שעליו לשתוק. במיוחד הוא, היושב כאן בחסד ולא בזכות. אף־על־פי־כן הדבר מרתיחו עד למעמקיו: אושוויץ! אושוויץ שלנו! הגיהנום שכולו שלנו! המתים שלנו! הקרמטוריון שלנו! המעט סבלנו מן האנטישמיים האלה שם, בעולם ההוא? גם פה, בגיהנום? גם פה? מקום ששורפים וקולים אותנו? פה, מקום שנתייחד רק ליהודים ואך ליהודים, מקצה התיל ועד קצהו — הכל למעננו נוצר! הכל תוכנן ונבנה והותקן מראש ובמחשבה־תחילה בשבילנו! איך מעיזים הללו להיות גם פה בעלי־הדעה? הרי פה לא פשיטיק שלהם ששם רצחו אותנו בפוגרומים! פה הרי לא הירידים שלהם ששם פשטו את עורנו מעלינו! פה הכל שלנו! שלנו! הנשים נשינו, האבות אבותינו, הילדים ילדינו. הכל שלנו! אושוויץ שלנו! כולה רק שלנו!

אחרי המלחמה ישרבבו הללו לראווה את המספר שעל זרועם — קדושים מעונים! באושוויץ היו! ואילו היהודים לא יוכלו להראות את זרועם, כי יהודים לא יהיו עוד.

הדלת במחסן־התפודים הסמוך נפתחת: נכנס סוחר. הופעתו כולה חשאי־חשאים. ואַצק משגיח בו וקורא בלחש לעבר האגן:

"דזשאַדק!"

דזשאַדק מניח מידו את קלשון־התפודים על שפת האגן ומשרך פעמיו ברישול לעבר המחסן, כחנווני מנומנם זה היוצא לקראת לקוח. הסוחר מתפשט מאפודתו, קושר את פיות השרוולים בשרוכים. דזשאַדק ממלא את שני השרוולים תפודים. גמר, כורך הסוחר את האפודה לכנוס ולהסתיר בה פנימה את השרוולים הממולאים, נותנה על זרועו, ונעלם, כולו חשאי־חשאים, בעד דלת־המחסן. דזשאַדק חוזר לעמדתו, נוטל שוב לידיו את קלשון־התפודים, מגריפו בשעמום־עצלתיים אנה־ואנה, אנה־ואנה, כשפרופילו עב־הפימות מבהיק באור החלון.

לכל ראש־בלוק ספק משלו, המביא את התפודים לטבחו האישי. המשובח והמהולל במטבחי־המחנה הפרטיים הוא מטבח־המינהלה. הללו שם גילו טבח מקצועי, אמן־אפיה מהונגריה, המהנה אותם במעדני־עוגות ורוקח להם ליקר־לתפארה תוצרת־בית.

במשך כל היום נכנסים הספקים ויוצאים בדלת־המחסן. אם אין ואַצק משגיח בנכנס, מיד מרמזים לו על־כך הפולנים, יושבי הספסל הראשון. הללו מרגישים עצמם תוך־כך כבניו של חנווני הנהנים לסייע מדי־פעם לאבא בחנותו. ואם אמנם בניו של הבעלים הם, הריהם הופכים ראשיהם מניה־וביה

לעבר הספסלים האחוריים, להציץ אם אין השכירים המועסקים בחנות חומסים את אבא.

חיים־יידל רכון על עבודתו. מחתך בסכין את בשר־הלפת. נוגע בו באצ־בעותיו. כולו צהוב ועסיסי. כמה יהודים בבלוק היו יכולים להינצל ממוות בחתיכת־לפת אחת שכזאת! אולי יקח ויתחב אותה תחת הזרוע? בגמר העבודה נעמד דושאַדק ליד הדלת ושני פולנים עמו לערוך ביקורת בבגדי העובדים ובגופיהם. חיים־יידל מצליח תמיד להבריח חתיכת לפת בשביל הרבי. הוא חותך במיוחד פרוסה סגלגלה שטוחה ותוחבה עמוק בבית־השחי, ועכשיו — שיחפשו להם! באמונה, קל לו יותר להחביא חתיכת־לפת בבית־השחי מאשר לאַכלה בעת העבודה. כי במקלפה הרי פיספוס השיניים בלפת הפריכה נשמע ברבים, או שוואַצק מתנער פתאום מן החלום בצריחה: "פאַט ופאטאשון זנאים, לשיר!" רע ומר אם אותו רגע ממולא פיך לפת לא־לעוסה.

בחוץ צועד קומנדו־עבודה בסך לעבר שער־היציאה. אלוהים נתרחם עליו אז, מהרהר חיים־יידל, שהרי יכול היה אז אותו קאפו לחטוף אותו במקום "הופ־הופ". הסרים היו אחד למכסת־האלף. לולא נחטף אז "הופ־הופ" היה יושב עכשיו פה, יחד אתו, וחי. "נשמח כולנו..." מה היה אילו אותו חטפו אז, חלילה, ולא את "הופ־הופ!" הקאפואים מתרוצצים שם באלות מוּנפות סביב השורות הסדורות, כקצבים המבהילים עדר־בהמות לבית־המטבחיים. מי יודע אם לא נמצא הרבי שוב ביניהם? לולא ישב פה, היה אולי גם הוא עומד עכשיו בחוץ, בתוך המון הראשים. אדישות משונה ומזוועת עולה מן הראשים הצועדים. השער ודאי כבר נפתח. הם צועדים.

ואַצק מופיע ממדור־הדוודים ובידיו קערה גדולה לבנה המכוסה קערית מהופכת. גוי חסון הוא ואַצק זה! האדמה רועדת תחת צעדיו האיתנים. לרגליו מגפיים גבוהים. כולו שרירים ואון. ודאי איכר היה בביתו. הקערה בידו מכוסה כהלכה, אף־על־פי־כן נודף מתוכה ניחוח עז של בשר מאוייד — עד כדי כאב־ראש ממש. ואַצק עובר ומיישיר פעמיו אל מחסן־התפודים, מתיישב לו על ארגז מאחרי שני דודי־המילואים שבמחסן. ניחוח־הבשר פורץ משם עתה ביתר־שאת. ואַצק ודאי הסיר שם את קערית־המכסה. חיים־יידל חש כמדקרות אלפי סיכות בלחייו פנימה. כעבור זמן־מה קם ואַצק מישיב־תו, מרים מכסה מדוד, מכניס את הקערה פנימה, מופיע שוב במקלפה, וקורא בקול עמוס־שובע: "דושאַדק!" דושאַדק היה נכון ודרוך לקריאה זו. עוד קודם־לכן השעין את הקלשון על שפת האגן. הוא יוצא לדרך, לא מהפנים אלא מאחרי גביהם של היושבים. נכנס למחסן, מוריד את מכסה־הדוד, מוציא

את הקערה, נעלם מאחרי קיר המחסן ואינו נראה עוד. יש וגם דזשאַדק מחזיר את הקערה פנימה לתוך הדוד, יוצא לאגן מלפנים. בעברו על־פני הספסל הראשון הוא מניח את כפו המעוגלת בלי־אומר־ודברים על כתפו של אחד הפולנים, וממשיך בדרכו. הלה נותן מיד את סכין־הקולפים בסל־הקש, קם ונכנס למחסן, מסיר את מכסה־הדוד ושולף את הקערה. דממה כבדה, טעונת־מתח, שוררת במקלפת־התפודים בשעת פולחן־הקערה הזה. הכל יודעים מה נמצא בקערה ומה נאכל מתוכה. בתוך הדממה נשמע פיספוס־השיניים האילם בלפת בחביון פיות חתומים כמו ברפת־בהמות בדממת־ליל. הפולנים הופכים ראשיהם לעבר השורות האחוריות, עיניהם הבולשות מזרות רשפי־התראה: אל יחשבו להם הז׳ידים כי פה, בספסל הראשון, אין שומעים את זלילת הלפת!

״היי, פאַט ופאַטאַשון! ייכנס הרוח באמותיכם הזונות! לשיר!״ פורץ ואַצק בצעקת־פתע זחוחה.

חיים־יידל קופץ ממושבו, הופך פניו אל יושבי־הספסלים, מטה את סכין־הקולפים שבידו המרופשת כמגצח־מקהלה, ופותח:

אוי—אוי—אוי בּאַלז —

עיירתי באַלז — — —

״עיירתי באלז״. השיר נעשה הימנונה של המקלפה. יומם ולילה אין ואַצק שבע מלשמעו. מלה במלה כבר שגור הוא בפי כל. השיר סובב־סובב לו כתקליט אוטומטי, פעם ועוד פעם ועוד פעם, בלא שיימאס על ואַצק לעולם. אף שיר אחר זולתו אין הוא רוצה לשמוע. נתמזל מזלו של חיים־יידל: פולין כולה דבקה לפני המלחמה בשיר הזה לשירו בפולנית כביידיש. פושטי־יד זימרוהו בחצרות. האלוהים הוא שהכינו לחיים־יידל בפולנית, כדי שיהיה מזומן עמו עכשיו בשביל ואַצק.

לא־אחת מתקשרות עיניו של חיים־יידל דמעות בזמרו ״נווי הקט באלז״. לא־אחת, כשהאזניים קולטות פתאום את שהפה מזמר, צפה ועולה לנגד עיניו עיירת־מולדתו: הבית, אמא, אבא, האחיות. העיירה על סימטותיה, בתיה, יהודיה — פה בית־המדרש, שם השוק; פה ה״חדר״, שם הנהר. יהודים, יהודים, יהודים... יהודים בשבת, יהודים בימות־החול. חמאַלניק! נווי הקט חמאַלניק. עיירתי חמאַלניק...

״עוד הפעם, בני־זונונים, עוד פעם!״ מרעים ואַצק, וחיים־יידל מתחיל שוב מבראשית:

אוי—אוי—אוי... בּאַלז —

עיירתי באאאלז...

ואַצק יושב נטוי על כסאו, פאת־ראשו שעונה אל זווית החלון ומבטו שלוח למרחקים, הוזה, הוזה, וגוף־האיפר החסון שלו קפוא ללא־זיע. כעבור סיבובים אחדים משתררת דומיה. ואַצק בקפאונו.

הס.

מה הדבר אשר ניענע את ואַצק כתינוק בערשו? הפיסופים שבלחן מוצצי־הלב? העצב היהודי ההופך עצמו לגיגון? או שמא מלות השיר? מה הוזות להן עכשיו עיניו של ואַצק, שם, במקום שהרקיע לכוד בחוּדיו העליונים של התיל? ומה רואות הן בפס־הקרקע השחור שמחוץ לשיפולי־התיל?

דממה במקלפה. דזשאַדק אינו גורף עכשיו בקלשונו במי־האגן. הקולפים, בקומם להטיל את תוצרתם לאגן, מפסיעים חרש על קצות־בהונותיהם, מהפכים את תוכן־סליהם בזהירות לבל יישמע פיכפוך־המים. דומה כאילו חדר־ילדים כאן עתה ובו ילד חולה שהורדם בשיר־ערש, ובני־הבית טופפים על בהונות לבל ייקץ.

מוחו של חיים־יידל אינו תופס: מה כוסס בלבו של בן־איכרים בריא זה? גילגולו של מי הוא זה הגוי השפוף שם בכתפיו החסונות והוזה כמאובן אל סריגי־התיל? ידוע כי ואצק הובא הנה מסביבות זאַמוֹשץ שבפולין. אך האם גם עליו חרב ביתו? ושמא השאיר אחריו גם הוא אשה כדבורצ'ה ובת כַּלָה, פעוטתו? אך הן את אשתו וילדתו של ואצק לא הריצו ל"נקודת־הכינוס", בגיטו לא היו, בבונקר לא התחבאו, לעברן לא ירו. עולמו לא חרב. בטוחות הוא יושב לו פה באושוויץ, זולל בשר מאוייד, חי כבגווה־נופש. אחרי המלחמה ייצא מכאן לחפשי וישוב הביתה, אל אשתו וילדתו המצפות לו, לקרוביו ולשכניו. מה, איפוא, הדבר המכרסם בלבו של השקץ הבריא הזה?

במחסן־התפודים נפתחת הדלת: סוחר! דזשאַדק ממהר אליו בצעדי־חרש, הודפו החוצה בלחש: "אחר־כך. אחר־כך"...

כך נוקפת שעה, ועוד שעה. פתאום מתנער ואַצק מישיבתו המאובנת, מזנק מכסאו לעבר הספסלים ומתחיל לצווח ככפוי־שד:

"בני־זנונים! זללנים! זונות בני־זונות! שתישרפו כולכם מיד! לתוך הקרמטוריון אשליך אתכם! את כולכם! את כולכם! אימותיכם היו זונות ואימות־אימותיכם היו זונות! אתם כולכם זונות, אתם! ככה אני אעשה לכם תיכף... ככה... ככה"...

הקצף מבעבע מתוך פיו. פניו סמוקים כאש־להבה. הקללות ניתכות מפיו בנשימה אחת. תאוות־הרצח יוקדת בו כתופת. באגרופים קפוצים הוא מסתער כלפיהם. תיכף ישחט את כולם. תיכף ידחף את כולם לתוך תנור־הקרמטוריון.

אף אחד לא יישאר כאן. "זונות! זללנים! ממזרים ארורים שכמותכם!"

איש אינו נושא עיניו. הכל מוסיפים לחתוך את קלחי־הלפת. הכל יודעים כי מיד תדעך השריפה. אך יפלוט ואצק מקרבו את קיא־קללותיו, מיד יירגע. ישתתק. תמיד כך.

משנרגע ואצק, ניגש הוא אל דזשאדק ולואט על אזנו לשאלו מיהו זה שנכנס קודם למחסן. דזשאדק נענה לו בלחש. ניכר שאין דעתו של ואצק נוחה מכל הסוחרים הללו המסתובבים אצלו כבתוך דלתיים פרוצות. אבל הוא מחריש, פונה שוב למקומו אצל החלון, מתיישב על הכסא. אווירת המקלפה שבה לקדמותה, כמו לא קרה דבר.

בחוץ, מול רחבת־המטבח, מסתובב זאלקה עם אחד מן המינהלה. ואצק עוקב אחריהם בעיניים מהורהרות. פתאום הוא פותח את החלון וקורא: "היי, זאלקה! היכנס!" זאלקה נותן לו אות בידו: עוד רגע. רק יסיים את העיסקה עם הלקוח מן המינהלה.

כשניכנס זאלקה למקלפה נתלה ואצק בזרועו והוליכו לקרן־זווית בהציגו לו שאלה מוזרה:

"מי, לדעתך, מרשה להוציא מכאן תפודים בשביל ראשי־הבלוקים?"

זאלקה פער זוג עיניים ילדותיות, חפות־מדעת, היישיר מבטו אל ואצק כאומר: בדיוק מצאת לך פגר שתציג לו קושיות־תם שכאלו! קלעת לכתובת הנכונה...

"מי מרשה להוציא מכאן תפודים?" מתעקש ואצק בשאלתו.

הפעם נתן בו זאלקה מבט בוהה ואטום של מוזלמן־מלידה. סומא יכול היה לראות כי זאלקה אינו מבין אפילו מה מדברים אליו. זה בכלל לא הגיוני: מה, מכאן? ממקום זה, מוציאים תפודים?.. בפעם הראשונה בחייו הוא שומע זאת. לא, אי־אפשר! במקום שוואצק הוא הקאפו, יעז מישהו להוציא תפודים מן המחסן? לא ייתכן! לא בא כלל בחשבון!

נטל ואצק לזאלקה בזרועו והוליכו לאחד מדודי־המילואים שבמחסן. פתח את דלת התנור שמתחת לדוד, לחץ ראשו ותחבו עמוק אל פי החור, ולאחר־מכן הפשיט מעל גופו את המכנסיים.

"בפעם האחרונה אני שואל!" הרעים ואצק "מי מספק תפודים לראשי־הבלוקים?"

שני בלוטי־עכוזו הערומים של זאלקה, כשתי לבנוניות עיני־סומא, ניבטו אילמים אל כתלי המקלפה. הוא לא ענה.

"דזשאדק!" נתן ואצק בקולו, "תן את הקלשון!"

טיפות המים ניגרו מעל שיני־הברזל של הקלשון כאשר שלפו דזשאדק

מתוך מי־האגן. ואַצק שלח ידו אל הקלשון לקחתו, כשהוא מאיים בתוך־כך על שתי לבנוניות־האֵלם של עכוזו של זאַלקה, המובלט כחוק־אושוויץ:

"תיכף־ומיד ייפתח לך הפה. תיכף תזמר פה אצלי. כהוגן תזמר פה אצלי!"

ואַצק יצא למדור־הדוודים ותחב את קצות שיניו של הקלשון לתוך האש הבוערת תחת אחד מדוּדי־הבישול ללבנם. משהאדימו כהלכה שב למקלפה והוא נושא את הקלשון המלוהט כשאת דגל במצעד. בעקבותיו, בתהלוכה חגיגית, הזדנבו טבחים ורחצני־חביות: יהיה שמח!

"ועוד איך יזמר. זאת לא מלה!" נהם ואַצק והתחיל סורק בקלשון־הברזל את מערומי הבשר החוורריין. לבנוניות־העיניים התחילו משחירות וזבות. דוד־המילואים זעק נוראות. כתלי־המקלפה נרעדו לשמע הזעקות. ראשו של זאלקה היה כלוא ומסוגר בלוע הדוד. צריחות־אימים הצריח פנימה, ורק את המלה האחת־והיחידה לא הוציא: שמו של זה המרשה להוציא תפודים מן המחסן.

לאחר שעתיים רצופות של עינויים, כשהיה מוטל זאַלקה על הארץ קלוף, חרוך וצלוי ועדיין לא נתמלטה מפיו מילת־ההודאה "ואצק", משל נשרפה אותה מלה בגרונו — מיהר ואַצק לעמסו על שכמו וכפקעת־דמים החישו ל"קא־בא".*

הרופאים התרוצצו וטיפלו בזאַלקה כביורש־עצר חולה. שלוש פעמים ביום נשא ואַצק אל החולה מרק־בשר שבושל במיוחד בשבילו. כשהחלים זאַלקה ויצא מן ה"קא־בא" פיטר ואַצק מיד את כל סוחריו וספקיו. זאַלקה עמד אצלו במבחן־האש. לכן מינהו ואצק להיות לו ספק יחיד לכל הבלוקים במחנה.

"אתך, זאלקה, אפשר לגמור עיסקה. אתה לא סתם זונה מן הרחוב!" הושיט לו ואצק לזאַלקה יד־חברים.

"הזדיין לתוך פיך!" שמט לו זאַלקה חזרה את ידו. "דפקת לי ישבן מפוספס אדום לכל החיים".

ב

חיים־יידל לא יכול לשקוט על מושבו. כאחוז־קדחת פירכס ונע על הספסל: על אדן־החלון במחסן התפודים ניצב ספל לבן מלא ריבה, וחיים־

---

* קא־בא — ראשי תיבות: בית־חולים (Kranken-Bau).

יידל חש כי ראשו מחשב להתפוצץ. הספל היה מדקר מדקרות־סכינים במוחו. אפילו כשעצם את עיניו, ראהו.

"איזה ערך יש לזה אצל ואַצק?" טען מישהו בתוכו פנימה. "את הרבי משיליו יוכל זה להציל. כל אחד אומר שריבּה היא התרופה היחידה לצרעתו. מתיקות. קצת מתיקות חסרה לו. בסלקציה הבאה יילך הרבי לקרמטוריון. רוצח! מי, לפי דעתך, יהיה האשם אם לא אתה? כך אתה מודה לאלוהים על שהושיבך פה? ואותך מי הציל אם לא הרבי? כולם אומרים שחסרה לו מעט מתיקות. רק יאכל ספל ריבּה אחד כזה, מיד יחדל עורו להתקלף".

חיים־יידל חש שפניו לוהטים. רקותיו הולמות כליבּו, והיושב בסתר־כליותיו אינו חדל מלתבוע: "ואַצק יושב וגבו אל המחסן. איש אינו מביט הנה. קום, קח את הסל ותיכנס למחסן, כביכול כדי לקחת תפודים — —". לא! לא! — הוא נרתע — מה זה עולה בדעתו? חיים־יידל הופך גבו אל המחסן לבל יראה עוד לא את החלון ולא את הספל. חסל! פטור! איזה מין רעיון שגעוני! הלא כבר כמעט עמד לקום וללכת. במו־ידיו עמד עכשיו לשחוט את עצמו. כפי הנראה טוב לו מדי. כפי הנראה שכח כבר את הימים המרים ההם. מדגדג לו, כפי הנראה, בישבן מרוב טובה. ראיתם רעיון מטורף שכזה?!..

"חיים־יידל!" שב ההוא לטעון בקרבו, "אולי נדמה לך שתפסת את אלוהים בחוצן־בגדו, הא, חיים־יידל? כסבור אתה שאם אתה יושב במקלפה, חתמת בכך חוזה עם ריבונו־של־עולם? אולי נדמה לך שאם נהיית 'פּאַט־פּאַטאַשון' הרי אתה מבוטח כבר לעולם־ועד? במאורתו בבלוק שוכב הרבי משיליוו כאיוב בשחינו, ואתה יושב לך פה בין קירות חמים ומדמה לעצמך שחמקת מעיני האלוהים, הא, חיים־יידל? האם יודע אתה כי בסלקציה הבאה יחוסל הרבי? התוכל אז לטעון לפני האלוהים כי לא ידיך שפכו את הדם? האם באמת סבור אתה שבזכות זמירותיך לפני ואַצק לא יידע אלוהים מה לעשות בך? באמת־ובתמים אתה מאמין שאם לא תקום אתה ותנופף ידך כמנצח־מקהלה לא יידע כאן איש לשיר 'באַלז'? את מי אתה אומר לרמות, חיים־יידל? אותי? אני הלא אינני ואַצק. ביניגו לבין עצמנו הלא יודעים אנו שאפילו תשכב ותרקיב באיזה בלוק באצטבה עדיין יימצא כאן מי שיצליח לשיר 'באַלז'. כבר שכחת, כנראה, את עיניו של רפאל הנעוצות יומם ולילה בקרשים שלמעלה? כי בלילה, בשובך לבלוק, כבר חושך־מצרים בכל. שכניך לאצט־בה מלופפים כבר זה בזה כמו סחבות רקובות, ואפילו אינך רואה אותם. ובבוקר, כשאתה בורח מן הבלוק, הללו מוטלים עדיין בדיוק כמו שמצאת אותם אמש. אולי נדמה לך, חיים־יידל, שאתה מיוחס מהם? לולא הברכה,

ברכת הרבי, הלא היית אתה נרקב כמוהם באצטבה, או שמכבר היו עושים ממך עשן בקרמטוריון. ואולי נדמה לך שעינו של אלוהים אינה מגיעה עד למקלפה? זוכר אתה, חיים־יידל, את המלים: 'אלוהים נמצא גם בתיאטרון של אושוויץ'... זוכר אתה, חיים־יידל: 'רבי, ברכני! רבי, אני רוצה לחיות'... זוכר אתה מה רחש אז לבך? אינך זוכר! שכחת, כי שמנת, חיים־יידל! נטמעת בין הערלים. אתה יושב איתם על ספסל אחד ולבך אטום וערל כלבבם. אין אתה טוב מהם, אני אומר לך! הרבי משיליוו עומד לפני סלקציה. ואצק לא יתפגר אם פעם אחת לא יזלול ריבה. כרקיקת־רוק הריהי בעיניו. תוכל לעשות זאת באין רואה. איש לא ירגיש אפילו בחסרונה. איזה ערך יש אצלם לספל ריבה? מלבד זאת, הרי איש לא יידע שאתה הוא שלקחת. הצל, חיים־יידל, את עצמך! כן־כן, את עצמך!.. לתכלית זו שלחך האלוהים הנה. אינך אלא שליח־מצווה. ואתה בשליחות זו לא הפסדת הרבה. אלוהים מעמיד אותך עכשיו בנסיון. זוכר אתה את מראה־פניו של הרבי ברגע שאמר לך: 'לך, חיים־יידל, והצלח!?'.. אוי, חיים־יידל, חיים־יידל, הלוואי ולא ייחשבו לך פיקפוקיך לחטא. לרוץ היית צריך! למצווה כזאת רצים! רצים בכל־לב! בשמחה! בכל רמ"ח האברים! בכל — —"

"אוי, ריבונו־של־עולם!" פרצה אנחה כבדה מחזהו של חיים־יידל.

ברגסון, היושב לצדו, שמע את אנחת "ריבונו של־עולם" הפתאומית מפיו של חיים־יידל. בלא שישא עיניו, כשידיו מוסיפות לקרצף את הבוץ מעל התפוד, שאלו:

"מה כואב לך, חיים־יידל? הבטן, הא? הבטן?"

"ריבונו־של־עולם!.." מתפתל חיים־יידל בלי־הרף על הספסל כתקוף עוויתות־בטן עזות ואינו פוסק מגניחותיו: "ריבונו־של־עולם, ריבונו־של־עולם"...

"לך למחראה, חיים־יידל, ויוקל לך", יועצו ברגסון.

"זה יעבור... כבר הוטב לי"...

כעבור רגעים־מספר פורץ פתאום חיים־יידל בשאלה: "ברגסון, האם היית מקריב את חייך בשביל יהודי?"

"אתה מדבר כטיפש, חיים־יידל. באמת אתה מאמין שיש לנו חיים להקריבם?"

"האינך חושב, ברגסון, כי ישיבתנו פה היא אצבע־אלוהים?"..

ברגסון גוחן לסל, מרים לפת חדשה, נועץ בה את הסכין. "לא", הוא משיב צינית, "לא אצבע־אלוהים, אלא רגלו של הערל היושב שם ליד החלון... איזה מין שאלות־תם אתה שואל היום, חיים־יידל!"

"קר לי, ברגסון".

ברגסון מפנה אליו מבטו: "פניך מעידים שיש לך חום. הלא שיניך נוקשות!"

"זה יעבור", מנחמו חיים־יידל.

"רק זה חסר לך, שתקבל קדחת", אומר ברגסון בדאגה.

כעבור עוד רגעים־מספר:

"הרבי חולה מאוד, הא, ברגסון?"

"אוי!.." נשמעת אנחה בלבד מגרונו של ברגסון.

"צדיק יסוד־עולם! רק בזכותו אנחנו יושבים פה! זוכר אתה, ברגסון, אז בלילה ליד השער של בלוק 10? זוכר אתה, כשעזבתי אותך בגפך? לאן רצתי אז, לדעתך? אל הרבי משיליוו רצתי".

"לא פעם", אומר ברגסון, "אני יושב לי פה ומתאמץ לזכור מתי ואיך נכנסנו הנה, ובשום־אופן אינני יכול לזכור. רק זאת אני יודע, שבלילי־התיאטרון כבר הייתי מוזלמן. חוץ מזה אינני זוכר ולא־כלום. אם נזכה לצאת מכאן, לא נוכל אפילו לספר מה היה ומה קרה לנו פה. מאום לא נזכור. זוהי הטרגדיה לאמיתה. העולם אף לא ידע מה היה לנו פה".

ואַצק קם מישיבתו, מסתלק בכיוון מרחץ־החביות. ספל־הריבה הלבן הסתמן נוכח אור החלון. ליד ידית־הספל היה האַמאיל מפוצל ובסמוך לקרקעית השחיר כתם קטן. שחרורית־הפח הבליחה מבין פצלות־האַמאיל. פתאום־לפתע ניעור בחיים־יידל בעל־המצפון הסמוי: "חיים־יידל! זה הרגע! חטוף את הסל! נו, אתה רואה? הריהו בדיוק ריק. ועכשיו עשה כדברי: היכנס למחסן לקחת לפת, ואגב הליכה הצץ שם כבאקראי בעד החלון. מה יש, אסור להציץ בחלון? גבך יסתיר הכל. אך בעודך מציץ, תפוס את הספל והכניסו ישר לתוך הסל. מה הפחד? הלא גבך מסתיר הכל. אחר־כך גש לערימת־הלפתות, מלא את הסל קלחים ובשעת־מעשה תחב את הספל תחת בית־שחייך. תחב היטב, עמוק. ממש כאילו היית מחביא חתיכת לפת. אך היזהר לך שלא לשפוך, חלילה. החזק אותו זקוף, לא מלוכסן. ואחר־כך חזור למקלפה, שב על מקומך והחזק את הסל בחיקך, כאילו נחלשת פתאום מהתכופף. בעצם תוכל אפילו להוריד את הסל ארצה ביד ימין. אך מוטב שתבקש מברגסון שיעשה זאת הוא. הלא שמע מפיך שבטנך כואבת. ואחר־כך, ברגע־הכושר הראשון, קום וצא. פשוט, צא! ממש כאילו פניך אל המחראה לעשות צרכיך. מה יש, אסור? מי אינו הולך כשהוא צריך? דזשאַדק לא יבדוק אותך. אפילו אחרי העבודה, בבַקורת הכללית, הוא פוסח עליך. בימים

האחרונים אף אינו ממשמש בבגדיך. הלא אתה פאַט־ופאטאשון! ואם אחרי העבודה אינו מחפש, מה פתאום יחפש אצלך דווקא עכשיו? ראה תראה, אתה תצא בשלום ותלך ישר אל הרבי. ובכן, מה נעמדת כגולם? זוז! מיד! בלי היסוס! הנה, ככה. שכחת את הסל —"

חיים־יידל לא חש בתפוס ידו בסל, לא חש כי התרומם, לא חש שהוא הולך. שני דודי־המילואים התקדמו לקראתו כזוג שדים מחופשים תפוחי־כרס. בקטנותו, בחורף, בשובו פעם הביתה מן ה"חדר", ראה אותם שני שדים עצמם, והרגשתו אז היתה ממש כהרגשתו עתה. זיו החלון הבזיע ונשתפך לנגד עיניו כבוהק לבן מסחרר. הוא הביט החוצה ותהה עמומות איך חודי הגג של בלוק־1 השכן זז ומתנגש במגדל־המשמר שמנגד. שתיים מאצבעותיו טבלו פתאום בנוזל סמיך צונן בעוד ראשו משורבב החוצה וידו מגששת בעיוורון אחר הספל. לאחר־מכן מן־הסתם מילא ככל אשר נצטווה. הרי את תכנית־המבצע, לכל דיקדוקיה, הכין לו מראש צדיק־מצפונו הסמוי.

משחזר אל מושבו הושיט ברגסון ידו מוכנית אל הסל לקחתו. "מה קימצת הפעם בלפת?" שאל ברגסון.

חיים־יידל הרגיש כי שתיים מאצבעותיו מדובקות יחד. על המכנסיים מעל הברך הימנית התנוצץ לעין כתם כהה. תחת זרועו השמאלית הכביד הנטל כאבן כבדה. חלון המחסן נראה עכשיו ריק־להבהיל. הכתם על המכנסיים טרי. הריבה ניתנת לזיהוי. כפי הנראה קינח שם מבלי־משים את שתי האצבעות מדביקותן. בשורה הקדמית אי־אפשר להסתיר את הרגל ואין במה לכסות על הכתם, ולהתכופף אסור לו. עליו לשבת זקוף־גב. "חיים־יידל, ברגע זה! קום וצא! הנה —"

חיים־יידל קם ושוב צנח חיש על מושבו. ואַצק קרב ובא ממרחק־החביות, חלף על־פניו והתיישב במקומו אצל החלון, ככלב אל פי מלונתו. "חיים־יידל, כרגע! קום וצא!!"..

הוא קם. מעוצם בילבולו שכח את אשר שינן לעצמו קודם: להעמיד פני כאוב־בטן ביציאתו. כבר היה אצל הדלת כמעט כשפתאום תפסה בו מאחוריו צעקתו של ואַצק:

"פאַט ופאַטאשון הזונים — לשיר!"

חיים־יידל הסתובב. פניו נתעוו עתה בעל־כרחם בשל מעיו המתהפכים בו. הוא חינן מבטו אל ואַצק: עכשיו באמת הוא צריך לרוץ למחראה...

ליד האגן נתחייך מבטו המשועמם של דושאַדק למראהו של פאט, התופס בבטנו בידו האחת כשהשנית מדולדלת לו כיד־נכה. אַי חביבי, לא אצלי...

אותי לא תרמה. לפת ענקית שכזאת תחת הזרוע? הרי היא בולטת לך מגבך החוצה! גם זה וגם לא לשיר? זה, חביבי, עובר כל גבול...

חיים־יידל ראה את כרסו התפוחה של דזשאַדק ליד זרועו התלויה. ראה איך חגורת המכנסיים מבתרת לדזשאַדק את כרסו כחבל הדוק בטבורו של כר־נוצות. חש איך ידו של דזשאַדק מזדחלת ומטפסת על גבו מתחת לאפודה ושולפת את הספל בידית... הפחד צבה בראשו כגידול משתק. הריבה עלולה להישפך, חלילה! כל הראשים מורמים... כל העיניים מביטות... שורות עיניים מזוקפות... מדוע מביטות כך כל העיניים? האגן שלימינו מלא מים עד מחציתו. השעה כנראה מוקדמת ביותר, אם עדיין לא התחילו לזרוק שמה את הלפת... ואַצק מחזיק את הספל בין ידיו. איך הגיע הספל לידיו של ואַצק? הוא לא ראה שמישהו הושיטו לו.

חיים־יידל לא ידע עוד את הנעשה סביבו. הביט ולא ראה, שמע ולא קלט. שני פולנים טילטלו לכאן את ספסל־ההלקאה מן המחסן כנשוא כס־מלכות לאורח־כבוד, ולאחר־מכן החזירוהו למקומו, ודזשאַדק נרכן אל פי התנור שתחת דוד־המילואים, ופתחו. נשמעו צעקות, ידיים הדפוהו לעבר הדוד. ואַצק איננו פה, משום־מה. אבל שעה שמושיט דזשאַדק לוואַצק את הקלשון הרי ואַצק נוכח גם נוכח. ידיו של דזשאַדק תפוחות ובהירות, הן אינן מקרצפות רפש מתפוחי־אדמה. גם ידיו של ואצק בהירות, אך לא תפוחות כל־כך. בסמוך לו צורח ואצק: "זונות! בני־זונות! פאַט־פאטאשון!.." חיים־יידל יודע כי עוד מעט יחדל ואצק מצעקותיו. תמיד הוא צועק ואחר־כך הוא חדל. למרות זאת יודע הוא כי הפעם לא ידום. הפעם הזאת שונה מכל הפעמים. הפעם יתמו חייו שלו תחילה. כשתדומנה צעקותיו של ואצק, תהיה חיותו שלו מולקה וחבוטה מקרבו עד־תום. ליד החלון שולפים פולנים חתיכת לפת מתוך מכנסיו קצרות־המידה של ברגסון. מעולם לא סיפר לו ברגסון שהוא מבריח לפת במכנסיו. פתאום עומד ברגסון לצדו. כל הראשים במהומה צועקים, בשמחה סואנים. בדיוק כבעת הופיעם כאן בראשונה. הוא וברגסון ניצבים יחד כמו על במה... ואצק פונה אל דזשאַדק ולוחש לו מה. דזשאדק נסוב על עקביו, יוצא מאוכזב מן המחסן. ואַצק פותח את הדלת, מניף עליהם את הקלשון: "זונות! פרוצות! שהעיניים שלי לא יראו אתכם פה שוב! את הנשמה שלכם תקיאו אם תעיזו לדרוך אפילו עוד פעם אחת ברחבת־המטבח. החוצה! החוצה!"..

רגליו הארוכות והיחפות של ברגסון רצות וכותשות את האוויר הבהיר של רחבת־המטבח. חיים־יידל אינו יודע אם רשאי גם הוא לרוץ, או אם עליו

לחכות שימיתוהו. ואצק אינו פוסק מצעקותיו, אך חיים־יידל שוב אינו שומע מה מלים הוא מטיח בו. הוא חש בבעיטת מגפו של ואצק באחוריו. הדלת פתוחה. הוא מועף החוצה.

חומות התיל, הבלוקים, המחנה, עטו עליו בחוץ כעוט אריות מורעבים על נידון־למוות שהושלך להם אלי־גוב.

15

א

חלף קיץ באושוויץ. חיים־יידל לא יכול לתפוס זאת. הוא גרר את רגליו היחפות על־פני המחנה, וניסה לסדר ולישב במוחו את חשבון־הזמנים: כשהוציאוהו בטראנספורט מן הגיטו, אז יקד, כמדומה, שרב גדול. פה, באושוויץ, כבר בילה כפור לא־אחד. אם כך, כמה זמן נמצא הוא כבר במחנה? כלום אפשר שכבר עבר עליו פה חורף והוא לא ידע? בשום־פנים לא יכול להגיע לכלל סיכום. לרגעים העלה בחשבונו שכבר עברו עליו צינות־חורף לרוב כחומי־קיץ ולרגעים מדומה היה כי אפילו חדשיים ימים לא הוציא כאן עדיין.

ימות־אלול. לפנים בימים אלה כבר היו תוקעים בשופר. יהודים השכימו לסליחות. עלים צהובים כיסו בשלכתם את אדמת חצרו של בית־הכנסת. עיוור יכול היה לראות אז שהענפים רועדים מפחד יום־דין גדול הממשמש־ובא.

קצות המחנה לא ניראו לעין. אֶדי־ערפלים אפפו את שורות־התיל העליונות. לרגעים דומה היה כי המחנה כמו נצטמק וקטן, ולרגעים נראה עצום בלי־מצרים — תבל ומלואה. חיים־יידל לא ידע אנה ישים פניו, אם אל ראשית המחנה אם אל קצהו. הראשית הכילה את הקץ ובקץ היתה תקועה הראשית. רגליו היחפות גררוהו הלאה.

זה מכבר לא נשתייר בו זכר מן הימים הטובים במקלפה. כמו לא היו מעולם. להיפך, טרם התקבלו למקלפה כבר הסכין והסתגל לרעב, אך משגורש משם התנפל עליו הרעב מחדש בכוחו של כלב נרגז על עצם טריה. עתה אין בו עוד אותם אונים להיאבק ברעב. יגון־דכאונו כבד עתה משהיה. ריח־קץ עולה בנחיריו. מעולם לא חש בו בפועל־ממש כעכשיו.

תוגה כוססת, חדשה ולא־מופרת, היתה עומדת עתה בשלהי־קיץ אלה של אושוויץ. אילנות לא היו פה שישירו עלים צהובים. פה היו עצמות צהובות.

ערימה־ערימה ליד כל בלוק. צהיבותן כיסתה את עין הפל. לא היה זה עוד סתיו. זה היה סוף. על־פני זה הסוף גרר את רגליו היחפות.

באחת מרחבות־המיפקד שבין הבלוקים ישב מוני על הארץ, ידו האחת תחובה בעומקו של מגף שחור והשנית מטבילה קצה של מברשת־נעליים בקופסת משחה שחורה שלרגליו. אילו העמידו עכשיו מחוץ לבלוק חבית־תה לחלוקה, הירהר חיים־יידל, מיד היה מוני שומט מידו את המגפיים על המשחה ורץ לחטוף פחית־תה בשביל הרבי. חיים־יידל ניגש, התיישב על החול כפעוט הבא להתבונן בעיסוקו של בוגר, ובשתיקה צפה בתנועותיו של מוני.

מוני הבריק את הפנתות הגבוהות של המגפיים. "היית טירון במחנה!" פותח מוני לחיים־יידל, בלא שישא אליו עיניו ממלאכתו. "ירוק, היית! אותי היית צריך לשאול. לפני שהולכים לעשות מעשה כזה מתייעצים עם אחד שיש לו יותר נסיון. מה יצא לך מזה? ומה יש מזה לרבי?" מוני מושח בקפידה מקצועית סביב שוליה של סולית־המגף. "חבל, יום־יום מנה מרק. בחיי, חבל! סידרת את עצמך וגם את הרבי. מה אני מדבר: אצטבה שלמה חיתה מן המרק".

חיים־יידל שותק. אין מענה בפיו. עצב בלבו. מה יאמר ומה ידבר? וכי אינו יודע שהצדק עם מוני? רוח־תזזית נכנסה בו אז. אף־פעם בחייו לא גנב. טירוף של דיבוק אחזו. אין הוא יודע אפילו איך קרה הדבר. פשוט, איבד את חושיו. לא ידע אז מה היה לו. קפצה עליו התאווה לקיים מצווה, ולכבוש את תאוותו לא יכול. מה יאמר עכשיו ומה יענה? שום רוצח לא יעולל לאדם מה שמסוגל הוא לעולל לעצמו לפעמים במו־ידיו.

"באושוויץ אסור להיות טוב", ממשיך מוני. "אותי היית צריך לשאול. אני ותיק פה. אבל מה יועילו הדיבורים? מאוחר מדי. הפסדת, חיים־יידל! רצחת את עצמך וגם אחרים סהבת אחריך. החזן לא יסתובב פה עוד הרבה זמן".

חיים־יידל חש איך דבריו של מוני משספים בגופו. הוא לא יוכל לעמוד בכך עוד רגע. הטהו, איפוא, בשאלה:

"בשביל מי אתה מצחצח את המגפיים?"

"מה פירוש: בשביל מי? בשביל הפיפל של בלוק־8! לו הרי לא נאה לצחצח מגפיים. הלא הוא 'מלכה'. אז הוא מוציא אלי את המגפיים של ראש־הבלוק שלו לציחצוח. ונוסף לזה אני צריך עוד להיות מאושר שבכלל קיבלתי את העבודה ממנו. כשהגיע הפיפל ההוא למחנה כבר עברתי אני את כל הבלוקים האלה כפיפל. אתה רואה", מצביע הוא ביד האוחזת במברשת, "את כל הבלוקים האלה! אלא מה? השכל בא תמיד מאוחר מדי".

"מה אתה מקבל בשביל ציחצוח־מגפיים כזה?"

"טינופת אני מקבל! זנב של חתיכת־לחם לא רואים בעיניים. קצת שתן מן החבית אני מקבל".

"שתן מן החבית", עונה כהד לבו של חיים־יידל. לוואי ויכול הוא לקבל עכשיו קצת שתן שכזה. "אולי אעזור לך, מוני?" שואל חיים־יידל.

"אתה? מה אתה יכול לעזור לי?"

"רציתי לומר, אולי פעם אחת אין לך חשק לאכול את המרק".

"אה, זה מה שרצית לומר! אבל אתה יודע בכלל שאני מסתובב לפעמים יום שלם על־יד הבלוק עד שאני מקבל את טיפת המרק העלובה הזאת? אתה חושב שבקלות כל־כך אפשר להגיע אליהם? אם אתה לא תופס את הרגע — הפסדת. החביות ריקות. הלשונות כבר ליקקו הכל. אתה חושב שזה כל־כך קל? אל ראש־הבלוק אני לא יכול לבוא בדרישות. לא הוא נתן לי את המגפיים, והוא לא חייב לי כלום. והפיפל? זה הרי חושב שהוא חתם חוזה עם ראש־הבלוק שלו לעולם־ועד. הוא לא יודע שברגע שיפסיד את הפונקציה אז כעבור שש שעות יהיה רעב בדיוק כמוני".

סביב־סביב עלה ריח של קץ ועשן־קרמטוריון. הריח רבץ על המחנה כערפל כבד. הריח נדף מן האדמה, מן השמיים, מן הבלוקים, מסריגי־החשמל ומכל ארבע הרוחות. לא נותר לך אלא להתקנא במוזלמנים אלה התועים קהי־חושים לעיניך. הללו אינם מרגישים ואינם מבינים עוד. וכנראה, שום דבר אינו מכאיבם עוד. אך בטרם תגיע למדרגה הזאת עליך למות ששים מיתות בכל רגע, ובסופן לא תהיה בטוח אם אמנם אין המוזלמן חש רעב; אם אמנם אין האלות מכאיבות לו כשהן מקישות בגולגלתו כבפעמון נבוב, כשם שאינך בטוח שלאחר שגופך יעבור דרך הקרמטוריון של כאן, שלא תגיע שוב למין אושוויץ נעלם אחר של שם.

בדרך הצדדית שמאחרי הבלוקים חלף בדרכו פיוטר אבא'לה הקדוש. סיגריתו היתה חבויה בסגור־אגרופו. הסיגריה עצמה לא נראתה לעין, רק האגרוף ליד שסע־הפה, והלחיים המתקערות מדי־פעם בשקעי־מציצה עמוקים. חיים־יידל חש בצמרמורת המזדחלת בקרקפתו.

משנתקנא גינטר, ראש בלוק־15, ברוברט על ה"שרקן" שהלה מסרב להשאילו לו ולו לשבוע ימים בלבד, שלח לקרוא לפיוטר ותקע לו סיגריה לחתך־פיו: "אבא'לה, אני רוצה שהלילה תביא לי את הזמיר מתוך גרונו של ה'שרקן'..." בבוקר נמצא השרקן מוטל מאחורי בלוק־15, גרונו שחוט ומרוקן.

"כן־כן, חיים־יידל, ירוק היית", אומר מוני. "בקא צאָט אסור להיות טוב".

"הלב, מוני, הלב! הרי יהודים אנחנו. מה נעשה שכך נולדנו? מדוע מגיש אתה יום־יום תה לרבי?"

ידיו של מוני קפאו פתאום מתנופות הציחצוח. הוא ישב תחתיו ושפתיו ממלמלות, כדובר אל נפשו: "אני לא יודע בעצמי מדוע. אבל כשהרבי מביט אלי, נדמה לי שאמא שלי אומרת, כמו בגיטו: 'מונקה'לה, הגש לפאַ כוס תה'..." הוא הוריד את המגף לארץ, כשזרועו תחובה כל־כולה בעמקו: "אני לא יודע מדוע... אני לא"...

מוני, אסיר־אושוויץ הוותיק, געה פתאום בבכי כילד קטן.

ב

מטרות־הזעף ניתכו בלא חשך יומם־ולילה, לילה כיום. הכביש הראשי, הדרך האחורית, רחבות־המיפקד שבין בלוק לבלוק — מים, מים. הנורות שעל חומות־החשמל דלקו בין ביום ובין בלילה. הבלוקים דמו לקרונות הצפים, גדושי־טראנספורטים, לקרמטוריון.

חיים־יידל שוכב באצטבה. מראשו של רפאל לא שרדו אלא העיניים הגדולות השחורות. הנה־הנה תחרוגנה מתוך הראש, כצפרים מכלוב פרוץ. משוחררות תתעופפנה מזה אל דרור־קינן, ובאצטבה ייוותר רק הראש — שבר־כלוב נטוש ומרוקן.

בחלל הבלוק תלוי האוויר כשק טחוב, כבד־זוהמה. האסירים שוכבים באצטבותיהם מכורכים זה בזה כסמרטוטי־רקב לחים. דמומים בשתיקת־יחידו. אחוות בלואי־סחבות. אחרית־הימים של אושוויץ.

"אני מוכרח עכשיו לישון!" מהרהר חיים־יידל. "רק זה חסר לי, שאירדם בלילה".

בלילות הוא ממלא את מקומו של שומר־הלילה בשמירה, ובשכר זה הוא מקבל ממנו מדי־פעם קצת מרק. ההוא פונקציונר קבוע. שומר־לילה. חי חיי־מותרות, כמשרת־בלוק. למה לו להיות ער בלילות אם בעבור כמה כפות זעומות של מרק־מחנה מסתובב בשבילו חיים־יידל כל הלילה ובהיערך הביקורת הוא רץ אליו מיד להעירו כשהוא עצמו חש להסתתר. "אדוני בכיר־המחנה, יש לי הכבוד לדווח..." צועק שומר־הלילה מלוא ריאותיו, כאילו באמת לא ישן רגע קודם.

אבל השינה רחוקה עתה מחיים־יידל כרחוק עולמו החרב. היום, לפנים, היה יום־הכיפורים. יהודים התפללו על השנה החדשה שתבוא עליהם לטובה. אחרי יום־הכיפורים בא חג־הסוכות, שמחת־תורה. מה יבוא הפעם אחרי יום־

הכיפורים? השמועות אומרות כי בקרוב עומד לצאת מכאן קומנדו־סנדלרים למחנה־עבודה בגרמניה. "קומנדו". המלה מטילה בו מורא. אבל מה סיכוי טוב מזה צפוי לו פה במחנה? בסלקציה הבאה יישלח בלי־ספק לקרמטוריון. כמה זמן עוד יצליח להתחמק? אמנם בסנדלרות אין לו כל מושג, אבל יחד עם ואווקה לא היה הולך לאיבוד. השם לא יפקירנו. הבעיה היא רק אם יקדים הקומנדו היוצא מאושוויץ את הסלקציה לקרמטוריון. אם כה ואם כה, קודם־כל יש להירשם. מחר, בלי נדר, יכנס למינהלה ויירשם כסנדלר. אילו רק לא נקרא על זה השם "קומנדו!" לבו אינו מנבא לו טובות. אלה שהתגייסו לקומנדו שהועבר לבית־החרושת בבונאו נחנקו שם ביום הראשון לבואם. מיד, כך מספרים, העמידו אותם אל הדוודים לבחוש בגזים כימיים. אבל מה עלול לקרות לסנדלרים בעיבוד נעליים? מחר, בלי־נדר, יירשם להעברה. רק שלא יבחנו אותו קודם אם הוא באמת סנדלר. ואולי מוטב לא להיחפז? אולי מוטב עוד לחכות עד לרגע האחרון ורק אז לרוץ למינהלה להירשם? ברגע האחרון לא יהיה ראשם פנוי למבחנים. מלבד זאת, אם יסתובב בין הרשומים, עלול פתאום מישהו לקפוץ ולהלשין עליו שאינו סנדלר כלל. מי לא מפיר את היהודים שלנו! ואולי יצוץ פתאום משהו טוב מזה? משהו שלא ייקרא בשם "קומנדו?" המלה מטילה אימה. אבל אם כבר יהיה רשום אצלם כסנדלר, שוב לא יוכל להירשם אחר־כך למשהו אחר. מזל שחשב על־כך בעוד־מועד. תמיד חייב אתה להפוך ולהפוך בדבר קודם מעשה, אף כי לעולם אינך יכול להיות חכם מדי. והראיה, במקלפה. שם באמת הראה חכמה גדולה, חכמה עצומה! אבל אז פשוט לא ידע מה קרה לו. אילו רק נמלך בדעתו מעט יותר, לא היה עושה זאת. השד השיאו. אילו לפחות נועץ קודם־לכן בברגסון. ברגסון הלא ישב על־ידו. הפורענות דבקה בו. אין להבין מה היה לו אז. הפעם רצוי היה אולי להיוועץ קודם בוואווקה הסנדלר. אין ספק. אין ספק. מזמן כבר צריך היה לדון בזאת עם ואווקה.

שכניו המצונפים יחד אינם זעים. רפאל זה — מהרהר חיים־יידל — כבר אינו נראה בן־אדם. כן, את רפאל הוא רואה! וכי רואה הוא את עצמו? מי יודע איזו צורה יש לו? ואולי חושב עליו רפאל עכשיו בדיוק מה שחושב הוא על רפאל? הרי את מחשבותיו אין לדעת. אדם שאי־אפשר להידבר אתו. עשר שפות! הנשמע כדבר הזה שיידע אדם עשר שפות שלמות ואף לא מלה אחת יידיש! קום דבר עם חרש־אילם!

חיים־יידל זחל על ארבע בין האצטבות. ברכיו דרכו על סבך הגופים המכורכים, והללו — לא־ניע ולא־זיע. זחילה ארוכה עד למאורתו של ואווקה. ואווקה שכב ובהה בעיניו כרפאל. בדידות־מוראים גפלה על חיים־יידל.

כאילו שוטט בדד־בדד בעולם ענק שכולו מתים; בית־קברות שמתיו אינם מכוסים עפר מתוך שאף מתים אינם. פה לא מתים. פה נשרפים. מין כף־קלע שבה אין אדם מת. מבקש היה לזעוק, להקיץ את הלא־מתים. נפחד היה מלעמוד ולו אך עוד רגע אחד בלבד בבדידותו הנוראה.

"וואווקה!" קרא חיים־יידל בקול, "כבר נרשמת לסנדלרים?" כזעקה פרצה הקריאה מפיו.

וואווקה, מנהל־הסנדלריה בגיטו, שמעודו היה מראהו כמראה אתלט, סרוח היה עתה בכל מיעוט־שלדו — מוזלמן. הוא לא הסב מבטו אליו.

"הא, וואווקה?" ממריצו חיים־יידל.

אף כי גופו של וואווקה כבר יבש וחרב כולו, מסתבר שאין כן מוחו. להיפך: "שוב אין אני נוסע לשום מקום, כאן אמות", עונה הוא בשקט.

"מה אתה סח, וואווקה? עכשיו למות! עכשיו? דווקא כשיש לנו ההזדמנות לחיות? רק נצא מכאן. העיקר לצאת מכאן. כולם אומרים ככה".

"אני לא נוסע. אני לא רוצה לעבוד עוד בשביל הגרמנים", ממשיך וואווקה באותו גון־קול.

"וואווקה!" פוקעות עיניו של חיים־יידל מחוריהן, "הרי אתה מאמלל אותי! מה אעשה עכשיו? אתה שוחט לי את התכנית!"

"אתה צעיר, חיים־יידל. סע".

"מה, וואווקה, בלעדיך? בלעדיך?! עצה כזאת אתה נותן לי?"

"איש אינו נותן לך עצות. כאן אסור לתת עצה לאף אחד".

וואווקה שכב תחתיו ומבטו קופא נכחו, כרפאל. חיים־יידל ראה שאין הרגע כשר לדבר עם וואווקה. קודם־כל יגיע הוא לעמק־השווה עם עצמו, ואז ישוב וואווקה לתיקנו. הוא מכיר אותו יפה־יפה. יודעים איזה לב־זהב הוא וואווקה הסנדלר. לא נורא, רק נגיע לכך וישנה וואווקה את דעתו. עדיין אין העולם הפקר. מה־זאת־אומרת! יהודי יכול להציל את חייו וואווקה יגיד "לא"? מה הוא חושב לו? לא ולא! עדיין אין העולם הפקר. הרבי משיליוו עודנו באושוויץ, ברוך־השם, וכן גם פארבר. עדיין לא כל ההכרעה בידיו. רק נעמוד בזה. קודם־כל צריך לראות איך יפול הדבר. השמעת המצאה של יהודי? אין הוא רוצה לעבוד עוד בשביל הגרמנים! וכי מי זה רוצה לעבוד בשבילם? לעבוד נוסעים? להציל את החיים נוסעים. כמובן, אם מוטלים במין בית־קברות שפזה הרי אין כל פלא שמוחו של אדם נטרף. הרי פה אין עוד אפילו יום־כיפור. פה אדם שוכח לגמרי שיהודי הוא. והרי לקרוע קריעה צריך: פה, באושוויץ שכולה יהודים, שוכח אדם, רחמנא־ליצלן, שהוא יהודי!

"ככה זה, ואווקה, משמע שיום־כיפור לנו היום..." פורצת מתוכו אנחת־פתאום.

עיניו של ואווקה נעוצות אי־שם בחלל, דוממות.

"זוכר אתה, ואווקה", ממשיך חיים־יידל כמדבר אל עצמו, "זוכר אתה את בתי־הכנסת המלאים וגדושים יהודים? את הנשים בצעיפיהן הלבנים? יהודים לבושים קיטלים. ילדים. ילדים. ילדים בחצר בית־הכנסת. ילדים בחיק אבותיהם. ילדים צובטים בכפותיהם בשמלת אמא"...

מבטו של ואווקה מתחדד פתאום, מתעורר. עיניו מצטעפות לחלוחית נוצצת. זוויות־פיו הצהובות רוטטות. השפתיים זעות כהוא־זה, מתעוות בעילוע גרוני חנוק:

"גיטל היתה מקדימה אותי תמיד ביום־כיפור לבית־הכנסת... תמיד היתה מאחלת לי כשעמדה ליד הדלת: 'ואווקשי, שנזכה יחד להוליך את ילדינו לחופה'"...

ג

דממה בבלוק. דחילת־סילודים בבלוק. יום־כיפורים באצטבתו של הרבי משיליוו.

חיים־יידל לא זו בלבד שהצליח להתגנב מן הבלוק שלו ולחצות בריצה את הרחבה עד לבלוקו של הרבי, אלא שגם עלה בידו לגרור עמו את ואווקה.

הרבי יושב על קרשי אצטבתו. שתי רגליו הגרומות במערומיהן מתוחות לפניו בישיבתו כבמעמד של תפילת שמונה־עשרה. עיניו עצומות: "ונתנה תוקף קדושת־היום"...

באצטבת הפולנים מול הקיטון יושב פרוכטנבוים בין הפולנים. הללו פות־חים קופסות־קרטון להנאתם. מפרקים את חבילות־המזון שנשלחו להם מבתיהם. שולפים מתוך הקופסאות תפוחים גדולים אדומים ומגדנות מאפה־בית. פרוכטנבוים רוחץ בעדנים, מחניף חיוכיו אליהם. כל אחד נותן לו לטעום.

אצטבת הפולנים! אסור אפילו להתקרב אליה. פחד הוא לעבור בסמיכותה פן תגע, חלילה, בעץ האצטבה. הם, הפולנים, מקבלים שמיכות כמשרתי־בלוק ממש: שמיכות למצע, שמיכות לכיסוי, ואפילו לווילונות־בידוד סביב המאורה. רוצים, הריהם מסככים מאורתם בלילה, משל בינם לבין הבלוק אין ולא־כלום; רוצים, הריהם יכולים לצייר לעצמם בדמיונם לעת־לילה שנוסעים הם בתא־שינה פרטי של רכבת־פולמן. כאשר יקיצו עם בוקר

אפשר כבר יהיה לאחר־מלחמה. הם יירדו מן הרכבת ויעשו דרכם הביתה, לחיק משפחותיהם המחכות להם, לעולמם. פרוכטנבוים דואג לכך שמאום לא יפריעם כאן באשלייתם זו. בכל עומד הוא עליהם לשרתם, כשבלבו מכרסם רק צער אחד: הללו יודעים כי הוא יהודי ושמו פרוכטנבוים. אך נגדם אין לו כל עצה. אותם אין הוא יכול לכבד ב"ספורט" בשל כך. לגבי דידם הריהו בסך־הכל ז'יד.

עיניו של ואווקה נפערות: צנצנות מלאות מרקחת! הפולנים שולפים מתוך חבילותיהם את צנצנות־המרקחת, בודקים את תכנן וצבען באור, מסירים את המכסים, תוחבים אצבע וטועמים. ממש כצנצנות־המרקחת שהיתה גיטל מכינה תמיד לילדים לקראת החורף! הגרמנים קצבו להם שהות של עשר דקות בלבד לפינוי הדירה; בדוחק הספיק לחטוף את סדן־הסנדלרים עם ארגז כלי־העבודה. היה הדבר כשגירשו הגרמנים את יהודי־הערים לגיטאות. פולנים נכנסו אחר־כך להתנחל בבתי היהודים. היהודים בהיעקרם השאירו אחריהם הכל לעזובה. אולי ידיה של גיטל הכינו אותן צנצנות מרקחת שבידי הפולנים?

יום־כיפורים באצטבתו של הרבי משיליו. נמוג הבלוק. נגוזה אושוויץ. הרבי משיליו מתנשא לעולמות עליונים, ויחד עמו נישאים כל היושבים סביבו. דוק־הגשמיות האחרון נישל ונושר. גם בשמיים יום־כיפורים. מלאכים ייחפזון, חיל ורעדה יאחזון. מליטים שם פניהם באימה וביראה וזה לזה יאמרון: "בחסד יפון כסאך ותשב עליו באמת"... ובעולם־של־מטה, במאורת־אושוויץ, משמיע עכשיו פיו של הרבי משיליו את דברם מלה במלה.

נעצמות עיניו של ואווקה: בית־כנסת מלא יהודים. אהילי־טליתות על ראשי מתפללים. ילדים מתרפקים אל ירכי אבא־אמא. כל העדה מצעקת בקול גדול: "ותשב על כסאך באמת"...

נפקחות עיניו של ואווקה: צנצנות פתוחות על אצטבת הפולנים. צנצנות־מרקחת... "רבי!" ניתזת פתאום הזעקה מגרונו החתום, "איפה הם היהודים?! איפה הנשים!? איפה הילדים?!" ואווקה מזנק מן האצטבה מטה והולם באגרופיו בכל כוח בכותל הבלוק. "איפה בתי־הכנסת המלאים יהודים?! אמור איפה, רבי?!"

פרוכטנבוים בא במרוצה. פיו מלא זלילה. בידו האחת שארית תפוח נגוס ובשנית המקל: "בן־זנונים!" הוא בולע וצועק על ואווקה. "מה לך פה בבלוק שלי? החוצה! החוצה!" חבל היה לו עכשיו לפרוכטנבוים להפסיד את המטעמים באצטבת הפולנים. לפיכך כיבד את ואווקה רק במהלומת־ראש אחת בידית־מקלו המפורזלת, ובעט בו, זב־דם, להשליכו מן הבלוק החוצה.

ד

בבלוק־16 כמעט ונסתיימה חלוקת המרק. אחרוני המקבלים הנה חוזרים מן החבית והקעריות המלאות בידיהם. אלה שכבר בלעו את מרקם נדחפים מיד לזון שוב את עיניהם בקעריות המרק שבידי השבים. ממש כאילו הכיל המרק מין סם הכופה עליהם, מיד עם היבלעו, לרוץ ולהיזון, לפחות בעיניהם, מקעריות מרק לא־להם.

ואווקה יושב במאורתו. קערית־המרק עומדת לו בין רגליו השלובות תחתיו. כפותיו תמוכות בברכיים, ראשו נפול. עיניו מאובנות במרק. תחתית־ראשו נקובה מגרזנית־הברזל של פרוקטנבוים. הדם הקרוש משחיר על עצמות־ערפו כדליפת־חלב מצוננת מגר שחור. אבל ואווקה אינו מרגיש כל זאת. רכוז על קערית המרק הוא יושב אין־נוע, עיניו בה, כאַשף החוזה עתידות בכדור־גביש. שכניו לאצטבה רואים לא־אותו. לגבי דידם אין הוא בנמצא כל עיקר. ואין כלל בדעתם לתמוה: מדוע בעצם אין ואווקה אוכל? אפסה כל מחשבה.

עומדת לה קערית־מרק על־גבי קרשים — ועיניכל בה. העולם עוצר נשימתו: קערית מרק!

ואווקה אינו יודע כי ראשו נקוב. אין הוא חש בדם הקרוש על ערפו הרכון. רק זאת הוא חש שבמעמקיו משתוללת אש וזונקת אל מוחו, ובפרץ הלהבות נבקע ראשו לשניים. המלים מסתוללות בו כגצים מלופפים פקעות־עשן: "ואווקשי, שנזכה יחד להוליך את ילדינו לחופה"... מלוא בית־הכנסת יהודים מצעקים בהמון: "ותשב על כסאך באמת!"..

פתאום נקפצו רגליו של ואווקה ובעטו בעיטת־איתנים במרק. הקערית הועפה באוויר, נתקלה בדופן המאורה שמגגד, התהפכה ונפלה על פיה. "הבט!" נשא ואווקה עיניו כמפגין זעקתו למרומים, "אני אראה לך שוואווקה הסנדלר מסוגל לצום ביום־כיפור אפילו באושוויץ! אבל אתה! אתה שתשב על כסאך באמת! אתה שומע? באמת!"..

כרוחות־שחור מסוערים זינקו האסירים מן המאורות סביב־סביב. פעורי־לועות התנפלו ארצה, נפול ורמוס זה את זה. סמוכות־האצטבה שנתלחלחו נתיזי־מרק כוסו מלתעות ולשונות משורבבות שנגעצו בעץ, ליקקוהו, ינקוהו.

ואווקה הרס מתוך הבלוק החוצה.

בחוץ הליט הרקיע את גגות הבלוקים. המטר לא המטיר עוד אלא כמו נקווה בין שמיים וארץ. רגליו היחפות של ואווקה בוססו ברפש אדמתה של

אושוויץ. קילוחי הגשם הדיחו את הדם הקרוש שעל ערפו. פתאום־לפתע נטה ידיו אגרופים על שמיים־של־אושוויץ:

"אני חוטא ופושע, אני!" שיווע במרי־גידוף, "אבל גיטל שלי, האם נגעה בך היא לרעה במשהו? וחמשת הבנים שלי כל־כך פגעו בך? תשובה תן! תשובה תן! מ—דו—ע?!"

חיים־יידל שם פניו למינהלה. במוחו קדחה התכנית החדשה שלקראת גישומה הוא הולך. לבו לא היה שלם עמו. התכנית נראתה לו רצופת־סכנות מדי. הוא לא ידע להחליט אם טוב הוא עושה בלכתו אם רע. אם טוב, הרי טוב מאוד־מאוד. אם רע, אין רע ממנו. השיקולים התרוצצו בו לכאן ולכאן, וכתנודות שיקוליו היה קצב תגובתן המוכנית של רגליו. אם נראה לו המעשה, ונישאו הרגליים במרוצה; שוב לא נראה לו, מיד קפאו מפחד. לרגעים הפכו פתאום הרגליים על עקביהן והוליכוהו בחזרה, אך כעבור הירהורים אחדים נסבו קדימה והתחילו ממהרות, לבל יאחר חלילה ויפסיד הכל.

מרגע שהכריזו בבלוק על גיוס מומחים לדפוס־גילוף לא ידע חיים־יידל מנוח בנפשו. דפוס־גילוף! למען האמת לא היה פירושו של צמד־מלים זה מובן וברור לו כל־צרכו. בעצם, לא רבים התפקדו לכך, שכן לא היו בנמצא, וכל חקירותיו של חיים־יידל העלו שהתייצבו רק חוצלארציים בלבד. אף לא יהודי אחד משלנו. לאמיתו־של־דבר אין הוא יודע אפילו איך יידבר עמהם (רגליו של חיים־יידל מאיטות ריצתן). מימיו לא היה לו שיג־ושיח עם יהודים מסוגם. אין הוא יודע אפילו אם אמנם לב יהודי חם ואמיתי לשכמותם. יהודי אמיתי כוואווקה הסנדלר, למשל, מין יהודי כזה לא היה נותן לו ליפול לעת צרה. מין יהודי כזה אי־אפשר שיידע שיהודי שני עלול להיתלות ולא יחוש להצלתו. חוצלארציים! לכאורה, דמך־ובשרך. אחים לכל דבר. אף־על־פי־כן, אחים אובדים. ברגשותיך כלפיהם יש משהו מעין פגישה ראשונה עם אח שנדד מעבר־לים קודם לידתך. משום־מה אינך נותן אמון בחוצלארציים האלה. יש־אתה מכירם. אינך יודע אפילו אם רשאי אתה לסמוך עליהם. אף כי, מה אפשר לדעת? הנה, למשל, אברם. דומה, יהודי משלנו. אף־על־פי־כן, יהיו חייו כפרתו של רפאל. ופרוכטנבוים? הוא הלא אינו ראוי לשמש כפרת פסולתם של פשוטי־הפשוטים מן המתאגרפים

היוונים. כפי הנראה אין כל קבוע ומוחלט מראש בשום דבר (רגליו של חיים־יידל פוסעות במרץ). דפוס־גילוף! המקצוע כשלעצמו, הבל־הבלים. הכל אפשר ללמוד! הבעיה היא רק בחברתְ מי תעבוד, ובעיקר, שלא יתנו לך הללו ליפול. ואז, לא יהיה בכך אסון אם מעולם לא ראית בעיניך בית־דפוס. וכי מתי היה צריך לראות? מניין היה עליו לדעת שבדבר זה יהיו חייו תלויים? אין הוא יודע מה פירוש "דפוס־גילוף". אבל מה חילוק בדבר? ודפוס רגיל הוא יודע?

ממש נס נעשה לו אז שלא מיהר להירשם בין הסנדלרים. כל אותו "קומגדו" הסתיים בלא־כלום. התברר שאין צורך בסנדלרים נוספים. המכסה נתמלאה באֵלה שנלקחו מן המחנות השכנים. כעת יש צורך במדפיסי־גילוף. אילו נרשם אז במינהלה כסנדלר, איך יכול היה עכשיו להתייצב פתאום כמדפיס־גילוף? נס ממש. ואולי בכל־זאת יצטרף אליהם במקרה יהודי כמוהו, ממחנה אחר, כמדפיס־גילוף? כאן אין לו עוד מה לקוות. כאן אין שום פתח להצלה. בסלקציה הבאה יילך לקרמטוריון. ובלבד שלא יתברר שאיחר להגיע (רגליו של חיים־יידל אצות). ואם יעשו לו מבחן, חלילה? (הרגליים נעצרות) ואולי רצוי היה שיברר קודם כניסתו את התשובות שעליו לתת על שאלותיהם? אבל אם יפנה לחוצלארציים עלול נכרי כזה להלשין עליו במינהלה. לא! שום דבר אסור עכשיו לשאול מפי שום איש. אחרי שיגיע למקום־העבודה לא יתאכזר שום לב יהודי עד כדי להרע לו (הרגליים נחפזות). אלוהים לא יפקירך. אמונה! — הוא נוזף בעצמו — כבר? כבר אין לך אמונה במי "שאיני־ראוי־להזכירו"? וכי מי אמר לך ששם לא תמצא יהודים אמיתיים משלנו? ובלבד שלא יבשרו לו במינהלה שכבר נגעלה הרשימה.

רגליו שולחו במרוצה.

במינהלה ישבו הרשמים אל שולחן אחד ארוך. חם פה. נעים פה. כלל לא אושוויץ. ראֵה גם ראֵה את אלה הפרצופים, כמו בלישכת־מסים פולנית. הסתכל איזה סיגריות הם מעשנים!

"מדוע לא התייצבת עד עכשיו? לא היה לך פנאי?" נותן בו הפקיד עינו.

"לא הרגשתי כל־כך טוב". (עזור לי, ריבונו־של־עולם, אל תעזוב אותי...)

הפקיד שולף מן המגירה רשימה. הסיגריה מזוקרת לו מזווית־פיו ומחצית פניו מעוּוה. עשן הסיגריה מסתלסל כלפי מעלה אל עינו הממצמצת.

"אתה אומר, אם־כן, שאתה מדפיס־גילוף?"

"מדפיס־גילוף!" נחפז חיים־יידל לענות. "כמובן מדפיס־גילוף!" (ריבונו־של־עולם, רק אל תעזוב אותי עכשיו...)

הפקיד מעיין בגליון שני, מודפס גרמנית במכונת־כתיבה, מעיין בו בעין אחת, כשהשנית מצומצמת מחמת עשן הסיגריה והלחי שמתחתיה קפולה בתוך־כך באי־נוחות שבשובע בקפלי־בשר דשנים לעבר הרקה. חיים־יידל כבר שכח מראהו של בשר על גולגולת. כשראשו בגליון, קורא הפקיד בפתוב אגב הצגת שאלות:

"גילוף צבעוני כבר עשית?"

"מן־הסתם עשיתי, הכל אפשר לעשות", נפטר חיים־יידל מן השאלה.

הפקיד מגביה עינו מן הגליון ומסביר לחיים־יידל בנעימה של התנצלות: "לפי שהמדובר הוא, אתה מבין, לא בסתם־מדפיסים; כאלה אינם דרושים לנו".

"וכי מי מדבר כאן על סתם־מדפיסים?" נענה חיים־יידל.

הפקיד משפיל ראשו שוב לגליון המודפס גרמנית: "מחובתי לשאול הכל, אתה מבין", מוסיף הוא עוד כמצטדק, וחוזר ומעיין בהוראות־הצו הגרמניות. (ריבונו־של־עולם, אל תעזוב אותי... אין לי מלבדך... אבי אתה, כרחם אב על בנים... אל תייתם אותי כפליים...)

לודוויג טין נכנס. צליל־קולו בלבד דיו להרעיד את כל הווייתך. לודוויג מתעכב ליד קצהו השני של השולחן, משוחח שם עם הפקידים. "אל תביט שמה!" מתרה לבו של חיים־יידל.

הפקיד עובר שוב לרשימה הכתובה ביד. לפי מה שניתן לראות מכאן אין בה שמות רבים. בסך־הכל אולי שתי עשרות שורות.

"אם כך", קובע הפקיד לבסוף, "אצטרך להעמיד אותך ראשון ברשימה. איש מן הרשומים לא סיפק לעת־עתה את כל דרישותינו כמוך. הַטה את היד. הַרְאֵה את המספר".

חיים־יידל פשט את זרועו השמאלית, זו שבבשרה מקועקע מספרו. פשט אותה במכופף, כלמדידת ארכו של שרוול. הזרוע רועדת. (ריבונו־של־עולם, חזקני ואַמצני!) קולו של לודוויג מנסר:

"פקיד! רק שלא יתפגר לך האַתלט הזה לפני שהקבוצה תצא, חי־חי־חי"...

הפקיד אינו מרים ראשו. מוסיף ורושם, בכתב מאיר־עיניים, את מספרו של חיים־יידל בספרות־דפוס עבות. "זה יהיה חבל מאוד", הוא אומר אגב כתיבה, "זהו קומנדו־לוקסוס. שם יפטמו אותם כמו שצריך".

בצאתו מן המינהלה הבהיקו שמי־החוץ באור חזק. חזק מדי. חיים־יידל

חש כי האורה מנקרת לו בעיניו. הוא הלך כשיכור. "קומנדו־לוקסוס". קם הדבר ונעשה. "שם יפטמו אותם כמו שצריך..." נעשה ואין להשיב.

הוא שלח מבטו לשמיים. שפתיו ליחשו: "מעתה והלאה, ריבונו־של־עולם, השאר תלוי בך. אני את שלי עשיתי. עשיתי הכל. למעלה מכוחי". דפוס־גילוף! מלה משונה. ריחם של החוצלארציים נודף ממנה. אבל מה חילוק בדבר? שיהיה דפוס־גילוף. "גילוף צבעוני". גילוף... גילוף... למה התכוון בעצם? אומרים שידפיסו שם דולרים. מוזר. כשהגרמנים זקוקים לדולרים צריכים הם לפנות לאסירי־אושוויץ דווקא? סתם פיטפוטים. אף־על־פי־כן לא יזיק לו אם יתקרב קצת יותר למדפיס־הגילוף ההולנדי. הלה נראה יהודי בעל־לב. מניין לו, להוא, שידפיסו שם דולרים? אולי כבר עבד במין עבודה כזאת. ואולי ניחש זאת לפי השאלות שהוצגו לו? "אם כך, אצטרך להעמיד אותך ראשון ברשימה". הוא, חיים־יידל, הראשון ברשימה! האורה החזקה מדי ששפעה מעצם הרעיון דקרה לו בעיניו. אך מה ההבדל, בעצם, ראשון או אחרון? אם ההולנדי יעזור לו, אין זה חשוב מה יהיה מקומו ברשימה. כאן, באושוויץ, אין לו עוד מה להפסיד. "רק שלא יתפגר לך האתלט קודם". ימח שמו וזכרו! אם רק ירצה השם, תבוא על לודוויג טין דווקא מיתה משונה על אף שהוא בכיר־מחנה. יתפגר אפילו לפניו, המרצח!

ברחבת־המיפקד שבין בלוק־4 ו־5 עמד מוני כפוף על גיגית־מים גדולה וכיבס כתונת. מוני מאמין שאחיו ואחותו נמצאים בארץ־ישראל, מהרהר חיים־יידל. אף אחד לא ניסה לומר לו דברים אחרים. לשם מה? למה לספר לו את האמת? ואולי באמת עודם חיים אי־בזה? דניאלה נשלחה למחנה־עבודה. זאת ראה במו־עיניו. גם הארי הוצא מתוך הגיטו. מי יודע? אולי הם חיים. מילא, חיים! כמו שכל היהודים חיים. מוני מצטמק מיום ליום. הילד כולו כבר שלד יבש.

"הייתי רוצה לשוחח אתך על איזה ענין, מוני", אומר לו חיים־יידל. "אתה הרי מתמצא במחנה יותר ממני".

"מה הענין, חיים־יידל?"

"עשיתי מעשה. מעשה רב".

"מתאר לעצמי את המעשים הגדולים שאתה מסוגל לעשות כאן!"

"האמן לי, עשיתי מעשה כזה שהלב שלי הולם בי ואינו נרגע עד עכשיו. אבל במו־אזני שמעתי שאפשר להתפטם. אוכל לא יחסר".

מוני התיישר, מיתח באנחה את גבו ובהביטו היישר אל תוך פניו של חיים־יידל, אמר: "רק פיפל יכול להתפטם פה".

"אתה יכול ללגלג עלי כמה שתרצה, אבל אם אלוהים יעזור לי — לא אתחרט".

"חיים־יידל, אני צריך לגמור את החולצה. מה קרה שוב?"

"נרשמתי עכשיו כמדפיס־גילוף", פלט חיים־יידל באחת ובהנמך קול.

מוני נרכן על הגיגית, חזר לכביסתו. "אז מה אתה מודאג כל־כך?" אמר. "מצויין מה שעשית".

"לפי דעתך, מוני, טוב עשיתי?"

"מה יש, אולי אתה מתפטר פה מפונקציה של טבח?"

"אבל, לפי דעתך, האם זה בסדר, אני שואל?"

"שום דבר לא יכול להיות יותר בסדר מאשר לצאת מאושוויץ. כאן רק הארובה מחפה לך. בשום מקום לא יכול להיות יותר רע מאשר באושוויץ. מה דעתך, חיים־יידל, יכול להיות רע יותר מאושוויץ? הלוואי ויכולתי אני לצאת מכאן".

"אתה חושב שזה יצליח לי?" חרד חיים־יידל לשמוע מפי הילד תשובה של הן.

"מה השאלה? מה אתה מפחד? אתה הלא מדפיס. אני מקנא בך. הלוואי והייתי אני מדפיס".

חיים־יידל קם מישיבתו על הארץ. הוא לא יכול עוד למלט מקרבו אף מלה נוספת אחת. רגליו נשאוהו מזה. הוא פסע כלתוך אוויר ריק. טורי הבלוקים מזה ומזה זזו והתלכדו לנוכח עיניו כקמים עליו למחצו. קולו של מוני התגלגל אליו מכל גגות הבלוקים, מכל העברים: "אתה הלא מדפיס!" "אתה הלא מדפיס!"

רגליו נשאוהו אל אצטבתו של הרבי משיליוו.

17

א

מוני ישב בקצה רחבת־המיפקד על סוללת־האדמה המגובבת לאורך כותל הבלוק, כשעיניו נעוצות מרחוק בבלוק־16. להתקרב אליו יותר חושש היה, פן ייתקל ברוברט. אך כל־אימת שנפתח השער היה ניתר מישיבתו, אולי סוף־סוף בניאָק הוא היוצא, ואז ירוץ אליו לבקש שיתמוך בו.

ממושב־תצפיתו המסותר למחצה לא ראה את השער של 16. אבל גם רוברט, אם ייצא, לא יראהו כשהוא עוקב מכאן בשבע עיניים אחרי שער הבלוק שלו. בשום־פנים לא יכול להבין מדוע לא יעזור פיפל לעמיתו. אמנם לא בניאָק הוא האָשם שרוברט רצה לחסלו, אבל מדוע לא ירצה מין בניאָק שכזה לתמוך בו? מדוע לא יוציא אליו לפחות את מגפיו של רוברט לציחצוח, או את חולצתו של רוברט לכביסה? בקצת רצון־טוב הרי לא קשה למצוא דרכים לתמוך בפיפל ותיק.

שער־החזית של בלוק־16 לא נראה מכאן לעין. כאן אפשר היה רק לשמוע את ציווחת־הצירים הצורמנית, המתמשכת בהיפתח השער ובהיסגרו. עם כל צרימת־חירוק קפץ על רגליו: אם זה רוברט, יימלט מהר לדרך האחורית; ואם בניאָק הוא היוצא — ירוץ אליו לפני שיספיק להתחמק ממנו ולהיעלם.

בניאָק זה, אף פעם אין לו פנאי להחליף אתו מלה. תמיד הוא ממהר. תמיד אותם התירוצים: "סוחר מרגרינה מחכה"... "קונה יהלומים מחכה"... לעולם אין לבניאָק רגע להחליף אתו מלה, שמא תעלה לו בפרוסת־לחם.

הוא ישב על תלולית־העפר, אזניו ועצביו מתוחים. קפיצות־הכוננות המתמידות עם כל פתיחה ופתיחה, וצניחות־האכזבה עם סגירה, מצצו את שארית כוחו. כך, כל פעם שהוא נמלט מראש־בלוק, עומד הוא על המשמר ועיניו כלות לפיפל החדש שיעזור לו, שיקיים אותו, עד שיתקבל שוב לפונקציה. מצפה שעות על שעות. ימים על ימים. ואולם הפעם כבר לא יחזירו אותו לפונקציה לעולם. הוא יודע זאת בבירור. הפעם יהיה בניאָק

מחוייב לתמוך בו. בניאָק תופס לו את מקום־העבודה האחרון שלו. בניאָק יהיה מוכרח פשוט להבין זאת. אם הפעם בניאָק לא יעזור לו אז בעתיד הקרוב ביותר הוא עף לקרמטוריון. מוני יודע היטב מה צורתו ומה מצבו. לא כמו כל המוזלמנים הללו שם, שמביטים על גופם יום־יום כמו על מחוג־השעות שבשעון ואינם רואים בעצמם כל תזוזה לרעה. להם נדמה שהם נראים בדיוק כמו ביום שהובאו הנה.

את, ההמתנה הנוראה הזאת מחוץ לשערי־הבלוקים! לא מנת־מרק אחת כבר הפסיד בגללה בבלוק שלו, והכל בגלל הבטחות־שווא של פיפלים כמו בניאָק, שהבטיחו לו שייצאו אליו ולא קיימו. שעות על שעות אתה מחכה להם, מופקר וגלוי כל הזמן לסכנה שראש־הבלוק יתפוס אותך מאחור להעיף אותך לתוך הידיים של לודוויג טין. ובינתיים, בתוך הבלוק פנימה, כבר מזמן שכח מין בניאָק כזה שהבטיח לצאת אליך שוב. יכול מאוד להיות שכאשר הבטיח, כבר אז לא חלם אפילו לקיים את דברו. ואתה יושב כאן ומחכה, ומחכה. כל פעם השער מיילל, זה חותך לך את המוח ואת העצבים. כל פעם שהשער חורק, זה מביא לך מזיגת תקווה יחד עם סכנת־מוות: הפיפל? רוברט? החריקה נכנסת לך לעצמות. אתה זוכר אותה. אתה מכיר אותה. ואתה יודע מאַין היא באה, אם מבלוק־16 או מבלוק־15 שעל־יד. לכל ציר של שער הצעקה המיוחדת לו. אחד צועק כמו אסיר שתקעו לו את הראש לתוך תנור־הלבנים, ואצל השני זה כמו הצריחה הראשונה של אחד שתולים אותו בפרקי־הידיים. כל שער נועץ בך את צווחתו המיוחדת משלו. ואתה יודע את כולן. את כולן.

סבלי־אוכל כבר נושאים לבלוקים את חביות־המרק מן המטבח. בעקבות כל חבית וחבית חש במרוצה נחיל של שלדים. החבית מלאה על גדותיה. ראֵי המרק מתנדנד מצד אל צד בין שפותיה. עיני־המזדנבים רתוקות אל פתחון־החבית. להתקרב עדיה הם יראים. אבל נדחקים הם ומתגודדים. כל אחד ואחד חותר להיות בראש. עיניהם יוצאות אל ראי המרק השלם, המתנודד לכאן ולכאן. אולי ימעד אחד הסבלים ויאבד את שיווי־משקלו, ראי המרק יוטל בהדף עז ימינה, הדף עז יותר שמאלה, ו — — פיסה אחת מן הראי תתנפץ על שפת־החבית החדה. טיפות־פז תרעפנה על החול והרץ בראש יתנפל ראשון אל האדמה, ינעץ בה שיניו ויגרוס את החול על לשדו.

"אם תפסיד את הפונקציה, כעבור שש שעות תהיה רעב בדיוק כמו כל האחרים באושוויץ". בפעם האלף שאל את נפשו עכשיו: איך אפשר שדווקא בזמן שמאכלי־אושוויץ הטובים ביותר נתונים לפיקוחו ולחסדו, דווקא אז הגרון נסתם לו והוא לא יכול לבלוע כלום? פשוט לא מובן לו. כרגע היה

מסוגל לאכול יומם ולילה. בלי הפסק. הוי, אלוהים, מדוע אי־אפשר להתמלא פעם אחת כל־כך הרבה אוכל שלא ירעב עכשיו? "בין רעב לשבע מבדילות רק שש שעות בלבד". כשרוסטק אמר לו את המלים, לא הבין. אז עדיין לא נתנסה במשמעותן.

מעבר לפביש הראשי משנן פרוכטנבוים פרק בהלכות "ספורט" לקבוצת־אסירים. בוודאי ממשלוח חדש. אחד מהם אולי התנפל שוב לזרועותיו בשמחה רבה של הכרות "מבחוץ". אי־אפשר להבין מדוע דווקא פרוכטנבוים יש לו כל־כך הרבה מפרים מבחוץ! דווקא הוא, ששונא את זה. ומה איכפת לו, בעצם, אם ההוא הכיר את אביו? הלוואי ונמצא לו כאן מישהו שהכיר את פאַ. כל פרומיננט באושוויץ יש לו שגעון פרטי שלו. פרוכטנבוים זה רק נעשה פרומיננט, תיכף נדבק לו השגעון של "ררררביצין!" — "ררררביצין! מה עשית כל חייך?" — חרק אז פרוכטנבוים בשיניו. "ספורט בטח לא עשית. עכשיו תעשה אצלי קצת התעמלות. זה בריא. דלג־דלוג, דלג־דלוג"...

פרוכטנבוים יעשה פה באושוויץ קאריירה גדולה, מהרהר מוני. כשהביאו את פרוכטנבוים למחנה כבר היה אז הוא עצמו פיפל בבלוק־28. מיד כשבא, ביום הראשון, בכה פרוכטנבוים לפניו בדמעות־שליש: "בחוץ הייתי אישיות מפורסמת". כל אחד במחנה מספר לך שבחוץ היה מיליונר גדול או איש מפורסם. "אחרי המלחמה תיפתחנה לפניך כל הדלתות אם תוכל לומר שעזרת לי", הבטיח לו אז פרוכטנבוים. ומוני מיהר להוציא אליו מן הקיטון את מנת־המרק שלו. לא כדי שאחרי המלחמה תיפתחנה לפניו הדלתות, אלא פשוט מפני שלא יכול לשאת את דמעותיו של פרוכטנבוים. אֲלו גם נגעו ללב וגם הגעילו. כי איזה אסיר באושוויץ בוכה ביום הראשון שלו בגלל תוספת־מרק? אחר־כך התחיל פרוכטנבוים להתחנף לראש־הבלוק: הרביץ לאסירים חלשים, ביזמתו שלו, השליט סדר בשעת חלוקת־המרק בלא שיבקש את זה ממנו אף אחד. ראש־הבלוק הכיר בו מיד משרת־בלוק מבטן־ומלידה. עכשיו כבר הגיע פרוכטנבוים לדרגה של ראש־משרתים, ועדיין לא די לו. בכל הזדמנות הוא משתדל להפגין לפני בכיר־המחנה לודוויג טין את כושרו וכשרונותיו להיות גם ראש־בלוק. ואין ספק שיגיע גם לזה, אבל ביום שבו יעשו את פרוכטנבוים ראש־בלוק, יוצף המחנה הזה דם יותר מכל מדורי אושוויץ ביחד. כי מי יודע אם לא ירצה אז להוכיח לגרמנים שהוא מוכשר לשרת אותם גם בתור בכיר־מחנה! הרי רואים בבירור שפרוכטנבוים החליט בכל מחיר לעשות קריירה נכבדה באושוויץ, ורואים באיזו החלטיות מגפיו המצוחצחים צועדים לקראת מטרתו.

השער נפתח ונסגר לסירוגים. בכל פעם ניתר מוני על רגליו. אך פעם

היוצא הוא משרת־בלוק שלחם על בטנו בחביון־מכנסיו, פעם כובס ובידו חולצתו של ראש־הבלוק, פעם זיגמונט המחוטט. אסור שאף אחד מהם יראה עד היכן נידרדר. כי כאן, אם אינך שייך לפרומיננטים, שייך אתה לצוֹאת־הביוב שזורמת דרך המחנה לקרמטוריון. אין מעמד אמצעי. רק ייוודע להם כמה הוא עלוב, ירמסו וידרסו אותו ברגליים. לפי־שעה עדיין יש נעליים לרגליו. זה מועיל לו מאוד. לאסיר פשוט אין נעליים. אמנם הנעליים שלו מרופטות וקרועות; החודים נפתחו עד שרואים את הבהונות. בכל־זאת הוא אחד מבעלי־הנעליים באושוויץ. לעולם לא יפשוט את הגרביים האדומות. לא איכפת, שיקראו לו "הזונה הזקנה עם הגרביים האדומות!" כמעט לא נשאר כלום מהגרביים. רק פסי־צמר אדומים מסביב לקרסוליים. כל פעם שהוא מביט בהן הוא רואה את ראשה של מאַ, כמו בגיטו, עטוף ברדיד האדום. אף פעם לא יפשוט אותן מרגליו. מאַ סרגה לו אותן מרדיד־הראש שלה, מתנה ליום־הולדתו האחד־עשר. מתי יום־הולדתו השנים־עשר? האם היה כבר, או עוד יהיה? פה אתה לא יכול להבדיל אם זה קיץ או חורף. ואם יום־ההולדת שלו עדיין לא היה, האם עוד יהיה הוא בחיים ביום־הולדתו השנים־עשר? בגיטו, ברציף־ההטענה לקרונות, חלץ לו פאַ את נעליו והלביש לו את הגרביים האדומות החדשות. מאַ עמדה על־ידו וחיבקה את ראשו בחזקה אל לבה, וכמו בכל שנה בחגיגת יום־ההולדת גם הפעם פיזמו שפתיה לתוך שערותיו:

יום־הולדת שמח לך, מונקה'לה!

יום־הולדת מאושר לך, תינוקי המתוק!

אחר־כך, כשהטעינו אותם על הקרונות, אז מאַ נעלמה ו — — קרירר־גגגגץ! — התיילל פתאום השער: בניאַק! הסודר הלבן של בניאַק! בניאַק רץ בכיוון הבלוק השכן. בניאק! בניאק! מוני חוסם לו את דרכו: "בניאַק, רגע. רק רגע. אני רוצה להגיד לך משהו"...

בניאַק נחפז. הוא יודע מה רוצה מוני להגיד לו. הוא שומע זאת מפיו יום־יום: "אין לי פנאי, מוני. לא עכשיו. רוברט שלח אותי בשליחות". והוא רץ לו לדרכו.

בחזירתו שוב חוסם לו מוני את הדרך. רק רגע אחד הוא רוצה לדבר אתו. ייעצר בניאַק רק לשניה אחת: "זה דבר חשוב. נורא חשוב, בניאַק. מצבי רע. אני לא יכול לתאר לך כמה רע. חפה רק רגע. אולי כתונת לכביסה, אולי —"

שער־הבלוק מצטווח שוב בחריקת־אימים: רוברט!

מוני מסתובב חיש, ממלט את חייו.

ב

ערב.

שניהם היו לבדם במחראה. בניאָק הפשיל את הסוודר הלבן, פרף את הפתפיות, שילשל את מכנסי־הרכיבה והתיישב על פי־החור. רק אחר־כך התיישב גם מוני על־ידו, על פי־החור הסמוך.

המחראה היתה ריקה מאדם. דמומה. אפופת־מגור. מחציתה הפונה לשער האחורי היתה שרויה כמעט כולה באפלה, כשרק מחציתה הפתוחה אל הכביש הראשי מוארת אור עמום שבדוחק הפיג את דחיסות החושך הדמום. בבלוקים עדיין מתנהלת חלוקת־הלחם. זהו רגע התגשמות־החלום של אושוויץ. הרגע בו עסוקים הכל באושוויץ: סוחרים גובים חובות־לחם מאסירים שבצהריים שיעבדו אצלם את מנתם הנוכחית תמורת מנה מיידית של מי־מרק, ומשרתי־הבלוק מפקחים על הסדר. מוקד־הבורסה עובר בשעה זו מן המחראה לבלוקים. מוחות אושוויציים משולהבים עתה בקדחת של פעילות. ולפיפל, העסוק יומם ולילה, זהו רגע־הכושר היחיד לסור למחראה לעשיית צרכיו.

מוני יושב על פי־החור הסמוך לבניאָק. אפילו את מכנסיו לא שילשל. לא לצורך כך בא לכאן. מן הבוקר שמר את צעדיו של בניאָק, מדעתו שזהו רגע־הכושר היחיד לבוא עמו לידי שיחה. לשם־כך התיישב על־ידו. זאת היא ההזדמנות היחידה. מוני רוצה לפתוח במשהו, אבל גרונו סתום. אינו מוצא את מלת־הפתיחה שתאפשר לו לומר את אשר עם לבו.

בניאָק נלחץ על פי־החור, פניו מתעוותים, שקוע בתוך שלו, כאילו איש לא התיישב פה בסמוך אליו רכוס־מכנסיים רק כדי לומר לו דבר־מה. בידו של בניאָק גליל נייר־תחבושת. רופאי ה"קאַ־באַ" מונעים אותו אפילו מן הפצועים האנושים, ואילו לפרומיננטים מותר הוא בשימוש גם במחראה. כמה זמן עבר מאז היה גם הוא, מוני, פרומיננט המתנקה בניירי־תחבושת?

הבלוק נראה עתה אינסופי וערפדי. בפינה שליד השער האחורי פועם מנוע־המים בתוך תא־המשאבה: פומף־פומף... פומף־פומף... כמה זמן עבר מאז היה גם הוא פרומיננט במחנה? הוא יודע רק שאם לא ימהר לעשות משהו להצלתו, הרי בסלקציה הבאה יעוף לקרמטוריון. הוא מוכרח לעשות משהו. מוכרח. "בניאָק", פולט גרונו פתאום, "אל תתן לי למות"...

"מה אני יכול לעזור לך? רוברט עוקב אחרי על כל צעד".

"תן לי לפחות מרק אחד לשבוע", מתחנן מוני.

"מטומטם! איך אני יכול להוציא לך קערית־מרק מהבלוק? מוח מסוייד שפמוך! הלא כולם יראו!"

באפלולית המחראה פועמות שאיבותיו של מנוע־המים: פומף־פומף... פומף־פומף... תמיד בשעה זו — מהרהר מוני — היה הוא מתגנב הנה כדי להחביא מאחורי המנוע פרוסת־לחם בשביל ברלה.

"גם אני הייתי פעם פיפל כמוך. איך עזרתי אני לחבר־בצרה? אם רוצים, בניאָק, אם רק רוצים"...

בניאָק נלחץ על פי־החור ככלבלב־טרקלין מדושן בעת הטלת־צרכיו, עם שהוא מלחיץ מתוך פיו את המלים: "אל תבלבל את המוח, מוני. אל תבלבל את המוח"...

מוני מכוסס צפרניו. אין הוא יודע מה יעשה, אך יודע הוא גם יודע שהכל נגמר בכך. בניאָק הוא אחרית כל תקוותיו. אבל במה ירפך את לבו? איך מסוגל בניאָק זה לתת לו עכשיו ליפול? האם בניאָק לא רואה שהסלקציה הבאה תחסל אותו? שוב הוא מנסה, איפוא:

"בניאָק, אני אלמד אותך כאלה דברים באהבה שבחייך לא ידעת. אני יודע מה רוברט אוהב. תהיה בדיוק בשבילו".

"אני לא צריך!" פוטרו בניאָק. "אין לך מה לדאוג. רוברט לא יחליף אותי באחר. אם אתה מעוניין לדעת, רוברט לא יכול לחיות בלעדי. תודה רבה, אני לא צריך. שנית, הדברים שאתה יודע, אני כבר הספקתי מזמן לשכוח אותם".

משטמת־זעם מתלקחת במוני על עצמו. משטמה וחרפה: כמעט שנה שלמה לו באושוויץ! איך נידרדר עד־כדי־כך? הוא, האסיר הוותיק, שבילה את כל הפיפלים שהיו במחנה בהגיעו לכאן; הוא, שרוברט עצמו ביקש ממנו פעמים כל־כך רבות שיהיה לו פיפל — מה קרה לו? מי כישף אותו שלא יוכל להשמין בשום־פנים־ואופן? לו רק היה מסוגל להשמין, הרי לעולם לא היה מגיע לידי כך שמין בניאָק כזה —

"אוי, בניאָק, בניאָק!" אומר מוני פתאום. "אילו רק יכולתי אני אז לזלול מרקים כמוך לא היית אתה עכשיו הפיפל של רוברט אלא מזמן היית עף לשמיים דרך הארובה!"

"הזדיין מפה!" מתרגז הפעם בניאָק באמת־ובתמים. "מי גנב לך את רוברט? אל מי יש לך טענות? אתה הלא אומר שאתה יודע 'דברים טובים'. אז מדוע רוברט השליך אותך?"

מוני רעב ובניאָק שבע. די בכך שיהיה הצדק עם בניאָק, ואפילו תהיינה צפרניו המכורסמות של מוני זבות דם. חוק־ברזל הוא בקאָ־צָט. פונה הוא אליו, איפוא, ברוך, בתחנונים:

"בניאָק, תזכור: ביני ובינך מפרידות רק שש שעות. אם אתה רק מפסיק

להיות פיפל, אז כעבור שש שעות אתה רעב בדיוק כמוני. תשמע לי היטב, בניאָק: אף פיפל אחד עוד לא חתם באושוויץ חוזה עם ראש־בלוק! זה א נ י אומר לך. אתה שומע, בניאָק? א נ י אומר לך. אני קאַצטניק ותיק. ומותר לך לדעת: כשאתה עוד שיחקת שם בחול באיזה גיטו מטונף כבר הייתי אני פיפל באושוויץ!"

בניאָק קם. בשתיקה הוא רוכס את מכנסי־הרכיבה ההולמות. פניו מעידים בו שאין כלל בדעתו לענות לנדנדן הזה.

בניאָק נסוֹב ללא מענה. במגפיו הקטנים הוא מפסיע אל היציאה הראשית. מוני קופא תחתיו על פי־החור ואינו זע. גבו הבשרני של בניאָק עוטה הסוודר הלבן נעוץ לו בעיניו המוצפות דמעה. פתאום הוא מצליף לעבר גבו המתרחק ונמוג של בניאָק:

"זכוֹר, בן־זנונים, מפה כבר סילקו בּוּבּות יותר יפות ממך!"..

ג

לבדו היה עכשיו במחראה. הוא ישב על פי־החור. בניאָק נעלם מזה זמן רב, אך מבטו של מוני לא מש מן השער שנסגר אחריו בצאתו. בהרת הסוודר הלבן והאטום שעל גבו של בניאָק עדיין ריצדה בעיניו.

כוח לא היה בו לקום על רגליו, ומקום לא היה לו ללכת שמה. משום מקום לא נשקף לו סיכוי לעוד פרוסת־לחם. משמאל ומימין לו נתמשכו עיגולי־החורים של המחראה, ריקים מיושב. בחביוני האפלה פעמה משאבת־המים: פוּמף־פוּמף. פוּמף־פוּמף. משל כאילו הלם שם דופק־לבה של אושוויץ הלילית; בעד הריקנוּת השפוֹפרתית של מחילת־המחראה יכולת לשמוע את הפעימות כמו בסטטוֹסקוֹפ.

בניאָק היה אחרית כל תקוותיו. איש לא חיכה לו עכשיו בשום מקום, גם לא היה לו עוד שום מקום לחכות בו לאיש. הוא ידע כי בבלוקים נערכת עתה חלוקת־התה. הכל צובאים בתור לפני חביות המים הדלוחים. בכל חבית צפים מספר עלים בודדים מעל. בזמן האחרון הוא מתייצב במקום הרבי בתור למנת־התה. שפן אם פרוכטנבוים, מחלק התה, רואה את הרבי מתקרב לחבית, מיד הוא שואב מלוא־התרוד נוזלים ותחת לשפכם לתוך הפחית המושטת הוא מגירם על ראשו של הרבי: שיתקלף עור־פניו הצרוּע עוד קצת. צרעת משונה. הוא ידע שעכשיו הזמן להגיש את פחית־התה למאורתו של הרבי, אך לא היה בו כוח לקום ולעשות כן. מרוּקן היה עתה עד־תום.

מתוך החשיכה שליד הקירות התחילו מגיחים בזה אחר זה צללי מוזלמנים. בחשאי הגיעו מן השער האחורי ברגלי־שלדים יחפות ודמומות. לאורך הקירות עמדו וקינחו ממכנסיהם את זיבת־הצואה שניגרה מקרבם. עמדו ללא הגה, כנטולי־לשון. כולם בעיסוק אחד, אך איש ואיש חתום בתוך עצמו. שורת צללים שותקים ליד קירות אפלים. המחראה היתה עתה ריקה ומבעיתה מבתחילה, והדממה אף היא אימתנית יותר.

בזה אחר זה הגיעו ונכנסו למחראה. מוזלמנים עוד ועוד. נראה שכבר נפתחו שערי הבלוקים. נסתיימה חלוקת־התה. הירהור חלף בו שפארבר יתחלק ודאי עם הרבי במנת־התה שלו. גם פארבר, גם חיים־יידל, הכירו את הארי ודאניש. חיים־יידל אומר שבמו־עיניו ראה את הארי ודניאלה בנסיעתם ממטרופולי לארץ־ישראל. חבל שמא לא יכולה לשמוע את זה מפיו של חיים־יידל. אחרי המלחמה יחזרו הארי ודאניש לקונגרסיה, הביתה, לרחוב־השדרה. עוד הפעם יישבו כולם מסביב לשולחן, לא בחדר־האוכל הקטן אלא בגדול, כמנהג המשפחה בזמן קבלת־אורחים. לא! בשום אופן אסור לו למות באושוויץ! הוא יעשה הכל, הכל, ויחיה עד סוף המלחמה. אבל מה יעשה? אם לא יוכל להשיג לעצמו לפחות עוד שני מרקים לשבוע יילך בסלקציה הראשונה כמוזלמן בין כל המוזלמנים, לקרמטוריון. רק שני מרקים. "מוה מסוייד! איך אני יכול להוציא בשבילך מרק מן הבלוק?" ואולי הצדק עם בניאָק? אולי באמת מוחו כבר מסוייד? אבל מדוע יכול היה הוא להוציא מן הבלוק קערית־מרק לחבר? אילו הוציא לו בניאָק לפחות חולצה לכביסה, או מגפיים לציחצוח, היה יכול לתת לו את קערית־המרק בתור שכר־עבודה בגלוי, לעיני כולם. מדוע הם אומרים שכבר אין לו הכוח לכבס חולצה? מדוע הם לא נותנים לו יום־יום מרק כפול כדי שיהיה לו כוח? מדוע הם מגרשים אותו בתירוץ: זקנתָ, זונה בלה?

הוא קם מעל פי־החור. עייף היה מאוד. הוא נגרר לעבר השער האחורי. קיר־הלבנים הלא־מטוייח שהקיף את הפינה סגר על משאבת־המים בחינת תא בדל, בלא דלת ובלא גג, שרק פתח קרוע בצדו. הוא נכנס פנימה. חשיכה גמורה שׂררה פה. המנוע, כרגיל, היה מכוסה לוח־פח. היטב הכיר את הפינה שמאחרי הפח, ויפה הכיר את החלל הריק מאחורי הטראנס־פורמטור. הוא הסיט את לוח הפח הצידה. גחן ארצה, וכמו לפנים שלח ידו לעומקי החלל שמאחורי הטראנספורמטור כששפתיו נעות ברפה: נכון, ברלה, שתמיד הנחתי פה בשבילך פרוסת־לחם? נכון שאני לא מוח מסוייד אם אני מבקש מבניאָק שיציל אותי? אני רעב, ברלה, אני נורא רעב. עזור לי, ברלה. אני מפחד. אני מפחד מהסלקציה. אני מרגיש שהסלקציה

הבאה תגמור אותי. ואולי בניאָק צודק? אולי אני באמת כבר מסוייד? אין לי טיפה כוח, ברלה. אני מרגיש איך אני נעשה מוזלמן...

הוא קם מן הארץ. קילוחי־דמעות ניגרו מעיניו. מתנודד יצא מתוך התא. הוא פנה אל היציאה. הדף את השער האחורי. שורה ארוכה של נורות אדומות עממו בחוץ על חומת־התיל המחושמלת. הוא השתרך לאורך הבלוקים. לא ידע לאיזה מהם ייכנס. ערירי ועזוב היה ברחבי פלאניטת־אושוויץ האינסופית. כל־כולו נגהה אל אצטבתו של הרבי. חרש ובאין־רואים נכסף להשפיב אי־בזה את כאב־בדידותו, ליד כאלה שאינם קוראים לו "הזונה הזקנה אדומת־הגרביים". הוא עמד לפני שער הבלוק של רבי. נכסף היה להיכנס, אך רגש־אשמה שיתק את צעדיו. היום לא הגיש לרבי את פחית־התה. שום תירוץ לא היה לו לכך.

משך רגליו הלאה.

18

א

הוא לא ידע אם רגע קודם נימנם או היה ער. לא ידע אם תחילת לילה עתה ואם סופו. הרעב הסתער עליו עתה בכוח מחודש ופתאומי, כחיה שארבה לטרפה שנה תמימה, עד כה. פלצות אחזתו. עיניו נקרעו מאימה. הוא הרגיש: זהו הרעב הסופי! בשתי ידיו לפת את סמוכת־האצטבה. נעץ שיניו בעץ. מהר־מהר לבלוע משהו! פיו נפער לנשוך באוויר החשוך: זה הרעב האחרון! אחריו לעולם לא יידע עוד רעב. זאת ידע. כל אחד באושוויץ יודע זאת; כל מוזלמן חש בכך רק פעם אחת בחיי־אושוויץ שלו. הוא חש שעכשיו הוא עובר גבול, גבולו האחרון של כל אסיר. גבול הרעב הסופי. הוא נהיה מוזלמן.

לא־פעם ראה אסירים מתנפלים על האדמה לנשוך בשיניהם את שער הבלוק; לא־פעם בחשפת־לילה טרף אסיר לשכנו נתח מרגלו המצומקת; קומנדו־הפגרים מטעין לא־פעם על העגלה שלדים מכורסמים־למחצה מן המוטלים בלילה מאחרי השער. כשראה זאת לראשונה בהגיעו למחנה סבור היה שזוהי התקפת־שגעון נורמלית. לימים למד שזהו הרעב הסופי. מי שאך נעץ שיניו ברעבון כזה בעץ של אצטבה, לאחר־מכן שוב אינו אוכל מאומה. אף לא את מנת־לחמו שלו. שוב לא יבוא עוד הרעב להציקו עולמית.

הרעב האחרון! הוא בכה ועיניו צחיחות. כל לחלוחית הובישה בו מכבר. האימה רק פישקה את עיניו, אצבעותיו צבטו כבעווית בחשיכה המרוקנת. הוא חש: הרעב מקרצף כבמאכלת בדפנות־מעיו החרֵרים. תחב אגרוף לבין שיניו: מהר־מהר לבלוע דבר־מה. לתת לקרביו משהו ויהי־מה: נגיסת עץ־מאצטבה! רגלו! השרוול שעל ידו! הרעב בער במוחו כפתילה במנורה שיבשה.

מבקש היה להציל את חייו. ולא ידע איך.

זה לו הרעב האחרון! מחר, לעת־הצהריים, אפשר שלא יידע עוד רעב. הוא ידע שלכוד הוא עתה לאין־מנוס בסוגר חתום יחד עם הרעב. פנים־אל־פנים הם עומדים, הוא והרעב הסופי.

מחר יבוא המרק אל פיו, ומיד יישפך לו מתחתיתו כמו מתוך צינור גבוב. שוב לא יהיה בקרביו אותו משהו שיעכב את בלעו. יום־יום ראה כזאת אצל זולתו. ראה זאת בשוויון־נפש. כולם כאן אדישים לכך בראותם זאת אצל זולתם. אינך נזכר בכך אלא משמגיעה הרעה עדיך.

המוזלמניות הקרבה לבוא עליו ביעתה אותו בפלצותה. פתאום ראה מרחוק את צלמו שלו מוקרן כבפנס־קסם. הוא ירא להביט, עצם עיניו. אך החזיון לא סר ממנו, לא כאשר הידק עפעפיו ולא כאשר פקח את עיניו אל האפלה שבה היתה הדמות תלויה נוכח עיניו, מוחשית כעל בד מוקרן. הוא ראה: מוני, האסיר הוותיק, גורר רגליו ברחבת־המיפקד מבלוק אל בלוק והוא מוזלמן. מישהו חוטף לו את מנת־הלחם מתחת בית־שחיו, והוא אינו יודע ואף אינו מרגיש שכך עושים לו. מוני זה רק מסב ראשו, בוהה, ומושך רגליו. נגרר, בלי דעת שהוא נגרר. קאפו מנחית אלה על ראשו. תחושת־המכה כמו על ראש שאול לא־לו. הוא מציין, קופא על מקומו ואינו בורח. מוזלמן אינו בורח. אף אחד לא מכיר אותו. אף אחד לא יודע מי הוא. וגם מוני ההוא אינו זוכר איש. הוא נמוג בין רבבות מוזלמנים. הוא טיפה בנהר־שלדים הזורם אל ים של אפר. הוא מתנועע על־פני המחנה אנה־ואנה, אנה־ואנה. אינו יודע מאין יצא ולאן הוא מגיע. אינו יודע מי ומה הוא.

מוני! הרי זה הוא עצמו — מוני! הלא רואה הוא את מכנסיו, ומתחת להם — את פסי־גרביו האדומים סביב הקרסוליים. ההוא שם על בד־האפלה נוכח עיניו אינו יודע שההוא — מוני. הלה כבר אינו יודע כלום. אבל הוא־עצמו הלא יודע כי ההוא — מוני! עכשיו עדיין הם בדלים זה מזה. עדיין הוא מסוגל לראות את הלה ולדעת שזה הוא עצמו. אבל מחר־מחרתיים יתמזגו זה בזה כליל, ומוני זה לא יוכל עוד לראות את מוני ההוא. וכמו שההוא אינו יודע, כן לא יידע גם הוא את עצמו שהוא מוני. אפילו לרחם על ההוא לא יוכל עוד, גם לא לנחמו, להיצמד אליו ולגונן עליו, ולא להתחזק בו. הואיל ושוב לא יידע שזה הוא עצמו, מוני, האסיר הוותיק, הפיפל־לשעבר בכל הבלוקים. הוא יביט על אצעדות־הצמר האדומות החובקות את קרסוליו ולא יידע עוד שהן־הן הגרביים שסרגה לו מא מן הרדיד שלה ליום־הולדתו האחד־עשר. תמיד, ברגעי־האימה המרים ביותר, היה שולח מבטו לגעת בגרביים ופני מא צפים לקראתו. אותו רגע היה מרגיש: מא שלו מאמצת אותו בכאבו, חובקת אותו אל לבה, סוככת עליו בחומה. עכשיו

יוכל כל מי שירצה להפשיט אותן מרגליו. הוא יביט איך הן נגזלות ממנו, ולא יוציא הגה. הוא לא יידע עוד כי משל מאֵ הן, וגרביו הקרועות לא תעמודנה לו עוד כקמיע־הצלה.

תחת אחד ממרישי־הגג, בסוף הבלוק, דלקה נורה קטנה. תחתיה, על קצהו של תנור־הלבנים, ישב שומר־הלילה של הבלוק, מכורבל בשמיכה כהה, ראשו צנוח על חזהו ומנמנם. התנור נתמתח עד לעיניו של מוני כקו ארוך חווריין. טורי האצטבות מימין ומשמאל נתלכדו והתחברו בקצה הבלוק טור אל טור. המעברים הריקים שמשני עברי התנור השחירו לכל ארכם כפסים של חשכה. מוקד־הנורה הסמוך לשער דומה היה כמקרין אל עיניו קורי אפלולית וכסף; טווי של עכביש השולח מתוך נקיקו קורים ארוכים הנצמדים אל ריסי־עיניו, וכתם־השחור של שומר־הלילה העטוף שמיכה — העפּביש בלב רשתו, אשר אינך יודע אם מנמנם הוא אם אורב.

מאז נמצא מוני בבלוק־4 כבר הגיעו לכאן כמה פעמים משלוחים חדשים בהמוניהם. "מאַמאַקאַקא" * הולנדים, איטלקים ובלגים. יהודים מובאי־נכר, זרי־לשון. כולם שוכבים עכשיו מימין ומשמאל, אין רחש והגה. כמו אין פה נפש חיה. קורים ארוכים נקרנים ופושטים מרשת־העכביש ועוטים הכל. מראהו של הבלוק כמנהרת־לילה ריקה ונידחת, אי־שם בירכתי־תבל. רק מקידמת־הבלוק, ממשכבם של רחצני־החביות, נישאת נחרה כבדת־הדים, כמחלחלת לתוך בלוק ריק. הללו ישנים על יצועי־כסתות ומתכסים בשמיכות־צמר. לאצטבתם אין איש מעז לגשת. הם חוזרים לבלוק אחרי גונג־הערב ויוצאים ממנו לפני גונג־השחר. אותם עצמם אין רואים כאן בבלוק, אך בעץ־אצטבתם נוהגים כבוד ויקר. פרומיננטים הם ביום ופרומיננטים בלילה. הנחרנים היחידים פה. דומה כאילו כל הבלוק כולו עוצר עתה נשימתו שלא לפגוע ברוממות נחרתם.

מי ששבע ביום, נוחר בלילה. מחר־מחרתיים לא ירגיש עוד הוא, מוני, שעליו להציל את חייו. שוב לא יתרוצץ לחפש עבודה כדי להשתכר כף של מרק. עכשיו עדיין יכול היה להציל את חייו. אחרי־כן יהיה מאוחר מדי. אחרי־כן אף לא ירגיש עוד שכבר מאוחר מדי. לא יהיה מסוגל עוד להתגונן. הכרה ובינה לא תהיינה בו עוד לכך. אנא אלוהים! רק שתישאר בו לפחות ההבנה שעליו להינצל! באיזו דרך יוכל לשמר ולעפּב בראשו אותו משהו

---

* "מאַמאַקאַקא" — תינוק הקורא לאמו ברצותו לעשות צרכיו; כינוי באושוויץ ליוצאי־הולנד, כנראה על תמימותם ויושר־לבם.

שמכיל את ההבנה לכך? מה יעשה כדי שאותו משהו לא יפרח לו פתאום ויתנדף מקרבו? לפי־שעה עדיין זה נמצא בראשו. אתמול, בזמן חלוקת־הצהריים, ראה מוזלמן משמיט מידיו את מגת־הלחם וזוחל על־ארבע אל החבית הריקה ללקקה. ברור לו כי זאת לא היה עושה עכשיו. אבל מחר? מחרתיים? האם יחוש את הרגע, אותו רגע־מוראים איום, כשתסתלק ממנו ההכרה?

הוא תפס מצחו בשתי ידיו. סוכך על ראשו בכפותיו. אמהות בנקודות־הריכוז בגיטו חיפו כך בידיהן על ילדן לבל יקחוהו. ההכרה! קורטוב־התמצית האחרון שעליו לשמרו עתה מכל משמרת. תנור־הלבנים הארוך והמסוייד נקרס בריסי־עיניו כקור־כסף חוורריין מרשתו של עכביש. נחרה זוויתית מאצטבת רחצני־החביות נשנקה ונטרפה באמצע, כאילו החניקו שם מי מהם תוך־כדי צעקה לעזרה, כמו שחינק טין את לולק הזהוב באמצע עילוסי־אהבתו. הה אלוהים, רק ההכרה אל תתנדף לו מראשו! מכל ראשי־הבלוקים ידע לחמוק ברגע הנכון. המוני פיפלים בילה פה, וכל זאת אך ורק הודות לתבונת־הכרתו זאת. היא שלחשה לו באזניו תמיד: "מוני, הלילה ברח להתחבא בבלוק זר!" או: "מוני, ראש־הבלוק הזה שלא יראה אותך עוד פעם!"

מתי נעשים מוזלמן? האם מרגישים וחשים את הרגע? לא, הוא עדיין איננו מוזלמן! הרי עדיין הוא מרגיש בכל הווייתו שעליו להינצל מיד. מוזלמן אתה נעשה רק אחרי הרעב האחרון. וזה, קודם, כנראה לא היה הרעב האחרון שלו. הוא מרגיש שעוד עתיד הוא לרעוב. מאושר היה: עדיין עתיד הוא לרעוב! רחצני־החביות האלה הגיעו למחנה אחריו. אם־כן, איך הידרדר הוא, הוותיק מהם, לאפסות־מצבו הנוכחי? וכי לא עשה הכל כדי להציל את חייו? לא! לא עשה הכל, ולא עשה מה שצריך. יום־יום הזדנב אחרי בניאק וחיפה לבוּבון היפה בחוץ כמו כלב בזוי, שירחם עליו וינדב לו חתיכת־לחם; יום רדף יום, והוא הסתובב על־יד שערי־הבלוקים מפני שהאמין כמו טיפש שמיני בניאקים כאלה יתנו יד ויעזרו לו, ולא מגת־מרק אחת בבלוק שלו הפסיד בגלל זה. מדוע התנהג כך? לאן נעלם שכלו? מדוע לא עשה שום דבר ורק סמך על הבוּבון? דווקא החסתובבות הזאת בלי־הפסק מאחרי שערי־הבלוקים היא שהביאה אותו למצבו הנוכחי, היא מצצה ממנו את לשד־עצמותיו. וכי צריך היה ליהפך לכובס? הרי את שארית־כוחותיו ביזבז על גיגית־הכביסה. עכשיו הם אומרים: "אתה לא שווה פרוטה! אתריך צריך למסור את החולצה עוד פעם לכביסה!" עכשיו אף אחד כבר לא מסכים לתת לו עבודה. "זונה בלה!" הם אומרים. ברגע

שהסתלק מרובּרט היה צריך לעבור למסחר. האם לא ידע שבּלוק־16 היה הסיכוי האחרון שלו בתור פיפל? מדוע לא חזה מראש את הבאות? אותו לילה, כשברח מבלוק־16, מדוע לא הבריח אתו לפחות לחם אחד? רק לחם אחד, זה הכל! זיגמונט אפילו לא היה מרגיש שהוא חסר לו מן הסליק. וכיום היה יכול להיות סוחר בין סוחרי־המחנה. לאן נעלם אז שכלו?

מאחוריו, מן האצטבה הקדומנית, הגיעה אל אזניו נחרתם של רחצני־החביות. הפרומיננטים. הוא הרגיש שאין הוא אחד מהם. מקומו עם אלה שנשימתם אינה נשמעת ואין לדעת אם הם ישנים או שהם מתים. ממש כמו אלה שמוטלים פה סביבו. "מאַמאַקאַקא" הולנדים. משלוחים. משלוחים שרק צפים ועוברים דרך המחנה ושידוע לכל שחבל לבזבז עליהם מנת־לחם. בהמונים נשפכים הם יומם ולילה בלי הפסק מרציף־הקרונות דרך המחנה אל הקרמטוריון. איש לא רואה אותם ואיש לא מפנה אליהם מבטו. איש לא מכיר אותם. תשפוכת כזאת צפה, בלי צבע. עד שאתה פונה הנה או שמה, כבר שטפו הללו וזרמו להם מפה לקרמטוריון. כל השכיבה שלהם באצטבות זה רק ענין חטוף של רגע. רק הללו שנוחרים שם באצטבה הקדומנית, רק הם אסירי־קבע במחנה; אסירים ממש; צוקים שנהר־המשלוחים זורם ועובר על־פניהם.

הוא חש שתמו כוחותיו. סמוך אל גופו שכובים היו אסירים. הוא לא ידע אם הם ישנים או ערים. מוטלים היו בלי נשימה, איש גורלו צנוף בגורל שכנו. הוא לא ידע את פניהם. מעולם לא ראה אותם. מגונג־השחר ועד גונג־הערב הוא מתרוצץ בכל פינות־המחנה. על־ידו יכול היה לשכב עכשיו אחיו־מלידה והוא לא היה יודע. אסירים. אסירים. למעלה — אסירים. מתחת — אסירים. מכל צד ועבר — אסירים. אחרי שנה שלמה באושוויץ נבלע גם הוא ונסחף לתוך הזרם האינסופי.

הוא חש שכוחותיו תמו.

כל אשר בו שיווע להצלת חייו, אך הוא לא ידע איך ובמה יצילם. כבר היה רואה עצמו מתרוצץ למחרת היום מבלוק אל בלוק, משַחר לעבודה. מהר־מהר עליו להציל את עצמו. להשתכר ולו אף רבע של מרק. אבל בכל מקום משיבים את פניו ריקם. בכל מקום סוטים מעליו. אין רוצים אפילו לדבר אתו. הוא משתופף מאחרי אחד הבלוקים לצפות צפייה שאין עמה לא סיכוי ולא שחר. עיניו מתרכזות עד כדי סחרחורת במרחק המטשטש, והוא בתצפיתו: שמא יעבור איזה פיפל שהוא מכיר. הנה הוא קופץ ממקומו, והנה קורס שוב תחתיו, נכזב. את, זו קפיצת־הכוננות המתמדת וצניחת־האכזבה הממוטטת שאחריה! עד שפתאום יישאר צנוח כך תחתיו על חפירת־

העפר ליד בלוק כלשהו. איש לא יראה. איש לא יידע. איש לא יפנה להביט. זה יבוא עליו כחטף, קודם ממה שנדמה לו: יקישו בגונג למרק־הצהריים. הנקישות תגענה לאזניו, אך הוא לא יידע עוד באיזה בלוק עליו לקחת את מנת־המרק שלו ואיה הבלוק. הוא יתעה בפביש הראשי כאחד מן המוזלמנים הללו היוצאים מן הבלוק שלהם לרגע ואחר־כך אינם מוצאים את הדרך לחזור. בינתיים יחולק המרק עד תומו מן החביות והוא לא יידע אפילו אם כבר לקח את המרק שלו היום או לא. לא יידע עוד שום דבר. הוא יהיה מוזלמן. מחר. לא יאוחר ממחר יהיה הדבר —

הוא פירפר והתלבט. רצה להיחלץ מתוך הזרם. רצה להציל את עצמו, ולא ידע כיצד.

משטמת־זעם נתגעשה בו על בניאָק. "הבובון עם פרצוף־המלאך!" בהתחלה, כאשר רק הכניס רוברט את בניאָק לקיטונו, היה הוא, מוני, בטוח שבניאָק לא יתן לו ליפול. בכל לבו האמין שבניאָק זה יתנהג אליו כמו שהתנהג הוא בכל פעם שהיה מתקבל לפונקציה חדשה. לולא היה בטוח כל־כך שבניאָק יעזור לו, היה מבריח אתו כיכר־לחם. הלא היתה לו גישה חפשית אל הסליק. אבל אזעקת־הלב האיצה בו: "מוני, ברח מהר ואל תתעכב אף רגע בבלוק־16!" איש לא היה פוצה פה ומצפצף אילו טיפס אז אל הסליק ושילשל לו משם כיפר־לחם. איש עדיין לא ידע אז את גבואת־לבו הנוקבת. בהכרת כולם עדיין היה פיפל. כולם עדיין התרפסו לפניו בכל כירכּוּרי־החן. אבל הוא בתום־לבו האמין שהבובון היפהפה יש לו לב של בן־אדם, ובגלל אמונת־הפתאים הזאת דווקא יילך הפעם לקרמטוריון. לולא זה יכול היה כיום להיות סוחר בין סוחרים. לחם אחד אילו לקח אז מן הסליק — — — הסליק... הסליק...

כמעגלות על־פני מים עמוקים שאבן בקעתם כך היכּתה המלה "סליק" גלים־גלים במוחו; איתותי־אזעקה תיקתקו בו בלי הפסק: הסליק... הסליק...

בקצה הבלוק הסמוך לשער, על גבי תנור־הלבנים, מנמנם שומר־הלילה, ראשו שמוט על חזהו. שומר־הלילה של בלוק־16 מנמנם ודאי גם הוא עכשיו בישיבה כזאת על התנור, חשב מוני קדחתנית. הסליק. הוא יזחל שם על פני האצטבות העליונות, עד שיגיע אל סליק־המזון. לחם אחד. הם אפילו לא ירגישו שנעלם. אין לו עוד מה להפסיד. הוא מוכרח להציל את חייו כל זמן שלא כבה האור במוחו. לפי־שעה עדיין ההכרה מהבהבת בראשו. מחר, מחרתיים, יהיה מאוחר מדי, והוא אפילו לא יידע זאת. אין מה לסכן פה, כי אין עוד מה להפסיד. אפשר רק להרוויח. סיכוי אחד־ויחיד. האחרון... עיניו צרבו מדולקות, כמו ניצב אצל תנור בוער: סליק־המזון... זיגמונט

המחוטט... רוברט... הסיכוי האחרון... פיוטר אבא'לה הקדוש... הרעב האחרון...

הוא קדח. הקורים הארוכים של מטווה־העכביש רטטו והצטלבו זה על־פני זה, כשבמרכזם קבוע אין־נוע הכתם השחור, שומר־הלילה. מדרכת־התנור הארוכה, המסויידת, ניטלטלה לנגד עיניו כמטוטלת של שעון. פסים של חשכה וקווי־כסף אנה־ואנה... אנה־ואנה...

הסיכוי האחרון. מחר יהיה מאוחר.

הוא זחל וירד מן המאורה. כשהגיע לקרקע נמוגו לבלי־שיור הפסים ועיקומי־המראות שעיוועו לעיניו רגע קודם. הוא גמר בלבו: אם לא ייקץ זה כשיעבור על פניו יהיה לו הדבר לאות כי גם שם, בבלוק־16, לא יתעורר שומר־הלילה. חלף פסים נבעו עתה משני צדי התנור שני המעברים הארוכים, חשוכים וריקים. ובתווך, על תנור־הלבנים המסויד, הלבן, ישב שומר־הלילה ונימנם צנוף בשמיכתו כמו אשה כפרית בעטיפת־חורף שלה, רגליו הרפויות מדולדלות ואינן נוגעות בקרקע. מוני כלא נשימתו: זה לא עכביש. זה שומר־הלילה. ועליך להיזהר שלא יתעורר. לבו הלם בחזקה. מה הוא פוחד? פה בלוק־4! למה הוא רועד? הרי מותר לו לצאת למחראה בחצות־לילה! אך אם זה כאן יתעורר, סימן שגם ההוא בבלוק־16 יתעורר. אולי גם ההוא יושב עכשיו ממש כך ומנמנם? אחרת לא יכול להיות. מאחרי גבו של שומר־הלילה בבלוק־16 נמצא הסליק. שם יעשה בדיוק כמו פה: רק יעבור על־פניו בשקט. ככה...

שומר־הלילה לא זע מתנומתו. מוני לא הפנה ראשו אליו בעברו, כמפחד להביט. על בהונות התגנב והתקדם בלאט לעבר השער. מחרדת־הפחד דימה לחוש צריבת מבט הנדקר לו בגבו. הוא ירא להפוך ראשו.

צירי השער נתיילל בצרימת־אימים ששוב לא ניתן להשיבה. הוא קפא בסדק־הפתח כמו נצוד גופו בין להבים פשוקים של ענקי־מספריים. הוא לא ידע אם יסגור את השער או ישאירו פתוח. הוא התחלחל לרגע בו ישמיע השער בשניה את אזעקת צירי. הוא הפך ראשו: עיניו של שומר־הלילה הציצו אליו עתה מעטיפתו השחורה. העיניים פילחוהו. מלוא שלדו הדף מוני מבחוץ את שער־הבלוק הכבד והחזירו למקומו, ובטרם ייסגר כליל עוד הספיק לראות את שומר־הלילה כשראשו נשמט אט־אט על חזהו, בשיעמום וחוסר־עניין, שכן לא התרחש שום דבר יוצא־דופן.

ב

בחוץ רהט הרוח לתוך פניו ונדעך בהם כזרם־צוננים בברזל מלובן. בפיו

נקשו השיניים טור בטור. האדמה צבטה במלתעות־כפור את כפות־רגליו הערומות.

אף שיור רקיע לא נראה. הלילה השתרע על המחנה כלוט של שחורים. מסתר־העלטה שעט לקראתו הרוח כמו ברגליים מפורזלות, סגר עליו, טילטלו ונשף לתוך אזניו: לחם אתה הולך לגנוב ?.. אצל רוברט ?.. לך, לך... ידיו של פיוטר מחכות לך...

מבלוק־4 ועד 16 רב המהלך. מספרי הבלוקים נראים בדוחק באור הדל של הנורות שמעל לשעריהם. אך הרחקת צעדים מספר משער הבלוק, ומיד טבעת בחשפת הכביש.

מהלך היה כבמצעד מן הגיטו לקרונות: מאחריו — אין כי אם משטחי־מוות; לפניו — צעידת־רתת בין המוני היהודים, והוא תפוס מזה בידו של פאָ ומזה בידה של מאָ.

הילוכו עתה: מאחריו — מרבץ־מוות. לפניו — צעידת־רתת לקראת פחד לא מודע.

לאורך חומות־התיל דלקו הנורות האדומות. במרחק נשתפדו הנורות בליפודן לפגיון־אודם דק הנעוץ במעבה־שחור. עמודי־הבטון הלבנים, סומכי־התיל, נתקשתו מפנים למחנה כצוארי אווזים משורבבי־פחד. הזהירו ואמרו כי התיל טעון מוות חשמלי.

והמוות עוד הפחיד באושוויץ יותר מכל.

הוא עיטף חזהו בזרועותיו, טמן אצבעותיו בבתי־שחיו. קר היה לו מאוד. כולו צמרמורת. לשוב על עקביו לא יכול עוד. הוא דרך קדימה, כמו לו היה גרמני מאחריו הדופק בו: הלאה! הלאה!

בגיטו, כשהובהלו כולם לרחבת־הגרדום לחזות בטקס תליית־יהודים, ראה אחד מן הגרמנים לוחש על אוזן הנדונים לגשת לעמוד־התלייה. הוא הביט על מידרך רגליהם הצייתניות של השפוטים; איך מיד עם פקודה הלכו. כאילו לא לחש להם הגרמני להגיע אל עמוד־התלייה אלא רק סתם לעקור ממקום־עמידתם למקום אחר. כעבור רגעים מספר צפה באותן רגליים עצמן כשהן מיטלטלות באוויר. הוא לא חש אז כל תחושת־פחד ורק, כמו בנסיעתו הראשונה בחשמלית, נתבעבע בו רצון להקיא.

בעלטה, מול עיניו, התנוסס — לחם. כיכר־אושוויץ שלם. מלבני, על שני הדפנות, שני הקצוות, על שמונה המנות שבתווך. ברי היה לו כי אין ממש במראה־עיניו. אף־על־פי־כן הלך לקראת אין־ממש זה, כי לחזור בו לא יכול. הלך כלכת אותם יהודים בגיטו אל עמוד־התלייה: מאחריו האצטבה בבלוק־4, לפניו — לחם מלא. הוא ידע כי בזה מצודדו רוברט אל רשתו.

פיוטר וזיגמונט מסתתרים אף הם אי־שם בעלטה וממתינים לו שיילכד בפח. לחם שלם הציגו לעיניו כפתיון. הוא ידע זאת, ואף־על־פי־כן לא היה יכול שלא ללכת; כמאוכל־צמא במדבר, שברגעיו האחרונים אינו יכול שלא לרוץ למעיין־שווא המהבהב לעיניו דלוקות־הטירוף. הוא יצא לקראת האימה, כי במוקדה היה קבוע לחם שלם. הוא ידע כי אין זה לחם אלא המוות בדמות לחם. אך מאחרי גבו ניצב אותו מוות עצמו — בצלם מוזלמן.

לשוב על עקביו לא יכול. מדולדל ותש־כוח פסע במלוא ההכרה אל זה המוות, כי בידיו היה נתון גם — לחם.

באחד ממגדלי־המשמר שר זקיף־ס.ס. לתוך מאפלת הליל:

Du bist schön, du bist süss, Belle-Amie – .
Trala-la, trala-la, la-la-la...

לילה מקפיא. קר היה לו עד־מאוד. באושוויץ לעולם אינך יודע אם חורף הוא או קיץ. שלדך מתאפל באש־התמיד של אותו רעב עצמו. לכן, מה לך איזוהי עונת־השנה? פה אין אלא עונת־הרעב הנצחית.

הרחק מאחריו, אי־שם בכביש־אושוויץ החיצון, התרוצצו משאיות בלי הרף. הוא לא ידע אם מלאות נוסעות הן אל הקרמטוריון ואם ריקות חוזרות הן מן הקרמטוריון. הוא לא נתן דעתו לכך. דבר זה נמצא בשולי מחשבתו. רק אזניו קולטות היו את שאון גלגליהן המתמיד בתנועתן.

רק בהגיעו לבלוק־10 התחיל פתאום מבחין בדבר־מה. הוא עצר בהילוכו: מה מתרחש שם? במרחק האפל היה שערו של אחד הבלוקים נפתח ונסגר חליפות. מין הליכה חשודה של חצות. הוא התחיל סופר לפי הנורות: כאן בלוק־10, אחריו בלוק־11, בלוק־12, בלוק 13, 14, 15 — — בלוק־16!

דווקא בלוק־16. שערו של זה אינו נח. הליכה סתומה. יחידים ובזוגות היו צללים חומקים ומחליקים מבלוק־16 ונמוגים במחשכי הכביש הראשי. מה נפל שם? וכולם לכיוון המחראה! דווקא הלילה נתקף כל בלוק־16 שילשול. שומר־הלילה ודאי וודאי שאינו מנמנם עכשיו. הוא נתאכזב מרה עם שנגוע ממנו סיוט. הוא רעד עם שחש פתאום כי רועד הוא אך ורק משום שקר לו.

שוב לא היה כל טעם לעמוד פה ולחכות. גם שעריהם של יתר הבלוקים החלו נפתחים בזה אחר זה. אי־בטחון אפפהו. מיד עלול גם לבוא מי מאחריו ולחשוד בו שגנב הוא. שהרי מה פתאום עומד הוא לו בחצות־לילה בכביש

---

* הנך יפה, הנך מתוק, חביבי —

הראשי? אי־לכך מי אומר: עומד? הלא הולך הוא. הולך ככולם. הולך לעבר המחראה.

רחבת־המיפקד שבין אחרון הבלוקים לבין בלוק־המחראה השחירה כמעבה־חושך. רק הדרך האחורית הוארה קלושות בדימדומי הנורה הצהובה מן הבלוק השכן. כצללים נתוקים מבעליהם, נפלטו אסירים וגחו מן הכביש הראשי. דומה היה הדבר, כאילו הכביש מפריש מקרבו נטפים־נטפים שחורים וארוכים. אפופי־ליל ושחור־סוד חפזו להם הצללים, כיודעים את דרכם ואת מגמת־פניהם. נפלו לתוך רחבת־המיפקד כאל סתרת־מחסה ונתמזגו מיד בעלטה.

לחוצים וצמודים לכל אורך קיר־המחראה החיצון עמדו. אילמים, חשוכים, צופני־סוד. צללים רוחשים. שופעי רצון. רצון שחור וקדחתני, רצון שכמעט ניתן למושו באפלה. פה, ברחבת־המיפקד, נפחו פתאום חיים ברוחות־רפאים אלה. שחור־רצונם יקד ברזי־רזים של חצות־אושוויץ.

בתור עמדו, ליליים ודמומים, ופניהם אל הדרך האחורית. משרתי בלוק־16 התרוצצו סביבם בלי אומר ובלי קול, רק ידיהם פוקדות סדר. בגבול העמום שבין עלטה לדימדומי־צהוב עמד זאלקה, עפרון בידו האחת וגליון־נייר בשניה. טרם חצותו גבול זה זיקר כל אסיר את זרועו השמאלית לתוך הצהוב. זאלקה הרכין ראשו אל הזרוע, התבונן מקרוב בסיפרות־הקעקע שבעור ורשמן מיד על הנייר. אחרי־כן היה זיגמונט תופס בכתפיו של האסיר ומוחצו בין ידיו, כשמבטו ננעץ לתוך עיניים פעורות. סביבם כלא הלילה נשימתו. שבועת־אימים אילמת התחוללה עתה. דממה וקשב־פלצות בכל לשמע עיני זיגמונט המשביעות צל־אסיר: אם יעלה חלילה בדעתך, בבואת־אדם, שלא לפרוע את חובך תמורת מה שאתה עומד לקנות פה כרגע — אתי יהיה לך עסק! הבט בי! עיניו של זיגמונט, שליטם של כל הצללים בבלוק־16, הן המדברות אליך! ועכשיו, אתה יכול ללכת.

זיגמונט שיחררו ממלקחי־ידיו, הדפו לתוך הצהוב כמערטלו מלוט שחור. הצל רץ לעבר הדרך האחורית, השמאיל, ומשם, בעד השער האחורי, נעלם במחראה.

...איזו מין בורסה צצה כאן פתאום? מה הם מוכרים פה בחצות־לילה? מוני מביט ואינו תופס. זיגמונט "אירגן" ודאי חבית־מרק שלמה. מחר יצטרכו כל אלה לשלם לזיגמונט במנת־לחמם. מחר יהיה סליק־המזון גדוש לחם. מוזלמנים מגעילים! מזמן שאושוויץ היא אושוויץ מסגירים כאן אסירים במו־ידיהם את לחמם ומקדימים בכך במו־ידיהם את שריפתם. מוזלמנים מסריחים! איפה השכל שלהם? תמיד אותו דבר. מאז נוצר פה העולם, זה הנוהג והנוהל.

בהגיעו למחנה ראה זאת, ועודנו רואה זאת כיום. צחנת המוזלמניות עולה בנחיריו. הוא יודע מה משמעותה של מכירת לחם־המחר. גועל־נפש! ממש כאילו טרם היגררם אל מחוצה לבלוק היו פגרי־המוזלמנים פושטים בעצם ידיהם את הסחבות המעופשות מעל עצמותיהם ומוסרים אותן למשרתי־הבלוק בעבוט. במאות־אלפיהם חלפו כאן ואיש בהם לא הבין כי במכירת לחמו הוא־הוא הגוזר דינו למות. כשהם עומדים על־כך, שוב אין כבר להחזיר את הגלגל אחורנית. זאת יודע רק אסיר ותיק. אך ותיק אינו נצרך למכור את לחמו. הוותיקים כולם סוחרים. זאת הפעם, מחליט מוני נמרצות, "יארגן" לעצמו כיכר לחם ויהיה גם הוא סוחר. כולם גונבים. רק כך ישוב להיות פרומיננט במחנה. יקנה סיגריות ויסחר עם משרתי־בלוק. אם־כן, מדוע נעמד פה? מקומו אינו עם העומדים פה. אין הוא שייך לצוואים האלה, המוכרים בלילה את לחם־המחר.

בכניסת־החזית למחראה עמד משרת־בלוק על המשמר. מוני ניתר לאחוריו. גם לאלה אינו שייך. הוא לא ידע מה יעשה: אין הוא עם אלה שבאו לכאן למכור את לחמם, ואין הוא עם אלה שמחר יתחלקו ביניהם בלחם־השלל. איש לא קראהו לבוא לכאן ואף לא הודיעו מה מוכרים פה הלילה. עם אסיר ותיק אין הסוחרים עושים עיסקות מסוג זה. לוותיק אין מוכרים מרק. ותיק הוא פרומיננט כשלעצמו. ואני — ניסה לשכנע את עצמו — הלא ותיק אני! אף־על־פי־כן הרגיש עצמו מגודה ומוקא מתוכם. עזוב לחשכת־הלילה של אושוויץ, תלוש מאלה כמאלה. אביון וירוד מכל־וכל, מלבד גאוות־הוותק שאותה לא יגזול ממנו איש! כיון שכף הפיח, איפוא, אומץ בצעדיו וניגש אל שער־החזית. משרת־הבלוק פסע לקראתו בחשדנות, שירבב מבטו לפניו לזהותו: "זונה זקנה?" שאל.

"כן", אישר מוני.

משרת־הבלוק לא יסף. פתח לפניו את השער. הניחו להיכנס לתוך המחראה כבן למשפחת־הפרומיננטים.

ג

ריח נקניק מטוגן הרעיד את נחיריו. הוא נעצר תחתיו במבואי המחראה. הוא בלע את הריח אל קרביו כדבר של ממש. ספגו בעד נקבוביות העור המיובש, בכל אבר ואבר משלדו.

המחראה היתה חשוכה. רק בסופה הרשיפה משאבת־המים כלפי מעלה פיזוזי־אור אדמומיים, כאילו עולה שם המנוע בלהבות.

נקניק מטוגן! את כל מלאי הנקניק גנבו ממחסנו של שמוליק! טפח על פניו ריח אותו נקניק שהיו מטגנים בשבילו טבחי־הבלוקים. ומוזר: אותו ריח שהבחילו עד־להקיא בעבר התנפל עליו כאן עכשיו בגירוי־פרע ושיסה בו במחודש את רעבונו הקודם. הוא שתה את הריח, חש אותו בפיו כדבר צמיג וסמיך. הריח דבק בלשונו ופיטם את פיו. הוא התחיל ללעסו בשיניו כשהריח מזיל עסיס מדגדג בחריפותו. הוא גמע את העסיס, אך רעבונו לא הופס. אדרבה, שבעתיים השתולל ונתפרע בו.

בתור, לאורך הקיר שליד השער האחורי, עמדו צללי־אסירים ופניהם אל הפתח הצר של משאבת־המים, קודחים בבולמוס־תאווה וקוצר־רוח.

הוא לא יכול לעמוד מנגד. כל־כולו נמשך למקום טיגונו של הנקניק. הריח רתח וגלש בקרביו בשכרון־טירוף. עכשיו נכון היה לכל. תמורת קורט נקניק מטוגן היה נותן עתה לזיגמונט את כל מנות־הלחם שעודו עתיד לקבל באושוויץ. לעזאזל "אסיר ותיק"! הוא לא רוצה להיות ותיק. רוצה הוא להיות אחד העומדים בתור ממול. באמת יקיים את הבטחתו! יפרע מנות־לחם ככל שיתבעו ממנו! רק יאמינו לו על דיברתו! מה הוא אשם בוותק שלו באושוויץ? האם בגלל זה גרוע הוא מן העומדים שם בתור?

לכל אורך הבלוק נתמשכו חורי־המחראה והפרידוהו כחיץ מתא־המשאבה. הוא עמד בעבר שמנגד. מעט־מעט התגנב אל קצהו האחורי של הבלוק.

בעד פתח המשאבה היתה מדורה בוערת מפיצה אור לתוך חשכת הבלוק. פיוטר אבא'לה הקדוש ישב על הקרקע בשיפול־רגליים אצל האש וליבה את המדורה בהשליכו לתוכה גזרי־עץ נוספים. לשמאלו עמדה תיבת־משא מלאה גושים של בשר נא. במאכלת ארוכה קצב פיוטר את הבשר מנות־מנות, שקלן בידו, ואם נראתה לו מנה גדולה מכפי הצורך, מיד היה מבתרה לשתים, ואת הבתרים הטיל למדורה.

בשר! נתחי־בשר! את כל מלאי הבשר גנבו מן המטבח! מזמן שהוא אוכל את מרק־האסירים לא מצא בו אף פעם אחת שריד וזכר לבשר. אף אחד מאסירי־המחנה אינו יודע שהמרק צריך להכיל גם בשר. גונבים פה הכל. לאחר שנה תמימה במחנה חשב שהכל ידוע לו, והנה מסתבר שהגרמנים מספקים בשר אלא שהסוחרים הם המוכרים אותו בטרם יגיע לדוודים. במנת־בשר כזאת יכול היה להינצל ולהישאר בחיים.

פני האסירים נתכתמו בהרות־אודם מן האש המפזזת לעומתם בעד פתח־המשאבה הצר. צלליהם נתמתחו ונתגבהו על־פני הכותל עד למרישים, עם שהראשים מקפצים למעלה לקצב פיזוזן של לשונות־האש. למראה־עין דומה היה כאילו גם במעלה־הכותל התייצבו בשורה צללי־שחור מוארכים; אף הם

באו לכאן לקנות מנות של בשר והריהם מדדים בגבהים, אילמים וקצרי־רוח: מתי כבר יגיע תורם למשאבת־המים? מתי יקבלו גם הם את מנתם?

בשבעה ימי־לחם יחוייב איש־איש מהם תמורת נתח כזה של בשר קלוי. מחר, לעת חלוקת־הצהרים, יפדה מהם זיגמונט את מנת־לחמם, והם יעמדו מנגד ויביטו בהימוג חלום־עשרים־וארבע־שעות־של־אושוויץ אל בין ידיו של זיגמונט. גם חלום־הלחם של מחרתיים, יילקח מהם, כחלומם על הימים הבאים אחריו. לא את לחמם אלא את חלום־לחמם הם מעביטים ומוכרים כאן עתה. בעת חלוקת־הלחם יעמדו תחתם מרוקנים ומנוקזים. עד שיוטלו לקרמטוריון שוב לא תדענה ידיהם מנת־לחם. עכשיו הם מרטטים מקוצר־רוח, אינם יכולים להתאפק ולחכות, ואין בהם גם אחד הנותן לעצמו דין־וחשבון כי בזה נפרד הוא מלחם לכל חייו. אין איש מהם מחשב לעצמו, כי בטרם יפרע את מלוא חובו לזיגמונט יקדים הוא עצמו לשכב מחוץ לבלוק על ערימת־הגוויות. לא! — מחליט מוני — עד־כדי־כך לא נפל! אין הוא מהם וכמותם לא יעשה! הוא עדיין לא אבדה בינתו! מוזלמנים סרוחים! צואה מטונפת!

פומף־פומף... פומף־פומף... התמיד מנוע־המשאבה בפעימותיו, כשהוא בולע את נפצוצי המדורה של בשר חי, דם, חלב ועץ. סביב התא התרוצצו משרתי־בלוק רצוא־ושוב, גרפו נתחי בשר זבי־מיץ לוהטים מתוך האש וערכום על האדמה מוכנים לחלוקה.

עיני האסירים פקעו מחוריהן בתשוקה. רגליהם לא יכלו לשקוט על עמדן. לב כל אחד מהם רעד בתפילה שיפול נתח גדול בחלקו. הנה ההוא, שם, כן־כן, ההוא נראה גדול יותר! אך הדיבור אסור פה באיסור חמור. משרתי־הבלוק מסתובבים ועינם בכל. בשל הגה קל עלול אתה להפסיד הכל. התור והמזל, רק הם יקבעו מה יהיה גודל מנתך.

כל שלד חוטף את הנתח הצורב בשתי ידיו, מגפפו אל לבו, מצניעו תחת האפודה, מלקק את טיפות־הדם מן האדמה ורץ להסתתר אי־בזה, יחד עם נתח החיים שנמצא לו.

מחר יהיה הסליק בבלוק־16 מלא לחם. כולם גונבים. אם ישים ידיו ולו על כיכר־לחם אחת ויחידה, שוב יהיה בן־אדם. איש זולתו לא יעזור לו. במו־ידיו אימלל את עצמו. כובס־חולצות נעשה! כולם התחילו רואים בו מצחצח־מגפיים. אך הוא יהיה לסוחר ויתחיל לספק סיגריות בשביל ראשי־הבלוקים. יקנו ממנו כל הפיפלים. בניאק יסתכל בו בעיניים אחרות כשיפנה אליו בעיסקות של מסחר. כסוחר יבוא אליו. יציע לו סיגריות בשביל

רוברט. לחם אחד בלבד, והריהו חוזר ועומד על רגליו. זיגמונט אף לא ירגיש שהוא חסר מן הסליק. מחר יהיה הסליק גדוש לחם.

פיוטר ישב על האדמה לפני האש. בדומיה עשה מלאכתו, כשבסדק־פיו הקפוץ סיגריה לא־מודלקת המזוקרת כלפי חטמו. לחם אחד מן הסליק יצילנו. להב־המאכלת שביד פיוטר ניצנץ באדמומית זרה לאורה של המדורה.

השער האחורי נפתח: זיגמונט! הוא רץ בצעדים טרודים למול פתח־המשאבה ושלח דבריו מטה אל פיוטר. זה לא נשא אליו ראשו. בשקידה אילמת הוסיף לנתח את הבשר לנתחים, ובזה אחר זה הטילם לתוך האש. לאחר־מכן, בלא שיהפוך ראש, גישש ידיו מאחוריו וגררו אל האור שתי עצמות ארוכות־ארוכות, מנוקרות מבשר. הוא הניחן על האדמה לרגלי זיגמונט, וחזר לעיסוקו.

זיגמונט שח להרימן וכונן פעמיו אל מחציתו החשוכה של הבלוק.

מוני ניתר הצידה. רק חורי־המחראה הפרידו עתה ביניו לבין זיגמונט. פתאום נעצר זיגמונט תחתיו. הריח את מציאותו של זר באפילה. עיניו נתחדדו ובלשו נכחו. נשימתו של מוני קפאה. מבטו נסמר אל צלליתו של זיגמונט.

"מי שם?" זרק זיגמונט.

מוני לא נשם.

זיגמונט זינק מעבר לשורת־חורים. שתי העצמות המנוקרות בידיו המורמות הלבינו באפלה כלהבים ממורטים.

"מוני, זה אני, מוני!" קרא רתת.

ידיו של זיגמונט הורדו. חקרנית ננעץ מבטו בפניו של מוני:

"פיפל?.. מדוע לא זיהית את עצמך מיד? רק עוד רגע אילו שתקת, היית גמור".

"פיפל"... כל פעם שזיגמונט שרוי במצב־רוח טוב הוא נוהג לכנותו בתואר־העבר הרשמי שלו: "פיפל".

זיגמונט הניח ידו על כתפו של מוני והוליכו עמו צעד־בצעד, דרך רעים שווי־מעלה:

"פיפל! טוב שמצאתי אותך עכשיו. תביט, אתה רואה? אלו הן העצמות של בניאק. פיוטר מחלק אותו שם למנות. אילו היה לך שֵׂמן בראש היית יכול עכשיו לחזור אל רוברט בתור פיפל. הפונקציה פנויה. אבל עם כזה פרצוף מחורבן לא ירצה רוברט אפילו להסתכל עליך. בוא אלי מחר לבלוק. אני אשאיר לך את חביות־המרק אחרי החלוקה. תוכל לגרד בשבילך כמה שיתחשק לך, ועוד יישארו לך כמה ליטרים למכירה. עכשיו אין לי זמן,

אני צריך לפקח על האנשים שלי. זאת היתה חתיכת עיסקה טובה, פיפל! יופי של עיסקה! עכשיו אני רץ לקבור את העצמות שלא יישארו עקבות. אתה הלא יודע, פיפל, מהרגע הראשון מצאת חן בעיני. על בניאָק לא יכולתי להביט. מהרגע הראשון לא סבלתי אותו. לולא ה'בובון' היית אתה יכול להיות הפיפל שלנו עוד היום. עיסקה שמנה והגונה הפעם. אל תשכח להציץ אלי מחר. אל תהיה גולם!"

זיגמונט הדחיק עצמו החוצה בעד חרך צר בשער, כשזוג העצמות החיוורות מסותרות לו מאחרי גבו.

מוני צנח על אחד מחורי־המחראה. עשתונותיו נשתבשו. במדורה היה גזר־עץ מאונך מתוֹזז רעשנית בגצי־אש. פומף־פומף... פומף־פומף... ידיו של פיוטר עדיין היו מטילות לאש מנות של בשר נא. קרועות לרווחה נלטשו עיניו של מוני למדורה. מבטו נאחז בנתחי־הבשר הנקלים באש. פתאום ראה: במוקד המדורה עומד — בניאָק! מלבנוניות־האש הבהירות נשקף סוודר־הצמר הלבן החובק את צוארו. ומעליו — פני־השוֹבע השלווים והבוּבתיים של בניאָק, על שפתותיו־דובדבנים. בניאָק ניצב במדורה והוא איתן, בוטח, נטול־דאגה ומרוּצה־מעצמו כתמיד.

מוני לא ידע אייהו. עשתונותיו נתערבלו במוחו בלי שום זיקה ויחס למראה־עיניו. הוא לא חש כל פחד. הכל נראה לו עתה מוּכּר ונהיר משפבר, כמו ידע והרגיש כל זאת אי־פעם. הכל היה פה עתה אידילי — אושוויצית, ערפדית, מחראית. אפילו הצללים השחורים שבמרומי הקיר נראו לו מוּכּרים. מתנדנדים היו עיוועים, בחדגוניות־אֶלם, כהיטלטל רגלי התלויים בגיטו.

וכאן כן עתה נתבעבע בו הרצון להקיא.

שורה כפולה של אסירים: האחת למטה על האדמה, וכפילתה במרום הכותל. צללים אדומים־כהים — מטה, וצללי־שחור מעוועוים — מעלה. דו־שורה. השער היה נפתח ונסגר חליפות. אסיר משרבב ידו, חוטף את מיקנת־בשרו, וכמוהו — במרומי הכותל — מחרה־מחזיק אחריו הצל: מושיט עמו ידו, שח עמו לאדמה ללקקה, ורץ עמו מן המחראה החוצה.

שורותיים. עומדות, מצפות ומביטות. פומף־פומף... פומף־פומף... בניאָק מתנוסס שוב בלב־המדורה — כליל שלמות וביטחה. אך בעצם הרגע שידיו של פיוטר מטילות לאש נתחים נוספים, מיד בניאָק משתבר לרסיסים כאספקלרית־מים שביקעה אותה אבן. מעט־מעט הוא מתאחה שוב וקם מלא ושלם, עד ששוב הוּנַה בו ידו של פיוטר, ובו ברגע נפצח בניאָק ונגוז ואינגנו. בניאָק, הפיפל של רוברט, זה שגזל ממנו את הפונקציה וחיסל אותו אחת־

ולתמיד כפיפל. "מוני, אני מתערב אתך שבבלוק־16 כבר עף לו עכשיו פרפרון טרי, אבל ישו יעזור לו אם יפול לתוך ידי". ממש פה במחראה השמיע פיוטר את המלים באזניו.

מוני חש תהפוכת־סחרחורת במוחו. בשום אופן לא יכול להשיג, כי נתחי־הבשר הנחטפים שם בידיים בזה אחר זה הם־הם נתחי בשרו של בניאָק.

ממש פה, במקום־מושבו כרגע, ישב אז עם בניאָק כתף אל כתף: בניאָק רוכס את מכנסי־הרכיבה שנתפרו במיוחד בשבילו בידי החייט מזשיכלין.

"בניאָק, אל תתן לי למות..."

"אתה הלא אומר שאתה יודע דברים טובים! אז מדוע רוברט השליך אותך?"

"בניאָק, תן לי לפחות מרק אחד לשבוע."

"הזדיין מכאן, טומטום מסוייד שכמוך!..."

ראשו של מוני נפנה לעבר יציאת־החזית: כתפיו של בניאָק, מעוגלות ועטופות בסוודר־הצמר הלבן, פורשות ומתרחקות לעבר שער־היציאה. בניאָק מסתלק. עוזב אותו פה בישיבתו המאובנת על פי־החור. עין בעין רואה הוא עתה את הגב הלבן: שתוק, קפוץ, מפוטם וצחור...

"זכור, בניאָק! בוכות יותר יפות ממך כבר סילקו מכאן!"

על הקיר שמעל למשאבת־המים נטולת התיקרה, באדמומית הנוגהת מעלה מתבערת־המדורה שבחצר, מפזז ראש ענק, ראשו של אבא'לה הקדוש. למראה־עין דומה כאילו פיוטר אבא'לה הקדוש מרקד בלב המדורה, כשסביב האש — מעוטפים תכריכי־שחור מכף־רגל עד קדקוד — מפזזים רפאים במחול. עלה ורד, עלה ורד.

פתאום הוברר לו: הלא זהו מה שהם עשו גם בלולק הזהוב! — מתפלץ מוני. זיגמונט אמר אז: "אבא'לה, זאת היא עיסקה שמנה, שתחתוך מנות קטנות"... זיגמונט אמר: "אני אחזיר לי את הנזקים שלי"... אבא'לה הקדוש הטעין את לולק על כתפיו. "תכניס אותו למשאבת־המים..." אמר אז זיגמונט.

אותו ריח קלייה, שקודם־לכן בלעו אל קרביו בתאוות־שגעון, עתה נתבעבע בו וחילחל בו פתאום בבחילת־זוועה. מיצו של הריח הלעוס נגלד ונתקרש לו בפיו; משל כמי שבולע מאכל־תאווה ופתאום נודע לו כי שרץ מאוס בין שיניו. ידיו תפסו בבטנו אחוזת־השבץ. קרוע־פֶּה עמד תחתיו. ופתאום, כחש להקיא, פרץ מן המחראה החוצה.

ד

הנורות מעל למספרי־הבלוקים נתערבלו בסחרחורת למול עיניו. הוא הלך

ולא חש כי אדמה תחת רגליו. הלך ולא ידע אם הולך הוא אם עומד. לא חש בתנועות רגליו. המחנה הבליח לעיניו כהמשכו ועיבודו של בלוק־מחראה חשוך; בלוק־מחראה חשוך וארוך אין־קץ, בו עולה בשר־אדם באש ובו הולך הוא, מוני, בלי־סוף־בלי־סוף. הנורות האדומות שעל התיל ריצדו למול עיניו כצללים על קיר שחור. הקור ליפפו ופילחו, וגופו רעד כבדימדומי־קדחת. שחור־המחשכים שבהם צף בכביש הראשי פשט עד אפסי־עולם.

הוא הלך בלי דעת לאן בא ואנה הוא הולך. צללי־אסירים חלפו על־פניו במרוצה, שפופים, צנופים, ידיהם צבותות לחזיהם. בהולים חפזו מן המחראה, מחבקים את מיקנת־הבשר אל מערומיהם תחת האפודה. הוא הביט — ולנגד עיניו מדורה חיה, חשוכה ולחוכת־ארגמן. מקפצת ואילמת. הוא ידע היכן ראה אותה, אך לא זכר מתי. אפשר שהיה היתה אי־אז, ואפשר שהיא כרגע ולנצח. ממש כעשן מארובת־הקרמטוריון. ממש כאושוויץ. היא כרגע. והיא לעולמים. בתרי־בשר קלויים. בניאָק בסוודרו הלבן. אש אדומה על סוודר לבן. אושוויץ־של־יום ואושוויץ־של־לילה. אַל־תחום ואַל־גבול: לילה ויום בכרך אחד. הכל־מכל־כל נהר ונסחף ונסער על פניו כמו בתוהו־חלל — — פתאום: הכביש הראשי.

סביבו קפא הכל. הוא צף קפוא בתוך חשכת החלל הקרוש. קרישת־גופו גנהית לאדמה — לקרוס, לצנוח, לשכב. מישהו לא־נראה גוחן עליו ושר לתוך אזניו:

Du bist schön, du bist süss, Belle-Amie...

לעיניו הבליחה בעמום סוללת־העפר המגובבת למרגלות אחד הבלוקים. הוא נגרר אל רחבת־המיפקד, צנח על תלולית־העפר וגבו שעון לכותל. והנה לפתע־פתאום:

...בניאָק יושב לצדו. מוני הביט בו. הוא לא התפלא מניין לו לבניאָק פתאום פנאי לשבת אתו על הארץ; מדוע אינו ממהר לחזור אל רובו־רט. פניו של בניאָק היו חיוורים ונוגים. בניאָק, יפה־הפיפלים במחנה! מוני הגה כלפיו עתה רגשות אח אל אחיו בעת סלקציה באושוויץ.

והנה:

...זיגמונט מעבר לחורי־המחראה ובידיו שתי עצמות לבנות ארוכות. **פיפל, אתה רואה? אלו הן העצמות של בניאָק...**

שתי המראות ניצבו לנגד עיניו לכל פרטיהן. שוות־לממשות, זו כזו. הוא הסב ראשו אל בניאָק, שאלו:

"מדוע התנהגת כך כלפי, בניאָק?" קולו היה דמוע־יגונים.

"הייתי צריך לתמוך באבי", ענה בניאָק. "אילו היית אתה יחד עם פאַ

שלך באותו בלוק, למי היית אתה שם־לב — לזרים, או אך ורק איך להציל את אביך? אני רציתי שפאָ שלי יישאר לי בחיים".

"למה הם עשו לך ככה, בניאָק?"

"אני לא יודע".

"רוברט שבע אותך. בטח נמאסת עליו".

"רוברט לא יחליף אותי באחר. הוא לא יכול לחיות אף רגע בלעדי".

"שום פיפל עוד לא חתם כאן חוזה לנצח עם שום ראש־בלוק. אתה זוכר, בניאָק? אתה זוכר איך הזהרתי אותך?"

"הייתי גולם. הם עשו ממני עיסקה".

"מדוע לא ברחת מבלוק־16? מדוע לא התחמקת מרוברט בזמן? מדוע לא הצלת את חייך, בניאָק? מדוע לא עשית כמוני?"

"אני לא ידעתי. לא הרגשתי שזה יבוא. אתה אף פעם לא דיברת אתי כמו עם חבר. אתה תמיד רק רדפת אחרי שאתן לך לחם, כאילו הלחם צמח אצלי על עצים! אתה לא יודע שפולם בלשו אחרי על כל צעד ושעל? כולם במחנה חושבים שלפיפל יש חיים קלים. אבל אתה? אתה הלא יודע, מוני, איזה לילות איומים היו לי אצל רוברט. אתה הלא פיפל ותיק. מדוע לא הסברת לי אתה אף פעם איך מתחמקים מראש־בלוק בזמן?"

"תמיד רצתי אחריך והתחננתי: 'בניאָק, עמוד רגע. אני רוצה לומר לך משהו'... מדוע ברחת ממני תמיד? מדוע לא נעצרת אף פעם לרגע?"

"לחם רצית! מרק רצית! רק על עצמך חשבת תמיד. עלי לא חשבת אף פעם. תודה על האמת, אף אחד לא שומע אותנו ולי הרי אתה לא יכול לשקר".

"מדוע אני תמיד תמכתי בחבר?"

"אני פחדתי מרוברט. אתה זה דבר אחר. אתה בודד. אני הייתי מוכרח לדאוג לאבא שלי. יומם ולילה רעד לי הלב על אבא שלי. ואתה במקומי לא היית כזה? חשוב רגע, מוני, אתה במקומי לא היית כזה?"

"אני אוהב אותך, בניאָק, אני נורא אוהב אותך"...

"עכשיו אתה אוהב אותי מפני שאני כבר לא בחיים. אבל למה שנאת אותי מקודם?"

"רציתי ממך חתיכת־לחם. רציתי לחיות. אני רציתי להציל את חיי".

"אתה אגואיסט, אתה! מדוע לא חשבת שגם אני נמצא באותו מצב כמוך?"

"אל תכעס עלי, בניאָק. הלא אתה רואה שאני כבר כמעט מוזלמן. זיגמונט אמר לי לבוא אליו מחר לבלוק. הוא הבטיח לי שירשה לי לגרד מן החביות. אבל אני לא מאמין לו. יותר מדי אני מכיר את זיגמונט. עכשיו היה לו

במקרה מצב־רוח טוב. הוא עשה עיסקה מוצלחת בבשר שלך. מחר הוא אפילו לא יזכור שראה אותי הלילה".

"לא כדאי לך להיכנס לבלוק־16. זיגמונט ימסור אותך לפיוטר. כמו שעשה לי".

"פיוטר אמר לי: 'פיפל, אני הידיד האחרון שלך במחנה'... אף אחד במחנה כבר לא רוצה אותי בתור פיפל. אולי ירצה אותי פיוטר?"

"אל תאמין לו. אל תפול לפיוטר לידיים".

"בניאק, הסליק של בלוק־16 עוד באותו מקום?"

"אילו הייתי חי, הייתי מספר לך עכשיו הכל".

"בניאק. אני מתכונן לגנוב משם לחם".

"הם יעשו ממך עיסקה".

"אז מה אני יכול לעשות? אני לא רוצה להיות מוזלמן... אני מפחד, בניאק... אני לא רוצה להיות מוזלמן!"..

"זה הסוף של כל הפיפלים".

"לא! לא! אני אקפוץ מעל התיל ואברח. ואחר־כך אני אלך ואלך. כל היום וכל הלילה. לא אצטרך לנוח. לא אהיה רעב. אני מרגיש איך שהרעב נכנס לי עכשיו לכפות־הרגליים. כשהייתי קטן אף פעם לא רציתי ללכת ברגל. דאניש רצתה תמיד לקחת אותי איתה לטייל בגן־העיר, אבל אני לא רציתי ללכת. עכשיו אעבור ברגליים שלי את כל העולם עד שאפנס לסאלון של הדירה שלנו ברחוב־השדרה. כשאהיה עייף אז פַּא ירים אותי בזרועותיו ויעביר אותי כמו תמיד למיטה הקטנה שלי בחדר־הילדים. נכון, פַּא? נכון ששוב תקח אותי על הידיים?"

"הלא ראית, מתוקי, בעיניים שלך איך שהשליכו אותי לתוך המשאית".

"אבל אחר־כך הלא ראיתי אותך עומד במחנה־B".

"זה לא הייתי אני. יכול להיות שזה היה האריק".

"אבל האַריק בארץ־ישראל!"

"אז מה פתאום אתה שואל שאלות טפשיות כמו ילד? הלא אתה יודע שפל הראשים במחנה־B נראו אז שווים בדיוק".

"מתי נהיה שנינו עוד פעם יחד, פַּא?"

"אחרי המלחמה ניפגש מחוץ לשער־המחנה. אני אחכה לך. לא אזוז".

"ושוב תקח אותי על הידיים?"

"ושוב אני אגיד לך: 'צדיק'ל קיפוף שלי מתוק'"...

"אתה רואה, פַּא? הם עשו מבניאק עיסקה".

"מפני שהוא לא ידע איך להתחמק מרוברט".

"אני תמיד הייתי מרגיש קודם מתי צריך לברוח".

"מאַ אמרה עליך תמיד שאתה חכם".

"אולי נמצאת פה באיזה מקום מאַ ?"

"אני לא יודע".

"מאַ במחנה־הנשים ?"

"אני לא יודע".

"שרק לא תשכח לחכות לי על־יד השער. אז נלך שנינו יחד לחפש את מאַ שלנו. בטח יהיה שם דוחק איום, כמו בגיטו כשהכניסו אותנו לקרונות. אחר־כך נתאסף שוב כולנו יחד ונשב, כל המשפחה, מסביב לשולחן בחדר־האוכל הגדול. פאַ, נכון שאני לא אהיה מוזלמן, נכון, פאַ ?"

"אסיר ותיק אף פעם לא נהיה מוזלמן".

"אבל הם כבר לא רוצים לתת לי עבודה. בשבילם אני זונה זקנה. הם אומרים: 'נחלשת, זונה זקנה!' קח אותי על הידיים, פאַ! חבק אותי חזק". פאַ!..

ה

"פיפל, מה פתאום התיישבת לך פה לבפות באמצע הלילה כמו סבתא ?"

מוני הרים את ראשו סחוף־הדמע: זיגמונט, פיוטר, כל החבורה הקיפוהו עכשיו בדרך שובם מן המחראה, לאחר שסיימו את העיסקה.

"רוץ לבלוק שלך, שלודוויג טין לא יתפוס אותך יושב פה", אמר זיגמונט ברוך.

זאלקה גחן אליו, עזר לו לקום מן הארץ. גופו של מוני רעד. הוא לא יכול לעמוד על רגליו הפקות. זאלקה שלף שתי סיגריות מכיסו, אסף את שתי כפותיו של מוני ושם בהן את הסיגריות:

"קח, מוני, מחר תקנה לך בהן מנה לחם".

מוני גרר רגליו לכביש הראשי. הוא ראה בהיעלם כל הקבוצה בפתח אחד הבלוקים. איזה בלוק, לא ידע. המחנה היה ארוך, חשוך וריק. אותו המחנה. הוא הכירו לפני־ולפנים. כל הבלוקים זהים. זהים כאסיריהם. הלאה־הלאה גרר את רגליו. קר היה לו עד־מאוד. לרוץ לא יכול, אף לא ללכת לאיטו. שתי הסיגריות רעדו בכפו. שוב לא היה לו כיס שיוכל להסתירן בו, והוא ירא ללחצן בידו פן יתרוקן הטבק מקצותיהן. מחר, השכם בבוקר, יקנה מנה לחם. זאלקה הרוויח כהוגן הלילה. שתי הסיגריות הן מן המנות שנחתכו

מבשרו של בניאָק. מחר יקנה לו בהן מנת־לחם. זו פעם ראשונה נותן לו בניאָק מנה שלמה לחם.

מעבר לחומות־התיל חפזו המשאיות בלי־הפסק בלי־הפסק. הוא ידע שאין בנמצא שום "מעבר־משם". מעבר־משם בדיוק כמו מעבר־מזה. שם גרמנים, ופה גרמנים. הרי הוא כבר היה מעבר־משם. הלא משם הובילוהו הגרמנים לכאן. הוא ידע כי "שם" אין עוד לא בית ולא משפחה; שם יש רק — גרמנים. וכל הנותר כופנס ורופזו פה, בפנים. הכל מסתיים ובא על קצו פה, בתחומי התיל — בחשמל שבסורגיו.

במגדל־המשמר עדיין זימר זקיף הס.ס.:

Du bist schön, du bist süss, Belle-Amie...

הוא פתח את השער של בלוק־4. הכל נראה כאן כמו שהיה. מאום לא נשתנה. מלבד שתי הסיגריות שעכשיו החזיקן בידו. הוא נכנס לעומק הבלוק ונגרר על־פני אצטבות־העץ האילמות וקולות־הנחרה של רחצני־החביות. ראשו של שומר־הלילה נזקף רגע מצניחתו ומיד נשמט לו על חזהו. מוני תר בעיניו אחר המאורה שבה עליו לשכב. כל האצטבות היו זהות־למראה. כולן מדוחסות ליפופי־גופים אחידים. אותם ראשים. כולם גון אחד. לא צעירים, לא זקנים. זרם עכור חדגוני הנמשך מרציף־הקרונות עד פי הקרמטוריון.

אלף אסירים. מובאי־נכר; זרי־לשון. כולם זהים עכשיו. תשפוכת. טיפה כטיפה. הוא בא אל תוכם. אחד ככולם.

הוא שכב ביניהם, צד בצד עמהם, גוף בגוף נוגע. בשום אופן לא היה יכול להבחין אם זה השוכב לצדו הוא ילד בן־גילו או איש בוגר כאביו. הוא לא ידע מי הם אלה כשם שלא ידע מי ומי הם אלף האחרים שבבלוק; כשם שלא ידע מי היו כל מאות־האלפים שכבר זרמו וחלפו באותן אצטבות ממש. לגבי דידו היו כולם מושג אחד: אסירים.

שתי הסיגריות היו בידו. פתאום ניצב בניאָק לנגד עיניו: בניאָק! רק עכשיו הבחין בשברון־התוגה שנשקף תמיד מעיניו של בניאָק ואשר בו לא השגיח מעולם. שברון־תמיד כזה נשקף מעיניהם של כל הפיפלים אשר מצא במחנה בהגיעו, וכמוהו במבטם של הפיפלים המשמשים בבלוקים כיום. אך אין מי שישגיח בכך, אין מי שרואה זאת. כמו שהפיפלים עצמם אינם רואים את מבט עיניהם.

ברלה. לולק הזהוב. מיאָטשו. לוני. כולם. כולם. פיפלים שבמחנה הלך שמם לפניהם ואשר זה־כבר נמחה זכרם כאן ללא שריד, ללא שיור. כולם הביטו בו עתה ואותו מבט־עצבון בעיניהם.

בניאָק!

דמעות־מסתרים, אגלי־תום צחורים ניגרו חרש־חרש על קלסתר־פניו של בניאָק. ידיו של מוני חשו אליו לרחמו, לאמצו אל לבו. הוא לא יכול לעמוד בבכיו של בניאָק. הוא החיש אליו ידיו – – פתאום חש: פניו־שלו עצמו בכפותיו, והדמעות הזולגות מעיניו — שלו הן, דמעותיו.

מוני התפלש בבכי. תמצית־כאבם של כל הפיפלים חמרה עתה בכאבו, ודמעות הפיפלים כולם שתתו בדמעות־בכיו.

19

"כל היהודים להתייצב! כל היהודים להתייצב!!"

ערומים הוצבו כולם בכביש הראשי. אלפים על אלפים. שורות ארוכות אין־קץ. על הארץ, למרגלותיהם, צרורות־הבגדים נוגעים ברגליים הערומות ומקופלים בסדר אחד: לראשונה המכנסיים; עליהם האפודה. טורי עצמות־עירום למעלה, טורי צרורות־לבוש למטה.

עוד מעט יוצעדו אל הקרמטוריון.

"אוי, ריבונו־של־עולם!" חיים־יידל רוצה לפכור ידיו אך אינו פוכר. איש אינו פוכר ידיים. כולם ערוכים במיושר, פניהם אל הבלוקים החתומים. שורות שלדים ערומים — עומדים, צופים, ממתינים.

"אוי, ריבונו־של־עולם!" חיים־יידל רוצה לומר וידוי ואינו יכול. אין הוא יודע מה יאמר. יודע הוא רק, כי ברגע כזה היו יהודים אומרים וידוי. בחלב־אמו ינק את הידיעה הזאת. אך עתה, בבוא הרגע, פתאום אין הוא יודע את המלים. לא התכונן.

איזו תפילה יש להתפלל בשעת וידוי? מעולם לא ראה אותה בסידור בין התפילות. קר לו. הוא רועד. עומד הוא כחורבה פרוצה, סער לא־מודע מנשב ומיליל בו.

"אוי, ריבונו־של־עולם!" רוצה הוא לזעוק "שמע ישראל", אך אין פה איש הצועק "שמע ישראל". אין פנאי לזעוק "שמע ישראל" כשמוצבים בתור לשריפה.

הרבי משיליוו עומד בין אסירי בלוק־28. כולו ערום וצמוק־דמות כילד קטן. עומד כממתין לרכבת שתסיענו למקום אשר שם, לכשיירד ממנה, יצפה לו קהל־חסידיו.

גולגלתו של פארבר מבהיקה לעין־השמש כנחושת־קלל עתיקה. הבלוקים חתומים. סביב־סביב דומייה. אין איש צועק. זה לא כואב. מיד יבוא מין

כאב כזה אשר מעצמתו מוכרחים למות. זאת הפעם לא יחדל הכאב קודם. בינתיים, ועד אז, אין בכביש הראשי אלא מקפא־כפור. הכל רועדים. השמש מאירה על שיניים נוקשות. אין צועק. הבגדים סדורים אל המרגלות. עומדים ומצפים.

עצמות חשופות שורות־שורות לאורך. אין־קץ עיניים. עיניים. קוצים שדופים בשדה־חורף צחור. סופת־כפור מנשבת עליהם — לא תכופפם, רק תקפיאם תחתם.

רוברט רץ שוב אל שער־המחנה. מצפה הוא לקבל את פני מטה־הס.ס. בבואו. שכן מפקד־המחנה הויס אם יבוא, הרי לא ירצה להחליף מלה עם פרוכטנבוים או עם אחר מראשי־הבלוקים היהודיים. אף שמלאכתו של פרוכטנבוים אינה נופלת בטיבה ובנאמנותה מעבודה גרמנית. אדרבה, פרוכטנבוים מספק אולי לקרמטוריון יותר שלדים מרוברט. אף־על־פי־כן לא יזכה אותו הויס בדברים. בעיניו של הויס טוב אות־הפושעים על חזהו של רוברט מאות־היהודים שעל חזהו של פרוכטנבוים.

במרומים, הרחק מעל גגות־הבלוקים, מתנשא העשן מן הקרמטוריון השמיימה, תמיר וישר־קו. בירכתי רחבות־המיפקד עומדים ראשי־הבלוקים קבוצות־קבוצות, מפטפטים, מעשנים סיגריות וחובטים באלותיהם בפינתות־מגפיהם המוברקות, משועממים כחבורת קצבים המתבטלים בצוותא לפני בית־מטבחיים עירוני, איש־איש בציפייה לתור עדרו.

ככל שהעין מגעת — שורות־שורות גופים ערומים. עכשיו הרי זה הקץ. כלתה תקווה. חיים־יידל רועד וצופה. הכל רועדים וצופים. שוב אינך מוצא נחמה כשאתה רואה אצל זולתך שקעי־עכוז עמוקים משלך. להיפך, הרי זה מזכיר לך שאתה אחד מהם. הללו הם הראי שלך. את בבואתך אתה רואה בהם. זה הקץ. קרמטוריון! רכסי כתפיים. ראשים. אזניים. עוד שעה קלה וכל זה יישרף באש.

אין איש פולט פה הגה אל רעהו. כמו אין כאן שום קשר בין אדם לזולתו. הכל עומדים בכפיפה אחת, איש־איש לנפשו. אין צועק, וגם הוא אינו צועק. לא יעלה כלל במחשבתו שיכול הוא לצעוק. אין לו מחשבה. כולם יחד אפשר יש להם מחשבה. עושה, איפוא, האחד כמעשה כולם. כולם רועדים, רועד גם הוא.

עיניו של חיים־יידל תרות: הנה הרבי משיליוו עומד בערוותו ליד פארבר. שהוא עצמו ערום, בכך אין חיים־יידל מרגיש. אך עירומו של הרבי משיליוו, רק הוא מעמידו לראשונה על עובדת עירומם של הכל — משום שהולכים

להישרף. כתמי־השחין הצבעוניים על־פני הרבי מבליטים אותו מתוך כולם. מזדקר הוא לעין כפרח ססגוני בשדה שלאחר קציר.

איך אפשר עכשיו להתקרב אל הרבי? כל־כך היה רוצה להיות עכשיו עם הרבי! אף כי לא ברי לו אם קירבת הרבי תקל את צביתת־המוות, אבל אחת הוא יודע: עז רצונו להיות יחד עם הרבי לאחר־מכן. מהו אותו "לאחר־מכן" אין הוא יודע. אינו יכול לצייר לעצמו בעליל אותו "לאחר־מכן". אין הוא מסוגל לתת דעתו עליו עכשיו. הוא חש שאין לו דעת לחשוב בה. דעתו ריקה־ומרוקנה מכל מחשבה. רוצה הוא רק שלא יאבד הרבי מעיניו. גם לאחר הסלקציה בגיטו נדחק לקרונות יחד עם הרבי. בגופו גונן על הרבי לבל יירמס, ובזכות־כך לא נחנק הוא עצמו. תוך כדי טיפולו ברבי שאב לו כוחות־איתנים. הוא שמר על הרבי ובזכות כך השתמר גם הוא. ידוע ידע אז כי הוא נוסע למיתה. הרי לאושוויץ מובילים. הכל ידעו שנוסעים לקראת מוות. אף שלא היה לו כל מושג איזו מין מיתה היא אושוויץ, כשם שעכשיו אינו יודע איזה מין מוות היא — משרפה. ואולי גם המשרפה עדיין אינה הסופית שבמיתות הגרמניות? אם אמנם כך הדבר, משתוקק הוא לאחר המשרפה להיות יחד עם הרבי משיליוו באותה מאורה — "שם".

פעמים רבות ראה את המוות בעין. הן ב"נקודות־הריפוז" בגיטו, הן בסלקציות ליד הקרונות. בכל פעם ופעם ראה את המוות כדרך שהוא רואהו עכשיו: בבהירות ופנים־אל־פנים. אבל תמיד, לאחר כל ראִיה, לא מת אלא נעקר מכף־קלע זו לכף־קלע אחרת; מידיים גרמניות אלו לידיים גרמניות אחרות. ואולם זאת הפעם יוטל למשרפה. ומה אחריה? מה לאחר המשרפה?

במרומי תכלתו של הרקיע נמוג חוד־העשן מן המשרפה כמו לא היה מעולם.

מאַטשק פוסע מדודות לעבר המחראה. מאטשק, המסית באנטישמיים שבין קולפי־התפוזים. קרן־שמש נעוצה על חוד סכין־הקילוף המבצבצת לו מכיס־חזהו. הוא אינו מפנה ראשו להביט אל שורות־העירום אלא הולך היישר נכחו כשהוא מחייך לעצמו בהנאה שאינו יכול להצניעה. עובר סמוך־סמוך לשלדים הערומים כאילו הכביש הראשי ריק. הוא מרגיש שרבבות עיניים מביטות בו. הנאת־פניו מעידה בו. קרוב־לוודאי שאינו צריך כלל ללכת למחראה, אלא שאין הוא יכול לוותר על התענוג להיראות בפניהם ברגעי טרם־שריפה אחרונים שלהם.

חיים־יידל יודע כי חובה עליו לומר וידוי, אך אינו יודע מה יש לומר. אין לו פנאי לחשוב על כך. זהו רגע־הקץ. אין איש אומר וידוי. פיות הכל

רק רועדים מקור. מאום־שבמאום אינו זוכר, עם שהוא זוכר לאין־שיעור. אין עתה פנאי לזכור הרבה כל־כך. ועם זאת הוא זוכר כי יש עוד הרבה יותר דברים שחייב הוא עתה לזכרם. אך מאום אינו זוכר. זוכר הוא רק: קרמטוריון!

איש אינו אומר וידוי. מקרב השלדים הערומים מתמלט ציוץ כלשהו, אך אין אתה יודע מה הם מתאמצים להשמיעך. מדוע הם מביטים בך? מה הם רואים בפעור עיניהם הבולטות? במה מהרהר כל אחד? מביטים כך ואינם רואים אותך. אתה מביט באחרים ואינך רואה אף אחד. עיגולי־עיניים. גולגלות גרמיות. תהלוכת אין־קץ של שלדים ערומים, ובראשם — עמוד־עשן כחול של קרמטוריון לנחותם את הדרך.

מאטשק מפסיע ועובר על־פניהם. אינו נחפז. הולך מתון־מתון. מנהיג השורה הקדמית של מקלפת־התפודים.

איש לא ייוותר כאן. מאַטשק ייוותר. עם שלם נשרף לאֵפר באושוויץ, איש לא יראה אותם לעולמים ואיש לא יזכרם עוד. לאחר המלחמה יהיה מאטשק "האסיר מאושוויץ"; קרבנם היחיד של הגרמנים. הרבי משיליו לא יהיה עוד, אך פיוטר אבא'לה הקדוש יהיה גם יהיה. השמיים יוסיפו ויהיו. הכל נותר פה ויוסיף להיות, לבד מן היהודים שלא יהיו עוד. שוב לא תהיינה ערים יהודיות, אף לא עיירות יהודיות. לא פלונסק ולא קיאֶלץ; לא לובלין ולא טשֶנסטוֹבה. ה"שטיבלך" על בחוריהם לא יהיו, וספריות־מֵדֶם לא תהיינה. לא שבת יהודית ולא חולו־של־מועד. אך יהיו גם יהיו הגוֹיוּת והגרמנים; העיר והכפר. הכל. הכל. לבד מן היהודים.

זה כואב לו. החמלה זורמת בו ועוברתו כשיבלתו של נהר המתמשך מקצה הכביש הראשי ועד קצהו. הוא עומד, ועל כל סביבו שלדים ערומים, ראשים: נהר־חמלה צהוב. כולם, כולם צפים וניגרים בו כבעד מסננת. יהודים. יהודים. כולם הולכים להישרף. לעולם לא יגיד עוד איש ביידיש: "טאַטעניו!" ולא יקרא עוד ילד "מאמעניו"!

חיים־יידל אינו זוכר מאום. אף לא מלה אחת מן התפילות הקדושות. חמֶלניק, רק היא זכורה בו, עיירת־מולדתו שלו הקטנה. "נווי הקט חמֶלניק ---". המלים חמרו ותססו במעמקיו. פתאום נכסף בכל מאודו לשמוע באזניו, רק עוד הפעם האחרונה, צלילן של מלים ביידיש. אך השיניים היו נוקשות לו בפיו. מצייץ היה ככל אשר סביבו, ובוהה בפעור עיניים בולטות ככל אשר סביבו. הגרון חתום. האזניים מוחרשות. רק מעבר לעיניו מפנים ראה את מלי־היידיש בתוככי־פנימיותו. צפות היו על־פני נהר צהוב יחד עם שנות־ילדותו בעיירת־המולדת הקטנה חמלניק.

ופנים למלים כדמות פניהם של יהודים.

רוברט חוזר במרוצה משער־המחנה. כל פעם שפך חוזר רוברט בריצה עובר רחש בין נציבי־השלדים כרחש עלים צהובים על אדמת־יער בחלחל בהם הרוח: מטה־הס.ס.! האם הגיעו?! שלדים בשלדים מביטים ומתרעדים. מתרעדים במחודש. כמו עד כה לא רעדו. רועדים בקדחת־תזוזה. מתכוננים, כהתכוננן המונים בערבה שוממה בראותם מרחוק בהתקרב הרכבת אשר לה ציפו ימים על לילות. אי־בזה במעמקיך קודח־מתכונן מישהו בשבילך; מישהו שאינך מכירו ולא היכרתו מימיך. עכשיו, ברגעך האחרון, נחרד פתאום בתוכך כאפוטרופוס הדואג לך ולחפציך. עוד מעט ויעקרו מן המקום הזה. הכל מביטים אל צרורות־הלבוש שעל הארץ. היקחו כבר את הצרור ביד, או לא?.. מותר כבר, או אסור עדיין?.. הידיים מבקשות להישלח לצרור שעל הארץ. איש לא שמע עדיין שום פקודה. לחכות לפקודה, או אולי מוטב להיות מוכנים מראש והצרור בידיים? באנדרלמוסיית־התזוזה עלול אחר־כך אי־מי לחטוף לך בשוגג את צרורך.

אף אחד מן השלדים אינו מעלה בדעתו להיפרד מצרור־ה"מלבושים". לא אחד מהם נפרד במחראה ממנת־לחמו תמורת פיסת־סחבה מוארכת לעיטוף צוארו הערום; ממנת־מרקו תחת שרוך לעיטוף האפודה סביב הבטן, או חלף קרש שחוק לקשרו לפחות אל אחת מכפות־רגליו היחפות למען ייחם לו מעט בעמידת המיפקדים חסרי־השחר שאין קץ לשעותיהם. עכשיו מוטל כל זה צרור בצרור על הארץ. וקשה הפרידה. קשה פי־כמה מן הפרידה מאוצרות־הון ונכסים בעולם ההוא. אפשר שאילו אכל את מנת־הלחם אז, לא היה ניצב פה עתה. הצרור המוטל לרגליו, יומם ולילה עטף בו את שביב־חייו. אין זה צרור־לבוש: עורו הוא. למעלה מעורו. הרבה למעלה מזה: את סוד־שלדיותו הפקיד בו ויכסה על מוזלמניותו, כי לא היה לאֵל־עורו להסתירו. לכשתבואנה המשאיות תפרוץ כאן מהומת־בהלה. אולי כדאי כבר עכשיו לחטוף את הצרור בידיים?

אברם חובק בכפו האחת את קופסת־האלומיניום הקטנה ובשנית את אולרון־המסמר שלו. רבים העושים כן. פפים קטנים כאלה מחביאים בסגור־אגרוף. אך נעלם בניאק מבלוק־16, מיד נהיה אברם מוזלמן. זיגמונט הוא שדאג לכך. אברם החל מסיר מעצמו את יקר־בגדיו, מכר הכל־בכל. הכל, זולת אולרון־המסמר והקופסונת. מאלה לא אבה להיפרד. עד הסוף עדיין נוהג היה, בשובו לעת־ערב לאצטבה מן הקומנדו, לקרצף את טיפת־הריבה מן הלחם ולהעבירה לתוך הקופסונת, ומתוכה למרחה על מנת־לחמו העלובה; להנעיץ פירור־לחם על חוד־המסמר הדק, ולהכניס כל אלה לפיו, עמוק־עמוק;

בדחילו. טקס־אכילה זה הטעימו מטעמה של אשליית ימי־עבר, שטובם חלף לבלי שוב. משל לשחקן ישיש, עובר־בטל, שאפילו את קולו שכח בחרשותו, ובידיים רועדות־מזוקן הוא שולף מגנזיו את תלבשתו אכולת־העש בה היה מופיע לפנים בתפקידו האהוב, והוא לובשה למול הראי וטועם טעם ימים שבהם היפנט אולם־ומלואו.

היום כבר כמעט והחשיך ומטה־הס.ס. עדיין לא הופיע: המשאיות אינן פנויות. מסיעות בלי־חשך מרציף־הקרונות לקרמטוריון וחוזרות מיד לרציף־הקרונות להתמלא שוב בדרך לקרמטוריון, וחוזר חלילה. פרוכטנבוים חובט באלתו בגולגלות־השלדים שבשורה הקדמית. סתם־כך. שהרי אם לא תספקנה המשאיות להגיע בעוד־מועד, מן־הסתם יהיה צורך להעיז את המוני הצואים לקרמטוריון ברגל. ומכך אין דעתו של פרוכטנבוים נוחה. אין הוא אוהב להיראות באות־היהודים על חזהו במטחווי־המשרפה. עד כמה שאפשר, מוטב לשמור על המרחק.

כל כמה שלא יחזור רוברט במרוצה מן השער, לא יפנה אל ראשי־הבלוקים היהודיים ולא יזכה אותם אף במלה אחת. כמו אין הוא מכירם. עכשיו אינם הקאמראדים שלו. אף שבהילוּלות־הלילה אוהב הוא לבלות דווקא עם ראשי־הבלוקים היהודיים. ראשית, אַרגנים מוכשרים הם ממנו וכבדים ממנו בזהב וביהלומים. שנית, אצלם לעולם לא יחסר השנאַפס. אולם ברגע זה זוכר רוברט מי ומי הוא, ומי הם. ברגע חגיגי אשר כזה נעורה בדמו של רוברט אסיר־אושוויץ זיקתו לעמו ולגזעו. אחריות־חובתו כלפי מצוות הפיהרר להשמדת היהודים ממלאתו סילודים של פטריוטיות, והריהו לובש חרדות כאותו פושע ותיק הנקלע באקראי לכנסייה בשעת פולחן של תפילה.

במר־נפשו חובט פרוכטנבוים באלתו בראשי־השלדים. יודע הוא שאין בכך כל תועלת; כל כמה שלא ירביץ, לא יגיע ולא ישווה לדרגת הפחות שבפולנים. זה מציק לו. הוא אכול נחיתות. אין איש מעריך כאן את מסירות עבודתו. בעיניו הרי זה אי־צדק קורע־שחקים. רוברט יהיה רוברט גם אם לא יגע בזרתו באסיר. מנחית פרוכטנבוים את מטה־זעמו בראשי־השלדים, ונפשו כולה מרירות.

בפרופיסור רפאל נפלה תמורה משונה. מרגע שהובא לאושוויץ, שוכב היה באצטבתו יומם ולילה בלא הגה, בלא זיע, כשרק עיניו הגדולות השחורות בוהות אל קרשי־האצטבה ממעל. עכשיו, ברגע האחרון ממש, נתגעש רפאל ואינו יכול לשקוט על עמדו. ראשו נתחדד במפתיע כראש צפור פרא דורסנית.

עיניו מזרות אש, ראשו מזנק לפרוץ לכאן ולכאן, בלי־הרף. מה זה היה לו לפרופיסור, פתאום ?

סביב חיים־יידל עומדים הצרפתים. אף פעם אחת לא דיבר עמם, גם אם באצטבה אחת שכבו הוא והם יחדיו. כזרים היו לו. הוא לא שמע את לשונם והם לא הבינו לשפתו. עולמות־נכר מבודלים. עכשיו, בערוות־עירומם המשו־תפת, חשים פתאום שלדו שלו ושלהם ברית־קירבה נוראה. כמו ילדתם אֵם אחת. רוצה היה עתה לאמץ אל לבו כל אחד ואחד מהם ולבַּחותו. כמו רק עתה הכירם ; רק עתה, בהמתנת־יחד זו לבוא המשאית שתסיעם לשריפה.

רוברט מופיע במרוצה כרוח־סופה. שער־המחנה נפתח מלוא רחבו. מכונית שחורה נוצצת נוסעת פנימה —

מטה־הס.ס. !

מכונית־הדר פתוחה. שטה לאיטה, כבעת מפגן חגיגי. דומם וצייתני משתוחה עדיה הרקיע ומתפלש ביראת־הכבוד בברקה השחור של המכונית. נשימת־כל משתתקת.

המוות נוסע על גלגלי־גומי לבנים.

שטה המכונית לתוך זו הדממה ונעצרת בטבורה. ראשי־הבלוקים היהודיים אינם יודעים מה שימוש יעשו בעצמם. פרוכטנבוים תוהה תחתיו, האלה בידו. אין הוא יודע אם כרגע עת היא להלקות בגולגלות המוזלמנים ואם לא. ידיו מידלדלות לו כמיותרות. אין הוא מוצא להן תיקון. בעצם, שעת־כושר נדירה היא זו להפגנת טיב הלקאותיו לפני הגרמנים. אך אין הוא יודע אם מותר. אינו יודע אם תורו עכשיו ואם תורם. איש אינו מלקה, ואין לך גרוע מזה. כי באין הלקאה, מה תועלת יש בו כאן ? פחות מן האחרים מוצא הוא שימוש לידיו לעצמו.

במכונית פנימה מעשנים הגרמנים סיגרים עבים וצוחקים צחוק כרסתני. מגלגלים ביניהם שיחה ואף אינם מעיפים מבט לעבר המוזלמנים הערוכים לכבודם במערומיהם מאז אפלולית־השחר. כמו אין זה אלא ענין של־מה־בכך ; עיסוק יום־יומי חבוט ונדוש, המתנהל מכוח עצמו ואינו שווה בעיון מיוחד. רופא־המחנה יושב בראש המכונית. אין לו חשק אפילו לצאת ממנה כדי לבדוק את מספר השורות. רק מבט מרפרף הוא מעיף במערך ה"צוֹאה". מצחיית כובע־הס.ס. שלו, מעוטרת סמל גולגולת־המוות, מוטה לו על מצחו, ואין לדעת אם מעיניו שלו הוא מביט או משתי נקרות־העיניים של גולגולת־המוות שעל כובעו. עם שהוא מעשן את הסיגר העבה הריהו משער את מספרם של השלדים. אומדנו יתקבל כמספר הנכון בדו"ח הרפואי שימסור. לא כדאי לטרוח ולספור. הוא סומך על מפקד־המחנה. הלה לא ירמהו.

מפקד־אושוויץ הויס עובר על־פני השורות, ידיו משולבות לו על אחוריו. ראשו של רפאל, נטוי־הגרון, משתרבב מן השורה הקדמית כראשו של עוף שחוט, ארך־גרגרת, הפורש כנפיים להימלט אך אינו מרחיק שאת את נטל גופו הטבות. הויס פוסע ומתקרב אליו.

פתאום מזנק רפאל מחוצה לשורות. ראשו — ראש־צפור פרא — מיטלטל ומתנודד כעל קפיץ ימינה ושמאלה. הוא מציץ צויץ־עוף משונה:

"לא !.. לא !.. אני לא אלך לקרמטוריון !"..

הויס עומד מלכת. אגרופיו תומכים למתניו. הוא נותן עיניו ביצור־בר זה שיצא פתאום מדעתו ואינו רוצה ללכת לקרמטוריון. הויס פורץ בנהמת־צחוק:

"בן־אדם !" קורא הוא לו, "מניין צצו פתאום רעיונות כאלה בראשך ?"

ראש־הצפור החרטומי מתחדד עוד יותר; הוא משתלח מגרגרתו הארוכה אל מפקד־אושוויץ כפורץ לנשכו.

אצבעותיו של הויס מתירות את סגור נדן־העור של האקדח שעל מתנו. קנה־האקדח דומה לעפרון שחור. ביישוב־הדעת מצמידו הויס לראשו של רפאל. נראה כאילו משתדל הוא לסמן בעפרון השחור נקודה מסויימת שנראית לו בפאת־מצחו של רפאל. ראש־הצפור קופא מתנודותיו, אינו מפריע, אינו זע, רק מצפה הוא לחוד־העפרון שיגע בדיוק במקום המבוקש —

פיק !..

לא עוד.

כתשוש ביקש רפאל לצנוח ולהתיישב תחתיו, אך ראשו נפל שדוד מול חודי מגפיו של הויס. אי־אפשר היה להבחין בשום נקב־כדור. מן הרקה בלבד ניגר קו דקיק קצרצר; קויו כהה, כשיעור מחציתה של פאת־הלחי. רק זה. לא־עוד: כל אשר חיה רגע קודם ביצור הלזה.

הויס השיב את האקדח לנדנו. העיף מבטו במה שמתגולל אצל מגפיו. אצבעותיו רכסו במתינות את נדן־העור עם שבטש מגפו השחור, סתם־כך, במלוא־פניו של זה, שנולד ביוון השמשית; שנתחנך בפאריז; שבאיטליה כיהן כפרופיסור באוניברסיטה; שבעשר שפות שלט בלא שיידע אפילו מלה אחת יידיש; זה שאי־שם הניח אחריו רעיה ותאומים שאת שמותיהם נשא על שפתיו עד רגעו האחרון; אשר באושוויץ הפך להיות צפור־פרא חרטומית־ראש; ואשר הויס — בנה הנאמן של האומה הגרמנית — קרא לו ברגעו האחרון "ב ן־א ד ם !" ומיד, בנתז־אקדח, הפיק מפאת־מצחו קו דק־שבדק, קצרצר, קו כהה. רק זה. ולאחר־מכן בטש במגפו בראש הזה, הירוּי.

הגרמנים יושבי־המכונית הוסיפו לעשן את הסיגרים. עדיין לא החליטו אם

תורץ ה"צואה" ברגל לקרמטוריון, או תיפלא בכמה בלוקים מסוגרים עד שתתפנינה המשאיות? סוף־סוף צריך לסיים את יום־העבודה הטורדני המגדנד הזה.

מעבר לתיל מחוץ אֵצו המשאיות אוץ ושוב: מרציף־הקרונות לקרמטוריון, ומן הקרמטוריון לרציף־הקרונות. מארובת־הקרמטוריון פרץ עתה העשן השמיימה, נסער ורווה.

פתאום הופיע לודוויג טין במרוצת־בהלה, בידו גליון־נייר ובעקבותיו — בהול ונטול־נשימה — רשם־המינהלה הבכיר.

מה קרה?

הויס מרעים בצעקותיו. ראשי־הבלוקים נרעדים. חזירות גדולה נפלה פה: "איך שכחו את הרשימה הזאת?" "מדוע לא הודיעה על כך לשפת־המינהלה?"

לודוויג מטיל פקודותיו בראשי־הבלוקים, והללו שואגים מיד:

"כל מדפיסי־הגילוף, צעד אחד קדימה — צעד!"

ראשי־הבלוקים מסתערים ומתפזרים בין טורי העצמות הערומות: מחפשים את המומחים להדפסת־גילוף. ואולם הרשומים בגליון — מהם שכחו תוך עמידתם פה מה מספר־זרועם, מהם שכחו בכלל מי הם, ומהם לא נשתיירו עד היום הזה לעמוד כאן כי קודם־לכן כבר השליכום אל ערימת־המתים מחוצה לבלוקם.

"מדפיסי־גילוף!"

מצוד על מדפיסי־גילוף בבית־העלמין. ראשי־בלוקים נחלצים להציל מה שאפשר: אלה מחטטים בין המוזלמנים של בלוקיהם ואלה נוברים בערימות־הפגרים שאצל קירות־הבלוקים: "מדפיסי־גילוף!!! מדפיסי־גילוף!!!"

חיים־יידל מוצא עצמו פתאום מוצב בחוץ, במפורש. המום הוא עומד בין קומץ מוצאֵי־שורות כמוהו: מדפיסי־גילוף. אין הוא תופס מה נעשה בו. רק עכשיו, לראשונה, רואה הוא במחוור את נהר־העצמות הצהוב המתמשך שם בכביש הראשי. הנס נעלה מכוח השגתו. אין כוח בו לקלטו. הוא לוטש עיניו אל הזרם הצהוב כשלפתע מבזיק במוחו האור: הללו — שם! והוא — פה! מופרש. מבחוץ. רק עכשיו הוא רואה אותם. בבהירות שבעתיים מכפי שראה אותם בעמדו בתוכם. וגם כאב העמידה שם מוחש ונוקב בו עתה שבעתיים. עתה שוב לא בו הוא הכאב, כי אם נוכח עיניו; לא עוד מקהה הוא את חושיו אלא משסף לו באישוניו. איך ומתי התחוללה התהפוכה? כמדומה, בימים־מקדם. בהוויית־חיים אחרת, קודמת. מאום־שבמאום אין הוא זוכר. הלום־תדהמה הוא מקלוט שמץ־דבר. רק זאת בלבד חש הוא בבירור: הוא — בחוץ.

רבבות עיניים מביטות בו, ובאותן רבבות־עיניים עצמן מחזיר הוא להן מבטו. נהר של צהוב שוטף על־פניו. שוטי־גשם מנקדים על־פני הנהר אלפי עיגולי־עיניים המביטים בו.

והוא — מעבר לנהר.

מאום־שבמאום אין הוא זוכר. אינו יודע אם מת הוא עכשיו, אם נולד. מעשי־בראשית חלים בו עתה. אין לו עליהם כל שליטה. חימר הוא. ידיים לשות בו, מכיירות וצרות ממנו מה. בראשית־אדם. יודע הוא כי מן הדין שירצה לדעת מה עושים בו. אך יודע הוא כי טרם נפח באַפיו הרצון לרצות לדעת זאת. רק אחת הוא יודע: הללו — אֶפר, והוא — חימר.

"מדפיסי־גילוף!!.. מדפיסי־גילוף!!"..

ראשי־הבלוקים אינם פוסקים מצעוק "מדפיסי־גילוף"! המלה משתפכת במחשפי־עורקיו הנבובים של חיים־יידל ויוצקת בהם זרמי־חיים. "מדפיסי־גילוף!" שלדו מתנער, מרטיט. המלה מפזזת וזורמת בקרני־אור טמירות מקצה אל קצה על־פני גווייתו הנלושה ונופחת בו נשימת־חיים.

הוא חש כי עתה הוא נולד. עומד הוא על מפתן, לא גבו אל העולם כי אם פניו אל העולם. מניין הוא בא? מה מאחוריו? אין הוא זוכר אם כבר עבר את הקרמטוריון. בשום־אופן אינו מצליח להיזכר. ערפל צהוב. זכרונו מגיע רק עד לנקודה שבה היה צריך להיכנס לקרמטוריון. אין ספק שכבר היה בקרמטוריון. זוכר הוא בפירוש שראה את העשן: עשן גווייתו. זוכר הוא איך חש שהוא נשרף ואוכל; איך חש שהוא עשן; שהוא מיתמר השמיימה בעמוד של עשן. עכשיו נעלם הכל. פה, במקום שהציבוהו, רק האופק נגד עיניו. מפה אין רואים לא מעשנה ולא עשן. האמנם הוא כבר לאחר־קרמטוריון?

מפעם לפעם שולפים ראשי־הבלוקים וגוררים מתוך השורות עוד מדפיס־גילוף נוסף. הלה אינו יודע מה רוצים ממנו ולאן גוררים אותו. שכוח שכח כבר כי אי־פעם היה עולם שבו היה הוא מדפיס־גילוף. הודפים אותו אל שורת המובדלים.

תם ונשלם. המכונית השחורה נסוגה עד אל מאחורי שעריהם של שלושה בלוקים שנפתחו. אלותיהם של ראשי־הבלוקים מיטלטלות שם בין שמיים וגולגלות. מכאן הכל נשקף כמרחקי־מרחקים של חלום־בלהות. האלות מונפות ויורדות בקהות־קצבן של מצולות־מים. יקום שכולו דממה של אטימות.

נהר־השלדים זורם לתוך שלושה בלוקים מיוחדים. מגיפים עליהם את השערים מבחוץ.

ריק.

מלבד צרורות־הלבוש בכביש הראשי עד קצווי־האופק — ריבועים־ריבועים זעירים. בטורים־טורים ארוכים, כתלמי־שדה רחב, ריקן.

מכונית־המטה השחורה קרבה אל מדפיסי־הגילוף. המפקד הויס סוקר ביעף את השורה ושב להתבונן בפני כל אחד לחוד, מבט אבהי בעיניו, ובתוך־כך הוא גוער בלודוויג טין:

"אל־אלוהים־אדירים! כך צריך להיראות אסיר היוצא מאושוויץ?! אני כבר אלמד אותך לקח! ראשית־כל ולפני הכל יש לטפל בהם כהוגן לפני צאתם מן המחנה. האנשים האלה הרי נראים כאילו הרעיבו אותם אצלנו! אל־אלוהים! איזה מין סדר חזירי אני מוצא במחנה שלי!"

לודוויג ממותח בעמידת־דום כבפני בית־דין צבאי, פניו המרובעים אומרים הודאה באשמה, מציג הוא את הקומדיה ברצינות רבה, כולו דרוך־ציפייה לגזר־דינו, כגנרל שהואשם בבגידה במולדת. לא פעם ראשונה זו ללודוויג שהוא מציג ממש אותה קומדיה בביומו ובהשתתפותו של הויס. אף־על־פי־כן דומה הדבר כאילו הוא שומע את ההאשמה הכבדה בפעם הראשונה בחייו, ובארשת של רצינות הוא ממלא את תפקידו בפני הויס — ובהזדמנות זו גם בפני זגב־השורה של השלדים העלובים, העומדים לעזוב את שערי־אושוויץ.

המכונית נפנתה בחרטומה לעבר שער־היציאה, נכונה לנסיעה החוצה. בפסעו לעבר המכונית לא חדל הויס מהצגת הקומדיה של יציאה־מן־הכלים בגלל אי־הסדר האיום שגילה פתאום באושוויץ שלו. וקודם כניסתו למכונית, נסוב שוב אל לודוויג:

"הו־הו, יקירי, תראה איזה לקח אלמד אותך"...

עיגולים שחורים של כובעי־ס.ס. מתרחקים במכונית הפתוחה לעבר שער־היציאה.

מדפיסי־גילוף. מעתה יש לנצרם כבבת־עין. שערה קטנה אחת בל תפול מראשם ארצה חלילה.

הם הוצעדו לעבר בלוק ה"קא־בא", שכולו נקיון וצחור. שם יקבל כל אחד מיטה נפרדת לעצמו, תחתונים נקיים. מבודדים ומובדלים מאסירי־המחנה יישמרו פה עד להסעתם מאושוויץ החוצה.

כרמי־יחש צעדו לבלוק ה"קא־בא". ליד שערי־הבלוקים התגבהו בדרכם ערימות שלדים מתים, חמרים־חמרים. הצועדים מרוחקים וזרים היו עתה מהם כריחוקם וזרותם של החיים מן המוות. פתאום קלטו עיניו של חיים־יידל את המבט שהגניב אליו מוני ממקום מחבואו, מאחרי הר של שלדים.

20

א

למחרת מיפקד־הקרמטוריון הגיע לאושוויץ משלוח מגוּוָן בהרכבו: שיורי־שרידים ממחנות־עבודה כנידרוואלדן, סאקראו, אנאבּרג — מחנות שלא צויידו במשרפות משלהם ובכל יתר האבזרים החיוניים שיזפום בתואר קאַצֶט גרמני הראוי לשמו.

היו בתוכם גם אחרוני־שרידים של גיטאות מחוסלים־מכבר, אשר הגרמנים הותירום לפליטת־רגע באשר היו, רק כדי להוציא בעזרתם מבטן־האדמה את האוצרות שלקחו היהודים עמהם בהימלטם לבּונקרים ושם קברום. שכן מי כיהודי חכם לחדור לעומק המצאות־הגניזה הגאוניות של הריפי־המוחות בגיטו? ויהודֵי "קומנדות־חיפּוּש" משויירים אלה אמנם נלוו אל הגרמנים יום־יום: זחלו לפניהם על ארבע ככלבי־גישוש מאולפים לסתרי מחילות וחורים תחת עיי־הגיטאות השוממים, ובריחרוח־חטמם הדק מן הדק הוציאו מן הארץ — עוד כמה ימי חיים לעצמם.

מוני שכב במרומי קומה שלישית של אצטבה והשקיף מטה אל הפנים החדשות: שוב פעם נמלא הבלוק עד אפס־מקום! במאותיהם הסתובבו החדשים משני עברי תנור־הלבנים, דחסו עד כדי התפקקות את מעברי־האצטבות. סקרו את סביבותיהם בעיניים שואלות ותוהות: מביעוּרי־יהודים אין קץ ניצל כל אחד מהם; ממחנות אין־מספר מילטו נפשותם; ממיתות רבות חמקו בעור־שיניהם — וחיו. והנה אושוויץ! הקאַצט אושוויץ! האם גם פה יצליחו? — —

מבעד לבלואי־מכנסיו הציצו אליו עצמות־רגליו והנה הן כקני־קש דקיקים צהובים. וכך סחו לו: "מוני, אתה מוזלמן"... נעלב ומבוייש היה בפני החדשים במראהו השלדי. החרפה שבדבר הכאיבתו נוראות. בקרוב ישכב הוא מאחורי הבלוק וכפיסי־רגליים צהובים אלו יזדקרו מתוך ערימה של

פגרי־מוזלמנים, ואיש מכל אלה החדשים אף לא יכיר ולא יידע כי אלו הן רגליו של מי שפיהן פה לפנים כפיפל בכל אחד ואחד מבלוקי־המחנה.

הוא הרגיש שקר לו מאוד. הוא הרגיש שלא יוכל עוד לשכב פה. הוא זחל מן האצטבה למטה. הבלוק רחש שאונם והמונם של החדשים. מכרים ממחנות קודמים, שהובאו לכאן יחד, חיפשו להם בריגשת כוח ורעש אצטבות־משכב משותפות, דיברו ביניהם בקולות רמים, קראו לחבריהם בשם, הפנו צעקותיהם מעלה לאצטבות עליונות ומגבוה הודיעו להם מַטה קולנית שלא יוסיפו לחפש, הנה כבר מצאו להם פה אצטבה טובה! כולם סאנו, כולם טרחו, כולם השתקעו והשתפנו. יצרו פה סביבם אווירה משונה וזרה — כאילו בני־אדם הם שצרכי־אדם צרכיהם. אוויר נוקב ומגרה נשב מהם: אווירו של החוץ.

הבלוק היה ספוג ריח מוּפר של חדשים־מקרוב־באו.

זו פעם ראשונה מאז היותו במחנה נתפעם עכשיו מוני כעס צורב על בערותם הבהמית של החדשים. פעמים אין־ספור ראה משולחים חדשים בבואם. תמיד אותו דבר: מבטם הראשון בפלאניטת־אושוויץ מלווה תמיד הירגעות חשאית — "פה חיים!" תגובה ראשונה של כל אסיר ביומו הראשון באושוויץ. כמובן, אם לא שולח היישר ומיד מן הקרונות לקרמטוריון. מעולם לא היה הדבר איכפת לו למוני. אך הפעם הרי זה מרתיחו עד היסוד בו: מה הם מרעישים פה ככה? מה הם מסתדרים ברעש ובהתלהבות כל־כך? וכי אין הם רואים מה המקום הזה? הלא אושוויץ כאן! הקאַצט אושוויץ!

יכול היה לתקוע להם כמה מלים. רק כמה מלים! אף שאסירים ותיקים לעולם אינם נוהגים לספר לחדשים מה צפוי להם פה. לא מעודף רחמנות, חלילה, אלא שפשוט אין ותיקים מוצאים ענין בשיחות־הבאי סנטימנטליות מסוג זה. כבוד־הוותק אינו מרשה להם לעסוק בפיטפוט־סרק בטלני עם בן־זנונים ירוק. הוותיקים מסתכלים על־הרוב בחדשים כהסתכל בוגר במשחק משעמם של פעוטות. הרי בתוך זמן קצר בין כה וכה יגררום אל מחוצה לבלוקים, או שיסוּלקו בסלקציות. לפיכך מה יש פה לספר, עם מי בכלל יש פה לדבר? מעצמם יחכימו. על הערימה, מאחרי הבלוק, תיפקחנה עיניהם מעצמן...

נתלהט בו עכשיו חשק עז להעמיד אחד כזה בעצם רעשנותו ולתקוע לו לתוך פרצופו המטומטם כמה מלים. רק כמה מלים. זו פעם ראשונה רתח בו כעסו על סכלותם הבהמית. אולי משום שלראשונה הרגיש: זאת הפעם, גורלם גורלו. למשלוח הזה הוא צמוד בקשר־מוות. את אלה לא יבלה. יחד אתם יוטל לקרמטוריון.

עם שהיה גורר רגליו ליציאה, השקיפו אליו אסירים ממרומי אחת האצט־

בות, התלחשו ביניהם בחרדה בלבנוניות־עיניים גדולות כרואים דמות־בלהה. מוני נשא אליהם ראשו: יכול היה לספר להם מין סיפור שכזה עד שמיד היה אובד להם כל חשק להתגעל מצורתו! אך גאוות־הוותק היסתה אותו, מנעתו מהתנצח עמהם. גאוותו זו, על־כל־פנים, לא אבדה לו! רק מבט של שאט־נפש הצליף באצטבה הגדושה: "משולחים ירוקים! בני־זנו־נים!" רטן, וגרר רגליו לעבר היציאה.

באלפי־אלפיהם רחשו החדשים ושוטטו בחוץ. אך תמול היה המקום ריק מאדם. עכשיו מרקחת־המונים בכל: בפביש הראשי כבדרכים האחוריות; ברחבות־המיפקד שבין הבלוקים כבתוך הבלוקים עצמם; במחראה פנימה וברחבי־סביבותיה. לוויתני־סוחרים כתגרנים זעירים מתרוצצים שוב ביניהם טרודים ועסוקים עד־למעלה־ראש. הכל כבימים התקינים ההם. אך הפנים כולם נכרים. נכרים. בכל אלה אין לו גם אחד לומר לו מלה. הרגשה היתה בו כאילו נפלט הוא, ותיק־אושוויץ, לתוך מחנה זר. כמו לא למחנהו שלו הגיעו היום הללו, אלא הוא למחנם הושלך.

מיותם ונדפא היה בעירוּת־נכריותו.

להקות־להקות — יוצאי אותו מחנה, מובאֵי אותו גיטו — נהרו החדשים ועברו על־פניו, התגודדו בכל פינה, התקבצו ליד כל בלוק ובלוק. כל אחד מהם היה לו עם מי ועל מה לשוחח. כל אחד ואחד עדיין היתה לו נפש קרובה, כדרכם של מובאי־חוץ ביום־אושוויץ הראשון שלהם. רק הוא לבדו, אובד וערירי לנפשו. רק הוא הירוק היחיד פה.

געגועי־פתע תקפוהו אל קלסתרי השלדים המוכרים, קרובים כרחוקים, אשר עוד שלשום היה יחד איתם. לבו נחנק בו מגעגועים על כל אלה שהכירוהו ואינם עוד. כל־כך היה רוצה לעמוד שוב בתור לקבל את פחית־התה בשביל הרבי משיליו. ופתאום לא ידע עוד בנפשו אם לא מוטב היה אילו הלך עמם יחד לקרמטוריון. מעולם לא עלה בדעתו לתהות: מה, בעצם, קורה בקרמטוריון? מה מראהו מבפנים? למן ביקתות־הגיטו ועד למיפקד האחרון מתחלחל כל אחד רגע־רגע באימת הקרמטוריון, ואין אף אחד מבאיו היכול לספר לך מה קורה עם כולם לאחר קרמטוריון. פאֵ נעלם במשאית. עכשיו הוא רואה אותו לנגד עיניו בבירור ובממש, כאז. אין זה מתקבל על הדעת שלאחר־קרמטוריון חדל פאֵ מהיות פאֵ. ההגיון מחייב שבאיזה מקום הוא מצוי וקיים. שאם לא כן, לא היה יכול לראותו עכשיו בדיוק כמו שראהו אז.

עבור־ושוב, עבור־ושוב זרמו החדשים במחנה, כחוטי שתי־וערב במכונת־

אריגה. פרצופיהם של המתקרבים אל עיניו נסתרגו בגבי המתרחקים מעיניו, ורק הוא עצמו צף בתוך המארג הזה כפגם זעיר.

בשום פנים ואופן לא יכול לתפוס: למה הפריד אותו אז רודולף הויס מפאַ ברציף־הקרונות? מה איכפת היה לו להויס אילו השאיר אותו אז יחד עם פאַ שלו? מדוע בחר אז בו מכל הילדים, ודווקא אותו שלח למחנה?

שער ה"קאַ־בּאַ" מוגף. בפנים משופנים ונשמרים מכל משמר האסירים שמקצועם דפוס־גילוף. בקרוב יישלחו מכאן לבצע עבודה מסויימת בלבה של גרמניה. כפי הנראה, עבודה חשובה וסודית במיוחד. ב"קא־בּאַ" רוחצים אותם בעדנים ומלעיטים אותם חלב־צפרים. כבנים יחידים לכל דבר למלכות הרייך השלישי. מאז שופנו בו מדפיסי־הגילוף, מסוגר בלוק־ה"קאַ־בּאַ" על מנעול ובריח. היציאה אסורה על המדפיסים באיסור חמור וגמור, פן יידבקו חלילה בכיניהם של אחרים. מזונות מיוחדים במינם מכניסים להם שם פנימה. הרופאים עומדים עליהם בכל לשרתם כבני־טיפוחים. למיפקד הם מתייצבים בשורה נפרדת. מתקינים ומשפרים אותם כאילו מתעתדים להציגם בפני היטלר עצמו. מובי התקרב קצת יותר לבלוק־ה"קא־בּאַ". אתמול, כאשר הוצעדו מדפיסי־הגילוף בכביש הראשי לעשיית צרכיהם למחראה, תחב לו חיים־יידל מנת־לחם שלמה לידיו. זה הציל אותו. הזרים אור לעיניו. מנה שלמה לחם! רק לשניה אחת, אילו ניתן לו עכשיו לראות שוב את חיים־יידל! "עשיתי מעשה נורא!" סיפר לו אז חיים־יידל ברעדה. "הלכתי למינהלה וגרשמתי כמדפיס־גילוף". מה רעד אז חיים־יידל כל־כך? הרי זה הצליח לו. נס היה לו שהוא מדפיס־גילוף. עכשיו ייצא מאושוויץ. האמנם ייתכן באמת לצאת מאושוויץ? עובדה. באושוויץ אף פעם אינך יכול לדעת מה נכון ומה כדאי. לולא גנב אז חיים־יידל את ספל הריבה בשביל הרבי, לא היו משליכים אותו ממקלפת־התפודים. ולולא השליכו אותו מן המקלפה, לא היה נרשם כמדפיס־גילוף. ולולא נרשם לקומנדו־המומחים, היה מסתלק יחד עם הרבי משיליוו ופארבּר אל הקרמטוריון. ככל היתר. כמו כולם.

החדשים העומדים בקירבת שער־ה־"קאַ־בּאַ" קוטעים שיחם פתאום: שוב הם מסתכלים בו! מה הם מביטים, לעזאזל? מה יש! עוד אף פעם לא ראו מוזלמן? מה הם מסתלקים הצידה מפניו? אולי הם חושבים להם שיחיו פה יותר זמן ממנו? אולי נדמה להם שהפרצופים שיש להם עכשיו יישארו להם לתמיד? ירוקים נאלחים! חדשים שכאלה! בני־זנונים!..

ב

קרקעית ערפה של המשאית נשתפעה יותר ויותר לארץ, רוקנה מתוכה את המטען ואט־אט שבה־נתאזנה. ברחבת־המטבח, נוכח פתח־המשאית, נתגבהה ערימה של לפת־בהמות. המשאית, כיון שנתפרקה, הותנעה ויצאה משער־המחנה.

מוני עמד במרחק־מה, נשען בקצה־כתפו אל צלעו של בלוק־1. מוזר, היום נראה שונה כל־כך כשאתה מסתכל במשאית הנוסעת מתוך המחנה — ריקה. בלי שלדים ערומים, גבוה־גבוה, מעל שולי גדותיה. בריקנות האופק הבהיר, היום הוא פתאום — יום! המשאית — משאית! רצון נכמר בך פתאום לעצום את העיניים ולחוש מעין משהו שכבר ידעה נשמתך והרגישה בחיים אחרים שחייתה, אי־פעם, לפנים.

כשני טורי נמלים נושאים קולפי־התפודים בלי הפסק תיבות־משא עמוסות קלחי־לפת לאיחסון: אלה למחסן פנימה — תיבותיהם מלאות, ואלה — החוצה, תיבותיהם מרוקנות. מראה־פניהם של הקולפים כאילו אינם אלא פועלי־חוץ, שכירי־יום, המועסקים במחנה. וכל־כך בשל הלפת שיכולים הם להגניב אל פיהם כאוות־נפשם בשעת הקילוף. וכי מי יכול לבלוש ולהתחקות אחר תנועות־ידיהם כל היום?

מכל העברים הגיחו אסירים, עומדים ונועצים מבטים ברחבת־המטבח, ומחכים: שמא יקרה הנס ולאחר איחסון־הלפתות ייוותר דבלול־רקבובית על הארץ. עיניהם מזרות איבת־זעם אל כל צופה נוסף המצטרף להבטתם. כבר עכשיו מתגוששים הם במבטי־עיניהם על בדל־הלפת הרקוב שמשייר להם דמיונם במרכז הרחבה, עליו יהיה עליהם ללחום.

במרחק־החביות, בשני אגנים גדולים, שרויים נתחי־הלפת, מוכנים להעברה אל דודי־הבישול. מוני מהרהר: אילו יכול לחמוק פנימה רק לשניה אחת. היה מארגן לו חתיכת־לפת מתוך האגן. לעצם המחשבה על נתח־לפת צהוב כזה פורצות השיניים בפיו בבכי מתוקף־התאווה. בבטנו כבר גָּגַר הרעב ומת. אבל השיניים! פי־אלף חזק הרעב כשהוא זוחל ומתבצר בתוך שיניך. שם קו־נסיגתו האחרון. שם מתחולל המאבק האחרון בין החיים למוות.

ואַצק מסתובב באלתו לפני המטבח, משגיח בשבע עיניים על ערימת־הלפת. קולפי־התפודים אינם נחים לרגע מנשיאת תיבות־המשא העמוסות לפת. בשובם עם תיבה מרוקנת כבר מצפה להם תיבה ממולאה. מאטשק עומד גם הוא, מזויין במקל, ומסייע בפיקוח תוך צעקות־חיקוי עילגות:

"זשידקי! לעבוד! לעבוד! אַי־נִי, אַי־נִי, טאטאַלאַ, מאמאַלאַ"...

נתח־לפת צהוב! להחטיף עכשיו לשיניים רק נתח צהוב אחד כזה! אבל עיניים רבות מדי מביטות עכשיו ליד המטבח. הוא נסוב על עקביו. אי־אפשר היה לו להוסיף לראות כל זאת. רגליו גררוהו בחזרה בדרך המובילה אל הבלוקים.

רק לשניה אחת אילו הצליח עכשיו לתפוס את חיים־יידל! חבית מלאה מרק הכניסו להם היום פנימה. מה הם יעשו שם בחבית מלאה מרק?

סבלי־אוכל נשאו בחזרה למטבח על כתפיהם את חביות מרק־הצהריים, ריקות. מאום לא נותר בהן לליקוק. אפילו תחת חישוקי־הברזל החלודים, גם שם ליחכו הלשונות לאין שיור: ראשית־תורתם של משולחים בכל המחנות. עץ־החביות נראה לח ומצוץ, כפטמת־גומי של תינוק שפבר צמחו לו, ברוך־השם, כל חותכותיו הקטנות. פתאום נתברק בו רעיון. מוני מיהר אליהם בצעדים מאוששים, ובשלחו יד גרמית נאחז בקרקעיתה של חבית: הוא יעזור להם לשאתה.

"להסתלק! להסתלק מהר מן החבית! אין כלום מה ללקק!" צועק עליו אחד הסבלים.

מוני זוקף עיניו אל סבלי־האוכל החדשים: ממזרים ירוקים שכאלה! נהיו להם פה פתאום יחסנים גדולים במחנה שלו! הוא יכול עכשיו לומר להם מי ומה הוא פה. רק היה אומר להם, שמשרתי־בלוק רעדו מפניו; רק היה אומר להם שבזמן שהם הסתובבו עדיין שם בחופש הזנוני שלהם כבר היה הוא פיפל פה באושוויץ! יכול היה גם לומר להם איך אסיר־של־ממש מארגן לעצמו לפת במחנה. אדרבה, שילמדו ממנו! לא יזיק להם. בקרוב מאוד ייצאו להם העיניים מהחורים לדעת. אבל מה פתאום ולמה? אולי ייעמד פתאום לנהל שיחות עם ממזרים ירוקים בני־זנונים?! הו, לא! עד־כדי־כך לא ירד: תחת זאת, הידק שיניו וחירקן קפוצות לעומתם:

"לתוך אם־אמך הזונה! אל מי אתה מדבר פה ככה, בן־זנונים? מתחשק לך לעוף אצלי דרך הארובה?!"

לשמע צחצחות לשון־קאצט כזאת מיד נתקטן ונתבטל סבל־האוכל החדש. מוטב לשתוק. שיסחב גם הוא את החבית, אם לעונג לו הדבר. בין כה וכה אין בה מה ללקק. מלבד זאת, הלא ניכר בו בעליל בקאצטניק הוותיק הזה שלא נשיאת החבית נגד עיניו אלא כוונה אחרת נסתרה יש לו, לכן מוטב למחות פה ולשתוק.

ברגיל מביאים את החביות עד למרחץ ושם מעמידים אותן בחוץ, סמוך לפתח. צעדים מספר בסך־הכל מן הפניסה ועד לאגן. אם ישחק לך מזלך, תצליח לשלוח יד ולחטוף חתיכת־לפת. עיקר־העיקרים, שלא ירגישו בך

הרחצנים. תצטרך לעשות זאת בשכל. ובעיקר — כלאחר־יד, בלי להביט אפילו לאגן. בעצם מתגעגעים פה הרחצנים למין שעשוע כזה ופוקחים עין צופיה. אלא שהפעם ייתכן מאוד שגם לאחר־מעשה יתחפשו כלא־רואים. הרי הם מכירים אותך. אולי ירצו לעזור לך? מוכרחים להסתכן. אחרת, תצטרך להתייצב לסלקציה יחד עם החדשים. זה לא! איתם יחד לא יזחל בשום־אופן למשאית! הכל, הכל, רק לא זה! הוא לא כמו הללו, מאַמאַקאַקאַ זונים שכמותם!

סבלי־אוכל נוספים הציבו חביותיהם ליד פתח־המרחץ וחיש נמלטו על נפשם שלא לספוג אי־מזה מהלומת אלה על ראשם. רחבת־המטבח המתה פעילות. במרכזה ניצב דושאַדק, כרסו השמנה גולשת מעל חגורת־מכנסיו כמו כר־נוצות מהודק־בחבל. כפות־ידיו התפוחות נשתרבבו לו משרווליו הקצרים ככסיות־איגרוף מרופדות בלא שיידע מה יעשה בהן. במקלפת־התפודים תופסות ידיים אלו בקלשון ובוחשות במי האגן אנה־ואנה, בעצל־תיים, כמטוטלת־שעון. ואולם כאן, תחת כיפת־השמיים הגלויה, כל־כולו עצבני ודרוך־מנוח ככלב־ים אשר נמשה ממים. צאת ובוא, צאת ובוא, מן המחסן ואליו, אצים קולפי־התפודים טעוני תיבות־המשא, ומאטשק אינו פוסק מלדפוק בהם בצעקות־עילגים: "אַי־ני, אי־ני, טאטאלאַ־מאמאלאַ"... מאטשק מתפוצץ מצער: חבל־חבל שוואַצק לא הכתיר אותו לדושאַדק! הוא מת להרביץ. את החיים היה נותן ובלבד שיוכל להרביץ. להרביץ באופן חפשי, בגלוי, לעיני כל. בכל עת וכל כמה שמתחשק לו. אח־אח־אח! אילו רק היה הוא הקאַפו של המקלפה!

סבלי־אוכל העמידו עוד חבית ליד הכניסה ונמלטו. מוני גילגל אותה מעבר למיפתן לתוך מרחץ־החביות. התעסק סביבה, כבודקה. החל מַטה אותה לכאן ולכאן, עם שעיניו מרצדות לכל עבר. ליד החלונות מירקו הרחצנים במטאטאי־זרדים את החביות המותזרות. כבבית־מרחץ שפעו קילוחי־המים מפל הברזים על רצפת־הבטון. מוני הפך גבו אל האגן, משל אין האגן חשוב בעיניו ואינו מעניין אותו אפילו כשווה־פרוטה. הוא רק מטפל פה בחבית הזאת שהביאה לכאן לפני רגע. הנה הוא מעמיד אותה בסדר. לא, בכל־זאת אינה עומדת. רגע, מיד יוריד אותה מפתחו ותעמוד; רק רגע. ככה. עכשיו באמת הוא מוריד אותה. בעצם, הרייהי כבר יציבה ועומדת. ואם היא עומדת, מה הוא מחפש פה? לא כלום, אינו מחפש פה כלום. רק שאין הוא מושך את ידיו ממנה, מפני שהוא רוצה להיות בטוח שבאמת היא עומדת ישר. לא עקום. חבית זה דבר יקר במחנה. חבית זה לא אסיר. חבית היא עץ! אסיר אפשר לשרוף. עשרת־אלפים אסירים אפשר

לשרוף, מאה־אלף, אפילו מיליון אסירים אפשר לשרוף. אבל חבית ?! במחנה יודעים כולם מי ומה היא חבית. אלא שכאן, במרחץ־החביות, מתמצאים כהוגן בכל הטכסיסים הממזוריים האלה; פשוט, רגילים בזה, מתחפשים שלא רואים. מעניין לראות איך גב של מוזלמן רוצה להערים עליהם. אין הם רואים את פניו, אבל יודעים הם שבעוד רגע יסתובב הגב ויד גרמית תישלח אל האגן. מעשה של יום־יום פה. ובכל־זאת, סטיה משעשעת למדי מן השיגרה המשעממת שבמירוק חביות ריקות ומצוצות. שותקים, איפוא, הרחצנים כמתעלמים, ומחכים לפינאל העליז.

ואולם את שף־הס.ס., המסתובב עכשיו במקרה במדור־הדוודים, מעניינת ההצגה כפל־כפליים. עינו הבחינה מיד מבעד לאשנב בגבו הדל של מוזלמנון קטן, הנרכן מעל חבית ריקה, מטה אותה הנה, מטה אותה שמה, מכתף אותה ומורידה לארץ חליפות, קרב והולך, עם כל טיפול וטילטול, עוד צעד אחד לאגן הממולא לפת.

שף־הס.ס. מחריש בתצפיתו ואינו זע: תענוג לחזות ברעידתן של הכתפיים הקטנות; בחידוד העיניים השחורות מגולגולת־השלד — ממש כזבוב שנתפס ברשתו של עכביש. מעניין יהיה לראות איך ייחלץ הזבובון. רק שלא יבריח אותו אחד הרחצנים ויחרבן לו את המשחק. יופי לראות איך היצורון בודק שם בעיון רב כל־כך את החבית, אם לא נפגם בה קרש חלילה. מוזלמן נאמן. חס על רכוש גרמני. רוצה לגמול טובה עם המטבח. רוצה — —

"עצור! עצור! תפוס אותו, ואצק!"

עצמות־רגליים יחפות, קטנות ודקיקות ככפיסים, דלגו בכביש הראשי כהימלט עופר מנמר המזנק בעקבותיו — נתח־הלפת לחוץ אל לבו.

בירכתי רחבת־המטבח ניצב שף־הס.ס. בפישוק מגפיים שחורים ודירבן את ואַצק כמשלהבו במירוץ־ציד: "תפוס אותו, ואַצק! תפוס אותו!"..

מוני לחץ בידו את נתח הלפת, ולא זכרו. המוני־האסירים הממלאים את הכביש הראשי סטו הצדה מפניו, כסטות אזרחים הגונים מפני פושע שלוף־נשק הנמלט מרודפיו לאורך רחוב סואן. לאן יימלט? לאן אפשר להימלט באושוויץ? מוטב שיתפוס אותו עכשיו התיל המחשמל.

"תפוס אותו, ואצק!"

ואַצק פשט מקלו קדימה וצוארו של מוני נלכד בידית־המקל המעוגלת, כראש כלבלב בעניבת־פלצור של צייד־כלבים.

נתפס.

ואַצק לפת יד חסונה בכתפו הגרמית של מוני, והובילו. בקצה הכביש, ליד רחבת־המטבח, משחירה דמותו של שף־הס.ס. — הרגליים הממוגפות פשוי־

קות, הידיים שלובות על החזה — והוא ממתין. בלי אומר. בלי זיע.
ואַצק ידע את מי הוא מוביל עכשיו. וידע גם ידע במה תסתיים ההובלה. כמבקש להצדיק עצמו לפני מצפונו — סוף־סוף מוביל הוא עכשיו אסיר ותיק — סינן חרש בעד שיניו כשהוא מיישיר הביט נכחו:
"בן־הזנונים השחור עומד שם ומביט"...
מוני שמע־לא־שמע. חתיכת הלפת עדיין לחוצה היתה אל לבו. לנוכח עיניו צמחה ונתענקה יותר ויותר דמותו השחורה של שף־הס.ס. דמות שאין כל בלוקים מאחריה. רק אופק. עמודי־הרגליים השחורים מושרשים בארץ והראש מגיע השמיימה. ואַצק מסנן חרש מבין שיניו:
"דפקת את עצמך, זונה זקנה. איפה נעלם לך השכל? אתה לא ידעת שבזמן שמפרקים את האספקה מסתובב השחור במטבח?"
לימינם נתמשך הכביש הראשי. עוד שלשום עמדו פה כולם במיפקד למשרפה. יחד עם מכרים קל היה לו יותר. עכשיו יצטרך להיכנס למשרפה — לבדו. אימת־הבדידות שבכך הפחידה אותו, כילד קטן הנפחד בחשכת־חדר מהירדם לבדו.
הם הגיעו עד לפני שף־הס.ס.: "תכניס אותו למרחץ!" ציווה, ופסע בעק־בותיהם.
ליד החלונות שיפשפו הרחצנים במטאטאי־זרדים בחרדת־מרץ את עץ החביות מפגים ומחוץ, התיזו והזליפו קילוחי־מים. זרועותיהם השריריות חפותות־השרוולים עבדו בכל כוחן, כשעיניהם מגניבות מבטי־זהירות כבו־שים. יודעים הם כי המוות השחור מסתובב עכשיו במרחץ.
ואַצק משלח עכשיו את מַטח־צעקותיו במוני בקול אחר לגמרי: "בן־זנונים! לפת התחשק לך לגנוב מהאגן? תיכף תקבל לפת!".. ואצק כולו אוזן, מצפה הוא לשמוע את גזר־דינו של השליט השחור הכל־יכול.
שף־הס.ס. עומד אין נוע, שרוולים שחורים שלובים על שחור־חזה. מעיין בזבובון שחילץ עצמו מן הרשת וחירבן לו בכך את השעשוע. סוקרו בפה קפוץ ואין לדעת מה המחשבות החולפות עתה תחת כובע־הס.ס. השחור.
מעל מדי־השחור מתנצנצת, פלדית, גולגולת מוות הנכפלת לנגד עיני מוני כשני ראשים של מוזלמנים. כך גם רעד מקור אז כשהגרמנים נכנסו לקונגרסיה. היהודים הירויים שכבו על המדרכה לפני הבית. פאַ חטף אותו בזרועותיו, נשאו מן החוץ הביתה והשכיבו במיטה הקטנה בחדר־הילדים. מראה הירויים מאז מזעזע אותו עכשיו יותר מכל המתים והמומתים שראה עד כה. שני טבחים צועדים על־פניו, נושאים לדוודים תיבת־משא עמוסה לפת. אף פעם לא מוצאים במרק אפילו פירור של לפת. הטבחים נראים

כענקים מפוטמים. לחיים אדומות בשרניות. לא משוקעות, אלא בולטות. הרחצנים משפשפים ומשפשפים. מה יש שם לשפשף? האם החביות לא נקיות? הצלקת הלבנה על סנטרו של שף־הס.ס. מטפסת לו למעלה אל תוך השפם. כשפמו של היטלר בתמונות־חלונותיהם של הפולקסדויטשה הפולניים. מדי־הס.ס. השחורים יש להם ריח בדיוק כמו הריח של המשאיות. לא המשאיות שמביאות לפת, אלא המשאיות שלוקחות למשרפה...

"דפוק לו עשר־על־העכוז!" זורק סוף־סוף הפה הקפוץ.

שפת־האגן גבוהה מדי. עכוזו של מוני אינו מצליח להיכוף מעליה כדי שיובלט כחוק. ואַצק מרבה בהכנות. מתמהמה. דוחה את ביצוע־הפקודה מרגע לרגע, ומכוון את המקל ממעל לעכוז ככנר המכוון כינורו לפני פתיחת קונצרט; מעמיק לדחוק את גולגלתו של מוני מעבר לשפת האגן, ועדיין אין דעתו נוחה. לבסוף הוא רץ למקלפת־התפודים ומביא עמו ספסל: זהו. כך טוב יותר. עכשיו שישכב בן־הזונים עם העכוז למעלה, כמו שצריך. לפת! לפת התחשק לו לגנוב!

ואַצק מכוון ומתכונן. אין סוף להכנותיו. אפשר שעודו מקווה שסוף־סוף יסתלק שף־הס.ס. ואז אולי יצליח להחמיק את הזונה הזקנה ממוות. בכל־זאת, אסיר ותיק. ואַצק זוכר אותו עוד מהימים שהיה הפיפל של פראנצל. הלב שלו לא נותן לו להרוג אסיר ותיק.

שף־הס.ס. אינו מש ממקומו. ניצב תחתיו, זרועותיו שלובות לו על חזהו, וממתין. מתאווה הוא למצות את התענוג עד תומו. ואַצק מתרגז. דמו מתחיל רותח בו ברצינות: איזה מין פילנטרופ הוא נהיה פה פתאום? ברור לו כבר בהחלט שכאן לא תועיל שום תחבולה. אין ברירה. עכשיו יצטרך לגמור את הזונה הזקנה. ואם כך — לגמור מהר. חרון־משטמה משתולל בו להשחית. שוב אינו יודע על מי ועל מה: על הקאַצט; או על הפיפל שהשתטה עד־כדי־כך שהוא, ואַצק, יצטרך עכשיו לחסל אותו במו־ידיו; או על בן־הזונים השחור הארור שנתקע לו פה ואינו זז, ואשר את פקודותיו כבר נמאס עליו על ואַצק לבצע.

"שכב, בן־זונים! לתוך אם־אמך הזונה! לפת?!.. לפת?!.. הא לך לפת!"..

ואַצק חובט בו באלתו. כותש ומונה. מגביה את האלה, מכוונה אל מול המטרה, ומטילה שוב כהנחת קורנס חד בגזע־עץ להבקיעו. שיניו מהודקות. עיניו מוצפות דם. יודע הוא שכבר מחר תשכב הזונה הזקנה מאחרי הבלוק. שף־הס.ס. לא זז. משמע, אין ברירה. צריך לחסל אותו. אבל לחסל ככה־טוב, שלא יתענה אחרי־כן זמן רב — אם כך, אם כך, הרי לך, בן־זונים, לתוך אם־אמך הזונה! והוא חובט בו באלת־זעם, כמו לא מוני אלא שף־הס.ס. הוא

המוטל לפניו על הספסל ובו מכלה הוא עתה את מלאי חרון־הקאצט שלו: על שלוש שנות־אושוויץ שלו; על כלתו שנשארה אחריו בכפר ליד זאָמוֹשץ ואשר הגרמנים בטח שוכבים עליה עכשיו...

"לפת ?! לפת ?! הרי לך לפת !!"..

נסתיימה ההלקאה.

חיש החלו הרחצנים מושים את החביות משרייתן בתוך האגן. עכשיו יש להטביל את המולקה בצוננים. משפט־אושוויץ מימות־עולם.

המים שתתו מגופו כשנפלט מן המטבח החוצה. הוא רץ בכביש הראשי. קירטע בין המוני אסירים הסובבים כה־וכה. לא ראה איש. לא ידע אם המהלומות עודן מלקות את גופו ואם חדלו. מאום לא חש עוד. המהלומות מילאוהו מבפנים, התניעוהו קדימה, כקפיץ מתוח בצעצוע נבוב. אך יכלה המתח בקפיץ, מיד יקפא הצעצוע על הארץ, מרוקן. מת. הרקיע התגעש והתגלגל תחת רגליו באניצי־ענן בהירים של אבכי־עשן־צהריים מארובת־המשרפה. מגדלי־המשמר נשתפדו לשמיים שמתחת. אנשי ס.ס. במהופך ישבו בהם ושמרו על עננים. שכוב היה על אֵם הדרך הראשית וחש עצמו מחליק במדרוני־שיפועיהם של גגות הבלוקים. הוא קם ולא ידע בנפלו ובקומו.

בתוך הבלוק פנימה סאנו המוני החדשים ברחישתם על התנור, במעברים, בחורי־אצטבות. הוא לא הצליח לזכור מתי ואיך הגיע הנה. איש לא שעה אליו ולא נפנה להביט בו.

הוא לא חש בעץ־האצטבה תחתיו. לא זכר מתי צנח בה. לא הרגיש אם הוא שוכב. חש עצמו צף אי־שם באווירוּת־חללו של כביש ראשי כאוב ואינסופי.

אנדרלמוסיה ושאון. רגע הבלוק מלא, רגע ריק. הנה הוא צף ובוקע וחוזר מן הריקנות אל דחיסותו של בלוק הומה. רגע — וטישטוש אלי־ריקות. אי־בזה ממרחקי־שמיים מתהדהדות מהלומות כהתרגש סופת־רעם. מעט־מעט מתגעשות המהלומות בנפצי־אימה, נסערות ומבעיתות בהתקרבן. מעננים מגיחים מדי־הס.ס. שחורים שלובי־שרוולים על שחור־חזה ומאחריהם רעם מתגלגל:

"לפת ?!.. לפת ?!.. לפת ?!"..

גלישות־אימה ממשולשות־הקומה. מרוצת־פחדים לעבר יציאת־הבלוק. משרתי־בלוק שואגים אל בין־האצטבות: "מיפקד !".. "מיפקד !".. איך זה לא קלט את מהלומות־הגונג? הרי לראשית הצעקה "מיפקד" רגלי אסיר ותיק רצות מאליהן! הוא נפתל והתאמץ לקום, אך כמו חישוקי־ברזל לופתניים רצעוהו אל קרשי־האצטבה. "דפוק לו עשר־על־העכוז !.." — הופרח אליו

אי־מזה עוד פירור מקרעי זכרונו. זה מה שקרה לו... ספג עשר־על־העכוז... עוד מעט יסחבו אותו לערימה מאחורי הבלוק...

"מיפקד !.. מיפקד !"..

הבלוק נדם, נתרוקן. כולם בחוץ. משרתי־בלוק מחטטים בכל פינה וחור. קרבים למאורתו. מתנפלים עליו. תופסים לו ברגליו. סוחבים אותו.

"לא"... פעה לפניהם תחינתו. "אני עוד חי ... אל תשליכו אותי מאחרי הבלוק... אני מוני... הזונה הזקנה... הגרביים האדומות"...

ג

מיפקד־ערב.

הכל נכונים ברחבות־המיפקד, ממותחים ועצורי־נשימה, לקראת בואו של מפקד־המחנה רודולף הויס, העומד להופיע בכל רגע לבקורת חזותם ומראה־פניהם של מדפיסי־הגילוף.

מאחרי גבם, מאחד המחנות, נישאו הלום במעומעם קרעי־צלילים של תזמורת־נשיפה. האוויר רטט למפץ־המצלתיים. הלווייתו של יום באושוויץ.

נוכח העיניים, סמיך ודשן, התפתל העשן מהקרמטוריון וצנח למרגלות העומדים ברחבות המיפקד.

מדפיסי־הגילוף ערוכים ליד לשכת־המינהלה, שורה בפני עצמה. כנכבדי הפרומיננטים לכל דבר. משמאלם — כבדי־הפימות של בלוק־המטבח; מימינם — מעודני השובע של המינהלה.

מיפקדם האחרון באושוויץ. אך יסתיים, מיד יוליכום למפקדה הפוליטית, ומשם — מאושוויץ החוצה. אומרים שיעסיקום שם בזיוף שטרי מטבע זר.

חיים־יידל אינו יכול שלא להביט על המכנסיים העוטפות את רגליו. מכנסיים חדשות לגמרי. הפסים הכחולים־הפהים מסנוורים מאפרוריתו של רקע־האריג. נעליים שחורות, נעלי־עור ממש, שרוכות־שרוכים עד למעלה מן הקרסוליים; חובקות הן שוב את הרגליים בהתמסרות של כלות־הנפש, כנאהבים שנמצאו זה לזו לאחר פרידת־אושוויץ.

זו לו פעם ראשונה ששוב יודעות רגליו נעליים, הפעם הראשונה מאז הביאוהו לאושוויץ. מאז הפשיטוהו ערום ויחף. מתי היה הדבר? זכרונו עדיין לא החלים עד־כדי שיגיע למרחקי־עבר כאלה.

מדפיסי־גילוף. מיפקדם האחרון באושוויץ. רחוצים, רענני־תספורת, צחי־בגדים, עומדים הם אחד־אחד בייחודם, בכומתת־אושוויץ על הראש, חולצת־

אסירים מקווקוות תחת אפודת־אסירים מקווקוות. חיים־יידל מסמיך זרועו למול עיניו, מתבונן בבד השרוול: אפודה חדשה כמעט. על כל הכפתורים. אפשר לכפתר עד למעלה־הצואר.

ראשי־בלוקים, קאפואים, פקידים — אֵילי־הפרומיננטים ונבחרי פלאניטת־אושוויץ — עיניהם יוצאות מקנאה בהביטם אל השורה הזעירה של מדפיסי־הגילוף. לוחשים הם זה לזה: מתאווים היו להגיע למקומם של המדפיסים; כל אחד מהם מהרהר בלבו: אילו רק הצליח הוא לצאת מכאן! מחוץ לתיל היה יודע כהוגן איך להסתדר. לא כמו אלה המוזלמנים־לשעבר. אלה בטח גם בחוץ יחכו שגרמנים יחסלו אותם!

אפודתו של הבלגי רכוסה עליו שלא־כשורה. כנראה שכח כבר איך לובשים בגד־כפתורים. ליד הצואר מזדקר כפתור מיותר ולמטה גותר אֶבק ריק. חיים־יידל מושיט אליו ידו בלא אומר, מכפתר לו את האפודה מחדש כעשׂות אב לילדו הקט, וקצות־אצבעותיו שופעות חיבה ומסירות.

משפחה אחת. בקושי מדברים ביניהם. מוצבים בשורה אחת — ושותקים. הלב הומה על גדותיו. העיניים מביטות. המוח נכה־הרגליים אינו יכול להדביק את בזק־המעוף השגעוני של הרגשות. הנה ניצבת פה למיפקד שורה קצרה של אסירים. סוד נורא־הוד אופפם. הם יוצאים מזה, ובאישוניהם נושאים הם עמם את צלם־מראותיה של אושוויץ. היאומן?

הם! ובתוכם הוא, חיים־יידל! שלושה ימים רצופים היה בוסקר, ראש בלוק־14, מוצג לראווה במרכז הכביש הראשי כשגבו תמוך לכסא במוט־עץ ורגליו הערומות ממותחות בלי מגפיים גבוהים שחורים. ירוי החזירוהו לכאן. עד מחוצה לקווי־התיל החיצוניים הצליח להגיע. מאושוויץ יוצאים רק דרך הארובה! — הכריזה מעל ראשו המת כרזה מאירת־עיניים. והם, מדפיסי־הגילוף, יוצאים מאושוויץ. והוא, חיים־יידל, בתוכם!

בוודאות יודע הוא כבר שעומדים לשלחו ללבה של גרמניה, מקום שיעסיקום בהדפסת דולרים. למלה "דולרים" מתחלחל בו לבו כבמדקרת־אימה: הוא, מדפיס־דולרים?! אך כשאין עוד לאדם מה להפסיד בפני המוות, חייב הוא לנסות ולהינצל בכל דבר שההגיון שוללו ואפילו אוסרו. ביער חַמלניק, כשהחלו הגרמנים לירות בשורה הקדמית של היהודים המוברכים ופניהם בקרקע, קפץ פתאום וחטף את בלה ילדתו על זרועו, סחב לדבורצ'ה בחזקה, והתחילו לרוץ. כנגד ההגיון. שפן הגרמנים הכריזו רגע קודם במפורש שיירו במקום בכל מי שיעז לקום מן הארץ! אילו לפחות ידע איך נראה בית־דפוס מבפנים! בעיירה נזדמן לו לא־פעם לעבור ליד בית־הדפוס של רוזנטל. בקיץ

היה החלון המלוכלך פתוח תמיד. גב של בחור, עטוי חלוק כחול מרוח כתמי־צבע שחורים, נשקף תמיד אל הרחוב. ההוא עמד ופניו אל מכונה משקשקת, שמין צלחת גדולה, נוצצת כירח שחור, עלתה וצנחה בה בלי הפסק. אף פעם לא עלה אז בדעתו להיעצר רגע כדי להתבונן. מניין היה לו אז לדעת כי דווקא זו עתידה להצילו ממוות?

מדפיסי־גילוף. במשך יומיים של הסגר בבלוק־ה"קא־בא" קרבו והיו למשפחה אחת. אחים ממש. איש מהם אינו מדבר יידיש, אך מיד, ללא שפה, חשו באהבתו העמוקה של חיים־יידל אליהם. מינוהו ראש על קבוצתם. הוא לא דרש זאת מהם. להיפך, הוא התנגד ונרתע. אך הם כפו עליו את הכבוד. הרי שמו בראש־הרשימה!

אחים. הולנד, אנטוורפן, פאריס — זרוק את כל שמות הגויים מרוחקי־הנֶגֶר הללו, ומה נשאר לנגד עיניך? — יהודי. יהודי כמוך, גם אם לא נולד בעיירה יהודית כחמלניק. אבל לכל אחד מהם היתה אמא. אֵם יהודיה כשלך. בדיוק בשל כך שולחו לאושוויץ; בשל כך הם פה עכשיו יחד אתך.

יודעים הם מה עמוקת־שרשים אהבתו אליהם. בין אחים לא יילך לאיבוד, בעזרת השם. ואפילו ייוודע להם שאינגנו, ומעולם לא היה, מדפיס־גילוף, גם אז לא יתנוהו ליפול. הם יבינו. וכי מה רצה? רק להציל את חייו. וכי מפני שאינו מדפיס־גילוף אין לו הזכות לחיות? אין כל בושה בכך שרצה לחיות. אין זו גניבה שצריך אדם הגון להתבייש בה. נכון, בפעמיים־שלוש הראשונות יצטרך להתבונן כהוגן אל ידיהם ולראות איך ומה הם עושים, אבל אחר־כך יתפוס את המקצוע מעצמו. דברים מסובכים מזה אדם מסוגל ללמוד.

הרחק מעבר לקווי־התיל משתרעים מחנותיה של אושוויץ לנגד העיניים. אבל עתה שונים הם למראה מתמיד. "אמונה! זהו עיקר־העיקרים — רק אמונה!.." — מגיע אל אזני חיים־יידל מילמול שפתיו שלו. אין קץ לקווי־התיל המסרגים את האופק הדומם. אבל עכשיו הריהם כמכמרות פרושות שנתלו לייבוש בכפר־דייגים. והנה עשן הקרמטוריון. אך שוב אין זה אותו עשן עצמו. עכשיו אינו אלא עשן הנפלט ממעשנת־גג.

לפתע:

האסיר יצא מאחת רחבות־המיפקד. ניתק משורתו. רץ לעבר הכביש הראשי: "מוני!" התמלטה הקריאה מגרונו של חיים־יידל.

רבבות עיניים הביטו. אושוויץ כולה עצרה נשימתה. הוא רץ על־פני הכביש הראשי הריק ופניו אל התיל. מתוך מגדלי־המשמר חגו־עקבו אחריו קני־המקלעים כעוג זרקורים אחרי טייס־אויב. לא ירו. כה שבה המחזה את

לבם. גם הם רוצים לראות לאורו של יום את פגישתו של מוזלמן עם חומת־התיל האושוויצית. לא בכל יום מוצג פה מחזה כזה.

הוא כרע־נפל. שלד ילד רך במרחבי־החלל של כביש אושוויץ הריק. קם מתנודד, רץ הלאה.

"מוני!"

עיני המחנה כולו רתוקות לגב של גופיף־עצמות דק — עיני החדשים, כעיני אסירי־קבע, כעיני פרומיננטים, כקניהם של כל המקלעים מכל מגדלי־המשמר — מכוונים עתה לשביב חיים לא־נחיו, שהתנצנץ לעיניהם פתאום.

הוא נידרדר ונפל לתוך התעלה האחרונה. שוב לא ראוהו על־פני השטח. הכביש הראשי בלעו אל קרבו. מישור ריק. ושוב צף ועלה. רגלי־כפיסים קטנות פקות, מתנודדות כהלומות־שיכרון, נגהות לרוץ הלאה — ואינן יכולות. אדמת הכביש הראשי משכתו אליה, ומרחבי־האופק המדמדמים בתיל משכוהו אליהם. שוב קם. ופתאום: מכוניתו השחורה של מפקד־המחנה רודולף הויס!

עוד העיניים נפנות אל השער שנפתח ולמכונית הנוסעת בו פנימה, החלו ידיים ורגליים קטנות מטפסות חיש בתיל בחפזון־קדחתנות משונה, כעכביש במטווהו. ידי אנוש. רגלי אנוש. מפועמות חיים ורצון משל עצמן. כאן, באושוויץ, אין לאיש ידיים ורגליים עצמאיות־רצון שכאלו. הנה הן נקפאות במפושק על־פני התיל בבלי כוח, כצפרדע שנתאבנה בשחייתה. ופתאום, כאילו חידשן זרם־כוח, והגופיף הדק חודר במעבה־החומה בעד הסדק שבין קו־תיל לקו־תיל!

איך קרה הדבר? כנראה אין חוטי־התיל טעונים חשמל ביום.

רודולף הויס עמד במכוניתו הפתוחה. לוטש עיניים לחזיון, הניף ידו אל מגדלי־המשמר: לא לירות! הנה עברה גם הרגל השניה אל מעבר לתיל. שם צנח תחתיו, מוטל כתל קטן על רצועת־האדמה הצרה המוקפת שתי חומות־תיל. הוא התרומם על ברכיו. נשא עיניו: עוד חומת־תיל לפניו!.. רצה להתנשא גם מעליה, אך כרע־נפל לארץ.

רוברט, האכזר בראשי־הבלוקים, לא יכול עוד לכבוש את התפעלותו: "בראוו, זונה זקנה! בראוו!.." צעק כמעודדו.

ואצק, קאפו־המקלפה, גמע פעור־פה את המראה הדמיוני. בפעם הראשונה מאז היותו בקאצט חשו עכשיו עיניו חמימות של דמעות.

נשימת הכל נעתקה. כמו עמדו בפני התגלותם הקדושה של החיים עצמם. המכונית השחורה חדרה בנסיעתה לרצועת־האדמה הצרה שבין שתי חומות־התיל.

שחור־מגפיים ליד גולגלתו של מוני. רודולף הויס ניצב למראשותיו. הויס, מפקד־אושוויץ, שנתנו מתת אישית לפראנצל. בפעם האחרונה אימץ עצמו לזוע ולנעוץ שיניו במגפיים השחורים. אך הוא צנח־קרס לאחוריו.

שמי־אושוויץ שחו אל ריסי־עיניו. האדמה אספתו אל בין זרועותיה, עירסלה את גופיפו כערסל אֵם את עוללה הרך בדימדומי־תנומה: ששש...

ניספח

מתוך החוברת: טקס חלוקת פרס ק. צטניק

והסיפור
כיצד תלמיד גימנסיה, המכור לסמים,
ניצל ונרפא.